

РУСТАВЕЙ

Издательство «ИРЫСТОН»

РАУАГЪДАД «ИРЫСТОН»

1975

Тэлмацгэнэг Бестауты Гиуэрги
Зичийн иллюстрацитаэ

— 1 —

Ш О Т А Р У С Т А В Е Л И

МЫХУЫР ЦӘҮҮ РУСТАВЕЛИЯ 800 АЗЫ БОНМА
ГССР ЮБИЛЕЙОН КЪАМИСЫ СФИДАРГОНД ТЕКСТМӘ
ТӘЕСГӘ

05 2887
01

შოთა რუსთაველი

კურტ
ტურ
სეინ

шота Руставели

стайы
ЦАРМ
ДАРАГ

ЦХИНВАЛ
1975

ТӘЛМАЦГЕНЛӘГЛӘЙ

«Стайыцаридарег» раталмац киенни же рагон бидлиниң уылд, фәлле йәем, раист азтагығын, ма нығас же хастон. Иу фәсарәйнег ахырғонд фыста, заттығе, «Стайыцаридарег» раталмац киенни аенинхъудамы хұзындаға у, уыммен амже телманы уййебергі сағы амже уый фылдақжыд у Руставелиң гендерин раз.

Руставелің ие уымымыс фыста сөрибәрд, инхи заттыдау, хъязға және худжәйе, сарыстайтың берәт-бәлниерд национ филлат. Тәлмацгендәжды зын күмті уый миңдең не және уызы поэтикон фәлгәттәм гендәр национ әевзғын хұзуанға аркана поэты гендерин хұмындыт. Уййабыла уашынын эквивалентон тәлмац скжеммын фадат зыней ие. Калдеги иронын тәлмацгендегі пындар уый дәр және ирон әззәлдікниң баззад паддазахы галуана терминнология.

Цитимдік тәлмацның орыгиналы зирорд колорит уйдана, уый тыхней бахылхъұленни хұмын традицион «бәрәонд» және «ынталает шашырни» (гүміздегі жемділгенгөзверді 16-ойын хұмы) гармони, стей строфының қызып қимхұзын рифмиң дәр. Калдедік текст рафжалттынын хұмындауды мыш бағынды, сәйбәрдік, орнитикалық және альянваре руставеллоногон литературағының быншатын шыд, уылдан сақуар киенни, стежиң ие ироны тәлмац традиции (кумстот ма иыл Хосити Яков, Плнты Харитон, аенинхъенең та ие равнита Сауда хоты Мухтар) амже ачыннағестаға ие бирек уирыссағ тәлмәнде.

«Стайыцаридарег» маңындағы сәйбәрдік дәр пәнбаста кандың стыр идеен-аинадон миннеджетей ие, фәлле дән маңындағы лызың, нұмайғақ қанкапаз уәд, уый ие, фәлле маңындағы күлтүрәйен, ироны кәлдедірлер иертеғ историйнен хиңден миннеджитаса иеңі фелдт, уымай дәр.

«Стайыцаридарег» рәннәвде ие сәйбәрдік нынайтын ие националдық алғыззы хосым. Руставелиң гени бирек хәренинджиты баптаудаған ироны зорд және зордайын, уйнекресттәндіккі тәлмацды пысан у ироны амже гүміздегі адамны халардиннаның анысом мәсесіндең молжы ну дур сәздерін, уымаси амже калдеги фыст у гүміздегі және ироны рагон туттынажиданынды нұрсыл береноңдадағ жәндисәндерты — Тамар амже Дауыт Сосланың поемарынан.

Тәлмац, заттығе, азының саниттәм чысындар фәхешті, уәд аз мәнди нынайтынан амондадыныл,

РАИДАЙЕН

У дүн-дуне сәфәлдисәг, тых, йә сәрь тых а бәстән,
Мид әрвон хъомыс чи радта зәйтә, дауджыты къабәзтән,
А зеҳх — адәмән — һемыйзаг алы рухс цинтәй, сағытстәй, —
Гұрыдзәй паддзәхтә се 'піает дәр уйын хұмы, уйы фәлғонц рахастой,

Үк, бәрәнд хуыцау, не скәнәг, иунәг фарихәссәг уаз хуыцау,
Радт мың бархъомыс — д' азарәй зини басеттон, басудза!
Радт мың уаразәтты судзғе монц, — рог мыл базыртә басадза,
Уарзт мыл ингәнимә сағыумыа, уәтгъд мә зәрдәйн ма судадза.

Уадултуғажымрәмхәщә, сатат-саудымкку Тамарән
Хурнадзахы 'тъдау ци дөмбай радты йе 'нәрциф ахсарәй,
Уымән әз йә ном күнд арон? — дәзырдән най уырәй әвзарән:
Хъуамә зәрдәтәм ныттәдзид уйы номыл мыдау мә зарәг.

Абон ног ыстауын мәнен рухсдзәстом паддзах Тамары,
Ног мә зәрдәйн рәбйиң түтхәмә цәстисыг хъары;
Миң йә сатәг-сая цәсты цад, сис — йә хъәзгуыр къухы дарын,
Кадәгхъусджытын сә риумә сарат хъамайы фынды дарын.

Бардзырд радтой мың ыскәнен хъуамә уыданән сә зарәг,
Цәсты раз нынаву күнд систой: зәрдәйим цъаҳ арт әндзарәг
Рухс налхуыт-налмас дәндәгтә, астәу — тасгә-устағ, нарағ,
Фидар дуры дәр фәстагмә 'рәсәтты зды фәлмән хъәсдарәг.

—
 Айтт, фәдис, — зәрләт, мәлгәевзаг әмәе аивы дәүрдвидыц, —
 Абон ме 'шерхәләц бөллицита уе 'гасмие аххуисә сидыни, —
 Тарнелыл у ма· катай, уымәе уадвәдис әрвитинц;
 Дард, кәрәдзимә шифсанхъял, худгә 'ртәе стъалыйи 'рттивинц.

Тарнелы зарает зарын әмәе сай цәссыг ызгъалын;
 Ахәм сағтуырды уәззая рис, цәй, кәй зәрдәмәе на· хъары!
 Уый, аэп шыфыстон — Руствени — кадәг — рухсцырен ыстылалы, —
 Таурағъ уид нырмә хүмәтәг, ныр алдәен тәмәнтае калы.

Ард кәй номај хәрениц әфсад, аэп кәуыл кәнны аерратә,
 Уымән басгуыхтан мәлгәевзаг әмәе сиывәстон мәе кадәг.
 Басыгъед, бадопи мәе зәрдә, тайни уарзыты зынджы цадәг.
 Кәнәе уарзыты хос күм фенин, кәнәе сай ингәнни сатәг.

Ацы хорз таурагъ — хуры къәртт — Персей рафтыди Гуырдымә,
 Къуахай-къуымә йәе райсын дәр цаест күңд бауарза ныр цымә! —
 Таурағъ кадәтәй раивтон аэп тәргә-ризгә стыр зынәй. —
 Уый күниң сфауид буц рәсугъед, — арвмә сырәзин фырцинәй.

Цәстүрухс — йәе уындај сауғуырм — бархийә вәййын йәе уацар,
 Зәрдә — базырджын йәе уарзәй — хъәдә знает сырдтимә бацарад;
 Судзгә баталтән, цырагъяу, жеммыст, удәнцойыл бацуард
 Аәмәе 'ртә хъайтары кадыл дард ныциарауәд да· базард!

Мачи, ма, фауаж хъысмәтә, алчи й' амондыл ныхъхъәцәд:
 Күсәт бакусаң, хастон ләг тохы 'хардженәй ысхәңәд.
 Иугәр уарзыс, уәд да· зәрдә, уадз, ыспәртт кәнәд, ысхәңәд.
 Мадәр уарзат уды бафау, — нау уыраугә уарзат хұызхәңән.

Заряг ракене пахумипар, зараг — зонды рухс сәйраджы, —
 Судзм зәрдәйиң цыраттыта уаз ёрвои ныхасы руаджы.
 Уевга, не 'нижтимә нае хъары, алчи нае йәе хәрзәтәй хайджын.
 Хорз хъуыды фидауы 'ливәстәй, — джиппау кү'абады йәе гаччы,

Дугы — йәе фәлварән әфсурғән, уадау, ларгү фәндатыл уайын,
Пуртихъазетен — уәрах фәз, къах — рәстләзевин — кәд иә сайы,
Афтә зарджытәнызыңдағы рифмәтә нывыл нымайы,
Фәлә ферхәңид, фәкъуыхы, зәттәгә, райдыңда фәллайын,

Үәд тыхәвзарен раләууыд; кәс — йәе зарәжды цас тых уа,
Ныхас йе 'мбисыл аскыуыл, баци тас жемә масты хай.
Үй дәснү ләгән не 'мбәлы, — нау сәрмәхәсгә састы хал, —
Ризгә, судзеггаг зарәтәй хъуамә диссәтә бастумыла.

Лет дәймандытә күң кәна искуы, хаттай-хатт, әфсонати, —
Уымән зарджытәнызыңдағы иней рәсттихонәй ысхонаен.
Амцағ-уымыцәфтә — йәе зарет, фәлә, уастән уа йә бөней, —
Хъен ныллаудаңни, хәрәттау, — най, дам, дым күнзәдәр мәнионаей!

Дыккаг ахәм у дәйманды, — чи йәе панаәбары зары; —
Нәу йәе бөн авы ныхасай зәрдәйым цъяһ арт жәндзарын.
Ахәм зарәжды дәсниты саби цуангәнджытыл барын, —
Бистиртәм сәе нығс нае хәессинц жемә лыстәг сырдың марынц.

Зарынц аертыккаг дәйманды хирихәфсынән минасы.
Уым кәрәздәйә дәлгоммә уымай фәсивәд фехъазы.
Хъуымды дым нывыл күң 'мбәхса — мах йәе кадаварыл разы,
Фәлә зарәттәнег уый у, дардым чи тындаға базыр.

Хъуамә зарджытәнызыңдағы алты дәйрәд тәразыл бара,
Иңает уллаууын чызгайы худгә стъялыштымә бара,
Чызг жәй сағыәссег күң кәна, — уый йыны удәхшонәй бара
Әмәк түгәрхәм зәрдәйә судзгә уарсты хъәр жәмбара.

Ног кәмән кәнин номарап, уый кой ме 'взагай нал жәфты,
Әз күнд зарылтән уый кадыл, жәммист зонин дым уа рәвдый!
Фәлә бакодта карз мистай мән ағыттырай царәфтыд:
Әз — фәсномыгәй йе стауя — бадән мастимә дзуарағтыд.

У маे кадәджы ратәдзән уарзт — әрвон диссаг, замана,
Уый ци мәлгъевзаг раззура, гъе, цы уадында зей самона!
Удым базыртә басадзы — хурмә рухс фәндаг амона!
Уымән мин азты судзгә рис фидың зәрдәтә, хъалону,

Уый қызыннаджындар адамәй никүүничима рахатыл,
Уый цы 'взаггәл ляг райхала? — дзырыд жиәбон у, и'ахады,
Уарзты кадәджы буары монц аэз нае ныуугъитон рохуаты:
Туг, ыстәгәй конд уарзәтты мачи, ма барад къаҳбайтыл.

Араб сонт хоның уарзопы, сонт — миджнур, зәгъиге, уарзы, дам,
Сонт та.... мастил ай бафтауы уарзты сусәттег карз аттада.
Иутыл уазсыгъытает уыци 'гъыда цины базыртә басағытта,
Хәлд, сырдан монцәй шиннаты карз ардан цыбәл басыгъытта.

Уарзон — бакастәй хурты-хур, — хъуамә бazzайа фендердагән,
Номы диссалжы дзуриниен — йе 'гъыдау, йе 'рхъуыды, йе 'взаггәл,
Уа ныфсы мәсемт йе 'мгарән, тохы — тасы хос йе знагән.
Атаппәт хәрзәтәй чи фәзүх, уый нае уарзаттын се 'взаргә.

Уарзт у зәрдәйән йе фидың, рухс, әвәдҗинағ әнкъарән,
Уый бынтон жәндәр у, уымән нағи хъаҳбаймийа әмбарән:
Се 'хәен айттыгъидис жәгерон, арвәй заххы 'хсәнау, арән.
Адаен, аэз сымах фәдзәхесин: — нағы сын ну тәразыл барән.

Уарzon уарзоныл әниувыл — рог ардан митәм нае тасы,
Уым фәхинән ис йе хурай, — тайы, сусәгәй дзыназы,
Фәлә не сивдән йе зәрдә, дард женхъәлцауәй фәразы;
Судзгә чи бауарзы искәй, уый аслам пъатә нае уарзы.

Нае сәрмәхәсгә никәмән, мачи ма хынцәд аивыл:
Бонән уыхай агурын, иуәй иниәйи раивын,—
Сонт, цъаҳхәйрәгъәд сабитыл цымга 'рдан улән аивылд.
Уарзт, дә сәрвәлтау уарзәттә күхү аппәт хәрзатыл аунигъынц.

Зәрдә сүсәгәй фәлуды уарзты судзәттаг цъәх артәй,
Уарзон уарzonыны фәкәни сағыас нунәгәй жекъардај,
Тайғә, улистә, йәе үындиқ фехсыны йәе билтә дардәй,
Алцы Ының әхционәй бары: зәрдә ачъепп кәнәд кардај!

Пе 'мбәхст катайаг бәлләнцә никүы никәмәен фәдзуры,
Уарзтай «оффытә» наә кәни худаг адәмәен сә цуры.
Үымәй уынданән сә цәстү ома баftауа йәе хуры?
Нә, йәе сәрвәлтау хуыңауәй алы дулға фылтә куры!

Уәде чи сәрхъән ләхүры үынджы уарzonы ныхжетә? —
У йәе уарzonын, йәхинен уый жәгады хос жәрмаест дәр.
Үымәй ѝе 'мзәрдә чызгайен, ома ном кәни, — жұмынә стәй!
Чыздық фәндирты фәңгәтъынц, — ацу, ма басудәд мәстәй!

Диссаг: бирәтәм цәмән ис ахәм цауд жегъдау — жинахуыр:
Мысынц, хорз чызджытыл туттә әмә сләуу дам йәе къахым.
Радгай уынданән сә цинтә афтәмәй фәкәниң къахым.
У йәе ул, йәе дәзенч фыллаған искәйін фылгой, фылхахуыр.

Уарzon уарzonимә күм бәлла, — адәргәй йәе зәрдә ризы,
Пе 'мбәхст судзәттаг цәссыгәй уәд йәе мондағытә фәнисы.
Тайы цадәттәй, ынрагъяу, ул үындоны ристәй риссы, —
Фәлә сүсәгәй хъәдгәмтә никүы никәмәен әвидиси.

АРАБЫ ПАДДЗАХ РОСТЕВАНЫ ХАБАР

ыд Аравийы стыр паддзах, Ростеван, зәгъгә, — кады ләт.
Амонд йе 'мдзәрин бакодта, никуы банкъардта царды мәт,—
Зондджын, намысджын, хъомысджын, хорз хәстон фәтәт, дардуынаң,
Йе 'фсад, йе 'нувыд адәмән кодта разамын барджынаң.

Үәвгә, паддзахәни ичи уыд фырт, бындайрагәй дунетыл.
Ләт сылвастагәй базарай: — нүнег байраңт ын хуры тын;
Хаста раст цымас тыйалытә чызг йе зәрдәескәф сурәты.
Уый цы 'взаггәлтә симы қасной, — ҳәвгәле цасфаңды дзурәнт ыл?!

Тинатин, зәтгыгә, — чызджы ном, — байраңт, рухс тынтаң байдзаги.
Бацыйд хүрзәрин й'аууоны, — мәнә минәвар уалдзәгәй!
Паддзах басиды вазиртәм, балы бандоныл хъәлдзәгәй; —
Исты 'хсызгойнаг ног хабар ис йе хъумидый 'вәцищәгән.

Дзуры: «Иу фәнд мәм ис аәмә ныр сымахмә дәр байхъусин:
Зәтгыга, уардийн дидинает бампылд, базарай, баҳуси,
Уый жеризъялды, уый бәстү уарди ног къумбыр раҳәссы.
Уәде ме 'хәсән дәр раллаууыл, хур мыл акъул ис, ахуыссыд.

Æз ныззәройд дән: низты ин, ризгә, ме уенгты бацыйдис.
Бирә нал бассад м'адзалимә, — у мәләтү хос ацы ин.
Рухс күү схәщәе уа таримә, — рухс ысхонән ма цас ын ис?!

Тинатин, зәтгын, спаддзах уәл, — хур кәй сурәты схъазыдис.

Вазиртә зеттой: «Хурпадзах, дәу зәрөнд хонын не 'мбәлү;
 Худгә уардийн дидинәт афтә рагау не 'мпүлү,
 Бампүлл, — гъе, уәеддәр зәрдәйил, уйыау, дидинәт не 'мбәлү:
 Мәй, цырен мәйи стыалытән, зетт, — күнд бахынцәм се 'мбалыл!

Ма, цытджын паддзах, кардожынаң афтә карз дәхи ма рафау:
 Искәй амынды диссагдәр у да зонды цур кадавар.
 Үәвгә, чызгәй дәр раст зәгъыс, — иолжы де 'рхъуыды бадымвәр, —
 Хорз у, сәвәр жәй — успадзах хурау адәмь батава.

Чызг паддзахы зонд рахаста туырдзәй, арфаетонд — дауджыттәй.
 Ныхас цуронмә ма бамбар, — мах дээрдтам ма йә раджы дәр.
 Хурты-хур күнд у, афтә ма зоны алы ми 'гъдауджынәй:
 Нәй сылай-нәләй домбәйттәй, гъе, се ләппынташ хъауджыдәр.»

Автандил, зеттәге, се спаснет, уыд амирспасалары фырт,
 Хурты, мәйити 'нгәс мирихи, номы диссаджы 'хасы гуырд.
 Уый цырен цырагъ фестади, уарзтәй катайаг, царжфтыл, —
 Судзгә сагъыс ыл бафтылда буц Тинатини сауәрфыг.

Чызг йәе зәрдәйи ныххаудис, — арф жәй сусегембаҳст дары,
 Уарди уардия фәхниңен, уед мәрдонваелурс фәдары,
 Пе 'ввакс балжуюыд — йәе уындаш ләппүйыл цъәх арт жәндзары:
 Уарзтәй чи райсы зәрдәннис, уый цынде фылбон әвзары!

Ләппу хатыди — чызгмәе йын тагъд-тагъд бауайын не 'мбәлү;
 Ростеваны фәнд фехъусгә цинти цинимә фембали.
 Зеттә: 'взиңтбазыр хурыл-иыр жәд арәхдәр фембалин,
 Даң жекъялцауы 'рхәндәгәй, дойны уардийау, не 'мпүлини.

Атахт паддзахы фидиүжен — уайтагъд фембәлцион уадимә:
 Тинатини, дам, стәвәрдтон жәз мәе сыгъзәрин бадене,
 Уый — мәе зәрдәйи дидинәт — хурау тавдзәнис адәмь.
 Хоны дунейи 'взаггәлты — ном ын чи скена кадимә!

Қәс Аравийн үәздәттәм, — галуаны әрләууен нал уйл:
 Бирә мин ағсады спасет Автандил — әрттивгә стыалы,
 Гъе, вазир Сограт — дзырдзатугә... — цай, лат дзы нымайа цалы!
 Рухс паддахбадәи къәләтджыны рәбыны тәмәнгә калы,

Чызджы сбадын кодта паддах барджыны хицауы быннаты,
 Систа кады худ йә сәрәй, — айс, дау у, зәтгәгә, йәем хаты.
 Фыд йә бындармә фәдзәхстәй уаз паддахы ләдзәт радты.
 Тинатин — зәнддажын, ағъдауджын — хурау къәләтджыны бады.

Адәм аләууынц фәстәмә, сәр әркүл кәнинц йә разы.
 Дардыл уадындағы ныңғатынц, сыйқа цинвәдис ныуусы.
 Чызг кәуы, — цима зәрін хур тар, хұмынтызы мінгіты 'хәсән хъазым;
 Сау смынтыбазыр әңгестіхуа ризгә 'взист әссызгәт тасы.

Фыды бандоныл рабадын чызг нае нымай аивыл
 Аәмде уалдзыгон уарынау әссызғ үардійл аивыл.
 Фыд ын амоны царды 'тъадау: «Кәстәр хистәры раивы,
 Аәви февәстег де схәссәг, әзи әңстүтил уайы фын!

Уадә, ма мыш кал сау әссыз, ма схәң катаіым, сагъәссыл.
 Ныр ды спаддах дае а басты, әз мә ныфс, мәе бон, нал хәссын.
 Уада, Аравийн стылайсан ма уа мин азтәм ахұмссән! —
 Рухс дае зонд күмд у, афтәе мыш у дае уағәй дәр номхәссаң.

Тауы үардийе, фаджысәй хур әлемхуызын рухе алцауыл;
 Хуры фәзэм, мәе чызг, — адәмымл ныр дае зәрдәйы бар әңуы.
 У рәдәу аәмә парахат, ма кән ауәрдәгә маңауыл:
 Фурдты баңауен деңдженәй бирә 'дәләмә дәр раңауы.

Мах нае рәдауәй фидауәм, буд — йә хәрздағәй дәзинеты!
 Ләт йә парахатай царды тых кәнни мәнгард, мәләттыл.
 Мулк нае хардз кәнны? — нае хәссы удән амонды тәмән тын.
 Байтау хорз, әңмәй йә 'ркәрдай, — сәғи тауинаг әнәттәд!»

Хъуыста чызг жәнцад, аембаргә, ради, раздәрау, ие күйләтә.
 Цинәй барухс ис йә зәрдә, — райымдат шәлкәнни фыд та:
 Ныр ие цардамонд фәхудлис амас бабастони хъуылдаг.
 Хурты-хурзәрин йә фаят бүд Тинатини фәзмында.

Чызг фәсит жәмәе йә уәлхүус февзәрд ие 'иувыд дыджызә,
 Загъта Ыны: «Әрхәсс, — ма номыл ис кәм цы чырын, цы чысса»,
 Систой 'наңымаш сыйғызәрин, алы стем дзаумәттә, чызг сәе
 Нас фәләөвәрдата фәйнардәм, — иәй Ыны радзураен, иығыссан.

Бирә ракодта ләвәрттә, адәмән хәларәй уары,
 Алқай иуҳуызын рәдауы: ие 'взары цагъяр, жәлдары.
 Уйын йә фыды фәдзәхст ахәм Тинатин йә зәрдил дары:
 «Хүр ие рұхс тынта рәдауәй алцауыл аәмхуызын луары».

«Лагъэтә байғом кәнүн тагъидәр, — уарғә 'взиң, сыйғызәрин, — дзуры,
 Бәхтәс, де 'фсурғұты рәғъяуттә руаадз, — райуар сәе маң цуры!»
 Адәм байдығ ысты мулқай, исынц — цас сәе зәрдә куры,
 Әғсад хәзінамә хәләғәй раст абыржытуа ләзбуриң.

Цима Турчы заххым тохы бағтыд а хәзна сәе къухы,
 Алчи ласы 'фсурғы — араббаг, — уадсур, чи бағтуха дугы.
 Уары 'взиң жәнца, әвеңиттон, дымға митулән ыздухы.
 Хистәрәй, чызгай, ләпинүйә алқамән йә чысса шук үйд.

Галуан күмвд кәнен дыккаг бол, фыңг — аләмәтton, ағъуыстаг.
 Әғсад үйтәппәтәй бадынц, иу сәе әзион-абон нае систад.
 Ростеван йә сәр әрүағыта, захмәе 'рхәндәгәй ныххъуыста.
 Фыңтыл сусу-бусу систой: «Ау, әлемән фәңцид йә хүз та?»

Ағсадаң сәе сәр, сәе фәтәег Автандил — домбай, хъебатыр,
 Рұхс тәмәнкалға уәлейә фыңғыл хурзәриниау бады,
 Урсачъе Сограт — йә фарсмә. Паддзах фенкъардъузы, — хатынц,
 Сүсегәй фәрсынц кәрәзді: «Хиңау нал у цима й' адыл?

Нәе, хұмыннада жыныс тарғылғай афтә,
 Хыныннан дағындаған даңын — әдел, минас, көзіннен дәлдәттің күнін!
 Автандыл зәгін Сограттаң: «Цом-ма, хъазғамхасен, хъавға,
 Бағарсам да буң паддахың 'иктірді, йе 'рхәндәджеу равғай.

Сабыр сыйладысты фынғай, талас талм белгестау тасынц,
 Айстор иуашенте сә күхкү, хур — сә зәрдәскъәф аңғасы.
 Кес — сә зонгуытыл жархаттой уәртә паддахың да разы.
 Райдылда Сограт — дымдарәхест — хъавға, худгәбылай хъазыны:

«Фарың дәм балзуржәд, буң паддахы, хур даң цәстомай нал касы;
 Уйын, — даң хәзинаты байуарстай кәд да бахаудтә сагынесы? —
 Чындык сә скай колта дымлайсан, — цин кәмәне да каст с'ахассын!
 Ма да спаддахың көн уйын фәлтая, жеме ма 'рзарай ахәм зын».

Ростеван даң сабыр хъусы, стей даң мидбылты фәхуды:
 Дис кәнен, зәгінде, күнде, — аңу, бақынц ай тәспипудын!
 Дауры даңы: «Зәндижын даң, 'взаттәл, фәләе хатт да тәрхон цуды;
 Чи зәгін мәңжай — «әлгынн у», уйын рәстәлдинадан цы 'мбулы!

Уйын даң не 'ндавы, хорз вазир, уйын даң не 'фтауы сагынастын:
 Радтәд адәмнен хәзинате, — мур даң мәт кәнен с'ахастын.
 Нард мыл бапызәр мәнен 'мә лат да бассайдын а бәстыл, —
 Райса кард жеме раива мән тыхашвараң карз хәстым.

Иу сым биңдар мын бассади, — цай, күнде ай дарон азымы!
 Най зердәдерден иу кәстір, наң мын иунаң фырт а зыны, —
 Ме 'мсәр чи уаңд пуртийә, фат жеме 'рдымнай хъазыны.
 Автандылмә ма иу чысын хатт даң хъаруйә разыны.»

Автандыл нымад күнине 'риңд арахстай паддахы 'нгәссыл,
 Анын мидбылты фәхуда зәхмәне 'фсаермгүйнән ныккасы:
 Ферртывтой дәйніхъа дәндәгеттә: дардыл рухс улән әнхъязы.
 Хиңау ай фәрсі: «Мә дымрттай худәгау даумасы цы кәсес?

Цай-ма, зәгъ жером — цы худым уа былышчиләй мәң цуры? —
Паддах ләппумә ныуунрый, — аеви исты 'взәртәе дзурын?'
Ләппү: «Хорз, цәумә фәхудәтән, уйың зәгъон, әрмәст дә курын:
Радтәд мын хуынау дә хорзәх, — ма мәм сис хәцын, ләбүрүн».

Буд Тинатинай карз сомы паддах ракодта барвандай:

«Раст мын зәгъ жәмәт 'фхәрдь хығд' айс мәң зәрдәбын арфәтә!»
«Үеде баяндан, хорз паддах, — дзуры 'фсаәрмәтүзызәй Автандыл,
Фатахсынай дыл, чи зоны, не 'мбаелд хистауын афтә дәр.»

Аз — дә къеҳты рыг — ахызтән кәд хәрзәгъдауы арәнтәй,
Үәд — хатыр, фәлж бафхәрдән наң рәсттәрхоны барәнтә,
Фатж ермәсі бавзарәм, үевгә, не стәм жәмкарәнтә.
Пуртихъазәғен фәз жәмә пурти — не стуыхты бараптә!»

— «Хорз, кәд афтә у, — сәфәлварәм, фәлж карз фәсмон ма 'ркәе ды!
Райсом ашағүем, бавзарәм сырдын милеме 'хесн тар хыәдь.
Демәе ермәсі 'вдисәнтен рака не 'фсады 'взаргәты,
Фенәм, — чи тынгәдер бафтауа дисы хұуылладажы 'мбаргәты!»

Ұымыл балхынцы сәе шахас ләппү 'маң цытджын паддахән
Аәмәе хъязғемхасен систой ныр кәрәндийе дзырдқылахән.
Күмд күм башынис жә тымиджы, үәд хәснаг мисколтой ахәм:
«Фод жертәе бопы бағыламсар — састы чи бazzай махәй.»

Ростеван затты: «Дыуудадес немә бардымтаң цаудзысты,
Ноджы нын цагътар дыуудадес рәвідз не къухмаж фат дистзысты.
Шермадин — жиуывид — семә, сырдатын нырдлазастей кәсдэмсты,
Чи дым цал амарға махәй, уйың нын уйың фәстәе зәгъзысты».

Паддах цуанон ләттән расидт: «Уайғәе бондзирдзурыл гыейттәй
Аәмәе растын жәнүт сырдын хъәлтә, быдырты кәрәттәй.»
«Райсоммә цеттәе ут!» — бардзырд радтой хотыхдар аәфсәйттән.
Ұуыл цин, жәлмә фимг райхәлд жәмә ног фениддаг жәрцәттә.

2. Руставели.

РОСТЕВАН ПАДДЗАХ ӘМӘЕ
АВТАНДИЛЫ ЦУАН

он арбашыхи, галуанимә баңыд урс баҳыл хұрзәрни;
Ләпппу — бүшвәліст дидинау, худы сарыхъхы бур зәрин, —
Артәмсырх дари дарағы хъоппагет баколта хурдзәрни,
Сиды паддзахмә ермесы, — фат-әердинәй дәр дзурдзәнни.

Паддзах дәр ысбадт йәе баҳыл әмәе цуанкененимә рацыд.
Сыртжай цуанон ләтты хъула иу дәр фәсфәдмә нә уадзы.
Ростеваның йе 'фсад — әмәе, уайынц йе 'мәвәдиси балызы,
Хъазынц фат-әердинәй, кардаей, се 'фсургытыл фидауы хъал цыд.

Уад дыуадәсмә фисиды хинау йе 'нұнық цагъартай, —
«Фаттә наем шәрдәт дәтлазыстут, — дзуры сын сәхес, сә бартә, —
Гъе, стәй ыырдзастай хынцдзыстут сырдты — рогдзәфәй, дымхъмардәй».
Райхұымыст уалинимә се үынәр хъәдьы сырдрәгъяуттән дардәй.

Әмәе даргъ ярдузмә къордгай мәнәе рагумлғ кодтой хъәдәй
Сәттә, сәгуыт, зегъай, сәрджын саг әмәе ыырд сугъахъ ызынаттай.
Автандил әмәе сым паддзах ихуарен кәненүү сәе фәттәй;
Гъәйтт, раестдзевин ләт, цы фәдә! — Ныр да хъару 'мәе дахәдәй.

Рыг ысбадт сә сәрмәе мигъяу әмәе хуры цаст ныттары,
Зәххым тут ләсәнтае кодта — кәрдәт фестади сырх дары.
Фатән фат йәе фәдым тахти, — их дәр афтә тынг нае уарид!
Иырдзаст цагъартәе нымайынц — фением, чи үал сырды 'рмарид!

Аззад хъедәрлүз фәстейе, сыртән ныр сә размәт уайныц.
 Ноджы дзы дзәвгар иышагътой — уый хуыцауы фыдах сайныц.
 Автандилләй алчи дзуры, зәрдә, дам, йә уындай райы:
 «Ахәм талм бәллас гуырвидыц иу әрмәст дәзинеты зайы».

Әрдүзәи йә фале дон и, доны цур — бәрәонд къәдәхтә,
 Сыртәй баирвәсти хъедәмә, тархъәди күйд цәуой бәхтә!
 Автандилләи сә ныхай ферттывтой сә хиды 'ртәхтә.
 Ну сә иннәмән фәзегты: «Фенәм, чи 'хста ныр дзәбәхдәр!»

Ерғы балхынци, раңауынц ныр жәдихст жәмә сабыраїй.
 Хиңау байради, хъәлдзәгәй хъаззы номдымд бәгъатыраїй.
 Тагыд сә 'рбайягътой се 'фсад дәр, паддах цагъартән: «Хатын жәй,
 Ис ылдәр аргұц уе 'игасы, маци бамбаҳсүт хатыраїй».

Загытой Ыны: «Дә фыдах исәм, фәлә д'амәттаг — нае сәртә,
 Раst тәрхон кәнни фәдзәхстай махәни, не 'вдисән — лә зәрдә.
 Уәде спаспетәй күйд зәгъем, ома 'хста дәуәйәй әвзәрдәр,
 Алы фатәхстән рәстләзәфей сыртды чи кодта дзыхъмәрдтә!

Иұма бахынға у же къухай сыртәй марл дыууә сәдә сты,
 Фәлә сөзел уәлләй жертылдта спаспет уылонней нае рәстү,
 Фат же фәивгъумта, барста цымы й' алы фехст тәрәзтүл.
 Уәл дә рогдзәф сыртәй мах та цагътам бираты дае басты».

Уәдіх хорз хабар — салтуырд жәй тохы раивдзән кардимае!..
 Паддах бахъәлдзәт, афтә ма хъазға байрайм нардийә,
 Уарзы ләппүйи юе схәссәг — цымы буләмәргъ уардий,
 Ныр жә зәрдәйи судзға маст ахстан, сау калмау, нал бийы.

Әффад, хиңауттә сә фәллад иу ран бәләстәм әрхәссынц, —
 Сатәг аууон уыд сә быны, уым әрбынат кодтой фәзы.
 Әмә цагъартәй дыуадаң цырдзаст, дардуынаң цәргәсү
 Доибыл тархъәди кәрәттәм дардыл къухауон фәлгәсү.

АРАБЫ ПАДДЗАХ ФЕМБӘЛД
СТАЙЫЦАРМДАРӘГ БӘГЬАТЫРЫЛ

едтой: диссаджы бегъатыр,— бадти доныбыл жинъардай,
Рұхс — йә сау бәхәм хәрхидон: калдта 'вист тәмәнте жа дардай.
Ирд наххұыт-налмас фәрлгүйтә худың ғе зғъәрәй, йә уартай.
Уарли — 'ртахдзәссесыг йәхимид судзы сусеттаг ңызек артайд:

Ис мәтайдзармай ләппүйл кәрп бағлищаджы дараесау.
Худ — кәркә-мәркә инн'ахәм, уйың дәр ранәй-ран дары сау.
Цонджен стәвдән екс — уәрагыл, уымәй чи домбай сараекса!
Джихәй бazzайға цагъартай исдуг иу хынып-сыпп нал жесханд.

Хұмыннадағ паддзахмә бахәнде, кодтой алы дзырд, алы дис.
Нұу цагъартай арныстой, тагыл-тагыл барәтмәе баңыздис;
Федта: 'вист көвәлдә цәстіттей сау цыхырджыттай уарыдис;
Касти ләппүмде минаевар және дзурынхъом нал уыдис.

Цымба хингонд фәспис, уйнау лат — дәрдләзәф жерлаууыл сағыдау,
Бандзыгис, жениу жәмгәрон тас йә зәрдәмәе жән уағъта.
«Паддзах дәм жекимә сиды», — хъавғае кәд және кәд загъата.
Уйың ғә, марада зәттә, кәд хұусы, сулағы бынозәй тагыл-тагыл.

Саггумырд цагъары же уымы; дзуры, нае, — шы Ыны жембарам!
Афтәс се 'фсады хъәрахст дәр уымә не 'хұуысы, же хъары.
Риуы цавәрдәр жөнірхъау дудлә масты рис жинъары
Және уйы алған жән рустыл түгхәнде цәстісиг уары.

Дард кәмдаер хәтты йәе сәнгтты, бады, хъуыдыты ныздзәгъяел.
 «Ләппү, хицау, дам, дәм сиды», — ног атм бахатыди цагътар.
 Нәй, иә фәчъиали, йәе риу ын судзы уагәрьшы цы цәхәр!
 Уәгъымда уардий къуыбырмә хъуыста минәвар дэзирдәгъяел.

Әмәе дисгәнгә фәстәмәе раздәхт паддзахы фәдисон,
 Баңыд хицаумәе, зәтты ыны: «Ахәм никүс 'рцыд әмбисонд;
 Қажиे сөнт цыдәр у барәг, кәнәе фесәфтон мәхі зонд:
 Нәй, наң байхъуыста, мәхі ма пыр дағ фыдахәй күүд хизон?»

Паддзах фестъялфыд, баңастанжын: «Үйд ныхмә лаууын чи уәнды?
 Рәвәл дыуудәсәй уайгәут, уа домбай барәг чи фәндым, —
 Барәй наң? — Ахстәй ракәннут уыци 'насәттон хивәнды:
 Ам ма бардзырмәе не хъусын наңу ныббаринағ нүэті дәр!»

Әмәе цагъарты бал баңыд донбыл барағтае хаэрхистает, —
 Хотыхты зәлләнг күм райхъумст, гъе, уәл фестъялфыд әрмәстәр,
 «Уажуай» — сирәзәтие йәе дэзхәй, ақаст алыштәм фәлмдзәстәй.
 Федта: Ы'алываре хәстәввонг мәнәе 'ртыхстысты адгартае.

Къухәй асәрфта йәе цессыг, балвәста йәе уажигтае нарағ,
 Фатдон асгарста, йәе фарсыл кард тәрбәстон кодта барәг,
 Бәхым зәбдит, фәрасты, цәй-ма, чи йәе уа хъыгдарәг!
 Искәй цагъартам цы хъуса, — чи сәе у йәе рис аембарәг!

Үйдон айтыгътой сәе әненде. Барәг, — ахсынц әй, — фәхатыд,
 Үйм сәе се знаекты фәндиаг райдылда цагъының әгъятыр.
 Кард сәм не сласта, йәе комәй цирхъән не 'рттины дәзегъын тын.
 «Цымк!» — сәе роибастмае сәе 'рфады ехсей диссаджы бләгъатыр.

Хицау цагъартаси яххуысмәе сиды йе 'фсадмәе фәдиси,
 Фәләе фәдиси фәзынди үйдон башындысты 'мбисыл.
 Барәг февнали уәлбәхәй, йе 'ртты фәдисонты сиси,
 Нуы иннәуыл ныххуырсы, — паддзах бахауди фырдиси.

Автандыл жәмәе йәе хиңау уайтагъыд февзәрдысты бәхтыл.
 Цымы 'Фсурғыл бады барәг,— уайы, сүрынц ай хәрзуәтъыды:
 Мәнен бидыры хәдсәрмә хур — зәринбазыр фәтахы; —
 Уый йәе баңауын нае фәнди ногжай паддзахы фыдахы.

Федта: 'Рбахастәтә аәм паддзах, ехсәй февзыста йәе бәхмә
 Аәмәе бәх жәхі, зыңг фатау, фехста фәндаджы уәрәхмә.
 Цымы заххы скъуыды ф'аууон, кәнәе стахт уәларв, уәлдзәхмә, —
 Фад фәцагуырдтой, — әвәд уыд фәндаг, фәсвәндәтты цъәх наеу.

Цымы зин уыди, — фәттары жәмәе паддзахыл жәфтидис
 Иүзі судзэттаг фыдсагъәс жәмәе иниәмәй мәрдтү дис.
 Цәфты бастой, мәрдтүл ниудтой аәфсад, — чи ма сыл хәсцыдис!
 Ростеван заты: «Мәе цинтән се 'икъард дард кәрон әрцидис.

Уый, мә хылдзәг бонты бирә, хыыг фәкаст ыстыр хұыңцаумә
 Аәмәе уый фәндәй мә цинтә мәнәе расайдтой фыдцаумә.
 Ныр сәх хосғанет мә ристән иу аәрмас тұмдзәнис сау мәр,
 Табу, не скъенет, дахицен! Сыххаст уа даे тәрхон хұуамә!»

Раздахт, галуаним жә фәндаг паддзах тарәрфыгәй дары.
 Ләджене ермис мәт нал и, бафтый долой жәмәе сарыл.
 Алқай фервити фәйнардәм, цәй, кәй ма 'идавы сырд марын.
 Нута: — раст, дам, у! Пә сагъәс мисхал иниәтәм нае хъары.

Паддзах баңыдис йәе уатмә, «Уадзут иунәгәй мә» — загъта.
 Автандилы ма жә цуры, уарсон, хи фыртау, ныуагътта.
 Галуан саудалынгәй ракаст, цин жә рәөбазыр аруагътта.
 Чанги бамыри — зәлудаевдә жәмәе чагъана нае цагъта.

Тинатин, йәе фыд мәстджын у, уый, күн фехъуыста, үәд систад,
 Арвыл нал зыны жә рухсәй худгә хуры цәст — жәгъуыстаг.
 Баңыд, къәсәргәс 'рфарста, дзуапп ыл сәмбәлди, рәхуыстау:
 «Хурпадзах нынкъард, нырхәндәг, арф жә зәрдәмә ныхъуыста,

Баззад хибарәй әрмәстдәр Автандилимә йә уаты.
 Фембәлд ыл, зәгъынц, әнахуыр хины диссаджы бләгъатыр».
 Фыдәни нұнағай хүздәр ү, — чызг йә мид-зәрдү фәхатыд:
 Аны, рухскалгә, фәстәмә, цымса хур йә фәедыл атылд.

Паддах цүс фәстә бафарста: «Чызг кәм и, цымса, ш'аразы —
 Ме скаст, ме стъалы, ме стыр ин, — әз кәй номай даңи уа разы?»
 Дзуры къәсәргәс: «Ам уыди, хур йә цәстомыл ахъазыд,
 Де 'икъард фехъуста, ферхәндат, ацыл, уый фәстә нал разынд».

Паддах загъта уәд: «Фәссид ам, къәсәрхъахъыннын фәуадз уал:
 Рацу, раҳасс, зәгъ, мәе үдаң де 'рови мидбылхудт, әвдадзау,
 Зәгъя, радзуор дын — карәй мәен күнд бафхәрдта фымдадзал.
 Иу ли ма, зәгъ, мын мәе риумас кәд тәхсызғон цин ңытталдзай!»

Тиннатин фәзынды, йә уындаі зәрдәйе фыдсағъас суры,
 Уадулате — фәлурс; әвзиист мәй раивта сыйзәрин хурм.
 Паддах апъа кодта чызған, сабыр ми рәвдаута дзуры:
 «Сидиммиң цы қасте 'ихъелмә, ам шеуымлине да мәе цурм?»

Тиннатин зәгъы: «Дә фенени афоныл мәен дәр фәндиди,
 Фәлә, цей, зәгъын, — фәстәдәр. Чи зоны дае чызг рәдиди.
 Хур дае уа 'рхәндаткай фенгә, мигым гамхуды хәтиди.
 Най жерттәделармай бадаң; маст хұмылдлагтәнег кәд уыди!»

Ростевани зәрдә байрад чызджы рухсхұыды ныхәстәй:
 «Мет цы хөммел у мәе үдаң, — иугәр дау уынын мәе цәстәй.
 Әммист, байхұусис да фыдмае, уый цы сагъесәй фәхъастае:
 Үзенгә, нал ам хәссис азым, — афтае дын жай судзы мастәй.

Хины, диссаджы хъайтарыл фембәлдтән әмбойны хъеды,
 Хур нае тәмән калдта никүн үйайу дун-дунейн 'рфәенты.
 Бадти донбылыл дынызғә, мәен йә базонын арфәндиды,
 Не 'рцыд мә 'мәрон, фәхъыг даен әмәе бафтыдтән йә фәедыл,

Бәхым алабадти, фәуагъта уйың йәе цәстесынг ызғылдын.
Ме 'фсадән «хәсүт ыл» — загътон, систа сәе цәгъдәнта, марын.
Гъе, стәй ну тъәбәртт фәласта, раст дәлимонау фәтары.
Дис кәнені ныр даер ма: уйың йәе фыны федтон жөн хъалы.

Ног та 'рбаласууд зәрдәйыл, — цин маे хъуыдытышәй адард та:
Уйың мын смыкъұмда ме 'фсады, — кәрдәг тутхъулон адардта.
Кәд хәйрәт үиди, — 'рбадәлдәзәх, мах йәе цыссыммә батардта,
Жөн схынг мае ис ме скәнәт — марг йәе цағъараң бадардта. —

Раздар мын цы фәци хоржай, уылон ныр мае фарсәй фесты;
Мастмәе расайдтой мае цинтәе, хъәлдәзәт, худән бонтә фесты.
Афтә цардамонд иш тайы хаттәй-хатт, хәрам мын фесты.
Азтай бирә дәр фәцәрон, — дардләр мын бәллищаг не сты.

Чынг жем бадзуры: «Хъымсметы уәтъыды рагацу цы фаус?
Гъе, стәй азиммы цы дарыс афта дәзгъыжы хуыщауы?
«Марг дын балара» дэзы ма зәтгь, — алжай циндзастай равдауы.
Царды чи тауа хәрзиңует, уйың хәрам ма та куыд тауы?!

Ды — паддзехты-паддзах, барджын — судзай ие 'мәблы — фырмәстәй.
Макум ма фәзына — ма зәтгь, барагән йай кой, йәе хъястә.
Арвит агурут фәйнердәм, дардым у да зәхх, да бәстәе
Жөнле базонай: лат уылнис жөн федтәй да цестәй.»

Дунейы цыппар кәрөнмәе фервыстой ләйтәе йәе дзырдәй,
Карзәй бафәдзәхстой ләгтү: «Уайтә, удаистай цырдәр
Агурут, йәе фәл миссарут уымы хинаефтау фылгырдән,
Бацхуен кәдәм на уа жәм, чиниг жем иниффиесүт уырдәм.»

Афәз дунейы кәрәттү зилынц, агурынц күүми-къуым.
Лашпу 'рбадәлдәзәх жәмбойны, цыма хәйрәт үиди, дзинкъуыр.
Фарстой алыран: йәе фенәж иу лат ниши разынд никү.
Иу ыстыр хуыщау — йәе зонәг: бастад, бафәллад сәе чи күнд!

Æмәк раздахының фәстәмәе, паддахымә сәркүләй дзурыни;
«Мах фәзылдыстәм дунетыл, иу күүым нал ныууагътам сурый.
Фәләе най, нае бол нае баци мәт дә зәрдәйә фәссурин:
Никуы никәй цәст ысхәцыл үүци сау диссаджы хурыл.»

Уәдәк раст уыди мә бындар: фембәлдән аңатдәр зиниль,
Цъаммар хәйрәдҗы кәләниль, сау дәллимоны фылхиниль.
Арв мәм йе 'ртхыиран арвиста, систон күүх цымга мә диниль
Æмәк, цай, мәт мәуыл уа, — бафтәл цинти цин мә циниль!» —

Загыта паддах ўәмә галуан райгә се 'рхәндәг бол ивыни,
Хъәлдәзет зарәдҗы дәснитәм, хора фәндирадзәтъиджытәм сидыни.
Паддах та сыгъзәрни уары: алырдәм ләвәргүтә 'рвитетни;
Үәвгә, рухс паддахән рагай уыл йе рәдауы йә фидын.

ТИНАТИН АВТАНДИЛЫ АЕРВИТЫ СТАЙЫЦАРМДАРЛӘГ БӘЕГЪАТЫРЫ АГУРЛӘГ

адт ахсәвдарән хәдени Автандил йыс хүмссән уаты,
Райға зарыл және цагъта чанги урс аңгуымлаз — дәенхъатын.
Тинатини 'ххуырст арбасыл — негир саг ләппумә хаты:
«Талмгуыр, мәйдзескөм дәем сиды, уәе, иш сәрхұмызой бәетъатыр».

Цини, диссаджы фидиуән удыл аныздәев үдаевдзау.
Кълаба 'вәлджиау акодта, хурау рарттывта — худендзаст,
Лалбыл уардийи фендиәни, уый — йәе зәрдаейиен — хурыскаст.
Уарзон фембәлди уарзоннал, — риуы сабузы судзгә уарзт.

Тасгә-устағыры ациди, уадында зәрдәйен уасыди.
Хурым фембәлди, — уардийауда кәй рухсмыстә басыди.
Чызг жәрхандыт үйд, цәстсты масти, аерымрттывдау, тасыди,
Мәй, цыренцалх мәй, раст цымы мигъиты сау малы хъазыди.

Чызг зәрдәзегъә тинти кәрп уәгъәд арбаппәрста йе уәнтыл,
Хыз жәркодта 'мә бакәс жә! — ләт йәе цәсттылы не 'үүәндә:
Цәстти даргъ хаутән баззайдзән уд сәе фидыци, се 'вәрдым;
Даргъ хъумбылдымку хъяз хъуырлы сау ахсәрдзәнтәй фемуырлы.

Сырх, дари хызы хауты 'хәсән нал зынд рухс цәстом сағъәстәй,
Чызг: — ысад, зәттәгә, — ләппүйән бандон цагъартә рахастой,
Чызгма 'ввахс ын жә авәрдтой, уый аербадтис ыл арахсттай,
Касти комкомма мацстытәм және нал иртәст с'ахаестәй.

Чызг аем бадзуры: «Карз фәндән әз йәк койж дәр баризын,
 Фәлә скарстон жәй фидарәй, — къух ыл нал жәмае нал исым,
 Дау мағәдиси фидиуәт, хатын, бафтыдта сау дисым;
 Хатын, не 'икъярыс — баппәрста мән цы сагъәс уәззая рисы».

Ләппү бауәндымд, жергом аэм дзуры: «Уәевгә ма цы хатон:
 Фембәлд рухыл фәлурс мәй, — батад, бауырыди, бадон.
 Аз хұуыды қәннәнән нал дән, әз рымчың цымы даң, уатон;
 Зәгъ, ңауыл мын у да сагъәс, гъе, цы хос ын уа — сәрфатон?»

Уәед йәк рәвдауга хъәләсәй чызг зәлдаг тынтах нывәнди:
 «Афтә хицәнәй ма демә никүн фембәллиң иә фәндымд:
 Ныр мағәдиси фәссидтмә ма бафт, курын да, дывәндиլ;
 Мән цы баппәрста — зәгъон дын — масты, катайы гүйләнти.

Сырдты ерысәй жәрәджы Ростеванимә кәм цагътат,
 «Үшім, дам, диссаджы бәлләңдони федтам доныбыл» — күм загътат,
 Үшың 'икъярд ләттүпүн уаг мын маст ма зәрдәмә ныттагъта.
 Үйі күм 'ригатурис, женин жей аргә чи скәндәнни тағыд та!

Никүн ской кодтай маң шуры, фәлә рагәй дәр жембарын,—
 Сусат уарзтәй маң кәй уарзыс, үйі да катайы жеппары.
 Зонни, инвәй да рустыл арах хъарм цәссыг фәуары,
 Үйі да зәрдәйыл, да удыл уарзт зәррин хъадаман дары.

Уәедж, үйядым, зетгын дын, да дывар хәсджен ма разы:
 Иүжі, ничи ишін и — де 'муәз чи уа намысы тәразыл;
 Баст да иннәмәй та мемә: ды мән уарзыс, әз дау уарзын,
 Гөзәмде үшың гүарды 'ригатур, ану, айс дахимә а зын.

Үшмәй фидар маңсыг самай ды ма зәрдәйы да уарзтән
 Ағмә ме 'рхәндәг бәлләңктә байс жәй уацарәй фыдмасстан.
 Ме 'икъярд сау сагъәс мын раив уарди, малусәдже хъазтәй.
 Де 'риым, сахъ домбай, маң удаен, хурыл фембәлдау, күйд уа стәй,

Зил артас азы йәе фәстәе, ма ныуудаң да разәй араң.
 Қәд нае разына, зәгъизынән, наей йын а заххыл ыссаран.
 Фәлә кәд йәе фәд ыссарай уызы диссаджы хәйттарән,
 Худга уардий күұбырыау, айс мә сонт зәрдә ләварән.

Ард хәрпин, дау дән жиностәм, аз күн мой қаенон әндәрәй,
 Хурты хуры дәр да цуры, зәгъіз, равзәрстон хуыздәрән,—
 Уайтагыл авд даңдаңых нынхауон, фестәд сау зындон мә цәрән,
 Дардмә батайон да уарзатай амә мауал уон мә сәрән».

Ләнни сауцастыхау хурмә дзуры: «цини ул фәдәлдон,
 Аз, да нымд ыңғар, да лзырдтыл, цәй, дыуа зәгъын күнд үәндон,
 Гье, мә ул, мә дәзенци күнине уа — тағылдар бакенни дә фәндөн,
 Кәд алзалаңхыз да фәрци сардатон рухс амонд, цәрәнбон!»

Баымд хурзәрин да хұмызы; — афтәе бағәндид ҳуыцауы,
 Амә ирд арвайт да фәлтони мәй, ыстылалты рәвдәуы.
 Үйд мә үдән дәр рәдауәй ныр йәе хәрзинуджытә тауы
 Амә, уардийнау, йәе рухсма зәрдә лидинег аeftауы».

Ард күн баҳордтой, күн радтой дзырд қәрәдзинән, — йәе фәстәе
 Бирж ҳымзигиңай фәкодтой адажмы уарзеттү нынхаста;
 Судзың даңдаңгетте ыренәй, — урс наххұыт фәрдыңджы 'нгәстәе,
 Арвы ферттывлай — сә фәхудт, дарлы барухс киңи бастана.

Иумә 'рбадтысты фәндонаей, ну сә иннәйи рәвдәуы,
 Худынн, раст цымса сә былтыл уарди лидинег аeftауы.
 Үре дәенхъя дәндәгетте ферттывд сырх, хырмыз былтәй — фидауы;
 Ләнни йин зәттү: «Дә уынд мыл уарзы пиллон арт аeftауы...»

Сагтуырд ацыдис, аниу әй размат къях бәргәе нае хаста.
 Баззад цәститтәй фәстәмә чызджы рухс цәсгоммә бастау,
 Цымса их әрцид йәе удыл, уарди басыд амә бастад.
 Зәрдә зәрдәйыл жиувыд хаста уарзы сагыес мастана.

Дэуры: «Хурәрени, ам ма дән, фәлә уардийау бампымлданы,
Бур сә цәрдәхъом хүзы афәлдәхт үрс дәенхъа рустән, лал былтән,
Үәд күнд быхсдының уаттары дард ран — шинкъаддәр, сарфылдәр!
Уәттә, барыңдәй сиседзының күх дә сәрвәлтау цардым дәр».

Ләпину ақынис, ыскуысында, йе 'вастай' йә зәрдә тъизи.
Цымы дағығайы гәдыхъәд, — ахсәв-боннае уаты ризы.
Цәстәр әрцынид қәнни, йә сәрәй Тинатини уынд на хизы,
Фыны фестәлфын, кәлмәдәзәфау, жәмә бөгътә қәнни сиси.

Дард йә уарзиней кәй цауы, умй — йә ризгә уды стыр зын.
Уард үардийи қуыбырын ирд налхұзум-налмас цәстесыг.
Бон күнд арбарухси, — фестәд, хур та фертията йә хуызы,
Башыл галуаның үзелбәхәй, цымы мисхал дәр на тыхсы.

Жәмә барыста падлазхмае ләпину галуаны дуаргеси.
Зәттеге: «Сфанд кодтон ахатын, цәст на бестәтыл ахжессын:
Ды кәй басастай, уыдоңай исчи коммае қәд нал қәсеси,
Үәд йә хивиңділ бафтауын үйл фәсмен әлеме сагъәссын.

Арән бағтарон, фылгулден ма уа 'рбабырсыны фадат.
Тинатини тас ызниеттән чыгызу се уоны күнд бада.
Фена комматас мәр рәвдид, хиватид йе 'иәбон архата,
Кәд 'мә раджай дәм жеритон амай-ай хуыздәр хуыны тағыд-тағыд».

Падлазах ләппүмәе рарыста: «Де 'гъыдау — де сыйхас, д' арахсты,
Ды домбай дә 'мә, зонны кей, най дым чылганаң карз хәстү.
Ану, хорз, фәлә бакодтай миен фылкатастын с' ахжестү.
Жәмә дард балцай де 'рцидмәе зәрдәе судзәләнни сагъәстү.»

Ләпину башынис, үәздан ын акумута нылләт йә сәрай:
«Уйл, жәгертә мә күн стаумы, уә на хорз падлазах, ды цәрай!
Кәд на фәжженид на хұмыцау мән мә фәндатай жәнәрай,
Дәу аржайғанин дзәбәхәй, хъазғә-худга мыл жәмбәлай!»

Палдах ләппүйыл ныттыхсти, уйй йә хи фыртау ысхаста
 Әмә диссаг дәр нә уыдис — иу сә иннаһын кәй уарзта!
 Ростеван нынкъардис, үшвеге, уйй йә зәрдәйән нә барста,
 Фәлә цин кәни, дзыназа, — зәрдә исқәйы кад фарста?!

Ләппу галуанәй рахысты, цырд йә саулохмә февзыста.
 Уад дыууын болы, хаттәй-хатт болын тар жөксөв не 'взәрста.
 Тинатини хұзы рухс сәннитыл уарзты пиллон арт фендиәрста
 Әмә дард балцы зәрдәмә монц гуылф-гүмлғәнгә фефсәрста.

Спасет аржытам фәхәщие, адам ыл кәниңц тыгуыртә,
 Үзгәрттә тәуелсінц үз размә, амай-ай хұыздәр — сә хүнитае.
 Райынц, цин кәниңц. Сә зәрдә хурау барухси үз үйнәй,
 Фәлә ләппүйы кәм ғевләлл, ног та райдытта тәуелсінтае.

Үыт хлестон сахар, дурғанах дард Автандилән аржымыл,
 Үым аржынци 'ртө болы, кәд үз әсестысыг уары ныр,
 Цуан кәни және 'ауәрдым, гье, уәлдәр уал сырдмарыныл,
 Немә — йе 'нуыл Шермадин, — калджын вазиры бар ын уыд.

«Шермадин, мә боп, — дзуры йәм, — ды мә сүсөғ равг хатыдтай,
 Фәлә чи зәттәлзән, — уарзты монц мән күнд бадомдта, батыдта!
 Ныр мә зәрдәйін 'мбәхсинаг мәнә ракроми, ратыдта;
 Уйй, мә разыядыл мә стылым шини рухс тынтае райтыдта.

Тинатини уарзтәй тадтаи, рагасй уацары мә дардта,
 Ихдзагыл уардийыл әрвадидин судзға хъарм цәссыг фәкалдта.
 Ныр мә уарзты зәд жембойны мән йә фәхудтәй әрцардта,
 Мәннә зәрдәмә, уыныс ай — уаз, алдән цырагъ нылдардта.

«Аңу, — загъта мын, — баңагур уызы саггуырды, базон ай.
 Әмә ракур ма; ма багытъәл: ды дә дард балцай ма зынай, —
 Әз андәр исқәй равзарон ам әмкъайагән, уарзон ай!»
 Гъемә, зәрдәйыл удыхос сәмбәлл, фервәзти карз сонәй.

Иүләй, — ѿ 'иуынды хъазайраг, — дән жиңисхәсджын йәз разы, —
У хъазайраджы уашще хаң — уа йәх хиңауәй жиңизым.
Уарзымы иниәмәй та чыздығы аәмәе 'взарын уарзыты карз зыны.
У ынфехастлазынад — ләгдыхәй дудгас тухитән фәразым.

Хорз хъазайраг 'мае хиңауау маң кәрәндзийә не 'фәсәтәм:
Аәз — да хиңау дәр, де 'мгар дәр, ды — мә фәлон, мә ынфедәттәт.
Ме 'үүхик — иунат ды, хистәрәй дәу ынуудалызынан ме 'фәсәтән.
Мәни дәү жөдтәмә исқәмән а хаң бакәнны не сәғендәзән!

У-иу ме 'фәсәтән мае фәстәе балхон тохваәдисы, хәстым.
Галуая макуы ынуудалз рохы, бағәрс, базон-иу — қуытәе сты.
Ағысс, әрвіт-иу сәм чиниг, гъе, стәй хорз хүнитә мае бәстым.
Үйін се ма фәхата мачи, — нали се спаснет сә бәстым.

Тохы, шуан кәнныны, стәры шу, да хәлларуу, фәэм-иу мае,
Азъяй бабынс мый арта ды, дар ләхи, — цыма, стәм иумә.
Кел үедмәе зынни, мае хуры хъахъхъе кадимә, цытимә.
Кел на 'ризделеон, — феку мыл, мастиән радт фәндана дә риумә.

Бауанд, гъе, уәд, гъе, падлзахаен судзгәе сай хабар радзурын.
Заты, — мәнией үйі, дын бабынн, нал ми бантысты рацәрени.
У, заты, алкайын бонжемгүымд ацы дудгәбон, ацы рын.
Радт мы хәзинатай алкәмән: алы тыхстә жәмәе уанарапен.

Жәл ма хъүйдәйттә кәрөннәе бахынц бакәнны дә хәссыл.
Ку мыл, масти мал кән, — сыйджытмае ләт жәндәр хәзна нае хәссы,
Феста чизони мае удаңи уым алдзән цырагъ дә цәссыг.
Мыс же ләттәйттә, хәрзиу жең ңарды рохкәнны нае бәззым.

Шермадини заңда суынгат уыны удаууил иныхастам,
Судзгәе 'взист цәссыгтә калы, развәд нал уыны йәз цәстәй.
Дзуры: «Батар уылдән, зонны, цини рухсы тын дае фәстә.
Лау, — зәгъюн, жәмәе мае дзырдмәе, ома, байхъусай? — куыннае стәй!

«Дәуу ныуадзымнәен мәе бәстү», — уый цы загътай мын, мәе хиңау?
 Әз күмд сарәхсон? Қастәрмә, зонис — сөйт рәедыд аәмхин у!
 Әммист ахъузиккам иумә, уаин искумы дәр дәхин цур.
 Науәл, судзажызынынау, у мәнән дәуәй фәхицән».

Спаснет мын рәвдаугае загъта: «Хъус, мәе хъуыды мын әембар ды, —
 Уарзон уарзонмә бәлгәйе ишнәгәй фәзили дардыл.
 Нәй, — жәнефидәбон амонд, ис-бон не ссардзынае царды!
 Ари йи зәрләйни ныссәдәзәл, сау хин байяфәд мәңгарды!

Ахъэм ини ис, да разәй ләт кәемен загъта йәе сағыәс,
 Гъе, мәе чи айса Ыәхима хистәр-хиңауы уәззая хәс,
 Хъаххъые фидәрттәм, да цәст-иу тагъд-тагъд дард аәрентыл ахәс.
 Кәд аэз дәр зынин, хұмыцау мын қал ысының кәниид уәлахиз.

Насу мын хъаулжылдар алзалаен — иу уа, бирә уой, сәдәтә,
 Нуэт ини дәвы, — иу мәе хиза стыр хұмыцау мәлләтәй!
 Қәд на фәзиони әемгъуыдмә, раив уәл дә цин мәтәй,
 А, шыффысдынан дын чиниг: ды — мәе дәлдәртән сәе фәттәг».

АВТАНДИЛЫ НЫСТУАН ИЕ 'ФСАДМӘ'

иниңжы ныфғыста: «Ме 'фсад, — аны бөнмә уыл мә бар цылд, —
Үе 'ният, хистәрәй-қастәрәй, — чи уә сонг у, чи та — кардзыл, —
Ме 'муд, ме 'нуылд хәстонта, нұмағ 'рбамбырлут уә барды
Æмә байхъусут, уә зәрдым фидарут мә бардым!

«У маे күххәй фист а чиниг, хъуыды чиниңджы разыны.
Фод уә сәрүлхаст уе спаснет, — мән күн бадарат азымы:
Хъуамағ бапшоң растангтайт пысасут ңәл жемә нуазыныл,
Искүм хибарағ минасыл, фат жемә 'рдымай хъазыныл.

Ағиедз ахәтим ыстары домынц уе 'лларәй йәх хәстә,
Хъуамә иниятай фәңдеуон, ме стир балцы 'мгъуылд әрхәстәтә
Æмат уе 'иниэтай цы курын, уәд әлеуыл уын у маे ләгъэтә:
Фидар хъаҳхъланут мә фәстә тохты не знаёттай нае бәстә.

Шермадини уын мае блесты уадзын хистәры быннаты,
Мард уон аez авын сәрәгас, уый — уе сәрхъумзой батғатыр,
Хурау уе 'иниэтай риевдаудзен, уарлы не 'мнылдзени, хатын,
Фасале хивәндәй, мәңгарден, зонут, никуы кәндзән хатыр!

Ұағзә, 'мбарут ай уәхәдәг, — уый у ме 'фсымер, мә кәстәр,
Мән күндым шымдат, растангәттә ут йәх коммагас мә фәстә:
Сида уадындағы фәдиси, — уайтагъыл раравлз-иу ут хәстмә.
Æз күннә зынан, — жәмбәлы, калат сау әлессыг уә әлестәй.»

Номы 'взаггәлән йә чиныг ууыл ахицәни, балхынъ.
 Роны бағснайдта сыйзәрин әмә бабадти йә бәхым.
 Радта цуан кәңзыны бардзырд әмә быдыры уәрәхы
 Мәннә йе 'фсадимә нумә, уадау, саг ләппу фәтәхы.

Бәх фәүрәдта фәстагмә әмә йе 'фсадәй фәхицәп;
 Загъта цагъартән: «Ныуудзут мән ам иунәгәй мәхицән».
 Әмә хъамылы фәаууон, ныр кәм цәудзәни, кәм хитдән,
 Тишинын уарзатай уадзыг уым йә сонт зәрдән нә чынцлән.

Атахт атагъайы уайтагъыд, адард, аныкъуылдта ләппу.
 Иунәт фенәт жәй нағ фәцис, цәст нағ фәхәецыд йә гәппыл.
 Тохы карды бын фылтасын никүн чынл кодта кәд жеппин,
 Абон уарзты раз фәтасыд әмә нал уыдис йә чеппил.

Фесты цуангойд әмә 'ріфарстой ағсад хицауәй кәрәндзи,
 Фәлә хурдзәстом кәм фесәфт, иу дәр уый фенәт нағ фәци.
 Зилини, алы ран ыстарыни, агурыни — йә бол кәмән ци.
 Хъәлдзег хъал ма та се чи у, се 'пинет — сагъассаг, аниәни.

«Цай, кәм агураем, — дэзыназын, — ныр нағ сәрхъызый дөмбайна?!

Къордәй къорды 'хән фәдиси тагъд-тагъд фидиуджытә уайы.
 Фәлә нағ әмә фәстаг ныф зәрдәты сыйдағгай тайы
 Әмә хәстонты цәстытай маст уырауга цәссыг сайы.

Шермадин йәхимә басидт балхон, разагъта уәздәттәм,
 Систа, равдыста син чиныг, загъта 'рхәндәгәй жеппәт дәр.
 Уый син сагъассаг кәм нағ уыд әмә зәрдәты ныфссәттән! —
 Кодтой еудодой, се сәртә хостой уытәппәт ағсаедтә.

Загътой: «Хицауы фәлғыдәй махыл мастьы цәхәр разәй,
 Фәлә, зонәм жәй, йә бынат не 'мбәлд никәмә дә разәй
 Әмә, коммагәс цагъартай, ныр дә бәрины стәм әгасәй!»
 Ард ын баҳордтой йә разы иумә фидары ныхасәй.

АВТАНДИЛ АЦЫД
СТАЙЫЦАРМДАРӘГ БӘГЬАТЫРЫ
АГУРӘГ

Лонджыны Ээрөс мүн жөдисек «Дионос», зәгъигә — йәе фысты:
Ү, дам, туттарғыл — уарди уалдзат бахаяу фылхызыты;
Афтә сагылессаг, мәгүүр у, — раздәр хъал ѡемә сәркестыр,—
Ныр асатгалон, цердлазуяу, дард ран чи хъеңца йәе рыстыл.

Бәх цаппалуадәй ауагъта, атакт быдыры Автандил.
Ныр Аравийы арантәй ахызт, дард бәстәм афтыди.
Хурмал мат ѡемә сагылессей цардцәрәлдәзагәй рафтыди,
Загъта: «Нал уынын уый ѡемә зәрде рухс цинтәй сафтиди».

Ног мит рауарыл уардийнл жеви халасы басыди,
Мысг ысихызыди зәрдәй, уд — арлунарәг — тасыди.
Загъта: «Үдхар мүн уагжы ныв мә хымәмәттәй цас уымд!
Ныр, цы бол мыл и? — Раздар мүн амонд уадындәй уасыди!»

Уарлы рухс хурмә белгелейе бонай-бон тынгдаер ѡемпүлди.
Зәгъты «ма йәе мыс», — йәе силтүл зәрдәе, марадз зәгъ, ѡембәлди!
Уый ыллдур ѡемә нах хъуыста, үөвгә, фидар ыл ѡембәлди.
Леппу агуырдата 'ма фарста, — дард цы белләцеттүл ѡембәлди.

Зили дунетыл, Иә цәссыг деңджелият хәссы жиңхъяевзән.
Арв — йәе хъеңцул, зәхх — йәе гобан, у цонг йәе пух нывверзән.
Дзури: «Байстай мүн ма зәрде ѡемә нал даңы, чызтай, хъәлдзат,
Фалж амәлон дәзу тыххәй, — мәен хуыздәр амонд нах хъәудзән!»

Хатти, бастастыл фәзылдис, ахызт араентыл әдәрстәй,
 Үмімен арвы бын нае бazzад искүс ну күнүм дәр аңағстарст,
 Фәләе ини уыди никүс фенәг бараджы йае әңестәй.
 Бazzад афтәмәй жемтүйидмә мәнне 'ртә маңы армасстәр.

Афтыд ну бастастыл фәстагмәе, хордта ишнегей йае хъинутә,
 Мәй нае фембәлдәзен бәлшоңыл уым Адамы цотәй ну дәр.
 Маст нае бавзәрстай — зәрдәрис ахәм Вис жәмә Рамин дәр.
 Иу ма — уарzon чызджы мысын уыд йае хыыг аәмае йае цин дәр.

Хәхты стырдәрүл ысқысти, слакуунд айнаңдыктыл,
 Акаст күхахауонкей, дәләе разынд авд бопцау тығыд быдыр.
 Үрс, әвзиңдзыкку цаугәдөн тыхст бәрзонд хохы рәбынтыл,
 Хохәй быдыры 'хәсән донан' — хъед дыуаңдыгәй йае былтыл.

Әмәе хъұымдыты нылзәдәгүел, маст йе рыст зәрдәмәе 'фәсәры,
 Расть дыуаң мәйн ма бazzал, зили ныр күмрой йае сәрүл;
 «Уюуу, күс рапром уа ма хъұымда! — Риуы сусег тас әвзәры, —
 Ногай райгуырын кәй бол у, хорзәй чи раива 'взәры!»

Ләппү нал зоны, цы киена, бақауд сағыяссаг дымәндү,
 Дзуры: «Злахон жәмә фәндаг ныр кәдәй нырмә пывәндү,
 Уәд күнд балзурон мә хурмә, — дау зәрдәбынай цы фәнди,

Уый нае бакодтон, фәзылдән уәттүй барәгән йае фәдымл?!

«Дарлдар размә цон, ысгарон, хъедты, бидырты ма зилон,
 Хини барәдже фәдагур рагттыл, хохбәрзәндтүл хилон,
 Әмәе ме 'мгүйдем бол күмдәй Шермадини цасғом чыллон, —
 Мәтәй паддзахы зәрдәйил арт күс баftауа цылах пиллон.

Афтандил, дам, ины фәххұымдис, — шиуге радзура мә иистуан.
 Сисой еудодой, жәрият аәмае февиалой сәе рустәм,
 Әз афтадармәй ныздәхон, — уюуу, худинаг аңустәм!» —
 Тар, зәрдәрхәндәгәй ләппү кодта карз хъысметән бустә.

Дзуры: «Стыр хұыңдау, зәгъ-ма мын, ныр күнд башымайон растыл,
 Мати қағ қитын кәненс үәтгызы дард мә бәстәй, цима хасты?!

Ды йә цини хай мә уәен байстай, бафтыйдтай мә мастьыл
 Аәмә ме 'рхәндәт әңгестіктай атахт рухс амонды уаз ти.

Нә, — зәгъы, — үәддәр әз хұуамас радтоң фидар ныфс мәхицән;
 Уд аемгүйдәй разләр буарай инкуы, инкуымға фәхницән.
 У хұыңдауы бар аппәт дәр, — масти мәм дәзгызелы нымхидуа;
 Амонд мах коммә не кәсі, не стәм йе скәнәж, йә хиңдау.

Уәде бирә дәр фәзымләтән, наал дәң уал азы хәдзарон,
 Фәләе — инкуы алема инци, цаесфанды мәт үд нае хъарон!
 Зин ай чи схудтат, уйл раст уыл алеме зини фәед күнд арон,
 Кәніе ниүнней ың шеуү, үәтгызы сау цәссиг күн калон?!»

Цырд фәуырлыг кодта хохәй, ахыздоны, хъәдәй азынды.
 Үертә йе 'фұсурғым фәзуайы, быдыр айттығыди йә разы.
 Ақаст, асасти йә хъару, цымы наал исы йе базыг,
 Цини мидбайлхұдты рухс тиң әңгест даргъ хаутыл не хъазы.

Аәмә сәнәнд кодта фәстәмә уйл йә дард үәзәгмә зәдәхын,
 Разылл, раасты, тәссармә уайна быдымы йә бләхым.
 Мәй ләдҗи фыртыл не фембләлд уыци 'лгыистаджы сыгъд зәххым.
 Арах — сырд, фәләе не ынди уйл сәе хұыңдауы фыдаехы.

Рыст, хъелдагуанар бәлчиони исдуг сырдты мает кәм уыди!
 Уйл Адамы поты 'тұлауыл хәли үеддәр фәстәгмә 'рхъумыди;
 Цоңг — Ростомы цонгай даргъыдер — фат нылваста, сырд жәртәлди
 Аәмә 'рзыкк-жөхсаней ишүүүл арт, гүмргүйрон арт ыссыгъди.

Артыл физондажытә зилини, бәхы көрдагыл ысуагытта.
 Фелта: 'хәзә барәдже үәртә 'рбатәрмын сәе бәхтә тагъыл-тагъыл.
 Исдуг фестәжелғыди ләпппу, бazzад, се 'рдәм кәсгә, сағыдау.
 «Кәд абырджытә сты, науәд ам ңәрәг күниә и!» — загъта.

Райста фат-әрдүн, фәраст сәм, цыма тохмаң үйл, ыстәры;
 Ас дымууж барәдже се 'хәсән кодтой милрихи қастәры.
 Зынд, — уәззая әшәп үздүн ләппүү, туг ныхъяабәр и йәс сәрүл,
 Кодта уадзгүйтә, хъәрзылта, нал ын үзд ынғонд фәңдерүү.

«Чи стут, — дэзуры сәм, — уыдтон үни яз абырджытә үүе хүйзы!»
 «Макә, ма, нае хур, нынуадз нае, — ләппүүмә се ләгъзтә хъуусы, —
 Мәнәнә еудодойаг фестәм, кәс, нае әчестисыг нае сымсы,
 Исты 'ххумсъюн нын күү бауис, мах — да үаздҗытә, нае фымсым».

Астандил ҳәстәгәдәр баңыл, бәләцәттүү фәрсү се мастиәй.
 Үйдөн радзыртой аният дәр инуга, 'рхәндәгәй, ныфссастәй:
 «Мах әфсызмартә стәм ие 'ртә, дәлдзәх — не сфаелдинсәг, уастән!
 Хатаёт хүйини нае бастан, ис нын фидар сахар й' астәу.

Ардам рашыдистәм цуаны, «ам сырдарәх у» — наем хъуусты,
 Не 'фсад биржыммәец — немә, захх се къәхтүү бын әнкүүстүү.
 Маж ам баззадыстәм, хъәрмәе сырдвоң хъомпалай күү сыйтид,
 Ҳәхтүү, быдырты се мах дәр цагътам къордгайттәй, — цы 'итысты!

Не 'ртә басгуұхтыстәм, махау бирәне ичи цагътам сырдтәй:
 Жәмәе райдымдатам быңаута, — чи уа ие 'ртәйне та 'взығылдаер?
 «Нә, яз фылләр цагътам сырдтәй! Нә, яз, дам, тынгдаер жестуұхтаен!
 Алчин 'пшөлілдис ғәхинәй, домдатам бавзарын нае тыхтә.

Абон сыйадистәм, райстам немә дүнейей сағдәрмиттә.
 Загътам: «Раңзарәм раңстезинад, — чи күмд сарәхса йәе әңгітәй!
 Хъузон ма рашуауд немә, уәед нае хыгыд үздән әңгәдәр.
 Чи цы фәшәф кәна сырдтәй, — уадз, йәхәдәт се фәңгәттәд».

Бердзырл рәлтам жәма: ие 'фсад уайтагъд аздәхтысты, мах та, —
 Ифтоң лотылтәй, ызғылтәй, немә 'ртә ләджен нынуагътам.
 Ҳәхтүү, быдырты цы 'йиғефтам, — алцы 'нәвгъяуәй фәңгәттам:
 Сырд кәм ләуууди нае разы. уәлдәфү кәм тахти маргъ та!

Үзд кісімә әмәе уалындықы хини 'взыгъд ләппу 'рбазынди,—
 Тар, желкынсызәрфығ, юе 'фсургыыл, сау жервәрттывдау, тасыди,
 Бур, жәркә-мәркә стайдзармы үәнгты хурвидың хъазыди.
 Ахәм чи федта?! Чи зәгъдәзи: дис нә цәститиң цас үуди?!

Афтә рухс тәмәнтә калдта, афтә цәсты тигътә иста,
 Загътам: «Хур жерхызтиң арвәй, зәххыл атыладис әвзист цалх!»
 Мах ай аксынвәнд мисқолтам, ех, цы нә ҳууыди, цы систам?! —
 Мәнәп ныр кәләп нә цәссыг, фестәм сары — сайраг, хистаг.

Æз мә кәстәрты фәдзәхстан: «Ләппу — зонут ай — мән хъяуы!»
 Загъта астажуккаг ағымындар: «Ие 'фсургъ зәрдәмә күмд цәуы!»
 Мәнәп үй та ини жерғендиң нунағай йәе ныхмә 'рлаууын.
 Амәе бабырстам, ләбүрәм, үй үәддәр сыйндағ фәңгәум.

Лал, хъырмымзәхәнне дзәнхъяну лардтой уардигъуыз тәнбылтә,
 Мах ай не 'идәвтам, нә нәм каст, калдта фырмәстәй тыфылтә.
 Нугар не 'ицайәм, — күн федта, үәд юе зәрдәрнис фәғылдәр;
 Ехслей райдында цыччытә, — маралл, бауанд ам тәфтүм дәр!

Мах фәчтилдистәм дыууҗайә, бауад нунағай нә кәстәр:
 «Баржет, ағылең-ма!» — фәхәңцыл күххәй бәлләционыл жәдерсгә.
 Үй жәнгершіф зылд фәкодта, ма 'иңхәл — бавнаелдта йе гәрэтам, —
 Ехслей сәрә фахс жеркүйрдә, рустыл тут жеруад ләдәрсгә.

Цыма ләппүйиң ишшавта ехслей нә, фәлә дзәнкорәй, —
 Ахауд, бауадзыг, цәвиттоң, сәр жаңаст фәхициң гүйрәй.
 Баржет афардәгі, ю ахсөп бazzад сатыссаг, мәтүүрәй,
 Мах ма кастыстәм йе фәдым дарләй, дурдзаңдау, жемирәй.

Үйн фәстәмә дәр нә фәкаст, цыл йе фәндагыл сәрхъаләй.
 Акса, рухскалға фәтулы, хурау, атагъайы даңа», —
 Автандилән ай жаңыстай әмәе саудалынгәй, тарәй
 Сау тәххә 'фсургыыл ысуында йе 'идәрг диссаджы хъайтарән,

Әмәе 'рцид йәз зәрләе йе 'муд, нал уыл раздәрау жәнәциин,
Зәгъигә, уал азы маң хъеллау, хорз у, — дәзгылы нағ фәни, —
Уыны барәджимә, гъенір, кәд ыссарикам кәрәдзи.
Лет йәз бәллиңцыл фәхәст и, уәд цынә фылтыл фәхъязид.

Дэзуры: «Стыр бузымг, хәләрттә, рис мын аппәрстарат мәе үдәй,
Уызы саггуырды фәдагур рагәй хауәттаг, цәрдләу дәен.
Уас хуыцау кәрөн ыскәна уе стыр сагъәссег фыдуудән,
Амонд баҳуда сымахма, уе знаг, уе 'лгытәг фәдууда!

Ацы филиуҗией, райға, аз әхсизғон цин күнд хатын,
Афтә сымашиз уа татылдаер, систа уе 'фсымәр бағытатыр!»
Күхәй азамында ләпип: «Үәртә ме 'ицойы бынаты,
Натуул аууоны улағфут, уым уал айтындаут уә цатыр!»

Әмәе сарғыл февзәрл сагсур, бәх фатыәбәртт ласта уадид,
Цымы баст уарицину феуәлгәд, цымы бәхкы уенитти уад и,
Цымы хуры фәстәе 'взист мәй арвыл тулгәе-тәхгәе уади,
Умытай, атагъайы 'рттывта жәмәе 'хемзғон цинәй ради.

Баввахс барәгимә, — күнд кәна, — бафтыд сагъәссыл аэрхуымәй;
«Немә дзурыныл ысқашоң, — поджы сыннат уылдан уымай.
Лег тыхст уавәрм күн тындза, — иней Ыны фервәзән йәе зынай,
Зонаджын чи у, уый йәх хъуылдаг хъавгәе баканы уәзбынай.

Ләпип хъеллауаг, хъәлдаг у, систа сонты цәрдләу нугәр,
Әмәе адемәй ие уадзы йе 'ввахс, йе 'мгәрәттәм никәй,
Уәд күнд сәмбәлдән мәнүл дәр? Уәуу, күн февзида йәе цирхъәй!
Иу ие иннәйи ыннмардән, стай хуыцау йәе зонәт — чи кәй.

Иә, цемен хъяуы риуег ми! Уәгъды схәңдәтән дывәндым
Әмәе ме 'рхәндәг хъуылтыә дардым дзәгъәлы нывәндиң:
Искүн ма цәра, — наң уылдан, хохы, лагәтә уа, хъәдим;
Уым ысфәлварон мәе тыхтәе, уырдәм ацауон йәе фәдил».

Үйай диссаджы бәгъятыр ныр дыууа 'хасеви 'мә бона,
 Нә хәрге кәни, нә — нуазға, додойә фәлләд иң зоны,
 Автандыл цәуми йә фәстә стонгәй, раст цымы зындоны.
 Үйай үе 'тұуыссәг цәстығы зилинц үудадзыгдаер доны.

Бон та бапзәр ис, дардай хынл, хууна къәдзәхтә размыл,
 Се 'хсан — сау ләгәт, нә ныхмә къәйтыйл урс ахсаердзән хъазы.
 Донбыл ләгәты хъәләсі дымгә хъәзы дзыкку фасы,
 Дымгә спәр-пәр кәни маргъяу даргъаңт, арвәмбәрц бәласым.

Барыт азылди тәссармә, Автандыл йә фәедыл касты,
 Барыт къәдзәхти 'хсан доныл ләгәтмә күйдәр фәрасты,
 Афтә бәласым исхымыт, бәх ын бәласы бын баст и,
 Рымә къалинути 'хсан ахылд, хъавға ләттәтмә нымдзасты.

Кәс, күйдәр фәзынди хъәзы стайыцармдарәг бәгъятыр,
 Афтә ләгәтәй йә размә рауд иу сылгоймаг слуты;
 Сулзә сау цәссыгтә 'рттивиңц дардма даргъ цәстыты хаутыл.
 Ләппү 'рғапп ласта йә бәхәй жәмә сылгоймагыл атыхст.

«Ехх, мә хо Асмат, — зәтгы Ыны, — хид иң къәхтү бын ныккали:
 Нали, фесафти, фатары не 'рдат, улыгата уарді». —
 Ләппү риухойға дзынаста, мәтәй чызджы зәрдә марди
 Жәмә с'алғамблай, инганау, ардз дәр бамыри, нынқъарди.

Сарыж февналынц, биндэзыгтай бафтынц сау дзынкута хъәзыыл,
 Жәмә се 'рдинаг, се ниудмә къәйті, къәдзәхтә ныхъхъәрзыни.
 Додой, сар кәниңц, се рустыл цәссыг тұгхәеще ләждәрсы.
 Автандыл ныдждих се митам, дардай, хинғондау, фәлгәсеси.

Чызг жерсабыр ис фәстагмә, систад, саулохагмә базымлд:
 Систа Ыны йә сарғы, ыстай үәртә ләгәтмә фаласы.
 Райста барәгәй дәр гәрзә, мидәмә үә разәй баңыд.
 Дарддәр ләппү жәмә чызгәй иу дәр ләгәтәй үә разынд.

Автандыл катай бафтыд, — цәй, күнд рафәлгъая хабар?..
Райсом бол арбаңыз, чызг та рахыз, сатығсау — йә къаба.
Бәхы баңтыгъта, бәхы сау тәхлә стъалыйл абар.
Райста ләппү дәр йә гәрзтә, кәс — хәстон гаччы күнд абад!

Цирхъ, ызгъәр хәдон, ыстайдзарм, — у йими фидыцы хос алцы,
Рааст, ногай та йе 'рвнты чызг цәсссықталғае йә балцы.
Уый йыл атысты рәвідаугә, бәхыл абадт әмәре рацыд,
Хъәзы доныбыл Асматы инугә, рустәтонгәе уадзы.

Автандыл та йә хәстәгмә федта, сусәт циней райы;
Ләппү — мирихи, цәссыгдзаст, — менә хур йәхі күнд найы!
Цымы й' алғәмблі парахат хъәзы буды хәрзәдеф тайы.
Уый — домбай уәркүк күнд мара, — афтә рамарид домбайы.

Барәт ацыди йә фәәл-фәәл, ногәй уыңырдаем иыллаууыд, —
Тагыд та быдымра ныхиздән, дәлә хъәдвәндаг фәфәуы.
Автандыл кәсіп йә фәстә, — цәй, күңзәр фадат цы хъәзуы!
Дзуры: «Стыр күңцау, мә хъуылдаг уый мә фәнинаң күн цәуы!

Гъенир лататын — мә фәнидаг, чызджы бафарсон асплататай:
Чи у саг ләппү, кәшон у, гъе, иылдымыназы кәй мәтәй?
Чызған ракенон мә хабар, — ам цәмән тайын уәлхъәдәй,
Уа мын чизоны мә зыны уый аххумстанаң йәххәдәг».

АВТАНДИЛЫ НЫХАС АСМАТИМӘ ЛӘГӘТЫ

әнни бәлласәй архызти, бәхү бәттәней ысуагъта,
Сарғыл февзәрди, фәңеүгөт гомдуар ләгәтты 'рдем тағыд-тағыд.
Рауда сылгоймаг йәе размат, «раздәхти мәе барәг», — загъта,
Фәлә, 'идәр ләг у, — күңи федта, бazzад мидбынаты сағъдау.

Автандилы уымд йәе уымл чызғән аныздәвди маргай.
Фездәхт, ләгәтмәе ныйварци, инуы, бадәп, дам, хәдзаркалд.
Ауда, ацахста йәе ләнни, баҳауд къепнәдже хұыргаркай.
Не 'имбү, йе 'рдигамж зғылдың айнаст сай къәдзәхтәе фаркгай.

Тоны, цъелф кәнни йәе къұхтауд, алғъ кәнни, йәхі дым хизы
Әмәе цәргеси ныхты бын тәсәй, ахст хұыргаркай, ризы,
«Тарнел!» — зәттәгә, кәмәдәр сиды, хъәр кәнни фәдиси.
Үәл йәе хұмыры цъэр ивағзә ләнни табу кәнни сиси.

Дзуры: «Ма, ма къона, ма кү, сырд, хъәддаг мийнаг күңи нае даен,
Ам цы хурдзасғом уыл, уымә кастән джихтәтәнгә хъәдәй,
Чи у уызы сонт? Даә зәрдә ма дар уазәгән ахтәдәй;
Ралзур, уйм белдімәе ма тәрс, утегъды ма хұымсәд да «дәдәй».

Чызғ фәсабырис, ыстәй йәем дзуры фидарәй, уәндөнәй:
«Цәй, цы мыл сагыуытәе, сонт да, әви зин — арвыст зындонәй?
Ды цы хабар дөмис, уйм дын, ма 'тығъәл — радзурон әнционәй,
Фалә дзағъялты даә рәстәг сағыс а ләгәтты, зон кей!

Чи даे, қавәр даे? Цы фәрсис мах нае мәтагәй, нае зынаңай?
 Үймән нае зетгәен, ныфыссән, уәтъым бирәе йән бәлдзына;
 Ишәң иу хатт мәм күм хатай, «шә» дын мин хатты зәгъдзына.
 Цин мае не 'павы, мае комдоз у мең қастыты тәздзынаң!»

«Чызг, — зетгы йын уый, — нае зоныс, қавәр дудгағып жаңарын,
 Аңы баражы фәдагур аз қасцей мае фәндаг дарын.
 Ныр кәдәй-үәдәй мын бантыст йе 'ввахс үдгоймаг ыссарын;
 Алыг, нал дын и ныуадзан, иу — дәуме мае баллиң хъарын!»

Чызг — Автандилма: «Ниууалз-ма, айс, дәхи риестәгыл алас,
 Хуры нал уыныс мае шуры, уазал уымач хәссыс, — халас!
 Зетгәди мауал кас әнхъельмә, цәй, цыбырлазырдаң, фәндараст! —
 Кәд да зәрдәмәне цеуы, үед, иш дае фәндым, уый араз!»

Ләппү зонытуылай чызгма ног йә хуурыцъар ивазы,
 Уый не чыл кәнен, нае сәттүм, марадз зетгь, нае кәнен разы.
 Ләппү рахсист жәмә фестад, дымкку райввеста — сымтбазыр;
 Кард мы авжердта йе хурхыл: «Үәдә, ма мәм жерхасс азым!

Аны сулзаджы фидмас тин дарлдар нау маң бол иыббарын!
 Ныр кәдәй ишрәне мае рустыл уәтгыл сау қастысыг уары.
 Бавзар карды бын, да риумән иугәр табутаң нае хъары!
 Даургә тағыд ләппиат лыстәгтай, науәд да иыртәккә марын!»

Чызг былысчылай: «Дае фәндон у цыбырхъумды, фыдамал,
 Зоныс, не скандзени дзурин ман мае удетаслей хъама,
 Науәд бағалвар, да бар у, — мән зетгынәнхъыл дәр амар, —
 Искәй дзургә ма кәд федтай ды йе мәләтәи фәсзаман?!

Афтә, фехъуыстай мае фәндон. Үәдә мауал хәң дае мастыл;
 Ез хымни-сынныскәнәнг нал даен, ме 'взаг зәрдәйым наема стых,
 Фәнле цев де кард, — да бар даен, ынма карз тохы да, — бастуых
 Жәмә, сусәджы гәххәттау, тағыд мае цәрәещаң уд аскъуын!

Үәвгә, чизоны мәләтәй аборы тың тәрсүи, — жекхәелес!
 Мәнәне мәрд күм дән үәлхъәдәй, цардамә ратәйдәр нае бәллүн.
 Цлу мә удағас, уйыны мә: рустыл әңгестескүй күйд кәлем!
 Үәд күйд дын зәгъюн мә ныхас?! — Чи дә, — зонгра дә нае кәниш».

Ләпппу хинмыры дзуры: «Иици, афтәмәй нае тасы,
 Исты 'рымысын аәмбәлы, наей йыны басеттән фыдтасы.
 Чызджы сујегъд колта, йәхшицен фалдәр бабукыны, дзыназы:
 «Чызг, фәрәедытсан: мә әңгестом, ме 'фарсм баҳордтон даे разы!»

Чызг тәргайже 'рбалт йәе фарсмә, у нырма тызмәг, жерхәндәг.
 Автандил ныдзәм, ныммыры, рустыл — әңгессыты пырхәндәг.
 Хъарм, жөзистәртак къевадай мәнәне уардидон ыспәмтә,
 Чызг нае фәллеуыл, жеркуылта, царвау атади йәе зерда.

Кодта ләпппүйен тәригъәл, йемәе судзға әңгессыг калдта,
 Фәлә, раздәрау, йәе былтә уый әһмиәнгомәй дардта.
 Ныр зәрдәянвах ләпппу чызджы сабыр равг әңкъардта,
 Сыстад, баңыдис йәе разма, инута зонгуытыл жерхаудта.

Дзурия: «Зонын ай, дауией мын нали хо зәгъяен, — хъынг мәм дә,
 Карз да баффхәрдтон мә тыхстәй, сонт ми бакодтоң жәнәндәй.
 Ныр да күхүм дән, мә удағ ис дае маст сисән дауиен дәр,
 А мә зәрдәйе дае зәрдәе кәд нае разына фәлмәндәр.

Рапидстон мәхі дә разы сай хъялдлаг ляғай, — амбарын,
 Фиелже уарзтәй сығыд мәгүүр у, уымән чи фылдлат нае бары!
 Ней мын баҳхуысгәнәтничи, иу — дәуыл мә зәрдәе дарын.
 Айс мә уд дәр мын, жермәст мын бантисәед дае зәрдәе ссарын».

Чызгән уызы дзырдәм ноджы тынгдаер райхъуысты йәе кәуын,
 Ногай февналы йәе рустәм әмәе 'рдиаг ыссәуы.
 Нал ис хъарәгән кәрөн дәр, уый ныддаргъ әмәе нае фәуы.
 Автандилы зәрдәе райы, — цәй, жәндәр ма йәе цы хъәуы! —

Зәтгүә, уарзты коймә нугәр афтә тынг йә зәрдә дуды,
 Уәд кәйдәр уарзты фылдагъяс, низау, бафтыди йә удыл».
 Дзуры: «Уарзоны фылгул дәр хатт иә бауадзы фәңүдән.
 Уарzon — удуәлдай, — иә кәниң цард-цәрәнбонмә тәхуды.

Мән, мә хойы хай, зәххон хур судзы рухс уарзты фылдахай.
 Ацы барәджы фәдагур умый мән рарвыста уәлбәхәй.
 Аэз ци дарл бәстәй әрциздән, уырдаң мигъән дәр — зынтахән.
 Ди — мә иунат ныфс, уыныс ай, — иә мән афтәмәй ыздәхән.

Де 'мбал саг ләппүйм сагъәс мән мә уәзәтгәй фәхаста,
 Умый мән, цини ҳығыл, мә удан сусағ судзгә рис ныбаста.
 У дәуәй кәнігә: мә риңү дардәр шин уа әзи маст уа,
 Дардәр а ләппү фашагра әви сыйжытма фараст уа».

Чызгәем раздәрәй фәлмәндәр, фәлә 'икъард хъәллесәй дзуры:
 «Нир зәнлджендер у дә ныхас, умый мән ҳыыг мә риүәй суры.
 Науәл расайынц фыл-зәрдә сонты хыл әемә ләбурын.
 Ныр аххұыстаңаң мессардтай; мәнәз аэз — дә хо — дә цуры.

Иутгер уарзты номайд дзурыс, уымие 'рбасидтә фәдиси,
 Уәд аэз дәр мә гарзәтә калын. Рис дын бафтыдтон дә рисыл,
 Фәлә нал кәниң мәхі дымр, демә бацыдтаң цәдиси.
 Зын иә кәседән мәм дәу тыххәй ныр мә күх мә цардым сисын.

Кәд мәннәй фәндонай ҳұлусай, архайай, күмд дзурон, афтә,
 Уәд дә зәрдәйн бәллищән ис рәхдіжи дә күхүй бафтән.
 Науәл — дәккәжды иә митә, бирә тухиттәй дәр рафтәм!
 Зон ай, фылбылым — фылгұлты, ис дәуән мәрдтүл дәр бафтән.

Аватандыл зәтгү: «Дә дымрләтим иу хабар мә цәстым уайы;
 Фәндарым ңауынц дымуәйә, иу ләт сә фәстийә зайы.
 Размә ратындынта, федта: үе 'мбал аирвәзти цъайы.
 Умый ма ц'акаена, — иә зоны, ииуы 'рхәндәгәй, кәм райы!

Дауры йе 'мбалмае: «Чысыл мын уым фәләу, мә хәлар, доны,
 Аңдаң даңғыл ардайын, абетт ды дахы йәе ну кәроныл,
 Аңмағандаң даңғыл ардайын, рәхдіжі мын нал уай уысы тар зындоны».
 Бинаг баудати: «Ләгудзынаң, үәдә 'идәр та мә цы бол и!»

«Ис, мә хойы хай, даң күхүх ныр мә хымасатан йәе балдаң;
 Иу, — даң күхүх ныр мә хымасатан йәе балдаң;
 Сонтау сәрм магъз ысдәгъәл және хосаңхәл дәүжі дән:
 Ләг — әнәнис та кәм федтай: кура 'вададзы хос кәмәйдәр!»

Чынг заты: «Ләпппу, даң ныхас цинау зердаңыл амбәлі;
 Салтуырд, зондажын даң. Легау даң кадәр раппәлін амбәлі.
 Иугәр уый бәрі ынтағ федтай, каст даң амәлін генәнгәлі,
 Үәд даң күхүх и даң бәллиң, хұс. даң цәссыг ма цы калы?!

Уысы барагән йәе хабар нау мәнәй дзурға, хұымаетәг,
 Уый дын ракәндәзін армасстәр ам йәхі дзыхәй йәхәндәг.
 Бад, жиһъялмә кәс, фәзындаң, фәләе мауал кән архәндәг.
 Ма ку, ма кәнәд даң цәссыг ихлазғыд уардийл пырхәндәг.

Ис дын ну мәнәй армасстәр базонын нае наемтте махән:
 Тариел хұмыны йәхі ном ме 'икъард, цардинпәрд падлазахән,
 У Асмет мә ном мәнән та және даң сығыдамонд ахәм,
 Маст мә чызғон бонты циней нудадзыг кәнни хылқылахән.

Ды наема зондзына инци дардлар а хъеддат хәждары.
 Пе 'фсурғы тығыбыдыры скыяғы үысы тасғағуыр хъайтары.
 Уый мән дәр және йәхі дәр ам армасст сырдывыдај дары.
 Үәнгә, чизони йәе фәндаг ағонимә фестәмә дары.

Фәләе лауу және йәе фенай. Каң мә ләгъэттейә фәтаса,
 Дау жөксимәрау, хәларау арф йәе соит зердәмә райса,
 Үәд йәе хабәрттә жәндәзепис, хұс әм — цасфәнді дзыназа.
 Ацу, радзур се да хурән және даң тыхджындар уарза».

Ләппу бакасти йәе коммә,— цәссыг нал уары йәе рустыл.
 Тагъд тыбар-тыбур, қәллахъ дәр ауал адагәй сәх хъустыл.
 Федтой: донуләнгәтәй рахызт мәй, тәмәнтаекалтә, рухстын.
 Ахәм фидыны гұмырд никуы ничи федтаң жепусты.

Чызг зәгъы: «Дә хүйдәг тулы, фәләе зәрдым дар ие бадзырд.
 Уәртje фәскъедзәх — әмбәхсә, фәзмәл цырд, күниә дә уадзыг.
 Ұыци сонт ләппу сәрхызт у, никәй йе 'мгерон ие уадзы.
 Дау жөннелік күн фена, — ма 'р҆ңеуа фылдылыз маци».

Чызг Автандилы әмбәхсә тагъд-тагъд фәскъедзәх фиедисәй.
 Ләппу 'фистәгис, филауынц фатдон, кардағельст — жәвзинстей.
 Чызг әм раңын, дыназын, дудынц судзаджы фылдристан.
 Автандил сәем, хъявғә, касты, марди се 'рдинагыл дисәй.

Бур, мылалзәмбүр афаелдаект лал ие цәссыджы найынәй.
 Уарыл уардийл миттыймай, басыл уазалы майы мәй.
 Бәхәм баласта, баирхәфст ләппу хотыхтә 'фенайынәй.
 Ислуг басабыр, фервәэтис үдү дудынәй, тайынәй.

Автандил — жымыр, жэлзинет, дарддие аивней фәлгәесм.
 Чызг кәркә-мәркә, дындызәрду стайдзарм гауызән жәрхәссы,
 Номы сагтуымр ыл жәрбады, ногай фигуымры йәе цәссыг
 Жәмә тутемхәнәце рустәм цәстү сау хаутай ләдәрсы.

Чызг жерцимк-жесон ыспағыт... Артыл физонает фәхъяебиер.
 Жәмае ләпинүй раз уайтагъыл фынгым февзәрдис ахсәнәэр.
 Систа, схаста дыз ың дынхмә, кәрдих ауымлдта гәзәмә;
 Нәй, ие ныххызтис ие хъуыры, фынгай абадти фәстама.

Жәмә 'рхуассынис, жерфынай, цымид күзд ахәңцыд ие цәстүл,
 Афтәе болғытәгәнгә фестад, цымад тут ныуарыл бәстүл.
 Автандил мәрдтыйдис кодта йе 'мбу, ие 'рхәндәт дынәэтүл.
 Чызг ын ие знает равг кәугәйә барста сагъасы тәрәэтүл.

«Зэгъ, цы та 'ршиди? — фәрсы йә, — гъе, цәмән фәздәхтә тагъд та?»
 «Дәләгъ тигъд быдыры чидәр бафтыди мә фәйл, — зәгъта.
 Хъал, паддах ләт уыдис, цуанон, сирдты фат-жәрдымай үағъта,
 Ие 'фсад — бирәншымәц, миннә, ме 'рдәм фенкъумыстысты цъахтау.

Она се 'мәгерен аерцәүон, — уый маे не схаста мае зәрдә, —
 Басыгъд, бауырыд се уындымәе поджы судзажы цәхәртәй
 Ачың бамбакхстан, мае зындән хъәды беләстү сыфтәртәй.
 Райсом аңғудыншы, — зәгътон, — адоп айсой уал се сәртә».

Чызг ыславд цессиг ынккалдта: «Сыртән се 'мәзәрин күң бадә, —
 Падзәхтәй дәхи цы хизы, кенә се 'фсадай! Аєра дән!
 Рагат де 'мәзәхтон, дәх хәлар нал ис а дунейлың адәм.
 Бамбар, афтамай дә улән а царл никүм уындаен адәм.

Иншат иу күүм дәр мае бассад, — ды кәм мае уыдтә, цы блесты;
 Ау, күнине дыл фембәлд ахәм иу ләт, — ма ныхса дә цәстү,
 Гъе, кәмән зәгъис дә сагъас де 'рхәм — де 'рхәнделгү ныхәстү,
 Демә чи уанд дә цини, гъе, дә туткалаен зын хәстү?!»

— Ехх, бәрге, мае хо, дә ныхас раст у, зонны ай, дахи стан!
 Фөлде хосгәнен уәлкөүүл ишәй мае хъәдгемтән, мае инзән.
 Ахәм саг ләнну иш рапгуырл, чи мын фесафа мае ристе.
 У мәрдтүл бафтын мае бәллиң, цард-цирағибоныл армист дан.

Цыма стыр хуыцауән састон раст йә сымъзәрин къәсәртә, —
 Никүм никәуым ынккалдта афтә й'азары цәхәртә!
 Никәй не 'идавы мае сагъас, никәй нал хъәуы мае сәр дәр.
 Иу — даузыл дарын армәстәдер заххәй арвы 'хәен мае зәрдә,

Чызг дәгъэтәмхәнни фәззегүм: «Уәеде ма фәхъыг у, — курын,
 Иугар бафендыл хуыцауы, — из дә зыны уон дә цуры,
 Уәд мән иу ыстыр хуындулагыл демәе бафендыл аердзурын, —
 Маст аетәр жәртыхст дә уыл, мәнән мигътә цымы хурыл».

Тариел зәгъы: «Дә хъуыды райхал, ма 'фәрмры кән уәгъым.
Æз хъысметтәй дән әнәмбал,— ам кәй ракъаҳдзының хәхты?
Афтә бағәнәйд хуыцауы әмә нал ләүүүн мә къаҳтыл,
Æмә бацардтән, хъәеддагау, а цъаҳ айнәлжы дыдәгъты».

Чызг әм каты: «Уәждә хатыр, фәлә мауал ләу әрхүммәй
Æмә ма ракәс фыдәхәй, ләг күм ракәен он дәм къуммәй.
Ма сис марән кард йе ныхмә әмә расомы кән,— уыммәй
Ды кәй зәтъдымнаң дәхицән дард әнусбонтәм әффыммәр».

Ләппү йе сәфт хуры номмәй радта фидар дымрд Асматән:
«Хорз, дә фәнднаг уыздәенис, чи у, ардәм мәм зей ракән.
Баууңнд,— фембәлдэзинан ууыл райгә, цинимә, хәрзуагәй.
Гъе, стәй йе 'гъдауән уыздынан æз цырагъдарәт дәндагәй».

ТАРИЕЛ ӘМӘ АВТАНДИЛЫ ФЕМБӘЛД

ызг фәтәррәст ласта уайтагыл, февзәрл уазәгән йәң нуры;
 «Ма тәрс, не смәсты, нағ фәхъыг, сиды дәм йәхимә, — дэуры».
 Чызг Автандилы фәкәны, нағ — цыренцах мәй фәтулы,
 Тариел аәм касти джихәй, касти, барста йәң зынг хурмы.

Кед дыуу же рухс хуры нуме никү арымл дәр наә хәттә,
 Уәд ныр ферттывтой әмхұзыон ацы саудалынг ләгәтә!
 Се 'ингес гаскагуыр нағ үздәнән талч, азадада талм дәр дәзинеты,
 Азд жәрттивалды үәләрвты бафтың фырхәләгәй мәтыл.

Мәнә фембәлдисты 'рдхәрдтау, райымдтой хъәбыстә, пъатә.
 Худың уардийн къуыбыртәй дәндәгтә — фәрдиг, дәенхъатә.
 Күн кәрәздизиң ныттыхсынц, күн ныууләғиң әнкъардәй,
 Уадзыңц лал уадултә пиллон масты судзаджы цылах артәй.

Сабыр рахәңцид фәстагмә Автандилы цонгыл фысым,
 Иумә 'рбадтысты, сәе рустыл судзәгә сау цәссыг наә сысы.
 Әмә, башад син күн нал и, уәд Асматы хъәләс хуымы:
 «Цәй, жеггъынад умы у дынназын, хур уә цәссиджы фахуыссы».

Тариелы зәрдә — уарди — хурмә бацәрдгүүз фәскъәвда.
 Автандилы 'рфарста: «А әз цәрдтәй мәрдты 'хсан дән, сафтау,
 Фәлә ды кәңон дә, чи дә, дәу цы сусәт масти әндәвта?
 А сыйгад бәстәм дә цы нысан, гъе, цы дард бәллиц ыскъәфта?»

Автандил — мәлгъевзаг — дзуры удуңғытәгәнәг ныхастәе:
 «Үә, домбай хъайтар, фәцилдән дард Аравийә дә фәстәе.
 Уым, Аравийы, ныуагътон аәз мә галуәттәе, мә бәстәе,
 Уым ныртхутағи мә зәрдәе, — уарзты маргай мый фахъястәе.

Аәз мә хицауәен йәе чызджы сусәг судагәе уарзтәй уарзын,
 Ныр мә хурзәрни паддах у, цагъартыл үәуы йәе бардзырд.
 Мах ма фембәлдымстәм демәе, ау, дә хъуыдымә нәма 'рцыд, —
 Иу ран бирәе 'фсад күн цагътай, мәрдтәй атагъа күн нал зынд?

Бадтә доны бил әнкъардәй, мах дәм цагъарты нырвыстам, —
 Фидар дәм ныххастой бардзырд: сиди дәм нал паддах, сист, дам,
 Ди нае бакастәе нае коммә, ди нае бардзырдмә нае хъуыстай,
 Не 'фсад афсәрстөй дә ныххәмә жәмә басгуыхтае бәгүм стәй!

Ехәй цыкк — тылдысты сәртәе, кард дә нал бахъууди сисын,
 Паддах абадтис йәе бәхыл, загъта, уайгәе, дам, фәдисы.
 Ди фәдәлдәзәх да, хәйратгау, ие 'ппәт бахаудыстәм дисы.
 Тынгдәр рахсұмыстәм мәстәй, ног рис бафтыди нае рисыл.

Хицау фекхәлләй — әнәрцәф, — зоның паддахтәе фәмәстү!
 Радта бардзырд жәмә не 'фсад се 'ппәт агуыртой, йәе цәст дыл
 Никүн никәмән ысқаңызд хъедты, бымдрыты, хәхбәстү.
 Үәд мән парыста, — кәй фарсмае хур, эфири кәнинц къәмдәзестиг.

Уый мый расидти: «Фәнди дә — уай мә улләууән, мә уарзон,
 Үәд фәшу, мә хур, йәе фәдым, чи у уыцы барәг — базон».
 Ме 'мгъуыд ахәм уыд, — әнәуүй хъуамә 'ртә азы дыназон.
 Диссаг, ауал азы дард ран у мә уарзгәе уд фәразон!

Зилын, агурын, ысгарын, никүн ичи уыд дә фенағ.
 Иубон туркаг ләгтү федтон, иу уәззая цәф ләппу — семае,
 Уый сәе кәстәр уыди, демә тохы бацыд, кәмдәр, гъе, 'мә
 Ныр дат ехсы цәфай хъуамә бафта йе 'нусон дунемә».

ଶିଖର

Тариселән дәр әрләууыд һаest Аравийы йәз зәрдым.
 Дзуры: «Раст зәгъыс, уыдаид, донбыл фембләлтән кәлдәр дыл
 Уәд әрхәндәгәй, әңкъардәй, — уайы цәсттыыл күлдләрты, —
 Балтаң, мысыдтән мә хуры, — мән кәй маst баftыда мәрдтый.

Диссаг, хъятугә уә цы кодта, тох цәмән көлтат, хылкъахән?
 Ау, куынә уыдис нә уавәр ну мәнән әмәе сымахән!
 Уәвгә, мән кәй ахстой, уымәй уе 'фсад фос фәкколтой ахәм,
 Әмәе бахастой мә бәстү мәрдтый се 'рвитәг паддзахән.

Иу каст акодтои фәстәмәе, федтои, — хицау уыд фәдисон,
 Загътон, паддзахән йәхимә, цәй, мә марәнгарз күнд сисон?!.
 Уайтагъд ну тъәбәртт фәласта ме 'фсургъ, уадсурау, — әмбисонд —
 Әмәе нал фәзынд мә кой дәр, зинуа, айсәфтән әмбисбон.

Зәгъыгә, 'рабийәфта мә ме знаг, — фехсой ме 'фсургъы йә цураей, —
 Иу уысм, иу цәстныкъуылдма біхе нал ауындызән сурат.
 Уыцы туркәгтәй дәр ибои кодта иу йәхі ләбүрағ
 Әмәе фәндалжы хъябәрлы аzzад, удисағау, сурәй.

Ды — хәлар уазат — мә удан цини рухс хуындау фәзындтә.
 Кондәй — талы бәлас, хъайтаргъуыз, хурты хурзәрин — дә уындаей.
 Уәвгә, ихдзагъдау, фәлмас тә, тухи бавзәрстай — кәссын дәм,
 Сәфт ләг агурын, мәнәйма, — зынталы развзәрстай се зындаер!»

Автандил нымдгәнгә дзуры: «Уый мә 'тәр-әгәр ыстаус:

Талмыры, удвидар хъайтартәм ну әрмәст, мә боп, ды хауыс,
 Инуәт, хурты хурау, зәххыл рухс, зәррин тынтае ды тауыс,
 Мәстәй тайыс, фәләе мур дәр де 'рдаг фидыцәй нае хъауыс.

Уәдә рохуаты дзыназәд фәсмигъ ме 'ихъялцау ыстъалы,
 Әз мә къуҳ мә фәндүл исын, абои ме 'мгъуыды дзырд халын,
 Абои барвәндөнәй ивын цин фидибоныл, лал — хрусталым
 Әмәе де 'мдзәрин уыдзынән — разы д'амондыл, дә халыл»,

Тариел зәгъы: «Мәе уд мын уызы 'хцион дзырдтәй рәевдауыс,
Уый хыгъд әз дәүүен цы фәдәен? — Дис дә фысымыл аәфтауыс.
Уарзон уарзоны рис — зонағ, — уый бәлвырд күү нәе у тауыс!
Фәләе дәуе дә хүрәй байсон? — Уәд күү баҳордтон мәе памыс!

Ды дә хиңауы фәндөнәй зиллис ауал азы дардыл.
Әмәе фембәлдтә мыл збон мәнәе удатасәй мардыл.
Фәләе дудгәфыл әндәр у: дзырд күү 'рыфтауон мәе цардыл,
Уәд, физонәтгау, мәе зәрдәе судзгә зилдзәни цъәх артыл».

Чызг әм дзуры: «Домбай, мастән най цәстстысыгәй ныххуыссән.
Ды куынә зәгъяй дә хабар, — най йыны радзуран, ныффыссән.
Ады саггуымдән дату тыххәй байсағт уал азы йәх хуыссәт,
Уый дын чизоны дә зыны исты 'рымысид әххуыссән.

Ам мыл райсомсарай сагъуыд, мән ләгъэтәмхасәнтәй къахта,
Әз ныфифидар дән, пыллур дәм, уый уәлдәр ләдҗы кәм уагъта.
Не 'икъард хабәрттәй иш үдән цин кәм әрхәсдзистәм мах та,
Фәләе, уадз, әппиат дәр зонәд, — иугәр дунейн фарн загъыта».

Тариелы уәнгәтте ризынц, фәләе дзурыныл ысразы:
«Асмат, ауал азы мемәе ды цы тухитән фәразыс,
Зоныс, уыданән сәе койә зәрдә — тутәрхәм — дзыназы,
Фәләе уазәтән цы кәенон, — дән цәссыгхәсджын йәх разы!»

Дзуры: «Хо кәнәе әфсымәр ләг кәмәй зәгъя йәхицән,
Уый цин, уый хыыгәй йыны хууамә ма уа ингәнмә фәхицән.
Рәэзы нуы сәфтәй инна, най хуыцауы цәфәй лиздән.
Хъус мәм, бабыхс-ну, мәе зәрдәе ивгъуыд бонты коймәе риздән.

Чызгмәе бахатыди: «Рацу, ам мәе фарсмае 'рбад әд дурын,
Кәд фәуаддзыгуон, фастыхсон әмәе нал арахсон дзурын,
Дон мыл бакал әмәе 'рчынцон, ног әримысон мәе хуры;
Кәд нае раздахон, уәд-ну мәе бавәр а сыйжыты — курын».

Ләпппу йе 'тъиңдәжытә суагъта, риу, бәлгынаг къадзәхәу, разыл,
Бады тарәй, цымы баңызд рухс хур сау мигъты дәлбазыр.
Исдуг бамыри, ныхъхъуси, йе 'взаг дзурынимә нә тасы,
Гъе, стәй иу «е-гъе» ныкколта жәмә райдылда дзыназын:

«Уә, мәе уллаууаш, мәе зәрдә, ме сәфт хүрү хай, кәм мын дә?
Мәен күм фәеколтай аңаехай уарзты цин жәмә дә уындаә!
Цымма дзәнәеты дыргъдоны тастаे талм бәлас ләуұылтә,
Ныр дәуу ралыгчынди» — нал у ләпппүйән йәе бол кәзуын дәр.

ТАРИЕЛ ЙӘ ХАБӘРТТАӘ ДЗУРЫ АВТАНДИЛӘН

Жеде ме 'рхәндег нынжастам байхъус, бадар сәе дәз зәрдыл,
Федтон дудгә фылтә бирә, уәвгә, ме 'взаг сәе нае кәрды.
Соңтай тухиты мә хуымрмә аәз кәй сәраппонд ләгәрдым,
Хатын, уый маст мә фәстагмә цәрдтәй бафтаудәнни мәрдтыл.

Ис наем Индийи, зондзынае, авд паддахады авд раны,
Уәдәе, уый дәр ма хъуыстанс: — уыд жәксәз дзы Парсаданы.
Исджым, барджым ләт, паракат, ўе 'хасар ахъәрис адәмыл,—
Уый сәе паддах уыд паддахәхтән, бадт йәе сыйзәрин бадаен.

Әвдәм индийиаг паддахән аәз йәе бинильзад кәстәр дән,
Саридан, зәтгыл, йәе койж кодтой йе зиңгетә тәсмәрдтә.
Хъал, хъәбатыр уыди, иомдзыл, тохты ўе 'мсәртәй — фәлтәрләр.
Рәстәг хъәлдзатгәй жервыста, цард аәм байтыгъта йәе тәрттә.

Фәләе сәфәлмәңцыд иунжәй жәмә сагъәсәй рафтыди.
Загытас: «Хъәлдзат дән, и себон мыл бирә зиңгетәй дәр бафтыди,
Фәләе хибарәй ме 'рдаг цард цауд, жәгуыз жәмә сәфт уыди!
Парсаданимас бани уон, — зәрдәе 'хцион цинтәй сафтиди».

Әмә минәвар нырвиста нұму ўе 'нувыд цагъартәй:
«Парсадан цәра, ды дарыс иууон Индийыл да бартә.
Аәз, хәлар сыхагау, де 'мкүүл бирә хиџәней фәецардтән,
Ныр ныффәнд колтоң да дәлбар уа, да коммәгәс мә кард дәр».

Уйын күн фехъумста, йәе цинән Парсадан көрон иә зынта.
 Загытта: «Стыр хуыцаң табу, Индийән цәуы йәе хұмындаға».
 Дзуапп әрбарысты мә фыдмә, у мәнән дәр, дам, ыскъуыллазат:
 «Рашу, кадылдард үйдэзынә, ды — мә хәләрттән сә фыңцаг».

Амирбарағай йәе бакодта, ләджен бархъомыс бадывәр.
 Амирбари ном Индий у амирспасалары 'мбери.
 Ахәм рухс цард ын никуы үяд раджы фыны дәр, хъалы дәр:
 Нәгу паддзах, фәлә үыцы бар ныр йәе хъомысы 'икъарылдар.

Иемә юе 'мсәрау мсхәлар паддзах, нал аффасет йәе үйндәй,
 Кодта иудадыг йәе цәра, цүх — юә мәт, юе цин фәдмәвәр,
 Цуаны, тохмә-иу цыдысты, зигә сәм нал үәндид тәфтилләр.
 Ау, кәмәй фәдән, йәе хуызән аз цәуылнаң дән мә фыдан.

Паддзахән зәнәг иә цыдис әмәг 'рхәндәг бонтә 'рвишта,
 Аәмә юе 'фсадәй, йәхийай, алчи зәрдәмә пыхъуыста.
 Гъе, үяд дунемә фәззындән, уас, мә гуыраенбон әлгъыст үа!
 Паддзах бахъәлдәг: хуыцау, дам, радта рухс амонд — аегъымстаг.

Загытта мә бындар йәхицән, нал үыд галуаны цин къахыр,
 Адәм, аффасәттә нымадтой мән сә фидәнни паддзахыл.
 Номдымд, зондажындағ ләгтә мә кодтой хицауы 'мсәр ахуыр.
 Онтәй рашилдән домбайгуырл, худтән, дзаг хурау, мә цалхы.

Асмат, ме 'вдисән — дә зәрдә, батад ме 'рдаг хуыз, фәңцидис:
 Рухс сәулехисидән — мәйдарау, хур мә риджы дәр иә зынди.
 Үыд аләмәттәг мә бакаст әмәк кодтой мыл мәрдтыдис.
 Ныр жандарджы хуызы хилын, цин мә цәститты ныфтыдис.

Риэлтән, фонд азы мыл сәххәст, афтә не 'хсин чызг ныййарлтас...
 Тариелы зәрдә бахъарм, цырд ыл дон Асмат әркалдта.
 Ләппу 'рчынылтта: «Мә риу мын уарзтәй чи судзы, цъех артау,
 Уйы сәркесуангәй, зынг хурау, улмае рухс цырәгътә дардта.

Цәй, цы йә стауон, йә уындаң пәй ыснывғәнән ныхастай.
 Парсадан нызылдта стыр куыл, дарды сымзалауди бәстә,
 Дүне минәвар қыздыры: паддзах паддзахан йә фәстә,
 Паддзах байуәрста ләвәрттә, хъәлдзәг арвыстой сә рәстә.

Ие 'игъуыд жөргөдән күш фәсис, — чызджы мемә нұмә хастой.
 Адәм авдәнімә дәр сонты худде хүрзәрлініп барстой.
 Радтән, — жексин әмә паддзах мах жемхуызын уарзтәй уарзтой.
 Ныр зәгъон әмә күнд зәгъон... мән қай қәститә ныбастой»...

Ләттуп чызджы коймә барыт, ногәй бауадзыг, фәсүри,
 Автандилән дәр йә рустыл қәссүг-қәссүдже фәсүры.
 Тарнелән та йә риумә чызг фәкъул кодта йә дурын.
 Ұйы ныууләфид бынозәй, рабадт, райдыдта та дзурын:

«Несташ-Дареджан — мә сағъас, судзға батадтаң йә номыл,
 Ұыл авд азы күнд сыхаст, афтә фембарға, фахъомыл.
 Хуртә, рұхс мәйтә дзы кости, бәстән уымәй уыд сә сомы.
 Дур, жексист налмас у зәрдә, — уымәй ахицән уромы.

Әз фәххәстхом дән, — күш федтой ну бол, — уәд жерхауди мах-көй:
 Галуан ныр жәвәстәг нал у, чызг паддзахбындар у, — загътой.
 Мах фәхицән ыстаң афтә, мән мә фыды 'вджид ныуугътой,
 Уарзтон пуртийә хъаэт, шуаны домбәйтты, гәдытау, ңагыткан.

Паддзах самадта маңыз дәр уарди-дидини къұмыпайән.
 Маңыз мидәгәй жәрттывта дзиндзи, 'ргъау әмә дзәнхъайә.
 Қарты — дидинәтдон, й'астау — қадғонд уардинданәй — найән.
 Рәзтис уым, — қәй уарзтәй хъаедты аботи әз хәттын жеррайә.

Буд сыйтой ахсаевәй-бонай чызджы зәдбадән хәдзары,
 Күш йә уаты бадти саби, күш йә дидиндоны зарыд.
 Даңд Каджет-бәстәй жерхұмдта фыд йә идаәз хо Давары
 Әмә зондджен хъомыл кодта уый нә паддзахы бындары,

Лардтой мәссыгы рудзгуытыл даргъ ѡмбәрзәнтәе дарийә.
 Фенән нал уыдис афтәмәй уызы фендердажы уардийән.
 Ну Асмат ѡмә цагъартәе уый ирхәфстостай-иу нардийә.
 Рәзти мәссыгы, раст, цима, Габаоны цард таубийә.

Хъыл фыннадәес аздзыл ләпинүйә, цәй, цы уыданда мә мәт та:
 Манғыл хъябұлы бынаты паддах, раздәрау, атвәрдта.
 Хур — уындаей, домбай — хъаруїйә, онгай — талм бәлас дәжәнеттә,
 Афтәе, фатәхсынай чи уыд ме 'игәс ме 'игәрттәй сәрән та!

Мил не ивгүйүйттон мә фатәй, саг, сәгүйт, сыйчынтае цагъытон.
 Пурти хъазыныай мә разәй никай мә 'игәрттәй нау уагъытон.
 Фынгыл фендердаг уыдис, — чанги аәз күзд архестджыныай цагъытон.
 Ме сафти хуры мәтәй мәнән ныр «хәрзбои, а дуне», — загъытон.

Аәз фәсисидзәр дән, мә сাখъ фыд амард, ахицән йә цардәй,
 Парсаданы чин ярнымаәт, галуан ракастис ачинъардәй.
 Не знаекте сә къах аркыуымртой, — мигъ кәй оны бадт йә кардәй —
 Аәмә худтысты сә мидбыл ныр зыхъхыирдәндагай, дардәй.

Афәлә саударәен фыдохы уаты дуарәхгәдәй бадтән.
 Афәлә сау цәстымсыг калдтон ѡмә 'хсәвәй-бонәй тадтән.
 Хатат жаддахай әрбацыд: «Max нау фәрьстыстаң къаддәр,
 Фәлә не 'дзардән цәссыгай нал и ног цәрәнбон радтән.

Ралас, сис, мә хур, дә саута, дардәр мауал бад фыдохы.
 Айс сәдә хәзинайы, — загъыта, — хәң дә зәрдәйән йә рохыл»,
 Мур нау ишүуагъытта жәхимә уый мә фыды мулкай рохы.
 Амирбары чин мын радта: «Бастуых-иу, дә фыдау, тохы».

Ме 'мгъумд саударәен күм фәци, — ног ысуынгәги мә зәрдәе.
 Уайынц уәзәттәе мә размә, хъавтә 'ркъул кәнның сә сәртә.
 Чи сә мә 'фәжджы ныттыхсы, раст мәхі фыдау узәлтә.
 Инди расидти бәрәгбон, галуан акалдта цәхәртәе.

Падзах јексинимә се 'мыйнг мән арбадын кодтой кадыл;
Айс дә фылы хаес дә къухмә, — иумә райдытой мәм хатын.
Мән нә фәндиди, — кәм уыдтаң уйнау сахъ әмә хъәбаты!
Фәләт ме схәссәт падзахай, цай, күниңе кодтайн хаты!

Алицы чи мысы, мәрдирох бафтыд уал азы маे удыл.
Размә нал цеуу мә хъуылдаг, арих фәсвәндаг фәңуды.
Цард мәнгард әмә фәлывад у, хатт былысчыләй фәхуды:
Кәс, фәхъестә дән йә маргәй әмә ме 'нкъард зәрдә дуды».

ТАРИЕЛЫ УАРЗЫ ФЫЦЦАГ ХАБАР

слуг судзға цәссыг калдта, стәй та фенциди гәзәмәе:
 «Ихатт паддахимә цуанай иумә здәхтыстыәм фәстәмәе.
 Парсадан зәттө: «Мәе чызджы хұуама ауынамә аңаңмәнг».
 Ехх, цы бол мың ис! Фәлттау жәй фылд күң федтаид аңаңмән.

А сымдызыуасджыты халғонд демәе раҳжесс, зәгъғе, зәгъта
 Аәмә фездәхтыстыәм, зәрдә уәд фыццаг цъяһ арт ысуагытта,
 Уарз дэзы умыци бол аңусомә мастьы сарат кард ынссагытта,
 Кард болат риуы цәххәртә калы 'ризыкк-әхсоны цагъдау.

Хини дидинәгден кәртү, — аив, диссаг уым дәзәнетау;
 Удыл тайғә зарәт кодтой мәргүтәе, доңбеттыр — сирентау,
 Уади къадаттәй, аңхъаевзат цәдтү уардидон аңаңтау.
 Сырх, дари 'мбәрзәнтәе 'рттывтой ирд алдымбыды тәмәнтау.

Уый иә фәңидыл, — чызджы фена исти 'длагонай, хәларәй
 Аәмә къәсәрәй күң бахыт, аәз жәdde ләууылтән барәй.
 Уырдаем хұуысти мәм сәе ныхас уаты гауызәмбәрзт дуарәй.
 Парсадан Асматма: ауай, райс, дам, мәргүтәе амирбарәй.

Гауыз базмәләйд, фәзыхъхыр, аәз ныддыз-диз кодтон уадид:
 Чызгмә фемдзаст дән — мәе удыл уарзты судзға фат ысуади,
 Радтон мәргүтә хал Асматма, зәрдә пиллон арты 'руади.
 Ехх, уәдәй нырмә дә фысым дудға 'рхәндәгәй фәсади!

Ныр ныныгуылди, ныххумессыд уышы хурты хур, фәтәрү»...
 Ләппу бауадзыги ногәй, ахауд, ииңүаул жекъары.
 Автандыл аемә Асмат дәр ногәй бафтыдысты сарыл:
 «Оххай, гъе, бецау, күнд батал, маң күнд бадомдта хълтайтары!»

Чызг ыл уазал дон жеркалдта, ләппу ракастис йә цәстәй.
 Исдуг не сферәрәста дзурын, сыйыд йә фәлмәст зәрдәе мәстәй.
 Цәссым сыйджитимә схәсцә, заххыл аләсәен ызмәстәй,
 Арф ныууләфид дзыназға: «Ехх, цы бон мыл и, цы рәестәг!

Дуне бопыгъедау ивы, бире чи байрайы цардәй,
 Амонд ууыл дәр фәстагма иу бон разылы мәнгардәй.
 Хъуамә зондажыпән фылхъысмәт хъулау ма хъаза йә бартәй.
 Хъус мәм, цалынмә нағ федтай маң да цәстү раз дзыхъмардәй.

Радтон мәргұты хал Асматмә, дарлдаәр нал зонын — цы бадән;
 Зәхх фәңүдүйдәт мә быны. Күздәмә 'рчыныдтон хәрзәцәдәг:
 Мәнә м'алфәмблай тыгуыртәй ииуынц алырдыгәй адәм.
 Афтә хатын, цыма фурды узғә стыр бәләгтьы бадәм.

Даргъ, уәрах уаты хұмыссыдән пух, зәрдәзәгъғә лыстәни.
 Әхсин февнали йә рустәм, паддзаң риухойға күс скәуы.
 Ирд, налхұмыт-налмас фәрдгүйтау, цәссым гагатәй ызгъель.
 Вельзевулы 'фсон мә көлтой, зәгъғә, уый хинәй ыстыәлы.

Паддзах ме 'рчыныд күнд федта, афтә ме 'фәжды ынтыхети.
 «Охх, әгайтма мын жегас дә!» — ног йә цәстүсиг әрмәнсти.
 Сонтау фресхынудтон, мә риуы зәрдәе — тутәрхәм — иынкүүсти,
 Хур та баталынг, фәсүр дән, уаты судзғә додой хъуысти.

Әмә моллотә мә уәлхъус цас ис, — ацу 'мә сә бахынц!
 Бадынц, аргъауынц мә номыл, уаз хъуыран чиныг фәлдахынц.
 Сур аәртә бопы күс фәүүн, уыдан алы шизтә къахынц,
 Къахынц, аххосаг фәстагмә ногәй фылбылызмә здахынц.

Үәд мә хостәндҗытә поджы тыңғадәр бафтыдысты дисыл:
 Ау, кәд исты маст, жәндәр, дам, ницы ләппүйә нә риссы.
 Уаты фестъялғын сәнтәзәфау, куы сәнттә цәгъын дәр сисын.
 Уайы не 'хсинаң йә цәссым, ирд қәппузырау жиһъизы.

Афтә 'ртә боны мә удыл җәрдтәй мәрдтү 'хсан ҳәңцидтән
 Әмә 'рчыңыздың фәстагмә, ме 'муд ңадәггай әрцидтән.
 Загътон хинмырлы: «Диссаг, — уый бәрә бабыхстан, хъәңцидтән!
 Ныр — әгътъәд, хуыцау, әгәрдәр ам мә цәссиджы мәңцидтән.

Кувын — не сәфелдисәү, ракәс, иу дәууыл мә зәрдә дарын;
 Радт мын удвидар, ләджыхъәд, зәгъын, бафтон ма хәдзарыл.
 Ам мә низы хатт куы схъяр уа, уый тас, уый әффәрм мә мары.
 Айста стыр хуыцау мә ләгъэтә, баңыд тых мә ләмәгъ буары.

Әмә рабадтән, ызгъорынц уайтагъд паддахмә фәедисәй,
 Зәгъәе, систади, дам, систад, ләппу фервәэтис йә низәй.
 Уайынц әхсии әмә паддах, иней кәрон сә цин, сә дисән.
 Сиды стыр хуыцаумә хидау: «Рынчын фод мәнәй әвдисән!»

Хатынц, ахәр-ма, дам, исты, цинәй нал лаууынц сә къәхтыл.
 Загътон паддахән: «Әңци дән, ам әлемә ма балон уәгъдьы,
 Даңта бидырмә ныууани, цүусдүт афәлгәсни хәхтыл».
 Хорз, дам, — паддах дәр фәбәлцион, уайтагъд абадтыстәм бәхтыл.

Донбыл азылдыстәм фәзы, гъе, стәй раздәхтән нахимә;
 Уый мын тарст әмә цымдистәм сүуант мах кәрты онг иумә.
 Аздахт, баылтән мә уатмә, маст ынгумылф кодта мә риумә.
 Загътон: «Нал мын и фәщәрән азы судзаджы фыдимә!»

Мәтәй лал ысбур сафранау, рустән ахұмсызд сә тәмән.
 Мин сәдә карды мә риуы ақаст чылдымай фәстәмә.
 Уатмә дымургәс фәзындиң, асидт хәзирадармә 'дәмә.
 Загътон: «Сүсәгәй цы дзурынц? — Хыуылдаг базыдтой жәнәмәнг!»

«Мәнәе минәвар Асматай» — загътой, уәд. Зәгъын, — цы домы?
 Уарзты сидән чиныг уазәг уатмәе 'рбахаста мә номыл.
 Дис, мәрдты дис мыл жәфтыйдис, ме 'взаг нал арахст мә комы:
 Мәң Асматы мәт кәм уылдис, зәрдә тасынташ кәм комы?

Ау, кәд мә бауарзта уагәр? Гъе, йә ныфс та мәм күйд хәссы?
 Ныр цы бачындәуя? Искәй ма 'рдар маңәмә, — нә бәззы,
 Хахым, дам-дум мыл кәндәзини, 'лгынгәзән, калдәзәниң йә цәссыг'.
 Уарзташ уарзона дзуапп радтоң — афтә бахыгътон мә хәсыл.

Рәстәг уадис жәмә зәрде поджы тынгдәр сыйғыд цъәх арты.
 Фәзмә нал кодтоң мә фәдым мә 'фсад, ме 'иуылд цагъарты.
 Хәедзар хосгәндиктәй байдзаг, цыма моллоты дәр сардыд.
 Гъе, уәд райдылтоң хысынташ фидын түгхъялон мә царды.

Бадти тараууон мә уымы жәмә ници уыд йә зонает,
 Зәрдае сусегәй күйд кодта уарзты пиллоны физонает.
 Загътой, тутгадт, дам, у, падзах дзуры: «Хос жәрныл йә сонаен:
 Тут ын раудзут йә цонгәй». Аэз ысразы дән жөнен.

Уаты 'рхандәгәй күү хүмессин, де знат, де 'лгынтает — мә уатжан.
 Ме 'ххуырст арахсттый арбаңыд; уәд цы хәрзәджы хъуылдлагән? —
 Сиды: «Минәвар — Асматай», зәгъын, мидәмәе йә ракән.
 Дзуорын дистәнгә мәхимид: «Ау, цы мә байтардта, уагәр?!»

Уатмәе минәвар арбаңыд, уый мәм сусат чиниг радта.
 Тагъд, дам, фембәләм, — фыста мәм, диссаг, — чызг йә ул күйд хъардта.
 Дзуапп жәр арвыстон: «Цы тыхсыс, гъе, цаумыл кәңкъард та;
 Зәгъ, — кәд фәзынен, армәстләр, — мән да фидиуән арцардта».

Чиниг арвыстон, ыстай та кодтоң хиннамәры джитән:
 Амирбаруәвгә цы систон, ау, күйд мә байрохи, чи дән!
 Галуан ме 'нәуяг күү 'рхата, — фегад ме стыр ном, мә чин дәр.
 Тарды байтафзынән, ацу жәмә зәгъ «хәрзбон» да цинтән!

Ләг жербасын Парсаданай, фарста, рынчын, дам, цы башы;
 Түг ма, дам, цауың йәе цонгай әви байгаси йәе дадзин?
 Загытон: «Адзәбах дәен маңын, цыма туграуагъыды 'вдалз и,
 Тагыл фәззындзының, дәе фендәй уәед мәе уdmәе цин ныттадзин!»

Әмәе паддахмә фәзындән: «Табу стыр хуыщауән» — загытоң,
 Мән, әнәтәрзәтә бидыргыяу, сарғыл арахсттай жерсагытой.
 Мәргұты смыстын көлтой балгай, цуанон уарицымыту суагытой,
 Айхұымст тығыд бидыры цых-циых, мәргұты фат-әрдінай пагытоң.

Фәсцуан паддахмә фәнидонней фынг жәрәвәрттой мәе цытән,
 Фынгыл адәмьир ирхәфстөй номдымда зарәджы дәснитә.
 Паддахмә байуәрста рәдауајәй лал, зынарт дуры цәститтә,
 Алчи скъәфта сәе хәләфәй, цыма, нал сын цыд бәстү дәр.

Мән мәе уарзонмә 'ввахс зәрдәе цин, цәл қәнйымә нә хаста,
 Чызджы мысынай мәе рист ул, фатдзәф дойны сагау, бастад.
 Әмәе ме 'мәрттимә нұмә маҳи хъәмә мәе уәед байстам,
 Уым мын ме 'рхәндәгә зәрдәйән минас расыг цин ныбаста.

Дзуры хизнадар мәе хъусы хибар ме 'рхонгә хәләрттәй:
 «Әлдар, агуры дәе иу сыл, — калыңц цәститтә тәмәнтие,
 Не 'рдаг рухс цәсгом әмбәхсы чызг йәе кәрдәнәй цәмәндиәр».
 Загытон: «Мидәмә әе бакәи, уый жербасыди мәе фәндәй».

Фынгай сыстадтән, әмхуызын минас сымзәлайд мәе фәстә.
 «Бадут, — загытоң син, — ныртәккә, иу уысын ауайон аермасстдәр».
 Уатма бахыттән, ысләууын цагъар хъальхъынег аңдәрзәт,
 Чызгын фембәлттән ағыдауын аэз мәхиниммәр фәдзәхстәй.

Уый мын акуынта әе сәрәй, зәхмәе, талм бәласау, тасы.
 «Уастән, арғайғат уа, — дзуры, — аэз кәй тыххәй дәен дәе разы!»
 Диссаг, уарзоны кәлән монц нәй әе къәмдәсттүг әңгасы!
 Әви уарзы 'тъадау нә зоны, баргъәвест, бандзыгау ис а сыл!

Тәрхәтгил жербадтағы, исдуг чызг ләууыд, цымга, цырагылар,
Уазағ жәр Ыжын фәстагмә дәрләзәф гауызыл жөргөншіл.
«Уым цемән? — фәрсүн, — мәе уарзатай кәд дә риу цылах арт ысуагытта?»
Уый мәм уайдадағы хұмыста әмәе стәй, нымдәнгә, затыта:

«Судзын жәфсәрмәй, дә разы, ау, кәд ахам хұыз әвдисын, —
Зәхх куышын скүймы мәе быны, ды куышын бағтыдта: дисыл!
Фары дәм бадзурәд: уәддәр мәе де 'тъдау худинагәй хизы,
Табу — стыр хұыщауан, уый мыл, наәй, пырма йәк күх нә исы!»

Сыстад гауызәй, нымдәнгә, уазағ — тыхст әмәе күлемдәстыг.
«Сүсәр минәвар дән, — дзуры, — рухс ым хурчызг тауы бәстыл,
Уый мәе парынста, наә бары ме 'хсин тасуавәр тәрәестыл.
Үәзгә мәнәне дын йәч чиныг, — алцы радзурдән мәе бәсты».

НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ
ФЫЦЦАГ ЧИНЫГ ИӘ
УАРЗОНМӘ

ән кәй уарзат судым тыфыләй, чиныг уыммай әрвист размид.
«Домбай, ма фәщүл, — фыста мәм, — рисән ма баком жәртасын:
Әз дәу дән, фәхәң ләхиуыл, сонтау не 'мәбәлә дзынасын.
Байхъус, алцы дын лыстәттәй радзурдзән Асмат — дә разы.

Уарзат нае фидауы кәууынай, суртә, уадзгуттәй цы 'ихъяел дә?
Равдис уый блесты дә хъару, балхән уарzonән йә зәрдә!
Хатаает уымди нае дәлбар, хъалон наал фидың ныр уәртә.
Уый, зәгъ-ма, мае бон, куыд быхсәм, жән сызгә сты нае кәрдтә?!

Ды цәмәй зоныс, кәй уарзын дәу әз сусаң-әргом рагәй!
Фәләк райхалыны фадат уыммән никүм уый жөзагәй.
Оххай, ибонты дә фәссуан кәрты наал федтон хәрзуагәй,
Ләпппу, радзур-ма, цы бада, раст ма тохәждисмә сагај.

Раст, фәлдәхсүн дын, дә бах та фесхой не 'фсадән се разәй,
Хатааеты бәстәм бабыре, бастуых, — баләтәрд әдасәй.
Худгә уардий күуыбырыл ма кал судзгә цәссыг, ма сәй.
Тохы рухс уымдаң дә фәндаг хурау ме 'нәжъяләнгасәй!»

Дауры, дауры мын, Асмат дәр, — наал тал жәфсәрмәй маे разы.
Цымы 'рвәрттывдәй мае удан фескъуыл йе 'рхәндег дзынасын.
Цинәй арвы мильтыл зәрдә, маргъяу, асәрфта йә базыр.
Рухс тын анхъязвата мае рустыл, хур та лал фәрдыджы скъазыд.

ТАРИЕЛЫ ФЫЦЦАГ ЧИНЫГ ИÆ УАРЗОНМÆ

Зуапп фыстон, фәләе әңгестіккө кодтой чиниджы тарытә:

«Мәй, дә сурәт мын хұры цур рухс парахатәй калыдәр;
Аз нае радомни де 'нәнгәс арвай ғидыцы стъалы дәр,
Үәд, цы 'тъдауәй мә бауырна: фыны нае, фәләе хъалы дән?!»

«Айс ай ныр, — Асматән загътон, — нау әндәр мә бол иныфтысын.
Радзур де 'хинән, ыскаст, зәгъ, нугәр хур мәнені дә хұзы,
Мәрдтәй раздәхтай мә цәрдтәм, масти нал дары йә хызы,—
Үәд дә бар күү у, кәд исты тохы ме 'харән жәнтысы».

«Чызг ысфәнд кодта. — Асмат мын дэуры сусәгәй, хәларәй:—
Үе 'тъдау ма 'рхата жеппиндәр, мачи — хицауәй, цагъарәй,
Цу наем уый тыххәй мә номыл, мемә тезгъойы 'фсон барәй'.
Афтә бакәнны, дам, дома, ме 'хин номдымд амирбарај.

Худга раңауын кәй рәзты хурты хурзаерин нае уәнды,
Дары тарәнгәс кәй цуры бол алдән рухсы тәмән тын,
Сымбәлд уый зондлқын уынаффә, арвы ферттывдау, мә зәрдыл,
Тынгдәр бахаудтән йә дәрдтәй уарзты судзаджы кәләнты.

Аз зынаргъ луртәй жәрхастон дзат зәрни тәбәтъ Асматән,
Уый сәм, марадз зәгъ, жәнналы, дэуры, цух, дам, сә наема дән.
Систа къұхдарән фәстагмә рогкоид, иу драхмә нымадәй.
Загъта: «Фаг мын у, хәсдзынән уый зәрдымдарынән кадәй».

Ацыд уазэг чызг, йæ ристай ризгæ башадис мæ зэрдæ.
Ме 'хæв аиңта, — нынхудти цинь рухс бопы цæхæртæй.
Фынгмæ бæздæхтæн фæстæмæ ме 'рдхорд, ме 'нуывд хæлæрттæм,
Æмае хъæлдзæгай, рæдауай бирæ байуæрстон лæвæрттæ.

ТАРИЕЛ ХАТАЕТМÆ ӘРВИТЫ
ЧИНЫГ

адтоң минәвармæ чиныг, Хатаетмæ, зæгъын, уайғæ.
Чинылжы ныфыстон: «Инди никүңү никäй кодтой сайга:
У хуыцаум 'мдых нæ падзах — йе 'муд, йе 'нувыдыл тайғæ,
Фæлæ чи раста йæ ныхмæ, уый уылдаен йæ гуырæй райгæ!

Не 'муд, не 'фсымæр әлдæрттæ, кæд нæ зилут ныл мæнгардæй,
Ацы бардзырд ужм күл радтой, афтæ нæм фæзынүт ардæм.
Мах күү ныццæүтм сымахмæ, — дзурин баҳъæудæжни кардæй,
Әмæ туткалаен уәззая хæст инугае баҳиздзæн йæ бартæм».

Чиныг арвистон, мæ уыл цин цыхцирджыттæй ивылыд,
Галуанимæ цыдтæн арвымбон, радтæн амонды тыфылы.
Уәд рæдау уыди мæ хысмет. Ныр хæтын цымма фыдфыны,
Лидзыңц сымртæ дæр мæ уындаей, маст мæ рох лæгеты 'хсыны.

Раздæр хъæдмæ уыд мæ зæрдæ, стей хæрзамонды хай бадæн
Әмæ ме 'мгæртимæ нумæ уыд цæлү фынгыл мæ бадæн.
Фæлæ уарзтæмхиц — аенæрхъæц, рæстæг нал әрвистон адæн
Әмæ ме 'намонд æлгынгæ сагъæс рапидыдтон хæрзцадæт.

**НЕСТАН-ДАРЕДЖАН СИДЫ
ТАРИЕЛМӘ**

И

ч

бон галуанәй иләхимә фәсҗәл баңыздән, күм 'рбадин.
 Чызджы мысыдтән, йәе сурәт әңгәстүл, хүрзәринау, уади.
 Уыл мә ныфсы хох йәе чинаг, уд жөхсизғон цинәй ради.
 Қартғас цагъармә фәснити, систой сусағ хүс-хүс уадид.

Не 'ххумрист, дам, фәзынд Асматән. Зәтъын, рәкәнүт әй цырдәр.
 «Сиды дәм дә хүр», — фыста мәм, зәрдә фырцинәй фәкуылдәр.
 Хүр мыл ракасты, мә уды тарән нал аззад йәе цыртт дәр.
 Уайтагыд аххумристимә нұмас чызджы мәсыйғие ныңцидтән.

Кәрты инчи уыд ызмәләг, зынд әдзәмәмымрағы мәсиг.
 Уалинмә кәсін: Асмат мәм худгә разтыргылай фәлгәсі,
 Дауры: «Сластон дын дә удең мәнә сагъәсі хъәстәе сында,
 Рацу уардийн күүбырмә, фен — аңхъәлмә дәм күнд қасы».

Чызг үәззая гауызыл хъавға иуварс ахәңыд, фәкастән,
 Лал, әргъаевалыст тәрхәтмә: уайтагыд хингондау ныбастән:
 Бадт ыл ме стылалы фәлурстын, рухсазы хүрзәринау, растандәр,
 Сау дмуу же стыр цады ме 'рдәм каст әдзиниетәй, амдзастәй.

Афтә цавдзурау ләууыдтән, бадт әдзәмәмымрағы зәд дәр.
 Амә хиуонау, хәларау, каст мә әңститәм узәлтә.
 Басидт юе 'нуывид Асматмә, даурынц аның ындаертә,
 Уый мын «апу, дам», күн загъата, — суагъата пиллон арт мә зәрдә, —

Уатәй рахызтән, мәе фәедыл рацыдис Асмат нымдәнгә.
 «Уастән бастылай, — жалғыстон, — амонд, федтай мәе дә уәнгәл.
 Уәдә рұхс цинәй мәе уды ног қәмән кәнис фыдаңхъәл!»
 Сағыәс зәрдәймәл жәртихсти — масты судзагәй ныддәнгәл.

Нал зынд дидинжегдон хъәлдәзет, хур әнкъард уылдис, ағыуыздын,
 «Уәтгъыды ма мәт кән, — Асмат мын дзуры, — хъуылдәйтә рәвэл ысты,
 Бакен зәрдәймәл дуар цинән, аунғъ къүх дә масть, дә ыстыл:
 Уый ағфәрмә кәнис уәртә, стәй ашәрцаәф у, сәркестыр».

Загытон: «Хорз, мәе хо, мәхі уал фидар дардзынән дә ынфәй.
 Ис, хұмыщаумстән, дә фәрци ацы судзагән ныххуыссән.
 Курны, тагыл-тагыл-иу мәм ағысс; уый мын фаг уылдән аххуысән.
 Зонын, алцы мын жергомаш ини дәурдәнни дә хуызән».

Бәхым абадтән, нахимә 'рцидтән, сау цәссыг жәзгъалын.
 Уаты 'рхуыссыдтән, йәе бартәм хұмссәг, марадз зәтъ, аевналы!
 Цәстом — цъәх, цымы копрадз дон уади уадулты сымх лалыл,
 Бон мәе нал хъуыди, — мәе уәден уыл ахцион, жевладзау, талынг.

ХАТАЕТЫ ПАДДЗАХЫ НЫСТУАН ТАРИЕЛМӘ

'Рыст тағылдаутә 'рхәңцаә сты Хатает бәстәй уалинмә,
Хатает дзуапп фехъусға айро зәрдәйә алы мәт:
«Ис нын фидәрттә, рәзд ыстәм мах нае хәаругә 'взарымә.
Чи у Индины стыр паддзах? — Махән уахицау, уалымән?!»

«Тариел, зәгъягә, — әфхәрән уыд йә фыст Рамаз паддзахән, —
Де 'рвыст чиныджы фыст бардымрд басгүхт худәжды хос махән.
Ау, күнд мәм сидыс уәхимә, лзырд күнд ысфәреэттай ахәм?
Фод фәстаджы 'рвыст дә бардымрд, кәд нае мә кәнис хылкъахән!»

Бардымрд радтон әмәе уайтагъд ме 'фсад райдытой әмбырдтә,
Арвы стыалытәй фылләр мәм Инди разрыста йә фырттәй:
Көрдтәй уадисты фәдиси хохаг къададәсттәй цырлайр,
Әмәе, деңдженизау, фәйлыдтой хәхтә, дардым тыгъд быдыртә.

Федтон ме 'фсады, мә зәрдә барухс се 'гъдауәй, сә бардзәй:
Се 'ппёт — разенгард, цәхәрәцест әмәе тохмә цәттә — мардзә!
Ифтонг, хотыхджыны, хәрзәвләсты уартай, фат-әрдымай, арицай.
Бәх талтат, зәттай, — цынетәльвест, цирх, хваразмаг мәгъзәр — залдзает.

Әз сырх-сая хъулон тырыса слардтон паддзахы фәндонәй,
Бардымрд радтон әмәе ме 'фсад размә фенкъумстысты боләй.
Химид сүсәтәй дзынаэтон, балц мын нал уыдис әенционәй.
Хуры 'нәфенгә күнд әүеуи, зәгъын, карз хәстмә уәндонәй!

Цъусдуг баудтэн нэхимæ, зэрдæ сүсæг маst æвзоны,
Уайы хъарм цæссыг мæ рустыл, æмæ уд аицой пæ зоны.
Дарын азымы хъысмæты æмæ хи смгъдамонд хонин:
«Ау, цæмæн мæ хъуыдис уарли, кæд мæ бон пæ у йæ топын?»

ТАРИЕЛ ӘМӘЕ
НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ ФЕМБӘЛД

ағылар мәм аәрхаста чиныг «Чи уа?» — бафтыдта мә дисыл.
Уй Асмат фыста, мә сагъасе уайтагыд аскұуылдыс әмбисміл:
Зәгъиге, хурзәрін дәм сиды, цин дын рухс амонд әлвісі,
Рацу тағыддәр әмәе сисай күх дә сагъасыл, дә рисыл.

Фестад буләмәртгь мә зәрдә әмәе мин әевзагәй зарыл.
Бон әризәрі, фәраст дән, хъавға, дидинлоны дуарыл.
Тыргына бахызтән, Асмат та қастис уым женхъалмә тары.
Худгә «Рацу, домбай, — дзуры, — мәй дын йе 'рвон тынтах хъары».

Райлзаст, фидыцы хәдзармәе бахызтис Асмат мә разәй,
Разынд мидәгәй цырен мәй әмәе рухсы улаң разәй.
Балт цыәх дариты фәлистәй, цима уалдзәт уыл әгасәй,
Хини диссаджы зәрдәсқъаф — уәнгти 'лвәст кондәй, жигасәй.

Уатын башыдтән, мә зәрдә фестад тайға цырагы уарзтәй.
Уй әмбисәхсәв мә удын ракаст ирд райсон цъәхдзастәй.
Ислуг рухс хуры мә разы дардта йе 'фарм цима бастәй,
Гъе, стай амонды хай бадан аз йе ну хъуытә фәжастәй.

Дзуры чызг, Асмат, зәгъ, дам, мын, амирбар чысыл күм 'рбадид.
Уй мын гауызыл йе разы авәрдта фәлмән баз уадид.
Базыл арәхсттай жербадтән, зәрдә рухс амондай тади.
Диссаг, — цардәгасәй мысын: уд йе ныхастан күнд ради!

Чызг мын загъята, зәгъығе, зонын, ибон ме 'мырыл фәхъыт дә;
Хүрәй, дидинау, фәщух дә, поджы бампымдаңын тынгдаер,
Æмә калдтаис дә рустыл сау зәрдәхалән цәссыгтә,
Фәлә же 'вәндәй дә разы стыхстәи, әфсәрмәй нындызыг дән.

Чызг наелгоймаджы раз хъуамә ма уа афтә 'ргом, — әмбарын,
Фәлә мин хатты зындар у риуы сусәг сатъас дарын.
Размә худгәе коттоң арах, удыл сусәг цәссыг уарыл,
Уым дын ме 'рвыст чызг дыырданаид, — әз цы дудгәе фыл әвзарын.

Мах цы бамбәрстам кәрәздзи, уымәй сау ингәни дуармә,
Зон, ма зәрдәйән йәк рохтәе радтоң баравәндиң д'армимә.
Дәү цы бон фәсайон, — зәхх мә айсәд уызы бон йәк тармә,
Фарааст ирд арвәен фәщух уон әз са рухс әмә са хъармәй!

Хатаестмә бабырс, кардай сау фылгулы риумә баххәсс,
Радтаед дын хуыцау уәлахиз, бафид де 'фәсәдди уәззазу ҳәс!
Фәлә де 'рыймә күйд быхсон әз, күйд уромон мә сагъәс!
Уалз-ма де 'рдаг зәрдәе мемә, уый хыгъыд ме 'рхәндәг үд ахәссе!»

Чызгән загъитон, зәгъын, «радтай ды мәненең цәрәнибон ингәр, —
Фестад зарғае уадында зәрдәе, никүн нал кәндәзени ниугәр,
Ныр мә цәститы хәсдзынаен әз дә хурвәлгонц жерттивгә.
Тохы не 'рлаудзән мә ныхмә Хатаесты 'фәсәдтәй иу дәр.

Ды цы сныв колтай мә удаен, уый бәрц амонд әм әрхаяу, —
У зәххон ләгән йә царды уый әегәр ыстыр, әвгъяуаг.
Æз дәу уарадынаен, мә уарзтәй рәстәг бирә дәр күн хъяуа, —
Судзәзән, цалынма мә зәрләе дәлкъяй, сыйжыты бини бауа».

Дини уаз чиниг дын райстам, ард күн бахәриккам карзәй;
Уыци хурты-хур фәрәвәлз и, сомы ракодта мә разәй:
«Æз мә зәрдәйән күн зәгъын искум 'идәр исказмәй: «уарз әй», —
Фон хуыцауы 'лгъыст, мә цинтәе уайтагъыд акәләент мә фарсәй!»

Цъусдуг абадыстәм, кодтам аддымын уарзоны ныхастә,
Иумә баҳордтам дыргытә дәр, фәлә 'рхәндәг уымс архастат
Æмә сыйгадтән цауының аз аенкъард амә фалыздастай.
Зәрдә сыгъд йә уарзтәй, артау, амә зылд мә сәрүл бәстә.

О, күнд зын мын уыл фәхниң уызы рухсалдзән зынг хурәй!
Тадтән аивәй йә цинәй, къах мә нал хаста йә цурәй.
Цыма 'рвоң тыгъдады стъалы худт мә удимә мызулај!
Диссаг, — йе сәфт мы уромын, у бәлвырд мә зәрдә дурәй!

**ТАРИЕЛЫ БАБЫРСТ
ХАТАЕТМӘ ӘМӘ СТЫР ТОХ**

әхыл абадтән сәүмәйә, «уасгә сымъатәй!» — фәсидтән.
Фенкүүист ме 'фсады цылаң денджыз, — цыма уадтымыгызы 'хисидтәй.
Кәс, домбайын, зәгъын, тугай кәд нә бағидой йә фиддәи!
Тагылән уадыстән тәссәртты, дәттүл чи ма фарста хидтә?!

Инди бazzадис фәстейә әмә рыйжы змур әврагъяй
Рахызт минәвар мә размә номлзыд хан — Рамаз паддзахај,
Уйы мини фидиүүен әхсизыгон күулсәрәй куы зәгъинд ахәм: ,
«Үәүүа, 'ргәвдләсты уә сәгътае ныр нә бирәгъты дәр махән!»

Пемә: 'рбахаста ма номыл хуын йә паддзахај атъуыстаг.
Дзуры: «Хатыр, дам, нын бакаен, кәд да бардзырдмәе нә хъуыстам,
Мах да карз фыдахәй бахиз, арвай минәвар жұрыстай,
Кард наем ма райс әмә мәнә, айс — цы на фыстам, цы фыстам.

Сайдтам, — зонәм ай нахәдәт, ныр на фәсмон у на ләгъэтә:
Зәйтәй курағтау да кураим, ма 'ркә де 'фсады на бәстәм
Әмә де 'наебон цагъартәй ма 'рдом түгхъалон фыдхәстән,
Рацу де 'мсәртимә, мах дын фидар радтынмә цәттәе стәм».

Әз мә визиртәм фәсидтән, хъуылдлаг райдытам әвзарын.
Загътой: «Бахатыр кәп, диссаг нау фәрәдийни дае кары,
Зонәм не знаджы, — йә сау марг, калмау, арф әмбәхст фәдары;
Уым дыл ма разила сайдәй, Инди ма бахаяу сары!

Аңу, иу чысыл къорд ақаен деме де 'харджын хәстонтай,—
Де 'фсад де 'ввәхсты күнд әлеүой,— уа сәм басидән әнцонтәй.
Арл-иу бахәрүн кә знатәп, сайнимә күм хъава зондәй,
Үәд фәсид әмәе на разәй, кәс, күнд фәлидәт уа сонтаї».

Райстон визирты уынаффә, загътон минәварән,— разы;
Фәләе уайғә, зәгъын, тагъдәр әмәе бабуц кән Рамазы.
Царды ма баш мәләтәй, хох дәр не 'рләудән на разы.
Мах чысыл къордәй фәңџәуәм; ам мә бирә 'фсәдты уадзын.

Әмәк 'ртә сәдә хәстоны мемә ме 'фсады хұыздәртәй
Цырд фәңгайтой сә бәхтә, калынц цәфхәйтә цәхәртә,
Дәрдәзәф мә 'инә 'фсад дәр уаймын, дарын се 'ххусыны мә зәрдә.
Ис сәм бардзырд әмәе — исты? — үәд жәвәст ысты сә кәрдтә.

Уайжам быдыры 'ртә болы, хан мын ног хуынтае рапвыста:
Алы хорз дарәс, — чи зәгъдән: хъалон ацы ләт нал фыста!
Дзуры минәвар, йе сиыхас у зәлдаг таджы балымстай:
«Хан дәм тынг бәллә, үәвгә, дам, бирәе ницы 'тъдау равдыстам,

Фәләе рахәссы да размә алы лал фәрдиг, цыкура,
Татыд дым фембәлдән, да фенд ин у мәйдары фәстә хурау».
Загътон: «Раңауәжд, уыдзынән разы, — хатыр мә күн кура
Әмәк стәй, зәгъын, кәрәдзи уарзәм фыд әмәе хъябұлау».

Ног цеуәм. Нә фәллад иу ран уадзәм тар хъәдә дәлбазыр,
Ханы минәвәртты къорд та уайтагъд табугәнгә 'рбазын.
Уый хұмындау күм сты, сә фәдил, кәс, жәлсарғ әффурғытә ласынц,
Дзурынц: «Де 'ршидмә белгайне дардай хиңәуттә дзынализынц.

Хан дәр раңауы да размә, кадәй къәләтджынәй сыйстад.
Райсом фембәлдзысту, махән разәй рапвыста йә ныстуан».
Ханы минәвәрттән наууыл цатыр айтыгътон ағыуыстаг,
Әмәк уаздзыктән сә хуыссән уыд зәдбадәнә фәллыстай.

Ләг цы хорз ракәна царды, уйы тұмын-тұмына нае сағыбы:
 Иу мын минәвәрттәй загъта ханы сау фыдвәнд йә цәфыл.
 Уйы мәм аивәй әрбасыд үшін саудалынг ахсәты,
 Дзуры: «Хәс мый и сымахай, ахсаев уымен дән әнәфын.

Аэз дә хорз фыдвәй рәвидыд дән, аэз — дә фыды къухай хъомыл.
 Аи фыдвәнд әрцыд мә хъустыл жәмә басастон мә сомы;
 Нау жәстстыты бол, феной: сау калм уардий күмд тоны,
 Фәлае хъус, мә хур, жеппәт дәр аэз бәлвырд-бәрәгәй зонны;

Зонни, гадзракатай, сайдай хан ысфәнд кодта дә марын;
 Иу ран йе 'фсадай дә разы уйы сәде мин ләджы дары,
 Бадынц инна ран әртывәр; хъаххъя, къәппәжджы дә 'ппары,
 Фердах, цалинмә дә сәркү тут цыхцирлжытай нае уары.

Хан дә 'лхәндәнни йә хуынта, калмау, бамбәхсәнни йә хъастә;
 Арт сә фәдиси нысан у, мигътыл аныздәвди фәздәр, —
 Се 'фсад д' алымварс әртыхсәнни, хъәр, ызмәлд ысуыздән бәстә;
 Иу ләг мин ләджимә тохы, цәй, цы рамбулдәнни йә хәстәй!»

«Бузныг, — загътон ын, — мә фыдән у йә фәткүл хәст йә фәдон;
 Хорз дын бағиддзынән хорзай, кәд сәрәгас уон, әввид уон.
 Ану де 'мәблеттәм фәстәмә, маңы ма фәхатой уыдан.
 Дау күн ферох кәнин искуы, — фон аелгысты жәмә дывыдан».

Хъымдаг не скъәр кодтон, арф ай дардтон зәрдәйи жәмбәхстай,
 Царды 'риғуинаг әрцәудәнни, ис жеппәтән дәр йә рәстәт.
 Фәлае ме 'фсадмә фәдиси уадид арвыстан фәлзәхстай;
 «Хәхтә, быдыртыл жемгуырәй тагъидәр ратындаут мә фәстә».

Бон күн 'рбаләууыди, — худгә загътон минәвәрттән барәй:
 Ханән радзурут: «Фәрәвәдз кә, тагъидәр фембәләм хәларәй».
 Ног фәңдыстәм жәмбисбон мах жәдас жәмә сәрхъалай, —
 У хысмети бар ләджы цард, нае нын бамбәхсән адзалаї.

Рындаш ахъахъаждон, иу ран, — сауры атагъайын систал;
 Загъотоң: рацъеу мә ныхмә уызы хинәйдзаг, аелгыстаг.
 Рацу, ра, мәнгард, дәр иринал бавзар ме 'хасаргәрд — цыргымссад!
 Даурын ме 'мхастонтаң: «Бахъуыл, ныр дөмбәні 'хасар — жгүйстаг!»

Мәнә тохы болыныккодта, — хан ныл рацыди мәнгардәй.
 Гъәтт, әфсымәртә, фылгул уә макәй ма фенәд уәнгмардәй.
 Чи уа паддәхтән сәрнивойд, уый дәнәт аелхәни цардәй.
 Кард ызнагмарән у, цомут, науәд чи цы хъавы кардәй?!

Радтон тохвәдисы бардырыл және ме 'фәждонты бардәй
 Уайтагъыл акодта йә уәлә алчи згъәр ценгидыста, залдзәт.
 Бәхмә февзыстан: «Мә фәдмәл!» — уадау фенкъуыстыстәм, мардә!
 Аәмә, цин дын фенон, хорз сәм хъавәм карды комәй, арцәй!

Мах хәстифтиңгәй күн сүндта, уәд фылгул фәтыхст, фәссаниә:
 Уайтагъыл хидкалға мә размә ханы минәвар ысхәпциә.
 Дауры: «Бадзырды ныхасы уый балвырыд цыдагр ысхәпциә,
 Аәзи 'ләжәст кардаң кәд искуны хъәдьы фесафтат йә кәрддәзәм?!»

«Аңу радзур, — зәгъын, — ханаңи: мах дәр иал хъәуыбылдауын,
 Ныр да хин фәбадт да хъуыры, зонын, сайдтай мә, фылгайыр!
 Фәлә рацәут, ие тыхтә тохы бавзарәм жегъдауыл,
 У мә фәринича болат ком сарат, — иал ай хъәуы дауын».

Башыд минәвар Рамазмә, зәххагә иал ракодта. Уадид
 Арт ингитуипп ласта, йә фәздәт зилтә сау мигъытыл ысууди;
 Маша фенкъуысти, ләссану, — ханаң хъеды 'мбәхст цы 'фәсәд и,
 Фәлә, стыр хуысау, дәр фәрцы а ләппу сәрәгас зади.

Таштұя згъәр хызимә 'ркодтон, арц бәрзонд мә сәрмәс систон,
 Тут хәстмонц пиллон ысуагъыт, кардаң балхымвон йә фистон.
 Дарадыл ранхъевез-банхъәвз систа мах къорд, раст цымы у 'взист дои.
 Мах — жәртак, ие фылгул — деңдҗыз, иәй мә тас уәлдәр — ныңцыңист уон.

Се 'хсан феввзәрдтән, «әрра у», — загътой джихтәгәнгә, тарстәй.
 Әз се сыйраг көрдмәс ноджы фесхұмыстон мә саулох раздәр.
 Ари фәңэрәзтон, әрфәлдәхт ләг әд баҳ, фәсастис ари дәр,
 Кард фәңъорты ластон, ныммәләни ма уа йе скәнәгән, уастән!

Раст ма цынусуры фәзындәй афтә схъомпал вәййинц зымтә;
 Ину ишигуыл ныххұрысын, мәрдтәй амайын күүлдымтә.
 Барәг асхұнуы мә цәфәй, цылау нал ләууы йә зылдай.
 Рazzag дыууә көрдү 'фәсәтүл ныр дзыназдысты се сылтә,

Фәла 'ртыгуырысты мәнә, цъахтау, м' алыварс фыргултә,
 Даcын, нал мә ис уромәг, туг фәйнәрдүгей ыскултә.
 Кардай — цыккә әмә сә 'рфадын, сәргүтүл аzzайынц зәбүлтәй,
 Иу се нал ләууы мә ныхмә, фесты додойаг сә уйтә.

Ноджы хъаҳхъәндіктыән райхъуист рагъай се 'рдиаг, сә хъәртә:
 «Арв ныл рахатыди, — лиздә, тагъдәр бағснайт үә сәртә,
 Зилгә ращәум нах ныхмә сауры, сау ләсәнау, уәртә.
 Уй бәри хотылдожын әфсәндтән мах сә уындај дәр — тәсмәрдтә!»

Ме 'фсад ракодтой жәхсәвлзу, зәхх сә къәхты бын ызмәлы,
 Ме 'фсад нах, фәлә цәвиттөн дуне рацыдис ыстәрь, —
 Байдзаг, атагъа сын не сфаг, се 'рдәт хоғәхстыл әфсәры,
 Уасынц уадындэтә фәдисәй, хъуым гуымсәгтән сә нарын.

Уй нах фыргултә күлд федтой, афта схъомпалисты, цъахтау,
 Лиdзынц тугамаҳст быдыры, сурәм сә фәстийә мах та.
 Ханы йе 'фсургъай аристон, басаст, йе схъәл сәр аруагъта.
 Ие 'фсад банисты нах уацар, саст фыдынәгты нах цагътам.

Сураг лиздегым фәхәст и, 'взидает хъавәгмә фәраздәр,
 Калдтой ханы 'фсад сә гәрзтә, баftyд се 'дыхыл сә тас дәр.
 Истой ме 'хәевлзу хәстонтә знагәй се 'гүйссәжджы мост дәр.
 Әмә хүрнүгуылды уәлдәф байдзаг тарст ләттә цъәхахстәй.

Тох кәм ахәццә кәрронмә, уым ысфәнд кодтам улағымы.
 Карды ғынды жәруд мә цонгыл, фәлә не стыхстән мә цәфымы.
 Мә 'фсад м'алғамблай — тыгуыртә, дымгә цини хъәртә скъәфы,
 Райның, дис жәнның мә тохым, ме 'игасәй сә фәллад сәфы.

Кад мын ахәм уымд, — ысхуыдтой мән ысгумыт ләгтән сә хузыздәр.
 Чи күнд бардкынәй мын кодтой ме 'фсад пъятә 'мә хъәбыстә.
 Мә 'мәсәр хистәртән мә цинәй калд сә цәстисыг, зәххыстыән.
 Диссаг, басастай, дам, ханы уызы ну домбай рәхүстыәй.

Загътон ме 'фсәллонтән, — ацият, рассивут сә мулк фыдгултән.
 Уыдон се 'мыззагәй хастой бәхтыл хордзентә, дзәкъултә.
 Тох мә нал баҳуыди дарләр, тутәй нал ыскодтон күлтә.
 Радтой алцы дәр ызынгәтә, фәсвәд нал бамбәхстой мур дәр.

Дзурын хинәйдзаг Рамазәе: «Ды къәппәг әвәрдтай махән,
 Ныр дәхәддәг дә йә мидәт, фәлә де 'наууәнк уд балхән:
 Байтыңд фидәртты дыуәртә, табу кән на хорз паддахән,
 Науәд ма рахъаст кән, — сомбон дәу күү бакәенон хәдзархәлд».

Хан сәргүыбырай: — «Мә хъысмәт абадт де 'харгарды комыл, —
 Цәй, цы бол мә ис, әрмәст дә иу ләг ме 'муәззәттәй домын.
 Уыммән арвитон ныртәккә бардзырд фидаргәсты номыл.
 Әмә 'ппәт уыдзән дә къухы, — ард хәрын, кәнниң дын сомы!»

Ханы 'взәрст ләджимә иумә иу къорд арвыстон әффәлтә
 Әмә фидаргәсты 'ркодтой Хатает-бәсты кәрәттәй. —
 Радтой фидәрттә, мәнәйма, цәф на фесты, цы, — сәрсәттән!
 Семә цас хәзинатә 'рхастой, — най сын баһынцән әнциенттәй. —

Гые, 'рмәст уый фәстә бақыдтән Хатает бәстәм бардкынәй,
 Ныр сә хәзинатә равдыстой, ма 'тыйыл — мисхал дәр хъаджиджынәй!
 «Аргъуц ма көнүт, ма тыхсүт», — загътон адәмән аддкынәй,
 Хурәй судзынәй ма тәрсүт, — рухс уым таудзәни каддкынәй».

Систон хәзнатә нымайын, алцы бабастон, жәршеттә.
 Үйд зынаргү дурәй мә разы бур, сантсырх және цылах цаттә.
 Се 'хән разындис әндауыр къаба, диссаджы сәрбәттән.
 «Бағсәд адонмә кәсінәй, — загътон хиннымәры, — дәттәй!»

Ау, цы сәе сәфәлдиста? — Дисәй кодта сәрлы зонд дәзгъәлтә; —
 Нәй, нае бағтыдысты къухи уици суңаджы дәзгъәлтә.
 Се 'идигъыл, хауәнтом җәгбыздән пәй хұымәтәджы зәгъан дәр,
 Растан, жәндөнәхсистау, фидар, калдтой мидрухсәй җәхәртә.

Уылдон хицәнәй мат хүрән ақ күн бағсанни ләварән,
 Гъе, стәй хәзинайы хұмыздәртә дарддәр паддзахән әвзарәем.
 Аәмә мине 'теуайы уарғын үымән рарвыстон хәларәй,
 Ноджы 'хызығон цин — Рамазы, зәгъын, басастон жәхарәй.

**ТАРИЕЛ ЧИНЫГ РАРВЫСТА
ИНДИЙЫ ПАДДЗАХМӘ ӘМӘ
ҮӨЛАХИЗӘЙ ӘРҮҮЗДӘХТ**

иниаг афыстон: «Хорз паддзах, амонд баудтис Индимә!
Хан фыдванд кодта, гье, фәлә басаст йе 'наккаг хинтимә.
Бахуызд тохы сәр, афонмә уымән не 'рыйстон фидиүән.
Ныр мә уацар у хан әмә здәхын мулкимә, цинтимә».

Фәтк әрәвәрдтон йәз зәххых әз иә бәрзәйсаст жәннагән.
Мемә рассывтон аңжевгъяу Хатает бәсты хәзнатә;
Үәвгә, теуатә мын не сфаг әмә баштығътон галтә.
Кад, нымдәнгә мә фәндарастант кодтой къулбәрзәй жә хъалтә.

Хин Рамаз ханы фәкәнни ахстәй Индимә мә разәй».«
Парсадан мә размә рацыд, әмә цини улан разәй.
Мән күнд баржавыдта паддзах — иң мын радзураен шыласәй!
Ног мын бабаста мә цәф цонг, хорз у, — 'рыйдтә, дам, әгасәй!

Фәзім цатыртә дарыбыд дардыл айтыгъта парахат,
Фынг арғаәрдтой се бини, — мәнне зәдбадән, паддзахуат.
Балем бопцзәрмә фынгыл, цин, фәллад зәрдәйи сахад!
Паддзах афтә мән рәвдүйтта, байрох карз тохты зын сахат.

Бадт мын бацайдагы бөнмә, хъәлдзәг арвыстам иә рәстәг
Әмә бопцзәхтүл артуагътам уәд иә цатырты пәләзтә.
Парсаданы бардзырд айхуыст: «Әфсад рацжеүәнт жәгәрзтә,
Әмә уацайратты 'ркәнүт, ханы равдисут мә цәстән!»

Уайтагъд хицауы фәндиңәй ахстәй ракодтон Рамазы,
Уйың йәм худгәбымләй ракаст, цыма саби уыд әназым.
Ханән йе 'лгъаг ми ныббарстон, рухс мә цәгомыл дәр хъазыд,
Нәй хъайтары 'ғъдауы — дара саст, әфхәрд фылгулы тасы.

Хатаетбәстү паддзахы исдуг хорз уазәджы 'ғъдауыл
Парсадан хының хәларәй, худгә-хъаға һә рәвідауы.
Басилт уйың фәстә мәнәмә дәр, цин һә ныхәстыл фидауы:
«Зәгъ, хатыр кәнис Рамазән, әви не 'мбәлел фидауы?»

Загътон, цәй, зәгъын, хұмызу дәр хатт тәрігъеджынән бары,—
Уйынай бахатыр кән ханән, кәд һә фыдракәнд әмбары.
Парсадан Рамазән: — «Табу, маҳмә де 'икъард уавәр хъары,
Фәлә ма сәғанд кән нә ныхмә дарлдәр фаты фынды нылдарын».

Мах дәс мин драхмәйни 'рдоңдтам, хардз — хәстон фиддән Рамазәй,
Мин зәлдаг тыны даритә, бирә — 'взарагәдәр атласәй.
Гъе, стәй уацайрәтты, раздәр маст цы бавзәрстой фылтасәй,
Уйың хыгъд барәвдыйда паддзах дарәсәй, аджын ныхасәй.

Хан ныллағ һә сәрәй кувгә бузныг загъта Парсаданән:
«Раст мә баффхәрдта мә хұмызу, — нәй мәнгард мийән ныббарән,
Искүни исти ма, уәд-иу мә де 'хұмырст удмартә ныммарәнт!»
Араст, йе 'муацайраг адәм һемә ақыдысты ханән.

Райсом раджы мәм нә паддзах ләг жәрбарвыста: «Фәллад дә,
Фәлә 'ртә мәйни, дә фәстә, цуаны ну бол дәр нә хаттән,
Хъәдү уәхстыл фых сырдывидән цыма ферох кодтон й'ад дәр;
Рацу, цуанкәннын цинән ног нә ул, нә зәрдәе радтәм».

Уайтагъд бацыдтән, ләууыди галуан цуанкәннын къаяхыл:
Кәртү — дунейн гепардтә жәмә уарицинуутә — 'рмакуым.
Райгә фембаллтән гәрзифтонг, циндзаст хурәнгәс паддзахыл,
Адәм — хъалзәрдә нә уындај, — цәст күы 'рывәриккөй маҳыл!

Күхкей азамында ме 'рдәм паддах аивней йә къайән:
 «Қәс, күнд ысраесуғындаәр ноджы фәсхаест, — у, цима, дзәнхъайә!
 Зәрдә не 'фәседи йә уындаәй, худгә рухс хурау дың райәм;
 Ие миә зәрдәйм, 'хсин, иу фәнд, цәй, зәтгъизынан дың уәд та йә.

Дәуу наәма фарстон, әрмәст жәй сусағәй мә риуы дарын:
 Хъумамә спаддах кәнәм, зон жәй, мах наә хурәнгәс бындары,
 Үәдә талм бәлас — дзәнәттәг конд цәмән ма нын уа 'идары.
 Ардәм ракәен жәй, — уыной нын ам наә рухс сәннитты сәүдары»...

Фәэстү, рагърындытыл зылдыстам, саг, сағуыт, сыйчитә цагътам;
 Сырд наә егәрттән кәм ирвәст, гъе, наә уарицьнүтән марғъ та!
 Фәлә уалынмә наә паддах «ныр цәуүн афон у», — загъта
 Аәмә пуртийә наә хъааст дәр фәзы йе 'мбисыл иңуугытам.

Сахар фенинмә мә размә цырд кәртгай, сыхгай әрәмбырд.
 Бадт мә ҳәстдзатыл үасынтыл аив къаба — счынлымсажын, алдымбыд,
 Цима 'ртәхдзастәй гәзәмә уарди афәлурс, әрәмпүлд.
 Дисса! Кодтой мыл әрратә, наәй, дам, йе 'мвидыц сәрәнгүйрд.

Хатаает бәстаг сәрбәттән калдта 'рттывтытә мә сәрүл
 Аәмә цәстү тигътә истон сарғыл дариты сәр-сәры.
 Мәнән 'рхәещә стәм, фәхизын райгә галуаны къәсәрүл,
 Фәлә хурдзәстомы фендәй арв мә зәрдәйм ишнәрүрд.

Үыд зәрингүйз дарәс чызғыл әмәй й' алфәмблай тыгуырәй
 Ие 'ххұмрст буз чызджыты къорд дәр зында, сирх дидинтау, дэзыгуырәй.
 Се 'хсан заеды бәрәг дардта йе 'рвон баҳудтәй, йәт гуырәй;
 Зында цырен фәрдгүйты рухс хал уарди пух былты зыхъхъырәй.

Бастәй ме 'фәзгимә мә риуыл үыд мәнән мә цәф цонг ауыгъд.
 Аәхин систади, мә размә рацыд кадыл әмәе 'гъдауыл,
 Пъате мын кәнны, тыхсы мыл, раст хъәбулау мә рәвдаяуы.
 Дзуры: «Не знаг ныр наә ныхмә кард кәд наә бауәндид дауын».

Уым мә 'рбадын кодтой семә, уый ахшон кәем нау мәнән та!
Чызг — мә бакомкомма, хурау, калы рухс цырен әнәнтау,
Бады 'фсәрмгъумызәй, әэмүрәй: у йәк хъуызға каст қәләнтау,
Әмәе уыл мә удаен чызгай қәст фәнигъуымы мәләттау.

Фынг әрәзвәрдта ие паддзах ахәм фендаджы бәркаджыны,
Әмәе, 'вәщеган, ие уыдис марғы 'хсырай дәр ма хъаджиджыны;
Лал, налхъуыт-налмас сәнгәрәтә, алцы — ие 'тъдауым, йәк гаччы,
«Макәй ма фенон әрвонгәй», — хицау бағадзәхста — раджыны.

Әз уым удаңцойә, 'хционәй хъәлдзәг авыстың мә рәстәт;
Нал сығыд чыздың цур мә зәрдә, авыл нал әмбәлд йә фәздәт;
Зәрдә, соит зәрдә къәмдзәстүг кодта адәмәй әрмәстәр.
Нәй хұмыздәр амонд — күн уина лағ йә уарзоны йә қәстәй!

Зарәт фескъуыдис әмбойны, уый, цытджын Парсадан дзуры:
«Тариел, мә бон, дә цинкей райәм абон мах дә цуры.
Уый, ды бастуыхти, ды 'ркодтай ахстәй Индийы фылгулы;
Цима раугаттай ахсарай махән мигъты маләй хури!

Ам да сөлемидзын әмбәлә, ие 'тъдау афтә домы, и' ахуыр,
Фәләе диссаг у дағылыш әмәе нал фәнд кәнәм мах уый.
Айс следә хәзнаты, дараес, хорз, дәхи фәндияг бахумы.
Ма кәчи, ма, ма хур, къәмдзәстүг, айс зәрдәхәларәй а хуны».

Әмәе хәзнатын мә къұхы уым сә дәгтьелтә ныссагытой;
Әз шаллат мә сәрең күвғе «ут мын ис-бәркаджыны» — загытон.
Худга хүртә мын сә пъятай шин мә зәрдәмә ныттағытой.
Үәрстой ағсадан сә ис-бон, шук сә никәйы ныууагытой.

Паддзах ног әрбадти, зарәт айхұмет, арауы та бәстәе,
Чанги, барбитийен ногтей ризынц се 'рдхәраен хъеластае.
Бон күн 'ризерис, уяд ахсии систад, аныдис. Иә фәстие
Мах фынағонтәм уәлдәр ма 'рвыстам минасы ие рәстәт.

Дардлаер нөсткәнин фәзъы ис жәмә сыйтадыстам фынгәй,
Әмә баздахтаң нағимае. Үаты зәрде срыст, ысуынгәг,—
Масты уацары үмырдис уарзты судзаджы сырх зынгәй,
Чызджы мысгейә ма буар колта 'хлон дым-дым зәмдингәй.

Табиғат — қалыпташылған мұнай, шашылған мұнай
— қалыпташылған мұнай, шашылған мұнай
— қалыпташылған мұнай, шашылған мұнай
— қалыпташылған мұнай, шашылған мұнай

Марындың көзінде дардла, дардла, дардла
— дардла, дардла, дардла, дардла, дардла
— дардла, дардла, дардла, дардла, дардла

Дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла
— дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла
— дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла

Дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла
— дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла
— дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла

Дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла
— дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла
— дардла, дардла, дардла, дардла, дардла, дардла

НЕСТАН-ДАРЕДЖАН АӘРВИТЫ ЧИНЫГ ИӘ УАРЗОНМӘ

атмә 'рбаңыд әмәж дзуры ме 'ххуырст раст хабар, — иә сайы.
«Иу чызг хызы бын йә рәстәт тыргы де 'ихъәлцау нымай». «Уый у!» — фестадтән, йә размә чызған удаистәй уайын;
Уайтагъд базыдтон Асматы әмәж сүсәг цинәй райын.

Дән мәрдтыл аeftыд кәй уарзтәй, зонын, уый мәм ай аәрвity
Аәмә уыци сонтај чызған пъайә йе 'хцион ләттад фидын.
Пемә төрхәгыл аәрбадтән, зәрдәс 'ихъәлцауәй аәхсили;
«Цәй-ма, дзур, — зәтгын, — күшт цары тасгә-устағ талм гуырвидың?

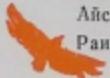
Иу мын уый хабәрттәе ракәен, әмә 'ндәр хорзмә иә бәллүн». Загъта: «Зонын ай, аеппәт мыл ам аәргом дзурын амбәлы,
Фәлж зион дзәбәх кәрәдзи федтат иумә бадағ шәли,
Айс-ма, мәниә дын йә чиныг, уым жәппәт фыст у, — аинъәлүн».

Рұхс, алдаен тынтае кәй сурат тауы, уый чиныгмә 'ркастән;
Чызг фыста: «Мә дуне, 'рттытай ирд, цырен фәрдигау, растдар
Аәмә цесты тигътә истай тохдзагъд де 'фсурғыл дә хъастан. Нә, мә уадултыл иә фәңцид уәтгъды хъарм цессығ дә уарзтәй.

Ме 'взаг н' арахсы — дә фидың, де 'тълау равдисын бәрц дзымрдтәй.
Цард мын н' ад кәндәзи әнәдәу, афтә зәрдәмә фәңцидтә.
Домбай, уардидон-цәссиджы — хур — дәууыл маңтәй мәңтәтән;
Аәз әрмәст дәу дән, дәуыстән, ды мә ныфс, мә ном, мә цыт дә!

«Зонын, артуадзгә дә рустыл уағтой цәссыгта сәе фәдтә,
Ныр дә зәрдәйін жеткүйед садз мастьы маргәйдзаг ынгръ фәттә.
Адәм дис кәненің нае уындыл: «Чи рәсүгъыдәр сәе у, ләттәй?»
Де 'рдаг, рухс уараты нысанән радт мын д'абоны сәрбәттән.

Радт мын д'абоны сәрбәттән, хорз дзы сәфидая мәе сәр дәр.
Уый дае уарzonыл куы фенай, — тынгдәр райдзәни дә зәрдә.
Айс мәе цонгдарән йәе бәстү — уа фидыцажындат, әвзәрдат!
Раив де 'тъумссат фыдахсәв цини 'хәевтә 'мае изәртәй!»

ТАРИЕЛ ФӘКУЫДТА ӘМӘ БАУАДЗЫГ

ариел, мәтүүр, цәф сырдау, умың ну бөгъ-бөгъ иылласта;
 «Үй мый цинән әмә мастан ме сәфт хұры хай иыббаста!»
 Әмә ризға былтәм леппү чызджы қонгдараен ысхаста,
 Әмә өрхад аттырағы заххым раст болат фәрінчы саставу.

Афтіе уәлтәрхәг әлдәнәмей мард аңағымәлгә фәхүүссы.
 Риу тымбыл күкүхәй кәм хоста, уым йаң цыаң-хъулон нае сымы.
 Фемәхст тут-шессыг Асматай, уымән хъарәгей цы 'итысы:
 Дон ыа калы, фәлә 'рмәстәрәз заххым доны цыкк-цынк хъуысы,

Айтандылә зәрдә сүмгәт; саттүүрд бабын ис йаң разы.
 Халы дур күмәрттай Асматай судзгә додойы дзыназын.
 Леппү 'рчыныцдатта фәстагмае, рустыл царды рухс ысқызын.
 Дзури: «Н' амардтән? Хысмет мый уый маң түг әхснәфай иуазы!»

Рабадт, диссаг уыл, йаң үенгіті бazzад сыйтынен цы мадзал!
 Бурбын ағалдахты уарди, шағын адардта мынадзау.
 Байдыг; афтә у,— мәрден хыыг удмәе масты марг күы тадза.
 Цардә раздахтис, уәвгә та уыд йаң ул, йаң дәаец фынадзал.

Ног та дзуры Айтандилән: «Хыс дә сонт дзурәтмәе дардләр
 Әмә базонай, цәй тыххәй аэз цәрдудыгасәй мард дән:
 Зәгъ дә халларән дә мәтаг,— зонын уәд уылзанис къаддәр.
 Уәвгә, дүлгә фыл әевзартғә, диссаг — ағонмае фәцардтән!—

А мә кәңгә хо Асмат мын уыд жеппәтлазуағ жәртомаһай.
Систа, цонгдарап мәм ралта уызы рухы фәндөнәй.
Уый аз цингәнгә мә цонгыл уайтагъд акодтоң ләхционәй
Аәмә диссаджы сәрбәттәен чызгән арвыстон мә номаій.

ТАРИЕЛЫ ЧИНЫГ ЙӘ УАРЗОНМӘ

Ч

иңыг әм нығымстон: «Рұхс хүр, әз дә судзға тынтағай тайны.
Зәрдә бартхутат сә зынгәй әмәе уәнгиты 'хсарай кайынц.
Уарзтәй сәрра дән, маңастьыл худгә де 'рвон сурәт уайы;
Нәй мын бағидән дә хәрзтән әмәе ме 'нкъард уд нағ райы.

Мәрдтәй раздахтай мән иухатт әмәе уәл мә цин цәй бәрп үыл,
Үый бәрп ахсәв дәр мә зәрдә 'хсызғон банкарлта дә фәрцы:
Ис дә цонгдарән мә цонгыл, үәвгәе, сколтай мын әгәр цыт; —
Амонд ахәм у мә удаен, — цард-цәрәнбонты цы нағ 'рцид.

Маниже сәрбәттән, дәуін ай қодтоң радтынванд, дәуыстың!
Иемәе къаба дәр, — фәдар сәе уарзты номарапен фәлыштән.
Әмәе күрын дә, — мәе удаен, рацу, хос ыскәен йәе рыстән.
Иу дәумәе бәллүн, дә мәтәй әз мәләтдзаг цәф, рәхуыст дән!»

Аңыд чызг әмәе мае уаты сәр арқыул кодтоң хәрз чысыл,
Фәләе фестъәлфыдтән, фыны федтоң худгә зәд йәе хузызы.
Уайтагъд фехъал дән, — фәтары, бадын, уышы рұхс фыны мысын.
Ахсәв — тарәлдзәм, сыйыртт дәр никуы, никәмәй нағ хузысы.

НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ МОЙМӘ РАДТЫНЫЛ ҮҮНАФФӘ

аддзах сиды дәм», — мын загътой, — райсом ул күм баңыд бопын.
Уайтагыд галуанымә фәуадтән, — циу, цы хабар у, — нае зонын.
Паддзах, ахсин жема 'ртәйә бадынц үәзәттәе тәрхоны.
«Абад», — загътой мын, күзд нае уон разы хиңцауы фәндөнүл!

Дзуринц ахсин жемә паддзах: «Max фәецардыстам нае рәстег;
Ныр хиңцауы фәндәй мәғә талынг цардизәр әрхәстәг.
Ис нын, зоныс ай, бындарән иунаг хуры тын әрмәстдәр.
Уый чызғән жемә фыртән дәр хъуама баззайа нае фәстә.

Жемә сәфәнд кодтам — аәркәнәм мой нае сылбындарән ардәм,
Чызджы сәвәрәм паддзахай, радтәм уый күхмә нае бартә;
Фидар бахсида йә бымидур ног нае паддзахад, нае цардән.
Кард наем ма сиса нае фыдгул жемә макуы суәм цагъартә.»

«Чызджы, — загътон сын, — паддзахай хъуама сәвәрат, — бындар у.
Хүрән, — зонәм ай, — аәрдхәрән у йә зонд жемә йә хъару.
Мой та... чи нае уыдзән разы. Мой зәрдәзәгыға ыссарут.
Уый уын, гъе, мә ныхас! Дарләр, зинут, — алцы дәр уә бар у!»

Хъуылдаг райдытам аевзарын, аэз хъәчын, быхсын күйдәрты;
Нае ныхмә ләууын, — жембарын, нае мын ахизән сә сәрты.
Парсадан зәгты фәстагмә: «Ис Хорезмы шах мә зәрды,
Уый фырт, үәл, зәтъигә, фәстәмә уый цур аздахин хуыздәрты.»

Хъуылдаг развæлгъау лыг уыдис Парсадан ёмæ йæ къайсан;
 Кодта лæджы фæндым разы ус, бæргæт уыди, — зыдта йæ.
 Мæн, сæхинай, разы 'ихъæлдтой, уадз, йæ сонт зæрдæ, дам, райæд.
 Бадтæн афтæмæй та семæ саст, утнитæдонай, аррайæ.

Æхсин раппæлыд: «Бæгуылдæр, у Хорезмы шах нымады,
 Мах хұыздæр лымæн чæ хъæуы, кад дзы бафтæзени иæ кадыл!»
 Хæйрет «на» зæгтын исуәндæд, нугæр бафæнлыди мады!
 Ёмæ ме сæфты тæрхоны разы, 'вдисæн лæгай, бадын.

Ацид минæвар Хорезмма, ханай ме 'миджыры куры:
 «Нæй иæ паддзахæн фыртбындар, — Парсаданы номæй дзуры, —
 Иc ын иунат чызг, дæ фырттан кæд аккаг кæнис йæ хуры, —
 Лæппу мидæгмой аерцæрæд номдзыд Индийы бындурыл.»

Лæг æрьыздæхтис Хорезмæй, бирæе хорз хуынта дзы 'рхаста;
 Ханен фидиузи иæ риумæ уыд зæрни хуры ныккастau.
 Загытa: «Стыр хуысау нын фидæн, уый, иæ фæндиаг куы скарста:
 Нæй хұымздæр чынзаг: фæкъул ис не 'рдæм амонды тæраз та.»

 Ногæй Индийæ Хорезмæ уайы минæвар æхстуадæй,
 Хъуамæ снахсаджы 'рканий тæгъддæр кадией ёмæ радæй,
 Фæздей баздахтæн, ныххаудтæн уаты уæд æз та фæлладæй,
 Маст мын, калмы ссырау, цавта ме 'икъард сонт зæрдæ иæ фатæй.

ТАРИЕЛ ӘМӘ
НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ ТӘРХОН

махи марынмае 'рсыдтән: мастән түдкүй хъалон фидын,
Фәлә уалынмае мәе номыл йе 'ххуырстән Асмат әрвити:
«Талмая асташаңа рәг чи у, тасғә-уасғә 'мә гуырвидыц,
Уымә тагъл фәзын фәдиси, чызг дәм уданстәй сиды».

Чызджы галуаны раз кәрты уайтагъд февзәрдтән уәлбәхәй.
Кәртәй бахыттаен, Асмат мыл фембәлл разтыргы фыдахәй.
Зәххыл дидинджыты 'рттивиниң чызджы сай шессымжы 'ртахәй
Әмә бағжерсүн нае уәндиң: цәй, цы зәтъдзәни дзәббәхәй.

Афтае 'икъярдай йаे күү федтои, асаст ме уәнгтән сәх хъару,
Чызджы мидбылты фәхудатай зәрдә, раздәрау, нае барухс.
Дзургае не сколта, кәлдәрау, не 'взаг цини фәдис нал у
Әмә, саудалынг инганау, апис аләргей мә тар ул.

Цима йе 'рхәндәт аятасәй бустыл, уайдзәфтүл ысхачыл,
Бахыт галуанимае мәе разаей, хъавғе гауызыл ысхачыл.
Үәртә разынди мәе рухе мәй, ул уыммә кәуыл нае хъаңыл,
Зәрдә 'хцион дыз-дыз ныккодта, фәлә уый йае хұмыз күйд фәңымд?

Хүрәй не 'рбакалд алдзән рухе удыл, — раздәрау, иыфсадеттәг;
Чызджы калд уәнтыл уәттәшеппәрст уыд мә сығызәрин сәрбаттаен;
Бадти тәрхәгыл, кәуындзаст уыд йае алфәмблай жеппәт дәр,
Рустыл ахумыссыд әрнәрттывд; цәссыг цәстомыл ысқадтә.

Цыма къедзәхы дыдагы стай тыфылкалға хүмессиди.
 Касть йә цастыттай фәлурс мәй, хур сә цадәгтәй хүмессиди.
 Дәрдзәф күулсәрәй әрбадтәп, уый маң бағиппайдта, — ссығыди.
 Аәмәе 'лхинцъәрфығәй растад, зынд — йә маст йә хъуымрае ссыни.

Дзуры: «Диссаг у, маң цуры ныр цы цасгоматай әрбадтәг. —
 Сомы басәттәг, уәйгәнаег, хин, мәнгарддәрты мәнгардләр!
 Фәләе стыр хұысау мән тыххәй дәу нә бағхәрдзәни къаддаер!»
 «Әз дә фәситтәмә фәзыйндан, — загытоң, — ницы зонын дарддәр.

Зәгъ, цы ракодтоң, уәд та ма, гъе, цы рәдийни дә разы
 Аәви не 'мбәллы, фыдми у ме 'икъард сусәггаг дзыназын?!»
 Чызг былымчыләй әрбакаст: «Раст, аәмәрәйдид, аңазым!
 Уастән, басудза, цы бол дын загытоң ме 'дылыйә: «Разы!»

Уәдә ды наә зоныс — куры мән Хорезмы шахы хъал фырт?!

Ды фәрниджы бадт наә кодтай, уәдә, тәрхонән йә тарғы?!

Нә, мәнгардкай маң фәсливымс: уым дә тәрхон уыд, дә барвәнд!

Фәләе ма фәтатында кә, бағызәң, ис фәстаг тәрхон уәларвы!

Аәви наә дарыс дә зәрдым, судзгә сау цәссиг куыд калдтай,
 Алы хосгәндіжиты хостыл адәргәйт дә ул куыд хъардтай?!

Уый кәд фидары дзырд уылдис, уәд цы ма хүйни мәнгард та?!

Чи кәй афәллива — фенәм, аәмәе уый кәмән цы радта!

Ноджы уый зәтгын: наә бәстү хицау чифәндидәр ма уа,
 Макум ма бағызъәл, маң разәй Инди исқай дәлбар бауа,
 Ома де 'нуынды охыл дәу дә ног хицау рәвдауа!
 Зонын, де 'рхъуынды мәнгард у, — талынг, де 'наeuаг жәгъдауау!

Дәу маң цастарттынға ларддәр ини Индийни наә уындаен,
 Нә, — уәд та дә 'рмәст ингәнваг хай наә заххыттай фәуыздән!
 Араәй худгәе стылды раскъуын, уый дәр не 'рттивдән маң хуызати». «Оххай-гъе! — зәтгәе, фәкъәртти ногәй ләппүйи кәүүндиң...

Үңци үайдзәфы ныхастәем үәнгты саст хъару фәждывәр,
 Чызғме бакастән, мә удан атад, айсәфтиң йә дывәнд.
 Диссаг, удмидәт күнд ма дән, — иппәрд амонды хәрзнывай?!

Бастың, ба, хъысмет, мә туг мың кәд им ныуазым жөхснүфей.

Федтон, тәрхәгыл фәлдахтәй чызғен уыд хъуыран йә цуры.
 Чиниг ризге къухәй систон, арвәй ард бахәргә дзурын:
 «Әз мә рәстәг зәрдае дарын рұхс тыфылтәкалағ хүрүл,
 Уый рәстәвзарән ныхасмә иу үысм байхъуса мәм — курын.

Мәнг күн радзурон, мәйдарау, хатон арвы рұхс мә сәрмә
 Аәмәе сауғұрмәй фәләсон цәрдтәй ингәни къәсәрмә!
 Зон ай, не счастон мәнгарт ми, сомы басеттүн мә сәрмә».
 «Уәләе дзур», — зәттәг, йә сәр мәм чызг күн батилид гәзәмә.

Ног ын карз сомы ныккодтон: «Рұхс хур, кәд нае дән әназым,
 Уәд дзыхъмард фәшон жәрдзәфей, фестон сау фәнүк дә разы!
 Дау күнд башин, кәмән ис демәр «рывәрән тәразыл?!

Зоныс, хъамайы рәхуыстән зәрдә цас бирә фәразы!

Райсом раджы дын мәм паддах уәвгә тәрхонмә фәждырдта.
 Фәлә се 'үүмылттытай федтон, — алыг уый агъоммә хъуылдаг.
 Нал уыд «ни» зәтъян, әмымрай бадтән, — уавәр ай жәркуырдта.
 Загътон: «бабыхс уал» — мәхицән, зәрдә сүсәт маст ныхуырдта.

Цәй, кәд ие 'мбары жәхәдәт, уәд күнд загътани дә фыдаен:
 «Иди 'нахицау наема у!» — Уәгъыда рапстани йәе фыдаех.
 Уымай байрох ис әнәмәнг, — аз кәй бындар дән, кәй фырт да и!
 Аз кәй ие ратдзынән сомбон Инди искемән жөвідей!

Кодтон сүсәгәй тәрхәттә. «Ници раяйдзан мә загъдәй.
 Бабыхс, ба, мәнәй уый, науҗед хъуылдаг бабын уыдзән тағъдәй».
 Хатт-ну лидзынваңд ыскодтон хъәдмә, хъәдьы сырдтәм, цъахтәм.
 Фәлә дәу, зәтъын, күнд уадzon? Нәй, ие мә хаста мә къах дәр.

Үд миңарал ис, әрдүйай, акыул, атасыд маң мәссыг...» —
 Дээрд фәдән, цыма ныххури, уарди нал калы йәе қәссим.
 Үрс налхууыт-налмас фәрдүгүтыл рухс, алдаен уласи аңхъязы.
 Әмә худәндастай дзуры: «Цыма де 'рхъуыды фәбәззыд.

Ныр мән нал уырны, — гәлдымдымр де 'взаг самона даे комы,
 Зилай гадзрахаттай, сайдай, арвие ракенай мәнг сомы.
 Үәдә сиу кәнәм нае хысмат, Инди рарттива нае номыл,
 Уәм дзы барджынәй паддәхтә; уәвгә, чи нын у цы хъомыл!»

Чызг әрфәлмән и, фәхудт мәм, ног аңғом-әмуд аристәм.
 Цыма хур уыди маң разы, гүе та уалдэзыгон әквист мәй.
 «Мемә 'рбад», — рәвдәугә загъта, кодтон цин дәр әмә дис дәр.
 Уайтагъд зәрдәйән фәссыртта ѹе 'нкъярд сагъәстә, йәе ристә.

Загъта: «Не 'мбөлө талтаг ми, бабыхс зондажынай, ныххъыңец уал.
 Хууамә 'мбаргә ләт йәхниуыл тыхст, сәрбахъуыды фәхапса.
 Ныр маң майды фәсүрис, фәлә паддзах даты күү хаңа,
 Тох күү бацайдалға уа уе 'хсан, Инди сау туджы күү матса!

Нә, уәд уыцы хъал күү 'рцауа, й 'амонд не 'намонды ссара,
 Мах фәхинән уәм аенусмә, түг нае къонайыл ныуара,
 Әмә барджынәй нае зәххыл уый йәе хъуынджын дәзәмбы дара!
 Нә, уый не 'рцаудзәни никүм, — персаг Индийән әлдар уа!»

«Уәууя! — фесхъиудтон, — күүд уылдән, уый дае мой ысуу, дае хиңау?
 Уәвгә, ууыл мын күү сбарид уыцы хъал гуырды йәе хуыңау!
 Уада, әрцауад уал, фәстәмә кәд фәсмөнгәнгә нә лииза,
 Кәд нае фәкәна мәрдирох ускуырд нае, фәлә йәхни цард!»

Загъта: «Пе скарз маң нае фәнди, — ахәм тохы бол ныккана,
 Әмә се 'фсадәй хәдзарыл мачи, мачиуал әмбәла,
 Амар сиахсаджы 'рмәстләр әмә къаддәр түг ныккаела;
 Бакән а царды рәстмә ми, — дидин рафтаудзәни хуысь баелас.

Афтә, 'ме нарцағф бәгъатыр, ацу, уйын дын у ма ләгъэтә:
 Бакән аивәй дә хұуылдаг, амар сиахсаджы 'рмәстдәр.
 Фосау әффсады цәгъдыныл ма сәң, ма сәм сис дә гәрзтә,
 Нәй рәестаджы тут ныккалдаји иңици намысан фылхәсдәр!

Уйын күн амараі, — мағыдан зәгъ цәхгәр ныхас үәндөнәй:
 «Иди Персән уой саң цагътар, уйын нағ бауададзынаң, зон аей;
 Макуы ма багытъал, мағ үәзат радтон искәмән ашонаңай,
 Ды ныхмәлатауымынәнд ма скан! Сағыс, — бацархай ғандонаңай».

Фәлде ма батында, йәк кой дәр ма скан, разылтъау, нағ уарзәни,
 Къаддәр азым дәм күн 'рхәссой, үәд фәкәсдзының сәм раст дәр.
 Қәс, ләгъэтәмә дын күнд фәуа үәд да цытджын паддзах тарстай»,
 Мах күнд рафидаям нұма, раст, фәрәты хъедау барстай».

Азы диссаджы уынаффа райстон хұуылдаражы хәрзагән.
 Зәгъын, фенәм уәдәе гъеныр, кард күм раздахон азнагәй!
 Аәмә сыйгадтән, мағ хур мыл тад, узәлди хәрзуагәй.
 Чызғыл атыксынаваид кодтоң, фәлде 'фәсәрмәй сағт даң рагәй.

Хуры уацарәй фәстама хи күн ратонин күндерты,
 Цыд Асмат мағәстәе, калын судзгә сау цәссыгытә кәртү.
 Цына цәссыгыт 'хәсән ризы чызджы мидбылхудт әрвәрдым.
 Уйын дәр ахумсыди, ног та масты деңдіккезе ләгәрдым,

ХОРЕЗМЫ ШАХЫ ФЫРТ
АЕРЦЫД ИНДИМӘ ӘМӘ
ФӘМАРД ТАРИЕЛЫ КЪУХӘЕИ

ини уашхәсәт арбатахт, чызджы мойаг, дам, архастәг.
Үйд үзмәй ында, йәе удыл тағыд цы бол кәндәэн, цы рәстәг!
Паддах бахъәлдәт и, бабуш, худгә ракастис йә пәстәй
Әмә басидтиң мәнимә дәр, мемә 'рбад, зәгъүе, мә кастәр.

Загъыта: «Абони бол махән һемә 'хымзгон цин әрхаста;
Хъуамә галуаны чындыхсаев әмә куывд әмә гүппхъазт уа.
Арныт әхеннатәм, ләвар дзы бирә байуарәм жастан та;
Ие 'тъду зондажынаен — йә рәдау, макуы сонт мәрдләстү ма стау».

Загътон — чи цы хәзна 'рхәсса — яз ма иузәрдиг дәлдәртән.
Мәнән үазәг дәр архәщә, һемә — һе 'муәздан әлдәрттә.
Галуан кадимә сә размә нумә раңыздысты кәртмә.
Нали се 'фсадән әрләүүен, хурма фертивиң сә кәрдтә.

«Фәзы — цатыртә! — куы 'рдомид паддах буц уазәджы кадән,—
Уым уал бауләфәд цүуслуг, фенәнт сиахсаджы адәм,
Къордгай раңајаент әм уырдәм, — бардзырд радт дә бирә 'фсадән,
Рашу галуаниң дәхәдәт, нумә ну чысыл әрбадәм».

Фәзы цатыртә сырх-сырхид дардыл айтыхътон атласәй,
Уырдәм уазлжытә цыдымты къордгай, сиахсаг — сә разәй.
Кад, ләггад кәнишмә фәэмә уайтагъыд цагъарты 'фсад азәй.
Систой уалынмә цәуынтае ме 'фсад балгай әмә цасәй!

Æз æрбаңыдтән нәхимә тыхст, фæллад амә фæлмастай,
 Зæгтын, ахуыссоң, кæдæппын фыны фервæзин мæ мастай.
 Фæлæ уæд Асматай — чиныг, райстон, тагъд-тагъд æм æркастай:
 «Рæздэ фæзын, дæ хур дæм сиды, — талмау, тасгæ-усагæ Ы'астау».

Бæхæй нал рахызтæн, уайтагъд чызджы галуанмæ фæуадтæн.
 Кæртмæ бахызтæн, мæ размæ инугæ раудис Асмат дæр.
 «Уæууа! — афарстон æй тарстай, — уый цы хабар у, цы 'икъард дæ?»
 Зæгтта 'рхиендæгæй: «Мæ бон ын нал у де сраст кæнин дарддæр».

Чызгæ баңыдьстæм, федтам: бады 'лхыныцьефымгæй базыл,
 Цыма балашуыд æрттивгæ рухс сау мигъты дæлбазыр.
 «Цæй, цæмæ ма кæссы? — дæуры, — ам цы слæууыдтæ мæ разы?!
 Эви сайдтай æмæ саймыс, — нал дæ Ы'эмарыныл разы?!!»

Мæстай рахсистæн, ыссымгæтæн. «Exx, мæ зынджы хайыл! — загътон, —
 Тохмæ сиды мæм сылгоймаг, — уый бынтон мæхи күм 'руагътон!»
 Цимма стажынаеввоң хæстмæ — уари 'ндон базыртæ сцагътон,
 Фатау ратахтæн мæ саргымæ, уаты чызджыты фæуагътон.

Загътон ме 'фсадай сæдæйæн: «Тагъд гæрзиғтонгæй — мæ фæстæ!»
 Хæвæгæ фæсумынты цыдыстæм, бахызтам нæхи фыдæстæй.
 Уазæг цатыры күмд хұмсысыд, — нæй Ыны радзуурæн ныхæстай! —
 Тут дæз не суагътон, хұмстæгæ Ыыл афтæ баталығи бæстæ.

Фескьюмд цирхым цæфæй цатыр, къæхтæм февнæлдтон — хъæбатыр,
 Лæдджы цæдджындзыл Ыæ сærей — къуыпп, мæлæтдзаг гуыпп — æгъатыр!
 Систой хъахъхъенжытæ цъах-цъах... Саргымæ—згъæрхæдон бæтъатыр!
 Бæх фæцатайдтон, зæппадзау, аzzад гомхæлинуæй цатыр.

Се 'фсад раскъуыдис, рафæдис, уым, — куы райдымдтой хи 'мбарын.
 Æз мæ сурджыты сымкъуыдтон, æмæ смидæт дæн фидары.
 «Ам мæм ме 'ргъæусæр фидары, — загътон, — бархъомыс чи дары.
 Ныр жæдас ран дæн, дарддæр мæ кардмæ нал хъæуы риударын,

Æмәр рарыстон әххүсмә, сидиң ме 'фсадмә фәйнәрдәм:
 «Тағыд мәм фидармә фәзынүт, — дарын үе 'хасыл мә зәрдә!»
 Æфсад райдытой қәуынта, байдзаг тар әхсәв сә хәртәй.
 Иугер бақыуыди, — мә сәрүл хастой разыйә сә сәртә.

Райсом фестадтән, мә гәртәе рәвдә күйд райдытот сәумилтыл,
 Афтәе 'ртә уәзданы 'рбазыл, — паддах минәвар жервity,
 Зәтгүл: «Схастон дә хыббулау, ныр мәхи хәрын, алғынын:
 Ды нае хәртә хыгъдмае махән сау марг ауагътай нае цинтыл.

Ләт цемән мардтай, цы зәгъәм ныр йә тутисат фыд — шахән?
 Көд чызг агуырттай, уәлд раздәр ды қәуылнае дзырттай махән?
 Уый цы бакодтай, цы фылми, ау, цы 'взәр дын фәдән ахәм,
 Æмәр сахурай йә зачье тугәй де схәссәг паддахән?!

Дзуапп әм арвыстон: «Æз дур дән, фидар сау айнаңжы схынс дән,
 Науәжд әфсәрмәй дә разы хұуамә басудазин, мә хистәр!
 Фәлә, стыр паддах, рәстуарағ, байхъус: бамбар мын мә рис дәр,
 Маси дә чызды үарэт нае судзы, мән әндәр мәт ис, дәхистән!»

Зоныс, Индийы паддахән рухс, бәллиңцаг у йә бадән;
 Зоныс, паддахты бындартай иунат қардатас аәз ма дән;
 Систы иннәтә бынныськуыд, ды сә зәххы хищау бадә
 Æмәр къәләтажын дә фәстәе ныр мәнмә кәй хауы радәй.

На, дә хорзәхәй, ныббар мын, дзырд жергом, әнәкъәм үарзын:
 Ие дын иунағ чызг, Хорезмәй мой жеркән дә чызгән — разы.
 Фәлә уа сә дәлбар а зәхх, — нае, нае зәгъездынән: «Хәллар сын!»
 Исчи Индийы паддах уа, — дарон кард аәз та мә фарсыл?!

Радт фәрнәй дә чызды моймә, тобә, чи фәндү йә курәд!
 Фәлә Инди у мә уәзәг әмә исчи ма йыл дзурәд,
 Исчи сферларәд дә фәстәе мән дә къәләтджынәй сурәд,
 Æмәр раппәләд фәстәдәр, кәд хәрзебон нае зәгъя хүрән!»

ТАРИЕЛ БАЗЫДТА НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ ФЕСӘФТЫ ХАБАР

Алты ку 'арвыстон фәстәмәе, уәд мә зоңд қуылдаәр ысдзатынел,
Чызгәй ииңи хұмыст, мә риүү маңы ыссырын ис, ыссахәр.
Кастән быдырмә бәрәндәй, бадән сағыяссаг, фыдатыгъәл:
Уым цы ныв фәрдтон амирханау, — у ләжды 'взагәй зын зәгъан, —

Уайынц фистәгей дыууәйәе, февзәрдтән сә разы уадид,
Уайтагыд базыдтон Асматы, уымән һемә їе 'ххуырст уади.
Онгмард, рустәтынд — мә разы, чызт уәлхъәдәй ышма тади
Әмә їе 'рхәндәг әнгасәй зәрдә хәлдис әмә 'руади.

Аз фәсонау даң, фәсәщі, уәнгти уазал ихдон аңыд:
«Асмат! — адәргәй ма сұзырттон, — уый, миййаг, фыдбылыз маңы...»
Ислуг дзуапп радтын мә фарстән чызджы қәуүндәг нә уадзы.
Фәлә стәй қуылдаәрты: «Махән арвыл рухс хуры цәст баңынд...»

«Зәгъ, уәлдер цы 'рцид, цы кодтам», — ног хынцарст кәнин Асматы.
Уый уынгает хұурарай пынниудта, дзурын нал арәхсү — хатын.
Систи уадултә мәрденгүйиз, хур сә банимәғ — дзәнхъатын.
Цассыг — тутажхәшце судзға ризы цәстыхаум фатыл.

Ног та сферәзста тыххәйтү: «Хорз, зәгъын дын жай' армәст мә,
Ды қуыд байрайай мә дзырдәй, афтә барәвдау сә фәстә.
Амар, ма мә ныууда, курмы, айс дә зәрдәмә мә ләтъэтә
Әмә фервәзен әнусмә судзға сағыес зынг уәхстәй».

Әмәе радзырда: «Күздәр дә райхұымст — уазәджы ныммардтай, Афта де 'рцахсыны бардзыр паддах фәсдзуинтән радта, Хъөрәй нал әңцид, йәе дзыхәй судзгә 'хсидәвтә дәр калдта. Дағу күниә ссардтой үәхимә, үәд бынат йәхшәен һ'ардта,

Сонт фәхъәр ласта: «Ныр зонын й'аххос ацы 'лгъаг фылгәндән: Уарзой чызджимә кәрәдзи, хъуылдаг бакодтой әмвәндәй. Үйд әе галуаниә цыданд, — най хъәстә калмыл әүүәндән; Үйд мә 'рцауыгъта мә хурхәй әмәе үыд мә чызг йәе бәндән,

Фәләе ард әдерин хұмыцаүй, мән цы хо байсафта хинтәй, Чызджы чи 'фтыдта сә фәдым зәйтән нә, фәләе фыд-зинтән, Ҳәлдүл, чызитуг къахбайтән фадат чи ләвәрдта цинтән, Үйд миссардәнис мә къухәй ацы 'фхәрдь хыгъд йәе ингән!»

Үыд йәе дзырды хицуа паддах, иугәр кард ысласта — марән, Үәд нә басастанд сомы, усан нал үиди ныббарән. Адәм бамбәрстой, кәй нал ис Парсаданы мастиән араң; Хъуылдаг баңғатта йәе хъусы чидәр хин-кәлән Даварән.

Уыцы 'лгъыст чидәр ын загъта: «Хъаҳхъә, де 'фсымәр дә мардзән, Сомы ракодта хұмыцаүй әмәе й'ардбахәрд нә халдзән». Үәд Давар: «Хұмынау — жәндисән, үйд мыл тут рәстудаей уардзән, Фәләе чи сарәзта, — зонын, й'амонд ме 'намонды хардзәй».

Бадти тәрхәгыл мә хицуа, раст күнд ай ныууагътайд, афтә, Үыд дә сәрбәттән йәе үәләе, баңыд уыцы 'лгъаг ус, бавдәлд — Чызгән алымыд фәкалдта, үйд, дам, бакодтай цы сауын? Къахбай, иугәр, дам, мә сафыс, үәд мә хин дә фәдым бафтәд!

Уарзтай ме 'вастайд, алгъаг сыл, ды да тутгзыл амирбary. Үәдә шахы фырты тутмә мән дә сәнтдәзәф фыд күм мары, Үәд цы гәнәг дән дә разы, гъе, да хәэзгуләй цы дарын? Амәл йе 'нәфенгә искуы! — зәйтәм ацы ләгъэтә хъарын».

Ус фәләбурдта, бындзыгтай чызды куы 'риста,—
Уыцы сатат-сау хъуымбылтә зәхмә калдысты куыристай.
Чызг әм зулмә дәр ие фәкаст, диссаг, нас ураәтта рис та!
Цәсомн афәлдәхт копрадзгүүзы әмә нал жәрттывта 'зиистай.

Ус йә нәмынәй куы бафсәст, уәд йә 'наккаг ми фәуагъта,
Фәлә каджитә дыууәйе уым куы февзәриникой уайтагъд.
Ус сын — «Ақамут жәй тагъидәр» — не сағт худгә-хурай загъта.
Уыдан чырыны нывзылдтой чыздык схойгә-нәмга тагъд-тагъд.

Рудзынг деңдыхызы 'рдәм фегом, хур дым феддәмә, фәтары.
«Гъенир маринаг ащәг дән, — кард Давар йә риумә дары, —
Фәлә паддзахан же күхмә никүн не 'рхудзен ма марын!»
Кардаң зәрдәсәр ныцавта, 'рфәлдәхт тугәрхәмә малы.

Дис күнд нае кәнис, нае маңын, ардәм удиңгә күнд тахтаен?
Цай, хәрзәттурәттәг амар ахәм уацхәссәдҗы тагъидәр.
Цай-ма, фервәзен ма зынтаң, кәд ма хәрзәннәг паддзах дә».
Жәмә тутвәдым ызгъордта чыздык хъарм цәссыдҗы 'ртах дәр.

«Дау цәмән марон, — мын загътон, — ды цы раәдийис, цы саймыс,
Хәсджин маң ыстәм дә разы, ды ие дудгәфыдтәй тайыс.
Хъуамә Ыагурәт фәецәуон, зилон — хуры уа, къевдайы».
Зәрдә — дур, цымы дым 'ппат дәр сау маң цыула, къәртт нае кайы.

Ислуг аzzадтән, арвләзәфау, умын дудгә фыды рисәй...
Загътон: «Хъаң, мәнәй уый, науәд ноджы басудзән дәхи сәр;
Аңу, бацагур дә хуры, сагъәс ницы хос у инзән.
Саг, жәзарға гуырлты раккә демә дард балцы фәдисән».

Уайтагъд фездәхтән нәхимә, саргым февзәрдтән аедгәртә.
Саггуырд астыссаңда хәстони бәхтә фесхұыстай ма фәсте.
Фидар аzzади фәстейә, бирәе н'амында нае рәстәг,
Уайәм тыгъд быдыры, уадау, дәлә деңдыхыз дәр фәхастәг.

Науы сбадтыстәм, мә фәндаг алы наудзәүәнтәм дарын,
 Дардыл деңдікізы тығыдады зилын, алы нау ысгарын,
 Фәләе, марадз зәгъ, йә фәд дәр никүн хурзәринән н'арын.
 Жәмәх ме сафет хұмыцауән уәд мә тәриғъәйтә хъарын.

Разыд аз, ныддаргъ мыл афтәе, цыма сәедз мәйын уыд азы,
 Фәләе фыны дәр йә фенәғ чызгән деңдікізы нә разынид.
 Иугай аскъумысты ме 'фсад, ну сәе нал бассад мә разы,
 Афтәе бағәндид хұмыцауы жәмәх 'ппәт зынтаен фәразын.

Дон-дон ленккәнныныуагътои, сурмә рахызтән мә науәй.
 Зәрдағ знат сымрау ысхъәддаг, ацух йе 'рдхәрән аегъдауәй.
 Зәххәй арв 'астәу мә уды ниши нал уыди рәвдауәг.
 Фәләе карз хымсмет ѡедых у, ләг рәвдид күн уа хұмыцауәй!

Иу, Асмат ма бассад мемә, стәй дымуае та ма цагъартә,
 Уылон бахызтой мә зәрдае масты судзаджы цъаҳ артәй.
 Драхмә мисхал у, нае хұмыстон чызгәй уый әммуәз хабар дәр
 Жәмәх 'рхәндәгей дзыназын уыд йә иунаег хос мә пардән.

ТАРИЕЛЫ ФЕМБӘЛД
НУРАДИН-ПРИДОНИМӘ

арлдәр доныбыл мә фәндаг дардтон ну ахсәв, наәма сбон.
Афтә къәдзәхты дәлвәччи разында сахары бәлласдон.
Соңтау адәмәй мә зәрдә лард аәрхәндәгәй фәластон
— Аәмә нал баңытән фалдәр, баҳы бәлласыл жәрастон.

Аәз аәрхұмыссыдтән, сәе дзыхмә систой цагъартә сә кәрдзын.
Уайтагыд райхыал даен, уынәргын, арф къәхты бынай иныккаерзын;
Чызғай мур хабар кәй на хуыст, уый әзирихъау уыд, аәгәр зын.
Уайы 'хәрдәзләтәй мә цәссыг жәмә быдыртәм аңхъәвзы.

Хъәр фәңцил, фәжастән — уәртә доныбыл саг барәг сәрыстыр,
Барәг фатләзәф уыд, хъәцыди тохы 'хасарджына'й йәе рыстыл.
Күхүх — саст фәринк, йәе уәлә туджы къалатә цыдысты;
Дардай йе знаектимә схачыл загъыд, аәрхъирән жәмә 'лгыстыл.

Бадти сатат-сая жәфсурғыл, ныр мән у, уымыс ай уәртә;
Карз, тызмат тымыгылау тахти, калдта цәститтәй цасхүртә.
Загътон ме 'хуырстытәй иуән: «Ауай, барәгмә фәхъәр ке,
Базон, чи йә суры, чемә систа тох домбай зынгәрдә».

Най, нае байхуыста, нае фәжаст уый мә цагъармә фәрсмә дәр,
Баҳыл абадтән, йәе размә рәвәд күш бауани мәхәддәт.
«Чи дә, — дзурын ам, — фәләу-ма, хыыг цәмән кәныс, аәрхәндәг?»
Уый фәжаст, мәниән күзд байрад, — нае йын радзурән, зәгъән дәр.

«Мәнде талм бағлас дзәнәттег, табу стыр хұмыцауен! — загъта,
Уәде хұс, мә хур, хұмысмет мын марг мә зәрдәлемә ныттагытта:
Цыма сдомбейттә сты сәгътә, мах тәппүд фыргултә, цъахтау,
Тохы рахастой сә разәй: минтә — знәгтә, цалләр — мах та».

«Рахиз де 'фсурғыәй, бауләф, — хъавгә 'ррәвдыйтон барәджы, —
Тасы, сагъесы не 'ппары кард юндөнвидар саг ләджы».
Ләппуу сразы ис, баштәм мах әфсымәрттау уа рәхдҗы.
Аэз нағма федтон йе 'нгасән уайджын, зонындҗын, арәхстдҗын.

Ме 'хұмырст хосғанәт йе цефтә уайтагыд ләппүйән жәбаста:
Хъәдгом бағстарста, ыстай дзы хъавгә фатәрттигъ жесласта,
«Чи дә? — 'рфарстон ай, — фыдмаст дәм ахәм чи саузәрдә хаста?»
Ләппуу фездәхтис, ныккаст мәмә әемә бацайлагъ ныхас та.

Дауры: «Ме 'фсымәр, на зонын, чи дә ды, кәнә кәңон дә,
Иу, жәмәст, уынын — уыдаис раздәр сау диссаг дә кондаї.
Уәд цы баҳус көлтә уағәр уарди мидқуыбыры сонтаї?
Нал у уаз цырагъ цырынтае, — уәд цы рынтае 'мә цы сонтаї?

Уәртә къәдзәхты дәлвәччи Мулгъанзаңзар у мә сахар.
Нуардин-Придон мә хонынц, а зәхх — ме 'рдхәрән паддзахад.
Алы доныбыл — мә уәзәг, нау мын дардыл тыгъыд, паражат,
Фәлж сойдымыл у, дзәнәт у, — фен, ләхи зондай йә рахат.

Раджы, раджы ма йә фырттыл зәхх күн байуәрста мә дада.
Уәртә деңджели мә хаймә махән иу сакъадах радта
Зыд — мә фыды 'фсымәр, улхор, уый йәхіи заххыл нымадта;
Баңдәлл, аби та ма мәнә мән йә хъял фырттимә мардта.

Балың жәримысылтән райсом әмә цуан кәнүн цәргәстәй;
Уари — 'рмакұыртән цәмән хұымд бирә ракәнен сә гәстәй!
Аәмә мә 'фсады дәр сурым ам күн нымуудзин жәлгәрзә,
Мемә уаригәс ләппүттәй фонды ку'акәнин жәрмәстдәр.

Æмә бахытән әдәрсгә уайтагъд сакъадаҳмә науыл,
Загътон: «Бауәндәнт, ысхаңәнт мемә загъдәнныл, дауыл!»
Үйдөн үтәппәтәй кәрдтә сусәгәй мә ныхмә дауыни.
Æз хәртә кәнүн мәхізән дарддәр цуанонты жегъдауыл.

Уым күн ишәмәс се 'рдартон, уәд күн рахендиқкөй мәстәй
Æмә хұзозын мә разы се 'фсад бабадынц әдгәрзтә;
Фид йә фыртимә йәхәдәг дардта юе 'хасаргард әлвәстәй
Æмә, удахәссәгау, касти ме 'рдәм, сусәгәй мәрләзәстәй.

Æз се уынәрмә фәкастән, федтон, фертистың се кәрдтә,
Науы смидағ дән, на ләууын тохмә түгхъәләс мәнгәрдтәм.
Лакъон, сау уләнау, растан се 'фсад, тохвәдисы, уәртә,
Иуте не 'рбайғағынц науы, ногәй рабырсынц әндәртә.

Науай акастән, се фәндиғ, ме 'рдәм дунейн 'фсад дардтой;
Разәй чи уәндиң, әргомәй — фат чылдымырдығай калдтой.
Көлтон алымрәм цыччытә, зәрдә ме 'хасаргардым дардтон;
Үйдә дәр асастиң әмбисыл, сағтил фаттәй дәр мә фатдон.

Науми 'рбағасәртой үендиңей «сарғымж — шырл, мәндей уый!» — загътон,
Долы смидағ дән үәлбәхәй, се 'рттә дисгәнгә ныщагътой,
Æз фәирвәзын — күн федтой, уәд мә цагъарты ныщагътой,
Састы бazzадысты фәлис әмә се 'ртхъирән ныуагътой.

Ныр, ыстыр хұыңцау жәндисән, яз нае радиыйн йә разы;
Ме знаг не 'ипәлдәзән йәхинциәй, — түгмә түг райсын фәразын!
Фенәм, бавзарым, — се сылты кәд нае бахъәуа дэйназын,
Кәд нае фәбадой се мәрдәй цъахтә, халәттә минасы!»

Ұыңы сағ ләннү мә удән афтә ф'адджын, әмә загътон:
Бағыз, ба, мә хур, — уәззазугай: фурды никүн 'йиағы тағъд дон,
Сәмүлд, сәмдәзәдис үәм, гъе, уәд зәгъ: «Мә фыдгулытты ныщагътой!»,
Иұмә де знәтты ныссәттүн уайтагъд бауыздәени мах бон!»

«Чи дән» — ма мә бағжерс — загътон Мулгъазанзары паддзахән.—
Алцы базондынә, багъж, фадат амондзәни махән».
Дауры: «Фехъуса — кәд уыдзән — ләт әхсызғон хабар ахәм!
Айс маң цәрәнбон дәхицән царды фидары тәнахән».

Уыд къанингтомау йә сахар, фәлә мәнә цымас стъалы,
Ие 'фсад ракалдысты ниугә, уынгты къухбакәнән нал уыд,
Чи сәе февинали йә рустәм, чи сәе судзғә цәссым калы,
Чи сәе паддзахән йә гәртәм хъавгә пъакәннимә 'вналы.

Кад, ләттад жәнинәй, шинәй уәд цы фәржэтой мәнин та!
Загътой: «Демә нәм әрхастай уалдзәг — худгәбыл, жәнәнтау!»
Федтон рұхс сахар, цы федтон — райдзаст, зәдбадән дзәнәттау,
Дарәс аләмым — дарибыд, — ирд, әрвәрдинау, тәмәнтау.

ТАРИЕЛ ӘХХУЫС ҚӘНЫ ПРИДОНӘН

әнпү радзәбәх, фәхәстхъом аемә йе 'фсургъыл та уайы.
Наута, чематә цеттә сты, зилы, йе 'фсады нымайы.
Цин, ныфедәттәг у йә бакаст, уд йә уәнгиты кондәй райы.
Байхъус, радзурон — күзд хәңымд аәмә базонай домбайы,

Мәнә 'рбабырсынц фылгултә, уайынц ташхъатә мә цәстыл.
Ме 'радәм аст чемайы фенкъуыст, семә баңытән фыдхәсты;
Уызы ну ңыелған цәхгәрмә, фатау, батахтән сә рәзты,
Иу дзы сфердахти мә цәфәй, ииуынц, раст, ышма, сылтә сты.

Рәвәз фәләбурдан же чылмәе уайтагъыд чематай жандарән,
Цынлау деңдәжызы ныззылди, бабын, даелулән ныддәрән.
Лидзынц иништә фәстәмә, ну сә нал уыдис йә сәрән.
Систы, чи мә уылта, уыдон уәд мә койғәнәг хуыздәрән.

Дон-дон бахымт аәмә сурыл уайы знаг нә ныхмә тарәй,
Ныр ләгәй-ләгәмә кәрдтәй хәст домы 'ндаэр хъару хъайтарәй.
Әәмә байради мә зәрдә ме 'муд хотыхдар әмгарәй:
Талм уыд кондәй, хур — фидыцәй, карз, ызиэт дөмбай — әхсарәй.

Разай йе схъелсәр фыртимә тахт йә фиды 'фсымәр бәхыл,
Уый сә цонгдзәгъыттай агриста, уайтагъыд сәмбәлдымыт зәххым.
Ныр йә уацар у йә фылгул аәмә хъәлдәзәгәй ыздәхы.
Цинай байрадымыт йе 'фсад, се знаг къәхты бын унәргъы.

Пе 'фсад хъуджы лыгъд фәжодтой, мах сә карды комәй айстам;
 Иу сә не 'рләуумд иә ныхмә аәмә знаджы сахар байстам,
 Аәмә хәзнадәтты дүәрттә дуртәй батылтам, ныссастам,
 Лал, налхъуыт-налмас, зәринәй мах уәззәу аргъемттә бастам.

Аәмә сәвәрдта йә мыхуым Придон сахары хәзнатыл,
 Аәмә уацайратты 'ркодта, иңе зын бамбарәи — цы кадыл.
 Уымән ие знаекты йә тутмә бантыст бафхәрүн аәгъатыр.
 Мән дәңжеты талм ысхуылтой, — хурты хурвидыц бәгъатыр.

Мулгъазапзары барагбон кодтой худгабыләй адәм,—
 Уыд ныхкүымрд фылгулы фендәй цин уәлдай аәхсызгон, адән.
 Алы 'пнәлән ныхас кодтой Нурадин аәмә мән кадән:
 Уый сымах фәрцы, дам, асаст се 'хсар уытәппәт аәфсадән.

Нурадинны 'фсад ысхуылтой мән паддаехты паддаах каджын,
 «Мах — дән цагъартта», — мын загътой аәмә уыд се цин мыладжджын
 Фәлә 'икъард цәститтәй кастән, — уарди нал уыдис йә гаччы;
 Мән цы рис аәдәрзта, уымәй уыд уәлахизы цин хъаджджын.

ПРИДОН ДЗУРЫ НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ ХАБАР

урадини та дын иу бол мемә цуанкәнның жерфәндиш; Иу ран доныбыл ысхәненде цәстү уәзевонг рагъы берзәндил. Придон райдылта, йәе ныхас раст, зәлдаг тынау, нывәнді: «Федтон ацы рагъәй диссаг иухаттә деңджеңзы гүйлфәнти».

«Уәл иш лиссаг у?» — фәрсии лей, уый мын: «Хъус, маң хур, — фәзәгты, — Арләм иуахәмә цуани хъазгә 'рбафтылтән маң бләхыл, — Доны — хъаз, уәлдағы — уари рагъәй ме 'фсурғыяу наң тәхым, — Цыңусурагуәт күң сләууни уәлә рагърындзы къәлзәхыл.

Тигъәй алымдам фәлгәсми цырлдзаст, къухаууонлай дардым; Федтон, сау мистъелф ыстахы далә деңджеңзы тыгъыдады: Уый тахт чи федта, йәе фәстә мур дис нал кәндәженис уадыл: Ислуг нал уылтән, цавиттоң, донмә джихәй қәсгә м'адыл.

«Наң сырды хуызен у, — загътон, — наң хъәлдаг маргъу, — рауубазыр! Даңа үалинмә бәрәггәй чема — гауызджын жербазын. Әмә чемайыл чырыны чидәр хүрү чызджы ласы, Чылдажы рухстауәт цәстомыл мәй ыстылышимә хъазы.

Чема 'рбахәнци, дыуу же дын рахызт сатәг-сау цагъартә, Әмә ставд быдәй наң дынкүү чызгән акалдта цәххертә; «Уый, маң цәстү раз ыссыгъыдис, — загътон, — авы тәмән уәртә», Чызг зәррин хурау йәе тынта 'рвымста дунемә фәйнәрдәм.

Үәнгтә 'хон дыз-дыз ныккодтой, гъе, мыл аталығи баестә! —
Уыцы 'рвон уардымә, зәдау, әммист, кәс, зәгъын әрмәстләр!
Загытон: «Байыафон сә хъуамә, уәгъыда ма сафон мә рәстәг»;
Дарын ме 'фсурғым мә зәрдә, — фестәнт цагъартә цәргәстә!

Бәх фәщагайдтоң, әмхуызың хъамыл базмәлыд, нынкъуысти,
Уадид ме 'фсурғым къәхты хъәр былмә цагъартәм ныхъуысти,
Әмәе стәхыннөвонг чема, маргъяу, уләнтыл күм сыйтил;
Атахт рухскалгә зәрин хур, зәрдә басығыди, фәрьисти».

Хъуыстон паддзахы ныхастәм әз цъәхартуадзгә қаронмә.
Сарғыж расхынудтоң, ныххаудтән зәххым, улисгае, дәлгоммә,
Рустыл тугәмхәщә уади цәссым, — нал касты мә коммә;
«Уыцы талм бәлас — мә мәтәг, — загытон, — амәләтты бонма!»

Джихәй бazzади мә фысым, мардау, афәлурси уадид;
Арт ыл бафтыдтоң мә мәтәй, бур, мыдадз цырагъяу, тади;
Цәссым фемәхсті, йә рустыл ирд цәппузыртәй әруади;
Ныфс, зәрдәтә мын әвәрдта, рыст, мә тәригъядәй 'руади.

Оххай-гъе, затығә, дам, ме 'взаг уый фыдбылызын цы скарста!
Загытон: «Раст күм дә, дәхи мын уәд цәмән әфхәрыс карз та?
Уыцы мәйәнгәс чызджимә мах нә кәраәдзи күнд уарэтам,
Уый дын радзурдзынән, иугәр амонд мән дәууыл ысбаста.

Әмәе ракодтоң мә хабар әз мә хәларән әнкъардай.
Загыта: «Уый филтау күм фенис Нурадин-Прилони мардай!
Ды мә бәрц уәзәгмә 'рцидтә — Индостаны паддзах дардай,
Хъуамә кыләтджыны бадис, раис, кадимә дә цардай!

Фәлә стыр хұмызу кәй бара талмыл, — фидыцы бәласым,
Тагыд йә зәрдайә дәр уымән масты судзгә фат ысласы.
Уый нын ракәнни йә хорзәх әмәе дудгә зыны, тасы,
Не 'ицой баләугә, нә уадзы мах фәрәдийнин, фәтасын.

Мах әлессыгдзастай фәстәмә Мулғазанзармаң қыдымстәм,
Умы мә хәрзәнәгән загътон: «Ды мәненіл мәтәй фәрыстә.
Иу, ды мын зонис мә сағъас, ды — мә нунәг ныфс, зәххыстән!
Хион-хиционау жиусмаң ды мә зәрдәмә ныххызтә.

Уәждә ну хорзы мын бацу әмә макум 'ркә фәсмон дәр:
Тағыд мын де 'ххуысы сәр бакен де 'хсар, де 'рхъуылм, да зондәй!
Зәгъ, — күнд фервәзон, цы хуызы ацы дудгә фыттай, сонтай? —
Уйй күн не ссарон, — йә мәтәй судзгә бастәлдзынән сонтай!»

Нурадин зәгъы: «Хуыцауай әз хуыздар амонд цы курон, —
Номдзыл Индиңә мәм 'рыфтыд хурты хурон ләг — цымурон!
Уйй цәй бәрц кад у мә бәстән, ууыл бирә та цы дзурон!
Әз — жиусбониме дә цагъяр, — сомы ници давы цурон.

Мулғазанзарыл сәф фәндаг дарынц алы бәстү наутә,
Алы диссаджы хұымдәгетте, алы сүсөг-әргом цаута;
Фенәм, бакасам, — фыдудаң, судагә сағъасен әвгъяу дә:
Хос, хәрзамонд дын дә үлән ам күн сиын кәннид хуыцау дәр!

Наутыл, чематыл фәйнәрдәм аләм арвитәм фәдисы:
Умы рухс мәй ма кәд искум искең блафтыйтанд дисы.
Хұымдаг базоңам ләмбынаң, — хъәң әхсардымынай дә рисым:
Имы, бонағъелау, уавәр цини, сағъасы цәдисы».

Нурадин-Придон әрсилтис чема, наутаңдымыт уайтагъд:
«Фесәфт ну рассугыл чызг, хұуамаң дендженшылтап әрзилат, — загъта, —
Уйй — на уазатән — йә мәтәгар, шин мын басгуыхут сыммах та.
Ам уә ма феноң — жиесәгерст искуы ну къуым дәр ныуагътат!

Алы науләуууши хұуамаң уат уәлдай къәрцихъус уә балың:
Уйй күнд үйдән әмә чызгәй мачи ма фехъуса маци».
Уәтъым барухси мә зәрдә, ныфс әтгәр раджы мә баңыд;
Уыци рухс шин мын мә риуы ныр ёффармы хъама садзы.

Мән ысбадын кодта Придон рухе паддзахбадән бынаты
 Загытас: «Не 'мбәрстон, наэ зылтон, ныр кәй фәрәйдәтән — хатын:
 Номдзынд Индиймы паддзах да, бадгә, — ма дәм хъәуәд хатын,
 Уа да ләттадгәнәт, — уый та чи наэ бапымайдән кадыл?!

Цәй, цы бирә дзурон, мәннең зәхәның не 'рвыст ләттәе дарлай —
 Алчи 'рхәндәгәй, фәлладаей, тыхст, афтидармай, аңқъардәй.
 Никуму ничи, дам, и фенәт чызджы уәдегасәй, мәрдәй.
 Тынгәр фемәхсти мәе цәссыг, — уары уадултыл йәе уардәй.

«Нурадин цәра, — Придонин загытас, — не скәнег әвдисән, —
 Ныр, күндәй зәгъюн, кәрөн дәр наэ мәе хъизәмар, ма рисән,
 Дау күн наэ уал фенои, — зонын, уәд ма рухе бол дәр әризәр,
 Афте де знагачи йәе зәрдә судзға-дулгәйә фәризәд!

Фәләе, нал мәе уырны, иугәр — ам ма разына мәе уарсон, —
 Бар мын радт әмәе та дарләдер ме 'лгысты цардвәндаг ивазон.
 Фемәхст фысымән йәе цәссыг, цәсгом афәлдәхт мылазон.
 Загытас: «Ме 'фысымәр, жина дау ныр күндә цин кәнен, күнд хъазон?»

Хабар адәммә күн фекъумст, — уынгты хъарм цәссыг ысмалтау;
 Алчи цәстытәй жинаевгъяу ирд цәнпүзыртә ныккалда.
 Чи мын пъятәк кодта, чи сәе тыхст мәе уәрджытыл, — ләуу уал, дам, —
 «Мах — да сәрүлхаст, жина дау циу наэ уәдегас, наэ цард та?!

«У маһицән дәр бәгүү зын, абои абәстәй фәңдеуын,
 Фәләе, — загытас сын, — жина уый мән паддзахбадән наэ хъәум.
 Искүн уацары дзыназа, — мән цы хъуыддаг ис уәеләуыл?
 Макә, ма дзурут, жедых у ам уә фәндиаг, уәе қауын».

Нурадин-Придон ыскодта уәд йәс сай әффургъ мәе разәй:
 Ахәм иңци мәм и д'аккаг хорз, әвәджиауәй, уазәй;
 Зонын, аци 'фсургъ дын мулкәй у бәллищагәр, мәе уазәг,
 Уый да, уадтымыгы 'хиттау, рог ыскъәфдәзенис жаласәй.

Придон рацыди мәе фәстәе, бәстәе баталынг нае күндей.
 «Цәй хәрзбон», — зәғыгәе, мыл атыхст, хайджын — ме стыр хынг, мәе фыдаей!
 Ног та 'рхәндәгәй ныккуытой адәм уйы фенгәе, бәгумдәр:
 Ниугә бazzад, цима мәнәе фырт фәхицәи ис Ые фыдаей.

Дарләр ақылтән, хәттын та, зилын дунейн кәрәтты;
 Құым нае ныуагытон анассағерст никум сурыл амәе дәтты,
 Фәле, марадз зәгъ, нае фәзи чызгән фембәләт Ые фәдты!
 Амәе схынелдаг дән, фыдмас түн мисхал үдәнций нае дәтты.

Загытон: «Дарләр ма мәе фәндаг уәгъды деңжызытыл цы дарон?
 Мәнәе сырлты 'ксен мәхинан хъеды үдәнций ыссарон.
 Аз Асматитән: «Фағыстат үдәй бирә дәр ма хъалон,
 Амәе не 'мәблы, сымах ма хъеды хынзәмарәй марон.

Ныр фәффардагут, искәнүт исты 'ндаер сәрфат уәе цардан,
 Кәд мәе судзаджы цәссыгташ хайджын наал уашккат дарләр».
 «Ма зәгъ, — дзурынц мын, — нае үздән үәл нае уды сагъес къаддаер,
 Бар нын ралт амәе кәндизстым демәе цин дәр амәе 'нкъард дәр!

Макум ма 'рижеуел, тызмәг ныл афтәе рахиста нае хунынау,
 Амәе мауал үйнеш немәе дауу ләе саулохыл, нае хиңау.
 Ди — нае хурәэрин, және дәү махән ници у нахи цард!»
 Хатт дәм худгә дәр фәкәндән амонд, — цасғанды дае лиңза.

Афтәе бazzадысты мемәе, тынг мәм бахъардта сәе ләгъзтәе.
 Гые, стәй адәмдәй, — күнрү үыгай, — иппәрд иунатгәй аэмбәхстән...
 Амәе, се 'мләэрнина, семә цардтән саг-сәгүүттән, сәгътән,
 Дарл, жәләрәджы мәе сагъес кодтон атагъятән, хәхтән.

Аны стыр ләгъет сәхицән ам домбай уйегүүтә скъахтой.
 Хәст нын бацайдагъ, бәргәе сәе кардәй карз тохы фәсағытон,
 Фәле үйдон дәр сәе быныл мән және цагъар ныуагытой
 Амәе ме 'намондән поджы марг мәе зәрдәмә пыттагытой.

Гъе, уәдәй фәстәмә мәннең цәрләтәй-мәрләтү 'хәсән ләзәрүн;
 Куы кәм уадзыгәй ныххауын, куы кәм фәкәуын мә сәрүл.
 Мәстәй рафтыдис Асмат дәр, мемә ләгәтү ызы цәрү?!
 Аз фәхәстәг дән сыйкытма, ризын ингәни қылсарыл.

Уыд ыстайы 'игәс мә ресугыл, уымән бауарзот ыстайы,
 Уымән мә стайдзарм уәләефтау мән, қаләнтағ фынау, сайы.
 Уый мын баууны мә хогонд аәмә чызджы мәтәй тайы.
 Мән мәннин марын куыд фәндү! Фәлә цардәгасаң займы.

Ахам ичи ис, пывыл ын йе 'гъдау радзура ныхәстәй,
 Аәмә уыци хур жерттивгә атахт, атары мә цестәй.
 Бадән уый тыххәй әмдзәрни хъәды сырдитимә йә фәстә
 Аәмә не сканат хуыцаудай курын тагыл мәләт армәстдәр».

Тарнел рустыл фемәхст цәссыг, — түгәмхәщә уайы;
 Цыма лал фәрдгүйтә тулы рухсазмұлурс-урсид дәнхъайыл.
 Автандыл қауы, Ыхи та уый дәр уардидоны найы.
 Чызг лягъытә кәнни, Ыа куыдай исчи, марадз зетъ, жицайы.

Дзуры йе 'рдхордән фәстагмә Тарнел, мәгуыр, жекъардай:
 «Джу ысбуц колтон, мә зәрде уый хыгъыд фесхъаудтон цыргъ кардай:
 Зоныс, алцы дын бәрәг у ныр мә хыясметәй, мә цардай.
 Аздах, цәй, мә бон, дә хурмә, — фаг дәм фенхъаулмә каст дардай».

Автандыл зетты: «Зын мын у, мән дәүүдай мә къах на хәссы;
 Зонын, ахицән дән иугәр, — ниугә калдзышән мә цәссыг.
 Хүс-ма 'ргом ныхас, ныббар мын, — афтә сар кәнни на бәззы, —
 Ди қауым мәт кәнни, уымә де 'икъард сағъәсәй ызы 'хәссы?!

Зәгъыгә, хосгәнәг фәрүнчын, — уымәй хосгәнәгдәр ма уәд, —
 Уайтагыд басидлазән аәндәрмә уый — йә низыхатт фәлгъауәг.
 Уымән радзурлазән йә уавәр, сом жәй бадомдзәни науәд:
 Исчи искәйни низ — сүрәг, исчи искәйни рис — хъауәт.

Үәдә, хұус-ма мәм, на кінін хус, былалтъ ныхас рәузаңдағай,
Байхұс мин хатты, мә дзырдыл хъоди ма бакан әнсонтай:
Зон, на бауыздынаң ници ды да зәрдәзинәт, да сонтай.
Мән цауын хыңуы мә хурмә, бирағ нал бazzад мә бонтай.

Уарзты фидары нысанән феноң уый жемә зәгъон ын:
Асал-ауал азы хъәді дәуу цы судзға сагылес домы.
Иу, әрмәст уал да мәхәддәт зәдты 'вдисәнәй цы домын, —
Не 'муд, не 'нувыд цәдис нын хұуамә балхынць кәна сомы.

Радт мын фидар дзырд, — уыдзынаң ам да рохкъәдзәх-ләтгеты,
Әз әршәудзынен фәстәмә, — демә 'рмәт кәнен дә мәттыл,
Зәгъиге, баҳууди дәуу тыххәй, — райғә сәмбәлон мәләттыл;
Арвы бағендәл, на къухы бафта хүрзәрин — тәмәнтыны!»

Тариел фазатты: «Диссаг, хи аецәгәлоныл мары!
Афтә уардийыл йә сонт уд никүу буләмәргъ на хъары.
Дәуу күү ферох кәнен искуы, — поджы баҳауон фыдасы.
Әммист, татыл та да күү фенин ам — мә талмәблас хәлары!

Де 'рвон талм гүүр мыл кәд искуы аууон — удәнәхцион — тая, —
Ма 'гығъәл, — марғыау ма мә зәрдә хәхтәм сатәгагур хая!
Уас, да фәлиниәт әнусма жайджын хуры рухсәй ма уа!
Раңу, ра, ма хур, мә цин та худгә дидинәт әфтауа!»

Уумыл балхынцы сә сомы жемә мигъяууэтты, хуртая,
Ногей баымдысты, рустыл фегъумыз урс дзәнхъа, фәбур та.
Уый фәхицәнзы зын сагылес удмә, зиат сырдау, ләбүрдта
Әмә сбон кодтой хәларәй иумә иу мады хъәбултау.

Райсом бойнзирдзурыл фестад Автандил йә хуыссәнүатай.
Загъта йе 'рдхордән: «Хәрзбон уал!» Иу сә нал әффәсти пъяттай,
Тариелы зәрдә й'ацыд цымы фелхыскъ кодта фаттай.
Хъәзы ф'аууон жемә 'хсыдта Автандилы дәр фылкатаі,

Хъәзмә чи рауд йә фәдил? — Уйын, Асмат, мәтүүр, — дзыназы,
Күм йә зонгуытыл аерхауы ниуга ләппүйән йә разы,
Зәғъгә, татъд, дам, әм әрыйздәх, чызг йә хъұмыры цъар ивазы.
Ләппү: «Хорз, мә хо, дахицән ма кән додойж үәлдай зын.

Бабыхс иу чысыл, тындэздзынән жәз жәвәстинатәй ардаем,
Ацу, хъахъхъән жәмә ләппү цоппай мауал кәна дардләр.
Мәй, дыууә мәймә зындзынән, кәнә, зонут-иу жай мард дән,
Фәлә ма зәгъут, — сымахыл искуы раңауон мәнгардәй».

АВТАНДИЛ ӘРӘЗДӘХТ АРАВИМӘ

Аңызда лағетәй, йә рустыл цæссыг тутемхæцә уайы
Әмә фәндагыл йә фæстæ хъулон арвыронау зайды;
Бæстæ сизнает ис, ысхъомпал, тутвæд хъæддаг сыртты сайы.
Уайы баҳ, тæхы, тымыгъяу, амә фандаджы дæргъ тайы.

Мæннæ 'рбахæцә ис, йе 'фсад дард цы ран ныууагъта, уырдаем;
Федтой, базыдтой йә, систой цинæй лæппүйл тыгумртæ;
Шермадиннæ дæр хæргæннæг батахт иу цæсты ныктууылдамæ,
Зæгъягæ, не спаснет фæзындис амә мауал бад ныхкъуырдæй.

Рауал, йе 'фæдджы ныттыхсти, цини хъарм цæссыгтæ калы,
Мæннæ лæппүйн цæссыгтæй быдым аныгъуылди малы.
Дзуры: «Фыны ис дæ цагъяр, ази федта ма дæ хъалы?
Автандил цæра, дæуән уый никүү феннинæнхъæл нал уыд!»

Ие 'муд, йе 'нуывд цагъярыл Автандил тыхсы, узæлы:
«А, — сæрæгас дæ! — хұмыцауән табу уый тыххей әмбæлыш».
Чи күзд барджын у, күзд уәздан, афтæ спаснетыл әмбæлыш;
Райынц хистæрæй-кæстæрæй амә цини уынар зæлы.

Лæппү рухс галуанимæ бараст йе 'фсал, йе 'мсæртæн сæ разæй,
Әмә 'рбамбырдысты уырдæм сахар уайтагъдæр æгасæй.
Цин, адджын пъатæ фæстагмæ спаснет раивта минасæй,
Уым цы куызд ысцырын, уымæн нај ыснывлæнен ныхасæй.

Хъусы спаспеты ныхасмæ Шермадин — æмым, æнаесым.
 Уыцы хуры, дам, ыссардтон, фæлæ бавзæрстон цынæ зын!
 Тариелы коймат цæссыг ризы йе 'рхæндæт хъæлæсы:
 «Нашу мын мур уæлдай, — æнауый бадон галуаны, гье, къæссы!»

Шермадин дæр мын лыстæггай уæд сæхабæрттæ фæдзырдта:
 «Æз ныссусаæт кодтон д'ацый, хъуыддаг иу лæг дæр ие зыдта»,
 Спаспет æхæвьи йæ фæлллад уым адджын фынаей фæссырдта;
 Фестад райсомай, фæрасты, — хæхтыл хур йæ бил куы скъуырдта.

Фынгыл ие 'рбадти, цæугæ уал, исдуг йе стонгыл фæхъæцлæзæн.
 Шермадин, кæмдæр, йæ размæй цини уацхæссаæт фæхæциæ.
 Лæппу 'ртæ бонцауæн атакт, — уыд дæс бонцауы цы дæрлæзæт;
 У йæ цинти цин домбайæн хурты хурзæрин тынуаæщæ.

Шермадин Ростсан-пæллзахæн Автандилы номæй загътта,
 Загътæ, де спаснет ныхкьюрл у, йе 'фсал де 'вастæй ныуугътта;
 Фæлæ сайраг уыд, — йæ ул мын уыцы бараджы мæт къахта.
 Ныр зæрдæнцойæ дæ бæстæм ног æрбавæрдта йæ къах та.

Ростеван паддзах фæхудти, шинæй барухсис йæ зæрдæ.
 Шермадин дæр та йæ разы ног фæүендини, фæцæрдæт:
 «Спаспет сæфт бараджы ссардта, тагъд фæзындæнис йæхæндæт».
 Ростеван загъты: «Уæ паддзах гъенсыр нал уыдзæн æрхæндæт!»

Баçыд, барухс кодта лæппу Тинатинæн дæр йæ зæрдæ:
 «Раздахт не спаспет, æрхаста цини, диссаджы хæбæрттæ».
 Чызгæн акалдта йæ цæстом, ирд сæуæхсидау, цæхæртæ.
 Шермадинæн дын æнæвгъту бирæ ракодта лæвæрттæ.

Хъæлдæт абадтис йæ баçым Ростеван — сæрхъял, сæрыстыр,
 Автандилы размæе раçыд, — кад у спаспеттæн бæгуы стыр.
 Раст, фыдау æмæ хъæбулау, уым кæрæдзийыл тыхстысты.
 Семæ — галуаны уæздæттæ, — цинæй, растуытая, уыдисты,

Ростеван-пайдзах күйд баввахс, афтә 'тъдауджын ләппү 'рфиистәғ.
Арфә ракодта, фыдау ыл атыхст райгондай йә хистәр.
Галуан барухси сә цинай, калыңц рухс тәмән йә систә,
Алчи байрадис, жембойны атар, — атадысты ристә.

Спаснет — домбәйтты домбайдар кодта хурты хүрән арфә;
Лал, хымрымыз былты фәхудтәй айсәфт сагъасән йә тар фәл.
Чызг алдзән рухсәй арттывта, уәд цәй сәраппонд, цәй алфән?
Уый зәххон цардән нә райгуырд, райгуырд рухстаяүй уәларвән.

Күывд нәртон ысқеттә, галуан бадыңц изәрмә минасы;
Ростеваны зәрдәе райы — Автандилы уындай расыг.
Мит — сә нұы сәрыл, ишшә ирд саууон артахы хъазы,
Уарыни, драхметау, сыйзәрни, налдәр ауәрдинц алмасыл.

Минас балхынцыне, йә хәедзар алчи дзагармәй арфарста.
Пайдзах юе 'мсертимә дарддәр бады, бақайдагы ныхас та:
Ләппү радзырдта — йә балың зын шы бавзарста, кәм бастад,
Уызы барәджы цәсссыгынәд уый шы уәзгүтәм фәхаста:

«Дис уәм ма кәсәел, — йә коймә бафта 'икъард сагъас мә удыл:
Хур зәгъюн және уәларвы хур дәр уый хұмызән нә худы.
Уымы чи нә кәна 'рратә?! Уымә кәс аәрмәст, — тәхуды!
Фәләе уардийен йә уды сынды нынныхст және йын дуды».

Ләг күм фәнуда, күм 'ртыхса маст фылдылызау йә сәрил,
Уарди сбур уылдән сафранау, фестдзән фидың хъәз ахсәлі.
Автандилы рустыл цәсссыг Тарнелы коймә зәгъелі,
Дзуры хистәртән лыстәггай және йе 'икъард хъәлләс зәлі:

«Ләтәт бацахста ләтдыхай, бацард уәйгүты хәдзары,
Уым йә хуры 'ххуырст чызг йемә тухи барвәндәй жөвзары,
Федтон ләппүйыл ыстайдзары, уый сырх даритә нә дары,
Цардай иппәрд ран мы сагъас арт йә соңт зәрдәйм 'идзары».

Дзырд, нымад күм фәци спаспет йе 'пинат тухитә, йә зынтае, —
 Хъәдәс ләтәты күнд байрад хурты рухс хуры фәзымдай, —
 Алчин раппәләмдис уымән йе 'хасар, йе 'гъумастаг хәрзуындаёй:
 «Диссаг басгуыхтае, — йыны загътой, — дардыл дзегъжелы наэ зылдта!»

Цыма хингонд уылд, — аедзынәг Тинатини рассугъыд хъумиста;
 Бадти хъәлдәзәгәй йә цуры, фынгәй изәрмә наэ систад.
Рашу, фен, дам-иу ма, — чызг әем фәсбадт йе 'ххуырстән аервиста,
 Риу аехцион ыссыгъыд, — цыма уа цин ахсызгондаер, аегумистар!

Абадт хуры фарсма зәрдәе, леппү худгәбыләй уайы.
 Лал фәлурсгъуыз у, — фәзымди балиц домбәйтты 'мдзу домбайыл.
 Фәлә бакас әм, — йаң конды царды 'нусон фидыц райы.
 Зәрдәе — зәрләймәл әнүүвид — сусәг уарзты зынгәй тайы.

Тинатини рассугъыд бады, хурау къяелатджыны хъазы,
 Цыма Евфратай аянхъәвзы уаз дон дзәннеты беласыл.
 Цәгстом — рухсцырен, дзәнхъайау, дзыкку — сататсау сыйнбазыр;
 Зондажын грекъяг дәр аккаг аргъ уымән не скәннид ныхасы.

Чызг ын азамымда, — 'рбадти ләппү бандоныл йә цуры;
 Цыма рухс амонд аеркотта хурты хуры фарсмае хуры.
 Райгае, хъәлдәзәт у сәе ныхас, иу сәе иннәймә мәт суры.
 «Хорз у. — ле 'икъард балиц наэ фәзи уаттыйд!» — чызг әем худгә дзуры.

Автандил зәгтьы: «Фаехәст уәед лағт йә бәллицтыл жермәстдәр,
 Жәмәе нал әмбәлә, мыса ивгъуыд тухиты фидристана.
 Жәз Дзәм-дзәмәмбылыл фредтон рухс аза-бәллас мәт цәстәй;
 Уарди 'рттыста, фәләе бампылд, — масты сау маргәй фәхъәсттә.

Талм — йәе конд, йәе бакаст — уарди, тухи, хъизәмар әевзары.
 Рухс, цыкурайы фәрдигау, фесәфт йе 'рвон зәд, фәттары,
 Йе 'икъард ууыл у, мәнау жәй, уарзт йәе уацары кәй дары».
 Жәмәе радзырдта, күнд фембәлд уыцы хурдзәсгом хъайтарыл.

Тухи цас федта, күнд ал уяд йе 'икъард сагъесән кәрөн дәр;
 «Фәлә стыр хұыщаен табу — фесты хъизәмары бонтә.
 Уыцы саг ләппу фәлымғыди сырдәм адәмәй бинтандәр
 Әмә, хъодығондау, зили дард жәлдәрәт бәсты сонтай.

Уәвгә, ма мә фәрс йәс уындаей, — нау йәс ным кәнның мә хъару;
 Уый цы ләт нә федта 'рттивгә, уымән дун-дуне мәйдар ү.
 Исы қасты тигтәе, хурау, аеви судзгә фәрдүг лал ү?
 Уарди сбур-бурид, сафранау әмә рухс цырагъяу нал ү».

Алын радзырдта, — цы фәлта, гъе, цы дам жерцид йәх хъустыл:
 «Бацард тар ләгеты стайау, — хур кәдәм нае дары рухс тын,
 Немә — инауг чызг, цәссыг ын уый мссур кәнни йә рустыл.
 Оххай, гъе, хъысмет, әзман у ләт дае хъазән хъул әнусты!»

Чызг йәз зәрдәйм фәндияг цини 'хпо хабармә хъуыста,
 Әмә рухскалға йә рустыл мәйен ирд сөуәхсінд систад,
 Әмә бафарста: «Домбайға уәд күндән кәнгә у аххуыс та?
 Зәгъ, — йәз зәрдәйм хъәдгомаен хос цы уымдәнис аегъуыстар?»

Автандил ын загыта: «Зоңыс, — нае зәрдәдарән мәнгардыл;
 Уыцы саг ләппу йә зәрдә дары ме 'ххуысыл, мә кардыл...
 Ард ын баҳордтон зынг хурай, — цей, цы ма йә дзурон дардыл.
 Тагъд нае ныздәхтаен, — нымайдән мен цәрдудатасәй мардыл.

Бахъыл, уәд хәлар хәлараен хъуаме 'ргъяу масыг уа, фидар;
 Зәрдә зәрдәйм — анувыл, се 'хсан уарзты фәндаг хидау;
 Уарзон уарзони рис зона, — рох дзы макуы уа йәхи 'ғыдау,
 Цей цы бакенон, мә удыл бадынц сау сагъжестә мигътау?!»

Хур йә мидбылты фәхудти: «Зәрдә 'хсызғон цин жекъары:
 Иуай сафт бараджы ссардтай әмә сәмбәлдәхәзарыл,
 Иннә уый әмә дә зәрдә буд нае судзгә уарзтаен дары
 Әмә уыцы буд мә риумә раст жәвдадзы хосау хъары.

Амонд, боныгъедау, ивы, ишін зәрдәдарән хымсматыл; —
 Күң жарын хүрәй нырттыы, күң тәрккәевдатай ныннает.
 Ақса, мәнән мын күндө ивы ме 'икъард амонды цыллае тын!
 Цин йәхси 'тұдауәй күң 'рәңеу, үд ма үәд афтадзән цы матыл?!

Ды дзырвидар даे, зәрдеууенк, хорз у, баҳахъыхъә дае сомы;
 Де 'рхорд де 'иҳъәлцау дзыназы — ма 'ғыгъәл исчи дае уромы —
 Хос мын бацагур йә низән, аздәх — ардахәрд дае домы.
 Фәлә де 'рцыдмә күндө ләууон аз әнәхүрәй зындоны?»

«Авд ысфыд кодтоң мәхниң, мәнне бафтыд ма сым ыстәм;
 Ихдон чи хъарм кодта фүйә, уый ми бакодтоң, зәххыстаң.
 Уарзт зәххон пытәм кәд әрхауд? — у үәларвиме баст рәхымстәй!
 Ам уон, — сайраг даен, фәңеуон — зәрде демә и рәхүмстәй!

Ныр шауон аемә күмд шауон? — Автандил киңи утәхсән, —
 Фатән милеме 'вәрд — мә зәрде, наеу зынцағәнен, зынәхсән.
 Цард ысыбыр ис артывәр, тағыд мын раләудзән фыдахсәв;
 Лидзың тухитай, фылмастай, фәлә никүр ис аембәхсән!

Үәвгә 'мбарын дае, дае дзырлате, зон, мә сағъасы сәр систы;
 Сындың чи ратона уарди, уый хәсциң хъауы йә ристыл;
 Фәлә бастгуых ма мә балың хуртты хурзаерин аевзистын:
 Тинатин цәра, чысыл мын радт зәрдайларынаң исты». —

Афта, үл аемә дзәнч чи уыл, саг, халларзәрдіе, хәрзатъедау, —
 Чызғыж 'хон аевзагай хатыд аемә, хистерау, фәдзәхста;
 Уый Ыны лал цонгдарән радта, ләппу фырцинай ныргъәвстаяу,
 Цай, хуыңау зәгъәд, — сә бәллин тағыд йә нысаныл фәхәст уа!

Лал, налхууыт-налмас мызулаї, хурау, цәстү тигътә исынц;
 Талм, аза-бәлес дәр афта — нумә 'рвон фидың аевдисынц,
 Бағсәд уыдоммә кәссынай циндзаст амонддужын цәдиси.
 Уарзон уарзонай фәхицән, — бафтадзән судзгә рис йә рисы.

Хорз фәрәвдүлтой кәрәздзи, фәлә уарзты монц шы сәтты!
 Раңыздың уатай ләппу, мысдәен аци уысым йә сәнгти.
 Хурәй судзға цәссыг фемәхст,— бафтың түгәмхәштә дәттыл:
 «Бафсәл, ба, хъысмат, мә тугәй,— мур мың удаңнцой нае дәтты!»

Цымд архәндәгәй сәхимә спаснет риухойгә йәе мәстәй:
 Уарзт ағылтыр у, фәңәуү уарзон нудадзыг сымғазастай.
 Хур күзд аныгұмылы мигы, афтәе саудалынджы — бәстәе.
 Нал и спаснетән расуғыл бол, ис мың тар әхсәв армәстәлдер,

Цәссыг уадултыл ивылы жәмә түлжы 'ртахтә ласы.
 Дауры: «Хурзәрин маे сәрмәе арвым нал тәххы зынгбазыр;
 Диссаг, сау, фәлемән цәстыхау,— тасы 'идон зәрдәе дә разы!
 Амонд, йе 'нағенғәе, демә цинил макум мае кәе разы!

Раздәр, талм белласау, худтаен, калдтон рухс тәмән, цырагъяу,
 Ныр — адзалы күхәй фатձәф — систон дунейни хъыт, уаргъяу;
 Бахауд күлленпелжы мае зәрдәе, — хурмә нал тәхдзәни маргъяу
 Жәмә бамбәрстон, — аеппәт даер царды тутт кәй у, мәнг аргъяу!» —

Афтәе сар кәнни, уыннерғы, ииуы, 'рхенделгей дзыназы;
 Цымза талм беллас гүйрвидың уады зиңет уләнты тасы;
 Хурей ахицәни, дуды, сағъәс ләппүйүн үл ласы.
 Уастан, бастыла, — фәстагмә халои алы лагыл уасы!

Автандыл сәхимә баздахт, цәссыг уадултыл нае сисы
 Жәмә, рухс зәдау, зағрәсқылаф уарзон сау расуғылды мысы.
 Уарди халасы иыффәлурс, хурәй ахицән хәрз чысыл
 Жәмә, диссаг у, — йәе рустыл ризға царды тын фәхүмссы!

«Зәрдәе 'лгымст жәмә кәрағү у, зыл, ануң ағесис нае зоны;
 Мастән нал бабыхыс, цинмә рәевдз йе бәттәнтае флотони;
 Күрм, жәдымы зәрдәе, хивәнд — кад, паддзахы бартә домы;
 Тас, мәләт зәтгый, зындинад, — никүы ницы йәе уромы!» —

Афтә, зәрдәйен күндә жәмбәлд, ахәм карз тәрхон күн екәреста,
 Уәд иң ризгә былтәм ләппу чызджы цоңгдарән ысхаста,
 У иң лал фәрлгүйты ферттывда чызджы рухс даңдатты хъазтау,
 Жәмә судзға цәссыг фемәхст, цәссыг хивәнд у, — кәй фарста?!

Райсом раджы йәм саумилтыл паддзах минавар әрвиты.
 Автандил фәраст, иң риуы масть, цәддәжджинагау, жәксиди.
 Адәм гүлф кәнениң иң размә, — се 'гъуда сый жегъдауай фиды.
 Уәртә паддзах дәр — гәрзиғтонг, гүймәт шуанвәдисмә сиды.

Бәхыл абадти, сәүәхсид хиңау рахәссы иң уартыл;
 Уасынц сықъятае цъәхснагәй, гүймәт башынис иң барты;
 Хур сә уаритәй нытталынг, иң 'хәаст цәст сә бәр егартыл;
 Уайтагыд адартда сырх хъулон быдры сырдты тугәй дардым.

Фәсцуан раздахтысты хъәлдзәг, фәләе стонг әмә фәлләдәй;
 Галуан хъал уәзәддәттәй байдзаг, бәстәе — хотыхдар ағсададәй.
 Күмвд-минас ысцырын, фынгтә тасынц паддзахы бәркадәй,
 Жәмә сызмәлүди дуне чанги, чагъанаты цагъдәй.

Спаспет хиңауы цүр балы, дзурыны, — бакәс сәм тәхуды!
 Уарди-лал былты зыххъырай рухс дзәнхъа дәндәг фәхуды.
 Бадынц уәзәддәттә сә дәле, дарддәр ағсад әмә удыл
 Тариелы коймае сағъәс ног жәртыхст, әмә та дуды.

Ләппу раздахти сәхимә, әмә цәссыджы күнд мәсү!
 Масть ын арауы иң зәрдә, уйы, иң уарзоныл иң хъәзы.
 Уаты 'рхұыссы, фәләе систы, цәстүл цыңид, хұмыссәт иң хәзы,
 Искүс сөнт зәрдә иң коммә бакаст, — чи зәттәзәни, кәзы?!

Дзуры хұмыссәни: «Мәе уд мын ай цы дудлағылд жәхсүни?
 Цәст дә талм гүрәй фәхинчен әмә бахаудтән фыд-зыни.
 Сайраг, додойаг иң сыйғыд сәр, — дәү цы сөнт уарзон иң уыны!
 Хъалы нал бағллын дә уындымә, — әммымст фенин ма дә фыны!»

Афтә 'рхәндәтәй фәкүлдә Автандил йә уаты паслағәр,
Загытта стәй, беңау, Ыәхниән: «Бабыхс, ба, мә зәрдә, ма стъәл:
Най иә сагъәсән хуыздәр хос, — бабын, бартхутат үәл уастән!
Бабыхс, удәнадлжын цинау, у хуыцауы ратгә маңт дәр.

Зәрдә, сау ингәнмә ма тыңда, үәл иә бафтдзына дәзенәтыл;
Цардыл амалын хұмыздәр у, — лат күм фәтых уа мәләттыл.
Фәлә ма равдис, күыл дудыс уарзы судзәттег кәләнты;
Үәвгә уарзоныл қәд жәмбәлд, — дзура искәмән иә маңтыл?!»

АВТАНДИЛ ХАТЫ ВАЗИРМАË,
ЦЛÆМЛÆИ ИЫН БАЛЦЫ
АЦЛÆУЫНЫ БАР РАКУРА
РОСТЕВАНÆЙ

Он куылдар әрбацъях, афтæ райста саг лæппу йæ гæртæ.
«Цæссыг, ма мыл рацу комдзог, — дзуры, — ма ратæдз мæ цæстæй!»
Сиды йе 'рхæндæг зæрдæмæ: «Бабыхс, фенçай уал дæ хъертæй!»
Араст вазири хæдзармæ, мæйау барухс кодта бæстæ.

Вазир раудади йæ размæ: «Хур мыл йе 'взиштын тауы,
Рагæй, рагæй мæ мæ зæрдæ ахæм рухс цинæй рæвдауы!»
Рог мын акуытта йæ сæрæй, хорз ыл бацин кодта 'гъдауыл;
Каджын уазæгyl йæ фысым хъæлдæгет сæмбæла, — фидауы.

Лæппу 'рфистæг ис йæ бæхæй, фысым — циндзаст æмæ разы —
Хатеттаг зæлдаг тауы тыргы спаспетæн йæ разы.
Бахызт хæдзармæ зæрин хур — дунерухскæнæт, зынгбазыр.
Загътой бинонтæ: «Нæ къумты цымы уардий тæф азылл».

Хурау къæлдæтджыны сбадти уазæг кадæй æмæ радæй.
Райынц бинонтæ йæ уындаей, кодтой цинæй йыл ярратæ.
«Охх», «охх» хъуысы, цымы риудзæф фесты спаспеты цур фатæй;
Къухæй ацамытда вазир, — уайтагъд акызтысты уатæй.

Æмæ нунæгæй куы бazzад уазæг фысымимæ уаты, —
Дзуры: «Галуаны наэ рæзы ницы де 'наэзонгæ — хатын;
Падзах бакæсдзæн дæ коммæ, ды дзырдзæзутæ дæ, нымады;
Басгұых хосгæнет мæ удæн, — маст ыл тар æврагъяу бады.

Умыцы барғатыл сағъяесәй зәрдә басыгъди, бавзали;
 Уйын цы наал уымын,— батадтаен әмәе бахаудтән сау сары.
 Уйын мәе сәрвәлтау амәлид; ныр цы тухитә бавзары!
 Ие 'мул, йе 'рхордан адәмай ләт рәддәу ләждык рәвзары.

Тариелы уарзт... — кәссағау, сонт хауд бакодтон йәх хызы,
 Аәмәе ме 'вастәй мәе цессыг тагыд-тагыд уадултыл жерхүзим.
 Уйын ыстыр хуыцау цырагъдар, хур ысфәлдиста йәх хұмыз.
 Гъе, стәй хо загытоң Асматай әмәе уйын фәдзәхст діер мысын.

Радтон дәздирд әмәе ишүуагътоң дард мәе царәфтыл хәллары:
 «Тагыд фәзүндизинең фәстәмәе, — де зиңг бахауәд фылдасары!
 Иумак саәрдзыстам діе хуры әмәе наал хитдзыниң тары».
 Ме 'мгъуыд — фәүд, мәе уд мын сағъяес артмае, физонәгау, дары.

Вазир, ма мын зәгъ: «Иә скерты де стыр ардахәрдән ахиз».
 Зәгъ, күйд үйдзенин — яз ам уон, уйын та — уым, — мәе цонг, мәе рахиз?
 Кувын, о, хуыцау, мәе уд мын ахәм гадзраташай баҳиз;
 Ләт — мәңгард әмәе фәллитой — царды никүү уыд үәлахиз!

Радзур хицауән мәе номај, ног цы фәнд кәнин, цы хъавын;
 Умыцы барәлжы мәт, зәгъ, мәе, паддах, афтә тынг әндәвү, —
 Нәй мын бауromән, намә ам уон, — ахстай мәе цы хъавы?!
 Бардах, науәд мын мәе үдаен сағъяес сау мәрдләзеттә шағы.

Вазир, бахат әм: «Дә номај адәм ард хәрой жепусты!
 Иу ыстыр хұмыцау — жөдисән, уайлзан тутақссыг мәе рустыл,
 Фәләе ме 'рхорды фәдисхъәр хъұысы, наал сыйы мәе хъусты,
 Зәрдә басыгъдис йәе матәй, риумә наал ныккасы руҳс тын.

Паддах, най мын әм жәдәууга, у мәе ныллаууын әвзәрдәр;
 Ам күйд цәрдзынән, цы 'тұдауәй: Ыемә бazzади мәе зәрдә?!

Кад дәууән үйдзати — күн 'ркәниң мәрдтәй сағ барәлжы цәрдтәм.
 Нәе, — уәд зәрдәимә нумә, уад: 'мәе бабын уа мәе сәр дәр!

Паддах, ма фәрисс, мәе балык мын мадәр банимай фылғандыл;
 У хуыцауы бар аеппает дәр, зилы царды цалх йәе фәндүл.
 Уйын мын, чизоны, фәстәмә тағыдь арыздахын нывасанды.
 Кәдә наң 'рыздәхон, -- фәтыхасәл ле знаг, де 'лгыннег ың сәнниттү!»

Дзурсы хурдаесгом фәстама: «Цәй, дахәләдә зөнис дарлалар:
 Азу, паддахмә мын бахат, бар мын ацәуынан радтәл.
 Равдис де 'взаггәл, наң уылдан уйы дәүән ләджыгъәд кандаллар;
 Айс хәрзәннеггән сыйзызарни ну сәләе мини гәртам дәр».

«Нәе, дәе гәртам уадз дахицән, -- вазир баҳудти нымадзастан, --
 У дае бацамынд ағәрдәр: аз да фәдәхсты ныҳастә
 Не стыр, не 'нарцаф паддахән дэургә ракәнион армасстәр, --
 Мулк, фәллой ләвар ныккалдән, фаг мын ратдәнни, куышынә стәй!

Уйын мын фехүусәд мәе дзыхәй, -- уым мәе 'рбамардән, йәхистән!
 Уадз дае сыйзызарни дахицән, мәен әхца наң хъяуы хистән.
 Цард-цәрәнбонайә кәм фенди мулк зынаргъләр аәмәе хистәр!
 Нәе, наң зәгъездынән, фәндүл дае фон аңусбонтәм армист дәр!

Алцы зондай у, фәндонайә цардым, цәй, мәе къух күйд исон?!

Маст ыскәндәзенис мын ахәм, аәмәе баззайдән әмбисонд;

Зәгъгә: «Дзурмын аей күйд уәндиш? Уйын күм фәциди дахи зонд!»

Нәе, фәлтау мәләт -- аңондадәр; у хуыздәр -- мәхі дзы хизон.

Гъе, зәгъәм, ысразы паддах аәмәт сыйхасты дае барвәнд,
 Уәл күйд уылдән? -- Ома не 'фсад ам жинахницауай рафтәтт
 Аәмәе тохы бол уәлахиз не знаёттан сәе къухы бафтәд? --
 Цынуга цынусуртке күйд не суйй, уйын дәр никүн 'риңаудын афтә.

Ләппү схъәрзыдта: «Мәе риу мын, вазир, ма ныррахой кардай;
 Ау, зәххон уарэт дае наң сыйзта никүн ың 'гүйистаг цъәх артәй?
 Кәнә 'мгаримә наң уылдае никүн фидар аәмбаст ардай?
 Кәдә уылдае, -- зәгъ-ма, -- мәнгардай из күйд байрайдзынан цардай?!

Хур фәецудылта, фәкалди, баҳауд дудгабоны, сары;
 Тагыд ын баҳхуы хъяуы, уйын нын калид рухс тәментае тары.
 Үәвгәе, чи зоны, мәхийай — аз ың масть, ың шин әвзары!
 Нәй дәзгъял ныхасмас хъусән, — исчи де 'гъдауән ың 'мбари!

Кәнәе паддзахы ың 'лдавы, кәнәе йе 'фасады ың домы?! —
 Аз әссызғалға маң бонтая топын ишнегәй ындиопы.
 Зонут, нәй мын аем әдәүугә — саг ләг никум саста сомы.
 Уйын та... — чи зәтгъязен ныхастай, уйын ың дудга масть әвзоры?!

Вазир, уагәрә дә зәрдә у күнд жөгъятыр, күнд уазал?!

Дур — маң бынаты, цылах яндопы, уйын дәр батаид мыдадзау.
 Цәй, Ың әсстытай әссызғай ләг Геоны фурд күнд тадза?!

Ме 'ххуыс баҳъаудән дәуә дәр та, искуы 'рсурдән дә фыдаадзап!

Уйын маң и'аудадзән? — Мәхәедәт аз фәңғаудынән әвастай!

Уадз, маң хәллары сәрвәлтау бафтон рухс дәзнетыл растай!

Дәуә иш бағхәрдәнис паддзах, баууәнд, — дәзгъялы фәтарстай,

Апу, ракән мын маң хабар, бабыхс баҳъудажы фыдмастай!»

Вазир фенкъарди: «Маң уымын сағылес абадт, шима пъәззы;

Цәй, күнд иыллүр уон, күнд быхсон ныр дә мат жәмә дә ләссы!

Не зиңг не 'взаг у: дзырдарәхст хатт фылбылыз дәр әрхәссы;

Хорз, әрхатдымынән аем, сәғин, фәлә 'мгар сағын нае бәззы», —

Зәтъята вазир аәмә сыйстад, хаттән галуаниә фәрасты.

Паддзах йе 'рттивгә фәллисты бадти, худгү хурау, кости.

Вазир фергъуытай, фасәнциә, йе 'хсар фыртассај фәсести,

Уызын иу ран ай, әсвиттон, исдуг истәмән ныббасты.

Афтә 'рхәндәгәй, әнкъардәй Ростеван күм федта ләджене,

«Вазир, — дзуры йәем, — ың 'риыди, дә күндер, шима, умынгәдҗы»...

Уйын тәрсә-ризгә: «Маң дзырдаг хъуама жаңырмаджы,

Үәвгәе, баҳаудынән — зоны — аз да азары къәппәджене.

Маст мә бадомдта, фыдуаг мын сағыас ме 'икъард уләй хъазы;
 Тасәй минәвар хъыт вайый, фәлә бахаудтән фылтасы;
 Ног йәхі курәт у спаснет, аәз — йын минәвар дә разы;
 Ләппү схауәттаг, йә зәрда уышы барәгмә дынызы!»

Автандилы хабар вазир дарләр ранымадта ризгә:
 «Никуы инкәйы-ма фелтон афтә искеумл фәристи!
 Үйд күнд сар кәнен, йыс цәстәй судзгә сау цәстистыг мизгә!
 Уадз, мән басудзәд дә фыдаех, хи дә нал кәндизынән хизгә!»

Цымма паддахән йә зәрдае вазир авәрдта цъях артыл,
 Үйайу акалдта цәхәртәе, фестад тасәфтау, ағъатыр;
 Сонт фәхъжәр ласта: «Күнд уәндыс, әви бахыгътай мә мардыл?!
 У фылдәджы 'тъдау — фылхабар тагылләр адам кәна дардыл!»

Цымма 'хсызғон хабар хастай, үйайу удиштәе мәм таҳтә,
 Зәгъығә, паддахән йә зәрдае мәтәй араедува тагылләр.
 Зондзух, үйм зәгъынмә ардәм ныр күнд әрбавәрдтاي къях дәр?
 Ды цай вазир дә? — фыдохы уаихәсс сау халон дә, цъях дә!

Де 'лгъяг, ницәйаг дзәнгәда, маргау, хицаум күн мара,
 Уәд кәй не 'мбәлә сыйртт дәр, үйт та чи ма хъуамә 'мбара?!
 Фест къуырма, Ростан, фыдмарг дәм хъустәй цанафәлтая хъара!
 Ныр дә тәргигъәд күнд хәссон, вазир, сау тут дыл ишуара!

Автандилы 'рвыст нә уаис, уәд әрбадзурис әәдасәй!
 Уәд хәрзәттүрәттаг фенис, аборн'аҳжессис мә разәй!
 Фесәф, сонт фылдәг, дә сау тут зәххыл цалынмә нә разәй! —
 Цы — дә хъуылдлаг, цы — дә ныхас, цы дә ләгдзинад ағасәй!

Систа, бандон ыл ныздыхта, бандон базгъәлментә къуулыл.
 Зәгъығә, сәмбәлдис ыл, — дарләр никуы сәмбәлданд хурыл:
 «Талмгуыр ашауынмә хъавы, үйт күнд бауендылтә дзуриң!»
 Вазир сар кәнен, йә рустыл цәссыгтә кәрәздәи сурынц.

Афтә минаевар йәс сәртти ратахт галуаны къясәрән,
 Әмә ницы ында, згөрдәт 'рмәстәдәр, рувасау, хүззәрән.
 Цин дәр әвзагын и, маң дәр, йе 'взаг — ю сағат әвзәрән,
 Ләг йә фыдгулай Яәкәндәт у фылләр фылхым йәс сәрән.

«Уйың цы бакумстон? — Хицаумә ног йәс тәрігтәндә хъары, —
 Уйың күзд фембылдән, күрмәдҗы, ныр күзд хитдэниән фылтари?
 Афтә хицауән йә фыдах ләг йәс сәрхъәнәй ыссары
 Әмә, развәлгъяу, ындоңмә уәд йәс матұрып үд ашпары».

Вазир ләппумә баждәти тыхст, архәндәгәй, таруидәй,
 Загъыт спаспетән: «Сырәзтән, акса, схъезның дән; дарын да
 Бирә стыр хәрәтә, бирә 'хса, — се 'піает рамбылдтон д'амондәй!
 Уәд матұрып мәе бол! — де 'мбәләт, — мәнә ме 'райи бабын дән!»

Әмә минаевар дәлгоммә уәд йәс мызды кой аерканы;
 Диссаг, уйың ма йәс цы 'идавы, хатт йәс әвестысыг күм 'ркаелы!
 Дауры: «Не спаспет йәс дзырдән у наәртон хицау — әгъгъәллиң:
 Зон, гәртами тых — йәхі дэз ләг ындоңи дәр аялханы.

Мән күзд баффәрдта наә паддзах, — наәй йын радзурән ныхастәй, —
 Сонт мә не скүндта, фыд-әндердә, уәдіс марғаевзаг, дзырдхъәстә!
 Әз ләгән бәззинаг наә дән, арв мыл баталынги, бәстәе.
 Иу — күзд баждадән сәрәтас, — ууыл дис кәнән армәстдәр,

Уәвгә, развәлгъяу, әмбәрстон, — афтә раудадаид хъуылддаг;
 Фәлә не 'рдәрдтон ардума тас, — маң зәрдә мәм цы дзырдта.
 Нәй хұмыцуа раз арләууын, — иугәр амәллы аркуымрдта:
 Әмә бархийә фылхымсмет мән дәс сәрвәлтау аркъуымрдта».

Авандил зәгъы: «Мә балқан иунаг ахъуызын — йәс мадзал:
 Ма уәд буләмәргъ, — әемпүлли искуу уардийн күм уадза! —
 Хұуамә ирд артак ыссара искуу удыхос — әевдадзау,
 Дойны уардийн хәларай уый йәс хус былтыл артадза!

Нәй мын удаңцой, зәррин хур мән иенә ме 'рдхорд иә тавы:
 Уызы сағтуырд мын мә зәрде хъедмә, сырлты 'хсанымә давы.
 Хиңау ма 'тъыңаләд — ныртәккә мән иә тохты мәт иңдәвү.
 Немә иәй ләтгөн иә зәрде, уый ләтгөй цымас цы хъавы?!

Хъуамә хиңаумә мәхәддәг иу хатт поджылдер ныххатон,
 Аәмәе, чизоны, күн фена — мәтәй а ләппу күйд бадон,
 Уәд ысразы мын уа, кәнниод иәй әнәхъуызға, цы бадон?
 Аәз күн амәлон, ды дәр-иу, уәд, мә дунейн хай, атон!»

Ууыл балхынцы сәе ныхас. Фынг ысқеттә ис иә рады;
 Фысым райуәрста ләвәрттә, фысым буц уазәтмә хаты;
 Иемәе чи уидис — дәзәбәх сәе федта алқайы иә кадыл.
 Сыстад, ахәрзбони ләппу, цымас хур аныгуылд уаты.

Уызы хурдзәсгом, талмрахснает систа мин сәеде иә 'хтайә,
 Хорз атлас тынта 'ртә сәеде, зәрдә 'лгыннай иәм не 'хсайы.
 Лал фәрдгүтән дәр равзәрста уый сәе хуыздәртән се 'хсайы
 Аәмәе вазирән арвыста хуын, — бәгүм мулк ын не схайн!

Аәмәе вазирмә хуынимә арфә иә 'ххуыртән аәрвиты:
 «Ды цы зын федтай мән тыххәй, уый дын никәй бол у фидын,
 Фәләе цалынмә цәрөн дын, туг иә ныуара мә цинтыл.
 Уарзат дын бағиддзынән уарзатай, — уый дын ардбахәрдау сидын».

Цәй, күнд ын хынсон иә хәрзәтә, кәд кәрөн дәр сын иә зыны, —
 Уый цы сай диссағтә уадзы ном, лагдзинадәй иә быныл!
 Аәммыст, алқәмән иә нысан уаид уый хорз ми фәэммын! —
 Хион, хиңонма фәбәллү ләт иә дудгәбон, иә зыны.

АВТАНДИЛЫ НЫХАС ШЕРМАДИНИМӘ

уры халдих дын фәснитис Шермадинимә әмәе дзурмы:
 «Ие 'мгъымд раләууыд мәе ныфсан, уый мәе судзгә сагъәс суры,
 Ныр — дәхәдәт әмәе де 'хасар, зоныс — де 'ххуысәй цы курын».
 Диссаг, цас уыди наәртон тых фидар се 'муды бындуры!

Автандил зәтгә: «Нәе уалды Ростеван йәе кой дәр балцәен;
 Уый әзәмәй зоны, йәе цагъяр судзгә сау цәссыг күйд калдзән!
 Загъыға, басастон мәе сомы, мәен фәсмоны сагъәс мардзән!
 Арв мәнгәрд ләләкү хәрам ми никүү никәмән ныббардзән.

Үәвгә, күхү сисин мәе балцымл наёй мәе хъуыдайы кәрона,
 Фәләе бастыяла мәе зәрдә — уый цы удхәссәт уромы!
 Уый фәхауд, дзыназы, тагълдәр Тариелы фенүү домы.
 Иу — жәнәхуыцау, фәлүүнд ләг царды басәтдзән йәе сомы.

Ис аәртәе 'гъдауы, — нае саймын уыданай хәлар хәлары:
 Иу уал уый, әмәе йиҳи йәем, уарзатай арты судзгә, 'ппары,
 Иниәе — радты йын рәедауәй — царды йе 'хсарәй цы ссары;
 Аппәе — йе 'рдхорды сәрвәлтау ләг йәе ул сыйжытмәе хъары.

Дардыл нал дзурын, ахәм уысм бирәе чи 'вдәлон дзурдзәнис:
 Тагълдәр аңауын, ахъумызын домы зәрдәйы судзгә рис.
 Фәләе хъус әмәе де 'ххуысәй кәд дәе хистәры сбуц кәенис;
 Аи күү нал дын уон, — ма фәтыхе, үәвгә уаваәр дәе 'рсурдзәнис.

Цух-иу ма ныууда, фыцаджы, ды нае паддзәхты ләттадәй,
Радт сын хорз ағыдау мә блесты, райгә раппәлой дае кадәй,
Уәзегет бахъахъхъе, уыздынә фидар хотыхджын ағсадәй.
Адәм, араңта — дае барни, дар дае фәрнік кард иссадәй.

**САЛАТЫНДА
ЭМИННДАМЧАШ**

Бахиз не знаёттай нае блестә, бабаэз райгурынән уартән;
Хъахъхъең: нүзәрдыйжи сбүн кән, фәләе ма ныббар мәнгардаң!
Фен, — дае хәрзәтә дын күйд фидон, искуы 'рбаздахъзынән ардәм.
Зоныс, хицауән ләттады ис йәе фидыцы хос цардаң».

Шермадин, беңау, ныккуытта: «Мах ам истытә кәндзыстәм;
Тох күү бахъеңа — хәңдзыстәм, ис сәрфаттәнән нае күистән,
Фәләе де 'науынгә, рұхс хур, уәд цы зәрдәйыл уыздыстәм?
Демә аңауин — дае цагъяр, — иумас де 'рхордмә тыңдзәлзыстәм.

Балц дәм иунағай, уәд та ма удхар, тухийаг нае зыны?
Гъе, хъазайраг та кәд нае уыд йәмә хицауән йәе зыны?!
Ам күйд бazzайон даeu мысгә ныр мә хъал аәмә мә фыны?»
«Ма ку, — дзурмы йәм, — дае ул дын уәгъды сай сағъас әхсаны;

Шермадин цәра, дае уарзт дын катын де 'рхәндағ нынхасты,
Фәләе не 'риңаудзән дае фендон, — ам кәй ныуудзон мә блесты?
Чи мын хъахъхъәндзән мә уәзәт? Уәвгә, зоныс дәй — ярмәст ды!
Уәдә мауал зәтт, — нае уылдан, цәсссыг ма 'рттивәд дае цасты!

Гъе, стәй уарзтай сыйғыд миджнурлы балц дәр иупатгай аәмбәлы;
Цәсссыг — тутамхәнца уымай искуы хицән ран фәкәлә?
Цоппай ие 'тъдау у миджнурән, — хъәдә сырдтимә аәмбалын,
Раттәй, тынг раттәй аәргемә царды уыцы фәтк нае хәллы.

Мыс мә дард блестәм хәларәй, цымы демә даен, дае разы.
Уым мә 'хұнысләнег нае хъәум, — уа фәнди мә цард тәразыл;
Сар ләт тухиты нае тасы, мастан дураемыр фәразы.
Фестад ме 'науынен, — хъулау, тас кәй зәрдәнне фәхъазы!

Үйй, — аэз ахәм дән — ийнмәлини кағғае ме 'рхорды сөрвәлтәү:
Царды се сбурмәе ма бәллүн азтән джитирбий зәрәедтау;
Балцы аңауыны бар мый радта хурты хур аңаңтаяу;
Зоңыс, базади ма зәрдә Тариелимаң мәңчен та.

АРАНАГЫЛДАР
ЭЖХАСДАР

Мәңәе паддашымә ма иштуан, айс ай, баһаесс ай ма: фәстәе.
Айс ма: бары амә ма: басты бакән кадимә ма: хастәе.
Зәгъяға, нал жәрцидтән, — ма райс кард дәхимә дәр дә маестәй;
Ниу, фәкку мыл-ну әрмәстләр, кал-ну сау цәссыг дә цастәй.

АВТАНДИЛЫ НЫСТУАН РОСТЕВАН ПАДДЗАХМАЕ

ар, архәндәгәй, әңкъардай ләппу ныстуаны ныффыста:
«Паддах, ахъымыздән, мәнә, рыг мә балцаңдагыл сымстад.
Нәй мын ам ләүүән, цөвиттөн, дән әнә ме 'рдхорд зынгхуыстау,
Арфә ракән мын, әнину дәм, уәвгә, де спаснет нае хъуыста.

Зонын, дэурдзынағ фәстагмае, — раст кәй бакодта дағ кәстәр;
Ие 'рдхорд, йе 'игарыл йәз зәрдәе зондцүх сивдзәенис армәстләр.
Паддах, бауәндон, — зәгъюн дын зондджын Платоны ныхаесте:
«Сайд ми, газзрахатән уенгітәй удмәс бахъары сәе хъаесте».

Кәд фыдамонды ратаедзән ис мәнгард мийн, сайнын,
Үәд күзд фәсайон ме 'рдхорды, — зәрдәе стыхст әмә 'хсайы ныр!
Зондджын амынды зонынәй үәд цы хәрзиуәт зайы мын?! —
Ис нае цинты ции зондимә царды башуәй райны.

Дини зондджынтае цы фыссынц уарзатай чиниджы, — кәд кастә?
Үйл күзд фестауынц, — кәд зоныс, үәд цеуылнағ зәгъай: «Раст даे?!«Уарз нае сбәрзонд кәнен», — сиды уазмыр аргыуаны хъуытаз дәр;
Үағағе чи зондзән — әннахуыр — үйл үңтәжын паддахәй раздәр?

Мән цы сфәлдымста, цы радта тых, иәртөн хъару мағ уәнгітан,
Арвәй зәххы 'хсән цы кәнен царды сусиджы фәндәгтәе,
Чи у дун-дунейн 'тъдаёттән фидар се 'ваерәг, сәе дәйттәг,
Үйл сәдәтәй иу ыскәндәзән әмә иүәй та — сәдәтәе.

Үйл циң нағ фәнди — хуыщауы — никүн не 'ріңаудзениң нарды.
Уарди, малусәт аемпилының — хур күнің тауа йиң хъарм тың;
Цәстә әхшон фидың күн сұныны, цин үәд баңеуым йиң барты;
Үәд және ме 'рдхорд — жиңіхур аз қадмаң сулзоң цъяң арты?!

Цәй, хуыщауы хатыр бакән, қәд дә дзаебәх зәрдае луды,
Ахстау ам мәхі әнкъардан, зәгін, аирвәз — тәхуды!
Ныр әввадзы хос ыссардан, зәрдае байгас аемже худы;
Уадз, қамфәнді уон, әрмәстәдер ну ма бар шауад мә удыл!

Мастәй ницы ис, мән тыххай уәгъыды ма фәкал да ңәссыг;
Саг ләт масты раз әртаса, үйл йиң сәрмә дәр нағ ҳәссы.
Нәй әннәрцауга, — хуыщауәй, гъе, хъысметаң иәм ци қәссы;
Уыдон баравандың зәххон ләт тых тымы-тымына нағ ҳәссы.

Цәй, хуыщауы фәндей махыл маци ма 'ріңеуәд әвзәрдаәр,
Әз күнд әрбаздахон ардем аемже 'ицой күнде уа үә зәрдае!
Уат мын удвидар, адзал мын макуы ма байса үә сәртә.
Баххуыс ме 'рдхордан — ма бәллиң, исмә бабалләйт әндаәрта.

Үәд мағ мәрд фенай, мағ падізах, ды мачаң күн схәсай хъастыл!
Үәд мағ мәрд фенай, күн схәсай ды хъынцым кәнниныл, мастыл!
Цәй, күн басеттон мағ сомы, чи мағ банимайдың растыл?!
Ме 'рдхорд не 'нусон дунейн худдзән ме 'гады ныфссастыл.

Никүн ичи ма бабынис йе 'рдхорд, йе 'мгары уарзынаї;
Дәлдәзәх — сайәтой, — чи хизы хи йиң хәлары карз зынаї!
Нә, мағ ныфсанхъәл бәрәгыл аз мағ уды бол хъардзынаї;
Тәгъд ам хуржетен тар хъәдмә ме стыр балцвандаг дардзынаї.

Ләт әлгъаджы тарст күн кәна тохи тухийе, фылудаї,
Сонтау адәргәй күн риза, үәд цымы қәндзәнни худдәй? —
Үс — тыннывандаг — әгаддәр нау наелгоймаджы тәспүнудаї.
Номәй, намысәй зынаргъадәр наїй хәзина ссарән әсерлудаї.

Нәй шаууромаң н'адзалән! — хәхтә, бидырта сраст кәпнү;
 Уйын тыхджын-әедых адәмәй алқай иу джиппү раскъяры;
 Искүн ингәнни сиу кәпнү саби, сонтимә асдары;
 У жатады цард худинаг, ном та — кадимә бастырлын!

Паддах, бауғандон дәм уйын дәр: мачи ма зәгъәл — иә тәрсү;
 Зонын, амәләтмә 'ихъәлмә иу — әнәрхұымды нае қәсем;
 Бон, ахсәв нугәнәт — уйын наем йе 'тұдау бардышынай архәсес.
 Мән мә дард балцы күм 'рсурға, — самай фарнимә дае мәссыг.

Кәд фыдадзалаі бастырғон — алцы, алқайы марәгәй, —
 Дард әнәхайә бazzайон: хион-хицәтты хъарәгәй,
 Сынт, мәрддзыгойә, үәлтәрхәг мәрд хәрзәгъдауым дарағәй,
 Уәд фәхай мын кән, хорз паддах, ды дае цәссылжы сатағай.

Ис мәм дунейн хлезнате, чи дзы цасфәндидәр хъаяуа, —
 Радт дзы мәгүуыртан рәддауәй, рухсмә цагъайрағты рауалз;
 Хурау сидзәртыл мә исбон, уадз, йәз зәрни тынта тауа,
 Адаем се спаснеты мысой, рох се ингәнни дәр ма уа.

Дәу цы нае хъеуа мә мулкай, уымәй сидзәртыл дәр бафтад,
 Уымәй саразын кәе хидтә, уадз, мә хәзирадеттә рафтад;
 Ма смы бацауәрд, — мә фәстә се 'ппәт бazzайәнт хәрзахаftай!
 Уйын дәм уымән фыссын, — иунәг у дае бон бакәнин афтә.

Нал ис абонай фәстәмә ам мә кой әмә мә хъир дәр,
 Алцы раст фыссын, уыдзәнни сомбон ме 'видисән дае зәрда;
 Хәйрәт — иблиси фәлывдәй у ләджен фәлывд әевзәрдәр.
 Цай, ныббар мын-иу хәларәй, — азым ини хәссы мәрлтәм.

Шермадини дын фәдзәхсүн — ме 'муд, ме 'нуылд цагъары,
 Рыст, архәндәг у иштәккә, масть дудға фыд әевзары.
 Уйын-иу барәвдау мә бәсты, — поджы ма бахаяса сары
 Аемә ма кәна ләсәнта цәссыг паддахы хәдзары.

Үұмла ахицән мәе ныстуан әмәе балхынцы ма: фыстает;
Лидзын, ме 'рдхордмә бәлгәйне уәл жардунарает ысlystает;
Лидзын әз, фәләе үәт үдым сағъес ма 'ртыксәд житъыснает.
Үе зиян бабын үәл, уыздынән ныр үәт тухитәй саерхызт ләт».

Шермадина къухы спаснет уызы 'икъард чиныг ышсагъта:
«Ростеванимә-иү ай хъавғә радт мәе фәстә, мәе хүр, — загъта, —
Ныр қаेуыл дардзан йәз зәрдае де 'мбәрің ие 'рхәндәт паддах та!»
Атыхт цағъарыл, йәе ныхас аскъуыл, — цәссыг ай ие уағъта.

АВТАНДИЛ КУВЫ ХУЫЦАУМАӘ

K

уыы: «Үә хуыцау, ды дарыс сур зәхх, деңдікшызыл даे бартае,
Күн дае цинәй ыстәм хайджыны, күн — дае фылдахы цъәх артае,
Ды — нае бәллиңты цырагъдар, сусағ — не 'иуса'й, нае ңардае,
Радт мын раст фәндаг ынсанмәе, фидар бахиз мәе дае уартай.

Үә, бәстү сәрү тых, ракае, айс мәе лағызтайы ныхастае,
Үарэттәй зәрдәтү фәедарыс ды қәрәдзийл ныхастае,
Æз мәе рұхс құрай фәхудаудән, — атар, ацухи мәе цәсттәй,
Ды нае үарзты цәхәр үымән дар йәе чысыл риуы нуәрстәй.

Үә, бәстү сәрү хәлар тых, үә, мәе бәллиңтә нывәндәг,
Рұхс, үөлахизы қәрон мын радт мәе фәндаген, мәе фәндтән;
Хиз мәе уадтмығъәй фурды, тары, — хәйраәджы фылғандае!
Æмә ингәнмә хәсдзынаен яз дае номараен нывәндтәе!»

Бәхым алабт әмә хъавғае ахызт кулдуарыл, фәраст та.
Шермадины зәрдә бazzад талынг, рох зәппадзау, хастау, —
Ниудта, тұгхәнциә յәе цәссес әбеста, донивылдау, ласта;
Үарзон хицауәй фәхищән цин цагъайрагән қәд хаста!

РОСТЕВАН БАЗЫДТА АВТАНДИЛЫ АХЪУЫЗЫНЫ ХАБАР

А

цыл, афардати ләпппу, ныр не койы сәр — жидартас;
Падзах бол фәбадт тызмәтәй, никәй не 'ркуырда йә зәрда,
Растад дыккаг бол дәр тарәй, калы фырмәстәй цәхәртә.
Басидт вазирмә, фәзынд әм, ризинц дураемир ағсәртә.

Падзах бакасты, күн федта; у мәрдонваелурс, тәсмардау,
Үәд фәфәлмәнис: «Ыңон мәм иңи не хъумын, не хъардта.
Дэйр цауыл цыди, -- не зонын, зонын ну — ыссымгытан артау.
Үәд, цы мын загътай, цы 'рциди, гъе, цәй тыххәй кодтай сар та?

Кәнә ләппүйиң цы хъумын, кәнә мән хылмае күйд равдәлд?
Мәнг не фазатынц: «Тәрк имхас у не фыдбылызтан авдән».
Зон — кәд цы загъын аәмбелы, бәздәх гъенир аәмә бавдаел, —
Ногай радзур мын: цы домттай, раст, күйд лей радзырдтай, афтә.

Ризгә сферхатт кодта вазир ногай йе зоныны хъастае.
Хи инууромгә цыбыр дзуапа падзах раләчмерста маестай:
«Фестон дзуттаг күйд, — дә зонд ма кәл дәхимае ис жеххәстәй!
Банцай, ба, зәгъын, мә бол да нал у, маяул кал да хъаста!»

Рашыл, бацагуырдта вазир, фәлә никүн сардта хуры.
Чидәр цагъартәй дэйназгә «Спаснет ахъуызын» — дзуры.
«Æз не бауәндэзинен — вазир батыхст — уый загъын йә цуры,
Фаг мыл аныдзәвәл, ныр та йәм исчи бацауәд уж, — курын».

Вазир галуанмә күнинә зәхт, паддзах рарыста жәндәрү;
 Хабар базонгә йә зәрдә уый дәр мидәмә нә тәри;
 Тъизы паддзахаң йә зәрдә, — маст, дызәрдиг әм ағсәрү;
 «Ацыл, ахъұзызд» — фәстагмә хъуыды ферттывта йә сәры.

Әмәе къәләтджини иседуг бандзыг, дурдзавдау, жекъардай.
 «Ex! — Ныууләфыд фәстагмә, — уызы хинәйдзаг мәнгардән!..»
 Загъта цагъартән: «Ныртәккә вазирмә фәсисидут ардәм!»
 Мәниә паддзахы раз вазир цымы 'рбаләууыди мардаң!.

Нал и туджы цымыртт цәсгомы, уадул уардигъумыз нал дары;
 Паддзах бафарста: «Хурзәрни кәд ихсыд майау и'атары?»
 Вазир бауендыйд: «Ахъұзызд, ног нә бахъуыди сау дарын.
 Махмә нал худы хурты хур, бол, әмбисбон ныл баталынг!»

Ростеван, мәгуыр, пынкуынта, ниуы — чи ма йә уромы?
 Хойы сәр әмәе бындыггай урс цыллае зачъетә тоны:
 «Уә, мәе буцхъомыл, мәе уд мын уый күнде пыппәрстай зындоны?
 Ныр мәе цәстистән дә фәстәе рухс цы хур кәндзән, мәе боным?»

Сәр дә уаҳсұтыл күн қәссай, — иунәг маку зәгъ дәхицәй;
 Иунәг — де схәссәг, — дә уындаі мәниә чи мәгуыр фәхициә!
 Үәвгә, иунәгән цы уаил, — зәрдә, зәрдә дә фәсисидзәр!
 Үәуу, танталы фыл-зынты ныр мәе зәронд сәр күндердән?

Үәуу, мәгуыр йәе бол, ды чемә цуани нал ҳәтдзына ҳәхты,
 Пуртихъазджен 'хәен фәзы дәу цы цәст аттурдзән уәгъды,
 Де 'хцион уаз хъяләес цы хъусты ныр әевзиңт хъуытаз нае җәгъды!
 Циу мәе паддзахад әниә дәу? — Мәниә нал лаууын мәе къәхтыл!

Ома стонг дын күн уа искуы, — уый мәе не 'ндавдзән, нае мардзән:
 Хохы сырдты 'хәен уай, фәзы, — дәу дә фаты биринкъ дардзән,
 Рухс дә фәндагмә дәр, зонны, арв алдзән цырағтъә дардзән.
 Иу — мәе ингәнныл әрмәстдәр хъарм — дә цәстистысиг нае уардзән».

Хабар айхъуыстис, әмбойны сымъа тохвәдис ныууасыл,
 Адәм къордгәйттәй ызгъордтой, галуан уәзәдәттәй күү наал зынд;
 Чи йә зачъетә рәдүүү, чи, йә сәрхойгә, дзыназы,
 «Мәннәс саударән бол, — дзурыны, — хур ным батари — зынгбазы!».

Паддаах уәзәдәтты күү федта, уәед хәекъуырцуккүйдәй ныккуынта,
 Зәегъә: «Ракәсүт-ма мәннә, хур ным болыгон күү ныттар!
 Ау, цы Ыын ракодтам? Махәй уый йә цәстүсүндү күүд үздәт?
 Ным күү раләүүа уәззаяу хәст, — уыйай чи зоны йә хұмыннадаг?!»

Бирә сар-долой фәкодтой, Ростеван фәстагмаә загъата:
 «Цымә чемә ис йә балцы, гъе, кәмәен фәдзәхсү мах та?»
 Шермадин, мәтүүр, нымдәнгә размә раләүүүди тагъыд-тагъыд,
 Автандилы ныстуан радта жәмә йе 'икъард сәр аруягъата.

Дзуры: «Уыцы фыст ыссардтон әэз мә хицауән йә уаты;
 Ниудтой цагъайрасттә, — ног, дам, аңыд не спаспет — бәтъатыр.
 Алчи хъазайрасттәй ам ис; балцы иннәгәй и, — хатын;
 Циу мә удағас, мәнн амар, паддаах, ма мын бакә хатыр!»

Ныстуан бакасгә ныккалдтой ногәй сау цәссыг — уыраугә,
 Паддаах маройы бол расидт: «Маст ным не 'ркәндән уәззаяудаэр!
 Автандилы балцаен кувәнт не 'ппәт идәдтә, наә цаудтә,
 Қәд наә бәлләционмә хәларәй искуы ракәсил хұмыцау дәр».

АВТАНДИЛЫ ДЫККАГ БАЛЦ

әй зәрин хүрәй фәннипәрд, уәл цыренциалх у, фидаум,
Хурмә бахаасттаг, -- иыффәлурс, арвыл рухс тынтае нае тауы.
Фәләк уардийен әнахур уайтагъыд бе 'мпылд сәр аерхауы,
Афтәе уарзонаң фәннипәрд уды судзгәе рис ысқылауы.

Ныр Автандилы хъуылдаттәе дарлдаер райдайон нымайын;
Үйй, мәстәлгъедәй дәнназгәе, дәләк тыгъыд быдыры уайы;
Тинатини цәгсом мысгә, хурыл ләппүйы цәст зайы,
Әмәе уарзоныл хъыныңымай уызы судзгәе зындкы тайы.

Бамыр, бандзыг віеймы исдуг, дудгә сағъәсесы тыфылы.
Цыма ләппүйы цәстытәй Тигр тулғ-гуылғәнгәе ивылы.
Хатт фәфәнд кәнәи фәстәмәе, цыма фәсмон аем ныхылы;
Биәк кәм ләтәрды, -- на хаты, афтәе хъуылдыты нығъуылы.

«Үә, мае уллаууын, аңа дауу ныр күнд бафаеразон? — дзуры, —
Зәрдәе хивәндәй фәстәмәе домы, раздәхын маे куры;
Донласт ме 'рхәндәг цәстытәе ниуга: агурынц сәх хуры;
Үарзтәй чи лизза, — фәстагык уый йәе карз азар аерсуры!

Әз да фенинмае мае зәрдәе, цей, ци 'хсызгон цинил дарон?
Райсон марән кард мае къукмәе — марон хи жәмә күнд марон?! —
Үәгуу, мае мәтәй дае мае фәстәе судзгәе сағъәсес күм 'ппарон!
Нә, цәссыгкалгә, хуыздәр у — масты дудгәе фыл аевзарон!

Хурты хұрзәрін, ыңрагъау, судзыс дүн-дунейін тары;
 Раестәт барджының жиносты, умй, даे сыгъзәрін фат бары;
 Әрдәм үд-жемуд жәмбаст тых ис дае хъомысы, дае бары;
 Ие 'имбал бакән мә, — кәд искуы исчи уарзатанд ыссары.

Ахуыр зондажынты нымадәй нае тыхджын бардуаг зынг хурау; —
 Сис мын ме уәнтты рәхысбаст, — ләг хуздәр ма дае шы кура! —
 Мәнене лалагур фәңцилтән жәмә фесефтон ыңкура,
 А маст чи бабыхсдәзен? — зәрдә хъуамә 'фәйнагәй уа, дур уа!»

Афтә, 'рхәндәгәй дзыназғә, бур мыдадз ыңрагъау, тади
 Әмәе байрәджым тасәй, уадау, тығъд бидыры уади.
 Тар-иу раләууыздис ахсаев, — худгә стъалытәй-ну ради;
 Кастан сәм, уарzonы ныхастә семә райдымда-ну уадид.

«Мәй, хұмыцауы хатыр бакә, — хъуысти ләппүйән йә ләгъэтә, —
 Дарыс барджының дае күкүх уарзты сусәджы тәрәэтә;
 Мәй, дае халдих у мә уарзон, радт мын фидары фәрәэтә, —
 Уыци де 'игтеси ма фенои искуы рухсалатға мә цәсткәй!»

Бон йә мәт уыдис, йә сағъас; цин мын талынг ахсаев хаста;
 Искуы фурды быз-иу рахызт, бәх-иу бәласыл әрбаста
 Әмәе түгхәецә йә цәссыт үлән дард деңджеzымж ласта.
 Ног-иу агадтис йә бәхыл, тахт-иу, цалынмә нә бастад.

Уади тығъд бидиртү, хәхты иунаегай, йә цәссыг калдта;
 Хатт-иу сөгъ-хъәеддаг — жертылтта, ўе стонг физонәгәй мардта
 Әмәе стъалымзәрде размә инугә йе 'нкъард фәндаг дардта:
 «Үә мә малусәг, мә уарди, цин жәнәсымах мә цард та?!»

Се 'ппәт чи фыссы — цы 'взәрста мастәй, сағъасей жикъард риу?
 Кәнәе райсомәй изәрмәе умй цы мысыди, куыл царди?
 Тут йә уадултыл жерттыста, — цыма митхъәпәнныл уарди.
 Уәртә разынди фәстагмә хъәеды ләгъеты сәр къардину.

Хъезәй бахызтис, Асмат әм ратахт, фырцинәй фәкуылдар
 Әмәе уысы уысың ис чыздығи цинимәй йақ күйд дәр.
 Ләппу 'ргәпп ласта, ныттыхст ыл, цыма хойы 'фындағы 'фымәр.
 Ләт кәмә бәлла, — йағ фендей зәрдә байрайы бәтүүлдер!

Ләппу бадзуры: «Нәе зыны хицая ләгәтү къәсәрүл!»
 Чызг әрхәндәлгей ныккүйдат: «Түг ныуарын мәе сәрүл!»
 Ниуы: «Д'аңыдай фәстәмә ләппу ләгәтү нәе цәрү,
 Аңыд, нал хъумыс йағ кой дәр, әз ам ишнегәй ләзәрүн!».

Цыма спаспетән йағ зәрдә исчи баражуыста кардай:
 «Уый та күл, мәе хо? — Асматмә дзуры тарәрфығ, әнкъардай, —
 Әз на басастон мәе сомы, мәнә 'рыздәхтән әм дарлай,
 Уый мәм не 'рлакууд, фәсайдат мән ағжатыраій, мәнгардай!»

Әз мәе фәрның цард аңа уый кәд әрдумае дәр нае дардтон,
 Уед күйд тагыл ферох даен уымай? Ау, мәе уд ма та цы хъардтон!
 Уый фәслүвд разынд, әз, уйнау, дымрд аңаңхуаджы нае радтон!
 Уатвә, дис дәр ыл цы канын: ног та ме 'намонд ыссардтон!»

«Уымай раст зәгъыс, — йағ ныхас ләппүйән Асмат уромы, —
 Фәлә, байхъус-ма, — гәйдэлзырд мәе 'взаг не скәрдләзи мәе комы:
 Ләт йағ зәрдайе, йағ удаі, хъуамае 'ххәст кәна йағ сомы;
 Уымен мур зәрдә күү нал ис, уед зәгъдау ма дәзы цы домыс?

Зонд, аңкъарән амәе зәрдә кусынц, архайынц амбастай:
 Зәрдә хистәр у, фәфәэмьынц уый күрмәй амәе цындицастай;
 Ләт — аңаңзәрдә — дзыназдзән цардмәе хъодығонд, ныфсастай.
 Ды наема зоныс, цы федта уый зәрдәхалән фылмастай.

Ам күү бazzадаис йемәе, раст уед уыданд дае уайдзәф; —
 Уый фыдаевзарән мәе дзырдтай ныр дае цәестытыл күйд уайдзән!
 Фестдзән сау фәнимк мәе комы ме 'взаг, бампылдзән, ныуайдзән,
 Фәлә уый зынтай цы фелта, — се 'пәлет никәлдәр нымайдзән,

Уйын цы фылтәе федта, уйдон, зәгъиге, дуры хүылфы бакиен, —
 Дур фәхваудзәни фәрчытә, де знаг — йе 'тъдауән, йә уагән!
 Судзәе сай цәссыг фәкаалдат Тигры фурдуләнни фаг дәр.
 Цардәй зонынджын, дәсни у исчи искәйи хъумыллатын.

Иугәр «ацажуон» күм загъыта, саргъ, йә гәрзтәе йәм күм 'рхастон,
 Зәгъын, де 'рхорд дәм күм 'рцауа, уәд цы ми бакаен? — фарстон.
 Искум 'ввахс ран, дам, мә ссардзән, цәй, мә дэзырд ма, дам, кәд састон?
 Рох мә нау, зәгъиге, мә хәллар — ам ләуудзынән ин ныбастон.

Загъыта: «'Нхъәлмәй йәм кәсдзынән, хицая дән, мә хо, мә дэзырдән.
 Уада, мә цәестытай ныллаууает ам мә цәссыгты цыхцыртә!
 Мард уон — бавәрәд мә, ам мә хурмә ма ныуудазәд сырдтиң,
 Кәд сәрәгас уон, уәд та мын исты баахуыс кәнәел цырдәэр».

Хур мын уымы бонәй ардәм худгае нал ыссыгъди хохым.
 Цәссыг атыдта йә беттән, мастиен нал хәцын йә рохыл.
 Ниуын, иудадзыг мә зәрдә бафтыд «аххыл» әемә «оххыл».
 Басыгъд ме 'намонд сөр мәнәе, — бazzад улхассәгәй рохы!

Ис, дам, иу дурыл Китайы фыст әмбисонды ныхәстә:
 «Чи ин агуры хәлләрттә, — у йә уды знаг ярмәстдәр».
 Уарди иунагәй ныффәлурс ам, хъәдди халонау, мастьай.
 Уйын күм 'рцагурис, — аңус дын рох нае фәкәнид дае хәрзтәе».

Автандил әм дзуры: «Раст дае, уәгъиди 'фхәрдтон ай, — күм сәттын,
 Фәләе, зоныс ай, йи мәт мын рагай үдаңынай нае дәтты.
 Мәнәе донагур, цәф сагау, зилин, агурын ай хъедты,
 Зилин тыгъд быйрты, хәхты, фәләе ие 'мбәлмын йәе фәлтыл.

Калы лалфәрдмәг мә фәдым хъарм налхъуыт-налмас яртаехта,
 Уйын цәссыгдзастай ныуагъытон, — ардәм дард балцы күм здахтән.
 Сагъәс, уды низ ныуагъытон бүч, хуыцауы 'мсәр паддахтән;
 Балцы раҳъуызгә мәхимә рапистон се 'ппасты фылдах дәр.

Номдзыд ме схәссәт, мә хиңау, — хайджын амонаңай, ағъдауәй, —
Царвау батади мә сәрүл, бүц рәвәйдә тә мә рәдауәй,
Сайды бazzали — зәрдәхәләд ныр мә раңдыры фыдауәй.
Уыл чи раңды мәңгардай, уый цы 'ихәл ма уа хуыңауәй?!

Уый, мә хәлары тыххәй дән ахәм танталы фыл-зыны;
Уымә удаистәй уадтән аәз мә хъал жәмае мә фыны.
Мәниә 'ршыдән аәм, әрмәстәй ай ам жөнхъәлцау җәст иә уыны
Аәмә сагъас мын ағъатыр ног мә фәлләд ул жөксини.

Цәй, фәдән, мә хо, мә ныхас, — рәстәт нал амона дардләр;
Ивгүүзд тухитыл фәсмониә ристә никүы кодтой къадләр.
Цон, ыссарин ай кәд искуы, науәд ницы у мә царл дәр,
Науәд амонаңа ысқуыстај үйе рәвәйдә дәр, йе пард дәр».

Аздахт, афардәгис ууыл, тар, әрхәндәгей фәңауы,
Ахызт донаї жәмә хъәзәй, араст дидиндәстә цылах наууыл.
Цыма басыд жемә 'ргъевстай уарди дымгәбайы ныккауы:
«Уастән, бастылай, мә хъысмат, кәд да фылбылыз на феуы!»

Дзуры: «Уә хуыңау, җәмәй дән уый бәрд азымжын дә разы?
Иппәрд — уарзеттәй мә сыгъд сәр, иу — күрой ма Ыыл иә разылд
Зәрдә йе 'мбисыл фәдихис жемә цалы мәст фәразы!
Аскъуый, мә 'гъуыз царл, жембайны, — уай цәйиәфлатау тәразыл!

Ихдзагъд уарди мын мә зәрда, фатау, атында йе сыйназай:
Ме 'рдхорд басаста йе сомы, ныр цы ныфс мә уа — фәзындызән?
Уый күү иә ссарон — женус мәст зәрдахалан жөксиндәзән.
Жен жандар хәлар иә хъяуы, йе 'нгәс иичи даер иә уыдзән.

Диссаг, лөг хәед-зонд, жембарға, хатт күүд дәзәгъәлә дзынназы!
Мастай ницы ис — күү зоны, уәд цамжән жәзары уа зын?
Бакән уый бәстес дә хуымдат — цин жертәха дәм зынгбазыр.
Цон, хуыздәр уылзән — ыссарон хур рәхснаг хъәзезау кәм тасы».

Ацыл, агуры, йæ рустыл цæссыг хъарм къæвдатæй уары.
Хъуысым боныгон йæ сидым, хъуысы 'хæвыгон мæйдари.
Лæппу 'ртæ боны кум зилид, — хъæдтæ, кæмттæ, хæхтæ спары;
Никуы ничи зыны, ииугæ дарлдаær йе 'икъард фæндаг дары.

Дэуры: «Уæ, хуыцау, цы дардтон ахæм а зæххыл уæззай хæс;
Тон æрхæндæгæй дæ бонтæ, царды рухс амондмæ ма 'хæсс?!
Цæй, зынудисæн æгтыгæд у, ныр фæстаджы тæрхон рахæсс:
Даргъ мын мауал кæп мæ бонтæ, — циней раина мæ сагъæс!»

АВТАНДИЛ ССАРДТА ТАРИЕЛЫ

айы додойгэнгә ләппу, иу ран иу къуылдыммәх хизы,
Акаст къухауонай, далае дагты хуры тин кәм ризы,
Уым умыны, цымы уягъидон сау бәх хъамылгәрон хизы:
«Уый у!» — ферттывта йәс сәрә, дагъат исдуг җәест иш исы.

Зәрдәх 'хон сәххәтт ишләста, зәрдәх фервәэтис йәс мәтәй,
Пе 'иңкъард атары, йәс цинтәе уадид башты сәдәтә.
Уарди юе 'рвон хүмызы бацыд, калы рухс дзәнхъавт тәмәнта.
Ләппу хъамылы ныммидәг, — цымы уадтымыгъ ызнатай.

Хаудәй юе 'рдхорды күү федта, уәд йәс мидбынаты бандзыг:
Ләппу — тугамахст, йәс уындәй удмае сагъәссы марг талды;
Цәгстом, риу — рәммыгъд, тындтыта, мард у, — чи дээ зәгъездән уадзыг!
Кәд йәс уәлион цард аскъуыд әәмәе банимает йәс сау зынг.

Ис йәс иу фарсмә наал домбай; — гүмәйдән сәр фәхицән кардай.
Үәртә юе 'ниж фарсмә наууыл адәргъ карз ыстай дымхъмардәй.
Уары ләппүйи җәстәтәй судзгә сау цәссыг тәркуардәй.
Тарф ын арауы йәс зәрдәх мааст зымдойнаджы цъаҳ артәй.

Бамыр, байгомыг бынтоңдаэр әәмәе наал кәссы йәс җәстәй,
Цәрдәтәй ахицәнис, ацух, — мәрләтәм феввахси, фәхәстәг.
Үәгъыдь дзуры йәем йәс номәй, — уымәе наал хъуысы ныхәстә!
Рәвәдәз әрфистәгис, әввахс әәм цулдае бауадис әрғәевстәй.

Автандыл сәрфы йәе дысадай хъавға юе 'рдхорды цәссыгтае;
 Зәгъыға, ракас-ма мәм, — ног ын хъэр кәнен ые хъусы тыңғдаер:
 «Фен-ма, мәнәң дәм фәзьындән, — хайджын де 'рхәндәг, да хъыттай».
 Уй ые не 'мбары, нае башкыуыст сау цәст, тарәлхының зәрфыг дәр.

Алцы раст загътон — күмд үзди: хин, фиелывид митәй сәрхазыт даен.
 Ног ын асәрфта ые цәссиг, ләттү фенғасау, фәхуыздәр
 Аәмәе юе 'рдхорды ныттыхстис әмәе скалдтой та сәе хұмз дәр.
 Ләт — хұмызуы сконд нае райғуырд се 'игәс никуыма, зәххыстын!

Тариел зәттү: «Хұмызуын табу, ме 'муд та әрциздін! —
 Мән ам удмидат кәй федтайд, үымәй хиңау даен мәе дызыртады.
 Уадз мәе ныр, адзал әрхастағ, ниуон, — кәд фәзьыниң қырдәр.
 Фәлә кү' амәлон, уәд-иу мат бавәр, ма мат ныууадз сырдатан!»

Автандыл аәм дәзуры: «Үй та де 'взаг, уаих уай, цы скарста?
 Цымәе чи үздәненис ахәм — никуы никәйы нае уарзта?
 Фәлә зондажын ләт ые фәндат қарды тухиттей кәд барста?
 Хи кәд чи мардта, йәе митәй зини чи фыдамонд фарста?»

Ды кәд зондажын дае, уәд бабыхс, — алы зондажын дәр күн зоны:
 Тасын сағыясан ләттау-ләт никуы бархийе нае комы.
 Маст ые зәрдейни тыхажын ләт фидар, дураемыр уромы.
 Йе 'икъард, юе 'рхәндәтәй, ниугәе, сонт ныххаудзәни зындоны.

Ды хәд-зонд уәзғә нае зоныс — ам дае бакәнин күнд хъәуы;
 Бадае сырдты 'мдзәрени, ниуыс әмәе уымәй дын цы цәууы?
 Ныр дае сағт хурән цы 'ххуыс уой де 'икъард хъардожытә, дае қаууми?
 Макә, ма, маң хур, зындоимә ма тынди бархийе уәләеуыл.

Әви искуындар ма қарды уарзт уәззазу уарғызен нае хаессынц?
 Фәлә уый тыххай ачыкъәлмәт райғае с'адзалмә нае кәссынц!
 Ды дахи күнд марыс? — Адат се 'икъард се 'хсарай әмбәхсынц:
 Ау, кәд чи 'ртыдта, зәгъ-ма мын, уарди — хулгәбыл — әнәссында?

Фарстой уардый, цөвіттөн: «Уйй ың фенілдаджы раскугъы да? Фәлә де 'ртонын күнд зын у? — тұдқы самағсынц нае күхтә». «Царды стәм — зинаргъда, — загъта, былтәе башкъумистың пұхтә, — Хорз күн саслам уа, күн сарәх, — фәу ыл бадзәннен жәлзұхда!».

Уарди — зайненхал, жиңіруд — ахәм зонындажын күш разын! Ды күнд нае хатыс — дәе шин даे дому тухитан фәразын? Зиннә 'мдзәхтөн ләтән размаң никүн царды цалх нае разын! Додой, сарғәнгә хысысметмаң ды цәмен хәсесін фыдаым?!

Байхъус, ба, хәлар, маң дзырдам, — цом, цауем, исбад даे біхыхыл; Ма хъус зәрдәлеме, — күнине уай ды дае зәрдәйн дәзбәхыхыл. Үәдәе сис дае күх дае фәндиң әмәде 'рхорды фылахыхыл: Цом, хуыздәр үмдзәннен афтә, хин, фәлевідай дын нае зәттын!».

Тариел зәтты: «Цы дэуриң: ме 'взаг нал аладзы комы, Хъус дае ныхаста на хъусын, хивиңд зәрда сәе нае комы. Диссаг, уа'нион дәм күнд фәкаст ацы дудлағып үмромын! Нә, фәхәнцаң даен адзалмә, цин маң нал хъяуы, нае домуын!

Иннегет, иу хәрзиңаң күрһи аez ыстыр хуысауей инугаң: Ам фәхинән ыстәм, уым нае, зәттын, уыңы бәстү сиу кәен; Радт инын даргъ-уаррах тәхенстана уым зәрдәзәттүгі нае цинтән! Үәд, ми хәләртте, у же бәрни фод сымахен та маң ингән.

Уйй кәед жернәндис, чи зәтъдән — уарзиң уарзонмы ма тыңда! Мах дае тағыд хъуама башу уәм, — цин йа: рог базыр айттыңда: Каләм фырцинаң хъарм цәссиг, зарой зәрдәтәе уадыңдау; Хъус дае зәрдәмә, арт ыл-иу макәй амындаң макуы 'идзар!

Зон, мәрден ииз мәм фиезындис, ис ми рухс цин та маң иизы; Каң, иыххуыссынәвонг мәнәс ме 'икъарл царды цырагъ ризы. Аны, сурын дае ма цурәй, уйй дае ма баппараң дисы: Ам маң үд әмәде маң рист буар иумә нал ысты цәедисы.

Ды цы домыс, ды цы дзурыс, уйй мәм наал хъумыс, нае хъары;
 Нал даен а бәстаг, — фәстаг уымс цард, мәләт ыскәнәг бары.
 Цардың къұхсисгә, йағ фәндаг уд жөнусон армә дары,
 Мәрмә — ме 'фхәрд буар, — мәнәй уйый удахос удаңцой кәм ары.

Зондджыны хоныс мә? Цәй засиджын?! Уйй та чи заттъздән сонтай?
 Адәм раст тәрхон федомынц удаңнәнисиз, хәед-зондай.
 Уард — хуры тынтай иппәрд — сәғи низтәй және сонтай.
 Ашу, ма бацу нае хъылды, — ком нае ратдзынаң әншонтәй».

Автандил фәлмәс йағ ныҳас ног, хәрдәбебыдау, ныңанды:
 «Амәл, — де 'икъард ул нае бафтдән үшмәй амонды гүлфәнтүл!
 Фәлде ма разын дәхи зияг және ма ныллау фылғәндүл!»
 Нәй, нае фәтасыл, нае фәчтыл, ләппу не сразу йағ фәнди.

«Хорз, — зәгты, — да бар дахы у, табу, дарләр дәм нае хатын,
 Айбәрц дәлгәнелә кәй дзырдтон, курын уйй тылхәй дәр хатыр.
 Кәд мәләтмәе бәллүс, — амәл, фәлде ма разын әгъятыр, —
 Иунәт, иу хъуылдаг мын бакән, — дзуры 'икъард-зәрдә бәгъятыр. —

Дард сәх хъулайы кәм дарынц уарди сатәг-сая жерцитае, —
 Зоныс, уырдыгай, йағ шурай әз — да фәдисон — арцыдтан.
 Уым мә паддзахы ныууагътон, аргыны не скодтон йағ цытән,
 Ам дау нае хъынуын! Мәе бопын! Уажғымың цас зынтыл хъыңсыдтаң!

Иугәр сурис мә, уәл ма мәм байхъус, — ма фәуон зәрдәхәлд:
 Аїммыст, иу хатт ма, кәлдәрау, дау куы федтани уәлбәхәй!
 Аз фәңцидан фәстәмәе уәл әвәмсонаң, дәлбәхәй,
 Дау ныууагътаниң ахәхай ам мә уайдзәфү фылдахәй!

Раст-ма, де 'фсургъыл да фенон», — ләппу хъуыры цъар ивазы,
 Үзінгти тут ысхъаздән сарғыл, зоны, — наал уыдзән ын уа зын;
 Хъез куы базмәла, — фәңудзән және бакомдзән жертасын.
 Тариел ысразы, фенгәс, цин ыл асәрфта йағ базыр;

Загыт: «Бағжелварон, фенон, ме 'фсурғъ мәм қастат арбалас»,
 Уй ғәе схизын кодта саргъымғ, ләпппу быдыры 'рдәм араст.
 Түг та түгдадзинты схъазыд, астәу базмалыди — талас.
 Әмәе мәрдтәй цәрдтәм раздәхт, сагъас атал, цима, халас.

Автандил — уәздан, дәйрдарахст аив йе 'рдхорды ирхәфста;
 Пе 'вдадз лал былты фәсэыхъұры удыл цини арт әндзәрста;
 Уй ңур зокъохъус зәрәдтә ног үйданккой цәргәстая.
 Әмәе баҳъялдәти ләпппу, зәрдә — ихуазал — жәртәфстая.

Масты хосгенәт фәхатыл — дәйрәл ғәе нысаныл жембели
 Әмәе худгә уарди фестад, — цини байрайын жембели.
 Әмәе сонт зәрдәйим, зондыл дәйрәд — уырзәй әвзәрст үзелі;
 Әмәе, 'взистхъяләес хұмытазау, хұусты үдаңаңғон зәлелі.

Дәйрәл дәйрәд расайдта, Автандил Тарнелы хинәй къахы:
 «Дис дәм ма фәкәсәл, ме 'рдхорд, — ныхас иннаердем ыздахи:
 Ди кәй дудгә мәтәй тайыс әмәе нал лаууыс дәе къахыл,
 Уымен цас уарзыс ғәе ләвар — умызы цонгдарән аниахуыр?»

Тарнел зәгъы: «Цы дзаума ләт зынаргъәдерыл нымай!?
 Аци цонгдарән күниш уа, — җәстстыл ме стъвали күйд уайа?
 Үәлдәф, дон әмәе мын а зәхх не сты удаенаджын айау;
 Фарст — аниахъола ғәе мастаң зәрдә бакъуыры хъылмайау».

Автандил әм баздахт: «Рагай уый дәе әлестәнгасы хатын;
 Ныр, зәгъыға дәр ма ғәе кодтай, уәдәе не 'мәблұ дын хатыр:
 Умызы цонгдарәнәй раздәр хъуамәе равзарис Асматы;
 Афтә бакәниид латтау-лат, — зонын, — ме 'рдхорды бынаты.

Уазал цонгдарән зәрингүйрәл джиппы рауагъта зәринәй,
 Үл дзы най, нае хъары мисхал уымә де 'икъардәй, дәе цинәй.
 Демәе — уый, Асмат дәе ферох! Зәдә чи байы зинәй?
 Баззад уымәй дәр дәе хогонд демәе уышы хур-лексинәй.

Үе 'хсан уарэт хүшгәннет чи уыд, хо цы сыйгадамондай загытай,
 Иуяй иинәмәе үе хъавгә чиниг чи хаста-иу тагыд-тагыд,
 Ие 'дзәм фесәфтәй дә уарzon маst кәй зәрдәмәе нытtagтый,
 Уый ныр, уаих уай, дзәгъяләй хъеды сымрдты 'хсан ныуагтый!».

Тариел фәччыли: «Раст да, — нај тәргигъәеддагдар уымәй, —
 Ныр мәнимә чи кәсес инуга, хуры чи фәмисы 'рхумай.
 Ног та фервәзтәи дә фәрци инугәр ингәни цымсымай,
 Цом-ма, фенәм ай, — ма зәрда, цыма, суәгъд мәрдон хъыннымай!».

Ләппу сразы ис, фәцәуат, йе 'рдхорд райгә у йә равгәй;
 Цәй, куыд сә сныв кәнен афтә — удыл, зәрдәйыл әндавгә? —
 Былтә — уардий къуыбыртә, рухсазыд даңдастая — дзәнхъавгай.
 Калмы расайдән йе хуынкәй ләт адлжын ныхасай хъавгә.

Автандил ын загыта: «Зон ай, аэз мае ул дае циниль хъарын.
 Фәлә не 'мбәлә дәүән дәр афтә де 'икъард зәрде марын;
 Ахуыр, зондажын куы да, — уый да, цәй, цәмән наә фәнди 'мбарын:
 Искуы 'мбәхст хәзәнамә ма 'внал, — уәл цы пайда у йә дарын?

Мастай ма 'ихъялмәе кәс хорзмае, — уәгъды, дзәгъяләи дае 'хсындән!
 Није әниабонимгүүд сәфән, уый наә уым даәмә наә уыдзән!
 Уарди 'ртә Бони фәецхү хурәй, — ма багъгъял нымпилдән.
 Амонд — фезмәлдү, уәлахиз, кәл хуыцау дәтта, — фәзындән.

Ләппу йе 'рдхордай фәбузныг: «У дае хәрзамынд аваддау;
 Хорз у, зонындажы йе дымртәй уххос зәрдәмәе кум тадза!
 Фәлә ме стыр маст куыд быхсон? Уымачи чи зоны цы мадзал?!
 Макә, ма ми 'фхәр, — дәхи дын суры уарзәтти фыладзал.

 Арт йе лыман у мыладзан, артау уый тыххай фәсүлдү;
 Дони не ссүддәзән, — әнусмәе у йә уленимә зулдых;
 Ну низ, иу рисей кәмдәрид зәрде ингүүзын рәмудзы,
 Да — мае низәй сад наә хатыс ме 'тъдау, — де 'взаг дае нымудзы!»

ТАРИЕЛ ДЗУРЫ, КУЫД
АМАРДТА ДОМБАЙ ӘМӘ
СТАЙЫ

ыр, цы мыл аерцыдис, уый, дын, хъус-ма, ралзурон аххастай
Әмә стай, мә хәлар, ракен уызы уайдзәфы ныхаста!
Бирәе 'ихъялмә кәссын бахъуыд мән мә ләгеты дағ фәстә,
Әмә сәфәлмәңецдән, загытоң: «Быдыр фенон ма маң кастай».

Уәләе дагы сәрмәе рагъәй фәзмәе къухаууонай кастай:
Уым ыстай әмәе домбайән дисы баҳаудтән сәе хъвастай.
Кодтой уарзәтты цин, уый мын уад бәргәе кайдта мәе маңтәй,
Фәләе схымсты фәстагмә, систой bogътәе кәнны тарстай.

Тох смы бацайдагъ, маләтдзаг, иу сие иннәмәи на барста;
Иу сие иннәмәи маңтджынай уым ызнаджы цастай барста.
Сыл ыстай фәчъыл фәстагмә, наел уәлдай кәд ие уыд карз та!
Суры знает домбай ыстай, уый ма, чи зәгъздәни, — уарзта?!

Әз ысмәстү дән домбайма: «Уый цы ми кәнис даे сонтай?
Ау, дае уарзона куыд сурый? Даелдзәх — де 'тъдау дәр, дае зонд дәр!
Кард фәцъортт ластон, мә бәх дын дагъмә фесхуыстон бирзондәй:
«Цымкъ» — домбайы сәр фәдүүуа, сырд фәхицен ис йиे бонтай».

Фәрник феппәрстон, аерцахстон уызы иу гәппәен ыстай:
Уый мә хүрү 'игәс, — тыхстән ыл, фәләе не сразу мәе пъайлы;
Ныхтәе хәңъәфти ныссагъта, цәнгтүл тулгасәнтә уайы;
Уый дәр амарлтон мәе сонтай, — уарзәд дәлсүдҗыт домбай!

Үаэгә, исдуг әй рәвәдыйтон, — уй ыныллауууди фыдаехыл,
Әз ие бабыхстон, ыстайы үым тыхидзәф ныккодтоң зәххыл.
Әмәе 'рлаеуумди маң зәрдым үәд мәх хуримә ие фахыл.
Дис цауылнә кәнисе — ног та де 'рдхорд бабадтис ие баҳыл?

Уй ын, гъе, 'фсымәр, маң хабар, дис мын кәен маңард, маң митыл:
Уадзыг ие, дэзхъмард күнд ие дәен, зетъын, — ме 'намонд аелгытын;
Цердтәй мәрдтәй 'хсан күрмәджы, сонтәй, улхарғангә, хитын».
Рустыл тутдзассыг аеркалди, — цыма лал фәрдгүүтә митыл.

Тарислан йемә юе 'рдхорд ног фәххынцым кодта цасдәр.
«Фаг у, — загыта йыны фәстагын, — бабыхс, ма тай ямә ма стыл;
Дар да рист зәрдәе хұмынауыл, — у хұмынауы тәрхон растилар;
Уй үә фәхциән күни фәйидид, — иу үә не скодтаң 'раздәр».

Үарәт — аңус-әнус ие мәтәг — у фылтухитән, фылбонтән.
Домы үарәтү шин сәрниывонд, — къухы никуы бафты 'иңонтай.
Үарәт — ие фәлварәт — сәе сәттәг нә стыр шинтән ямәе сонтан —
Зонд күрыхон лаегәй байсы, стәй йәе бацамоны сонтан».

ТАРИЕЛ ӘММЕ АВТАНДИЛ
БАЗДАЕХТЫСТЫ ЛӘГӘТМӘЕ

фте бахаңшә сты дзургә мәнә ләгәтмәе сә бәхтүл.
Чызг әрбазғырда сә размә, цинәй нал лаууы йе къаҳтыл.
Атыхст сагтуыртыл, ярттыбы хур әвзиист цәссыджы 'ртәхты,
Уарзты хъарм улаен әиххъавзы айнат сай хъуына къаедзахтыл.

Чызг кәнәи хуыцауен табу: «Нај дә хъарутән зәгъән дәр,
Дарымс хурдзырагъ нае удтәм рухс дә сыйзәрин тәхәнтәй.
Ныр цы дә стауон, — дәумә сты алқай амонды дәгъалта!
Цин, әхсизгон та мыны радтай, зәрдә нал кәнәи дзәтгъәлтә».

Тариел зәгъы: «Цай амонд? Мәнә 'rbakæs-ма, күнд дудын!
Царды цин нае хәссы бира, маистә расайы нае худын; —
Уйы зөрөнд фәтк у, хысымтә ай раджы сфаелвәрдта мә удыл.
Цин — дә хай, мә xo! Мәхәдәг мард дән, цинән ма цы 'мбудын.

Диссаг дойны ләг хәд-зондәй дон күнү нае фәкалы зәхмәе, —
Үәд мә цәститә цы систой, кәс сә цәссыгты сәх-сәхмәе! —
Комсур афтәмәй мә зәрдә, — сиди хус уарди әртәхмә!
Уәюу, мә рухс фәрдиг, нае цинтә, уйы, күнд расайдтой баеллахмә!»

Автандилән дәр йе уарзон — рухс хур аудадис йе цәстыл;
Арф ныууләмфид: «Мірден цынди ам мә цәститә күнине сты? —
У сын бопы рухс әвгъяуаг, — дәу кәм нае уыныңц, цы бәстү!
Ныр цы хыззәмар әвзарын, уйы дын чи зәгъизән мә бәстү?!

Хур йә царды хос, йә цин у, — уый ма уарди дәр әмбары! —
 Хур күн нал ыскәсід рагъай — мах цы бакәнниккем тары?!

Фест ахсон къәдзәх, мәе зәрдә, масти әгъятыр у, нае бары,
 Фәләк хъәц әмә дә хұрын ногай сәмбәлай сәудары.

Уысм фәсабырысты, байрад чызг сәе зәрдәңецой әнгасәй
 Әмәе 'ртәхдзастәй, сәркүләй бахызы мидәмәе сәе разәй.
 Зәххыл ку'айтындзид ыстайдзарм, — аххәст къонайыл әгасәй.
 Бадынц аддожынән, ирхәфсынц хи цыхсызғондәр ныхасәй.

Артыл физонәг фәбури, калы сойдзаессыг әвзистау;
 Фынг — әнәкәрдзын, ысқатта; тар, әнкъард ахсәвәр — хистау.
 Тариелмә хатыниң: «Ахәр», уый хәрны қәм уадзы рис та!
 Фәләк драхмәйн бәрп комдзаг хатыраей йәе дэыхмә систа.

Хорз у зонынджын уынаффә, — зәрдәе 'хызыгонаей рәвдауы;
 Хъус әм, уәд ләгән йәе хууыды рухс, рәствәндагыл әфтауы,
 Уд йәе дудынаей фәллаууы, исдуг йе 'нкъард равг фәхчайы.
 Уәд йәе сагъәсән та йе 'мбис ләг йәе зәттышай фәхъауы.

Иумә сбон кодтой хәларәй уыцы сахъ дыууә домбайы.
 Иу сә иннәмән фәдзырдта, судзгә сагъәсәй күзд тайы. —
 Хәхтыл хур ыскаст, йәхі та дуне 'взист денджызы найы.
 Мысынц с'ардбахаәрд, ләггау-ләг никуы йе 'рдхорды нае сайы.

Тариел зәтгы: «Нәе хъәуму дардыл фидары ныхастә;

Ме 'рдхорд, бағәнделәд хуыцауы, — искуы бафидон дә хәрзтә!

Сомы сомы у, цы дзурәм, исты расгуттә куынае стәм!

Рох нае уымзына мае никуы, дард күн фәңдеуай дә бәстәм.

Нир цы дә курын — цы, зынджы судзын аз ахсәвәй-бонәй,
 Уый жершыкк-әхсонәй не ссыгъд әмәе н'ахумсдзән әнционәй,
 Фәләк ма сәфәнд кән, дәхи дын наујәд басудзәнни, зон жәй,
 Аздәх ардымгәй фәстәмәе, цәр дә хуримә фәндонаеъ.

У хұыщауән дәр ыстырыны — хос ыскана мүн мае низән,
Хәхтә, хәдәтты мүн мае цоппай адәм уымән хәссынц дисән.
Соңт мае ичи худатта раздәр,— фод Асматы зәрдә 'влисан,
Ныр ныххивәнді, иңциәхтәр зәрдә — нал мүн кәнін уиссан».

Автандыл зәтгы: «Мәнг ныхас ис дае уәләнгәй ағсоны,
Ұјевгә, зонынджын, күрышон дае қалдарилдәр ысхоны;—
Ау, хұыщау дәр ма дае низән кәд ысхос кәнін нае зоны,
Ұәл күмд ысфәлдиста цард та арвыл, сурыл әлеме доны?!

Цымәт ус сәфәлдисиң мастан уәд әзәмән бахъуыд хұыщауы?—
Ұйл әдәм тары фәкодта дае, ңаестысыгәй уырауы!
Нә, ңаессыг әмә фылдылызы уарзтыл рагайдәр фидавынц;
Кәл ды не ссарай дае хұры, ұәл мән ме 'взагәй арцауынди?

Цымәт саг лаг та кәд фендиң әмәж мәстү раз артаса?
Маст шайне 'исәр у, цы нае ис йемәе дзуринағ, ныхасар?!

Ұ хұыщау нае ынғас, хысметтә нае, хұлауа, бирә дәр күм хъаза!
Байхъус, бахатыр киен, — хъуамә лаг хәретау хивәнд ма суя.

Хъус, мағұынаффа мүн бамбар, кәд әңаң дағ зонд нае чиуы,
Ардем раңауыны бар мүн радта — хұры халдих чи уыд;
Загытон: «Ме 'рхордым хұмынцымай басығыди мае зәрдә риуы.
Цон-ысхос мүн кәнен исты, ам цы пайда у мае джинуны?»

«Бузынг — загыта мүн, — лағтау-лагт афтә бакаңдзаң армәстләр;
Фидыс уарзты раз, маे разы, уымән баххуысаң дае хәстә»,
Ұәдә, бамбар ай, фәзымдән ам мае уарзонағ фәлдәхстәй;
Шай, маҳи ма Ынн тәннүлдәй ныр күнде равдисон йә ңаестәй?

Алыг үшы ныхас, ұйл мәм дардләр ахеджига нае зыны,
Фәле баххуыды киен — соңт лаг никүн бастуыхы фыд-зыны;
Уарди дидинег күнде кала — рухе, зәрни хұры нае үшыны!
Ұәдә, ме 'фсымәр, мае бар ма уадз, — дае цы сагъас ахсыны.

Бағыаң мә 'рцыдмә кәмфәнді — хъәді, ләгәті уа, хахты,
 Цини рухс тыны нығуылай әви хъарм цәссимдік 'ртәхты, —
 У нырау хәрзүйид, күнд барой дау сәуәхсиди цырағтым,
 Фәләе бағәраз, дә цардым хъоды макуы бакан үәгъеди!

Айс да зәрдәмә ма ләгъэтә: ма стых афәлзә ма фылбонаң;
 Үәд әрхәсдзынән дәм ардәм уаш даудауу жең бәлонәй.
 Майы қас әмәк күм кала уарди дидинә жәртоңай,
 Үйд, күздзы срағайдау, уылзенис ме 'рцид хъусынгәнәг, — зон ай.

Қәд ие фәзын он әмгүйдән, уый нысан уыдзәни — мәрд дән,
 Әмә мауал қас әнхъәлмә дә дард бәлционна — дардләр,
 Кал да цестымыг, — уыдзмысты, зон, да хәләртти — ләгкъадләр.
 Үәд да бар уыдзен да цин дәр әмә де 'иленыфс әнкъард дәр.

А хыага хабар кай дзурин, уый да, развалгъяу, әвзоры;
 Диң дәм ма фәкәсәд хауын: блекәй — сурым, науәй — доны.
 Ау, ңауылна зәгъюн уый та? — фос ие дән, ысдур, әтомыг!
 Арв мын, заххы сәрмә зилгә, карз шы нын кәнен — ие зонын».

Тарнел мын загъта: «Хатын, къух нае сисдзына дә сәйттыл;
 Демә бирә фәдзурон, — наей дын басәттән аянцентты,
 Нәй гәнән; хәлар ие хъусы, — хъус әм ды, иыллау ие фәндил;
 Искүм рапром уыдзен сусат царды деңдҗизы гүлфәнты.

Аңу, ма мыл агуаңид, искәд қәд әрәмбарис ма зынтае.
 Ам уон, искүм уон — шы давы? Зонын ме 'мбалы хъәрзин дәр.
 Уарди дидинә күм 'фтауа — исты уаценхъәл қасын дәм,
 Фәләе, уауу, мәләт күм 'рилеуа раздәр ме 'рдхорды фәзындаї!»

Афтә бадзыртой, ләгай-ләг дзырд ие ратдзәни мәнгардәй.
 Бәхтә фесхүистой, се уынар райхъуист тығыд быдыры дардәй.
 Уым фәйна сырды күм 'ртылтой, уәд әрбаздахтысты 'икъардаї;
 Сом фәхиәнни маст зәрдә, цымы, бағайгитта кардәй.

Уә, мә чинигкасәг, зонын, ныр да цессыг дәр ызғылдзан;
 Зәрдә зәрдәйә фәхицән, — цәссыг фестдзәнис ахсәрдзән;
 Ләт хъедыхалон күниә у, уәд әнәхәлар күнд шердзән?! —
 Уйы зәххон ләттәй әнци та чи сонт, чи рәуизонд әнхъелдзән?

Хур йәе райсомәй күн сказти, чызғен: «Рахәрзбон у», — загътой
 Жәмәе се 'ртә дәр сәркүләй зәхмә хъарм цәссыгтә тагътой,
 Раст, тырысатау, сырх-сырхид рустә судзә пиллон уагътой,
 Дымуу знает дөмбайы чыздыж хъеды иунәгәй ныуугътой.

Тариел кәнен фәндараст дардәне 'нувыд жәмбалы,
 Иемәе рацыди, сә фәстә чызг йәе цәссыгтә нызғылам:
 «Арвы стыалытә, зыңг хур уә уый күн фестин кодта 'взалы!
 Ныр уә дудгәе бол күнд быхсон ацы сау цәссыджы малы?!

Бон күн фәндаунккой нумәе, се 'хәев фурды былмәе 'рхастой.
 Уым араңцаңдысты фәзы, бәхты бәләестың аербастой.
 Уым фәхъынциым колтой нумәе, уавәр алырдәм фәбарстой.
 Уым фәхицәни зын сагъәс ног сә сонт зәрдәтәм айтстой.

Автандыл зәгъы: «Ныссури ныр йәе донгуыраң дае цәстән.
 Де 'рхорд Придонай жәмбойны уәтъыда рацыдтә дае мәстәй;
 Ме скаст уымәе у, фәндаг мый тагъидәр бацамон йәе бәстәм:
 Мулгъазанзары уылдзәнис исты базонаен армаслдаэр».

Тариелен, дын, фәләууыл уәд йәе цәссыгты тәдзынает;
 Күхай амоны Ыны: «Мәнен афтә ком-коммае шаудзынае,
 Хұрыскәсәнірдәм бил-был Мулгъазанзармә ныфтдзынае;
 Фен ай, радиур ын — күнд шары ам йәе сыйғыданонд афсымәр».

Жәмәе сәгъ — хъеддаг жертылдтой. Сойдзаәссыг жертагъында уәхстәй.
 Донбыл баҳордтой ахсәнәвәр. Бамыр, басабыри бәстәе.
 Уым сын хъахъхъәнин сә тарф фын пака, базыртыгъд бәләестә;
 Күн рәдау вәййыс, нае хъысмет, күн бынтон чынылы, маердзәст дае.

Райсом фестадысты раджы,— хур цәхәркалгә күн растад,—
Байхъус уылонмә,— сәе мәтәй зәрдә бazzаданд хастау;
Уади къадатай сәе цәссыг,— фурдмә судзгә сагъәс ласта.
Риу-әмрну тыхстай сәе исдуг къах кәрәдзинә нә хаста.

Фәләе стәй фәсаджил фәндаг,— маңт фәстәмә-размә 'ихъәвзы:
Иу сәе фурдм былтыл араст, иниә — ләгәтмә 'рдәем хъәэзы.
Бирә, бирә рәестәт дардай хъумсы се 'рдиаг, сәе хъәрзын
Әмә саудалынг әеврәгътәй хур йәе рухс цәсгом әмбәрзы.

АВТАНДИЛЫ БАЛЦ ПРИДОНМАӘ

ард, цы 'тъдау дәм ис, цы уавәр, — уйй наә цоппайыл цы 'фтауыс?!

Тарф дыл чи бафтауы йе 'үүсенк, уйй аенус мәнау уырауы!

Лаң кәм райгууры, кәм рәзы, дард мәрдләз та йыл кәм тауыс?!

Фелә дениәуын он чи уа, уйй хуыцау уәллаер раевдауы.

Автандил қатуы, дзыназы, арвмаә додойын хъяны:

«Үзүүа, ме 'рхәндәт пастыты никүү түгдзессыг наә сыйы;

Пемә фембәлд мын күйд зын уыд, — ноджы 'иккярдлаерай йәе мысын;

Лаң лаеджы халдих наә уыдзан, — никүү бацеудзэн йе хузыы».

Сыртти түгдзессыг ыстаеринц, хъуысы хъомпалай сәе хъырныи.

Уарзтай пиллонуадзга бәлицион маст — зәрдахалам ыыхъхууры.

Тинатини фәлғонц худгә сыйы, пастыты раз гууры:

Судзы дәндәгети цырен хал рухс, сырх уардиниы ыыхъхууры.

Уарди йе 'ртахсар әруагъта, цыма их-къяевдайы басыд;

Лал, зәрахсидау, иыффалурс аеме талм — гүмридидиц тасыд,

Тары 'идонвидар фәрәзлә мастан — ляппуйын бои цас уыд!

Тарыл наал дис кодта: хур ин арвыл рагай дәр наә хъазыд.

Ляппу хурзаиринмә дзуры: «Рухскал, дун-дунейы уарди,

Ды Тинатини хүмзән дә, уйй та де 'игас у, дә халдих,

Арвмаә уйй тыххай фәкаесин, фиела: уе 'гәр, заеть, фәкалди —

Зердең не схъармис уәе тынтай аеме уазалы нысалди!

Арвыл иу хуры фәнүхәй зеҳхыл карз ынмат күн схызы,—
Әз дыууә хурай фәнүх дән,— цәй, күндәй быхсон, цы хузы?!

Фәлә дурвидар у зерлә,— сагъас, ма йә дар да хызы:
Кард — хәләгомы знаг,— аруад ыл, уәд йә түгдәссыг әрхұзыза!»

Арвәе байтығыта йәе қәнгтәе, хурты хурзәринә дәзуры:
«Хур,— бағсты сәрә тых — тайы талынг, тар хұылдағ даң шуры,
Цаудәй, бондженәй рөвдауыс алқай, нүнәг цин даң күрүн:
Бон мын ма раив жөксөвай,— ногай фембәлон маң хұрлы!»

Уәе, Зуал,— архым, архәндәг, арвы тарсагъас ыстъалы,
Радт мәрден ашқылар мә удаң, дар маң саудалынды мали,
Маст хәрәджы уарғы қәсдзмынаен, зердә фестын кән аевзали,
Зәгъ ярмасст маң хураен: — мәнде түгдәссыг йәе уарзон калы»,

Уәе, Муштар, даң къухы дарыс уаз рәстәзинады тәрәэстә,—
Радт дыууә зәрдәйен амонд — нұмәе раңаерой сіе рәстәй.
Галиу ма рахәт, арқас мәм,— наң рәстәвзарән фәрәзтә:
Мәнде уарзатай сыйғыд маң зердә поджы ног мастай фәхъаста!

Марих, раңу мәм, ағъатыр цаев маң зәрдәсір да фатаї;
Уадз әмә самаҳсон маң туджы, уйы мәм хъыг наң қәсдзән,— хат ай,
Фәлә радзур мын маң хураен,— цард күнд нал мын у сөрфатаї;
Зоныс, судзғе бәз кәй тындыз зәрдә цинцибәл — баелцуатай.

Аспириз, цәх арты судзын, уарзты худғаे стъалы, ракас:
Лалбыл, уардигыл зеҳхон зек — рухс, фәрнигдаңдаг — маң сагъас.
Үйнди, арвои фиды күн уарыс, уарзты удхос дәр-ма рахаес.
Ног маң слатууын кән маң къахыл, аппар ме уәнгтәй уәззаяу қәс.

Отарид — баелцион ыстъалы,— ме 'игас, ме 'муавәрән зылсы,—
Дәу зынг хур судзы,— уәлларвои, хур — зеҳхон та Автандилы;
Райс маң гуыр, маң цәссыг, арвыл фысс — зеҳхыл, күйрманау, күнд хильн,
Гуыр — ярдунарағ — фыссан сис, тул ай түгдәссылжы мыны.

Мәй, хәлар цәстәй мәм ракәс, мәй, аз дәр, дәуау, ивайын!
Хурың цур мә хұмыз ыскалын, хүрәй аңауын — жәртайын.
Атындыз, радзур мын мә хүрән, — ам мә цәстү сымғ күндү уайы,
Рох мә ма фәкәнәд, зонәд, — уый дәен, уый амондәй райын.

Ныр ыстыялыштә — ме 'вдинсан — авдаій ме 'гъдауән судздзысты:
Хур, Зуал, Муштар, Марих мын дард мә сагастә сурдзысты;
Аспироз, рухс мәй, Отарид, арвыл уарзонмә тулдзысты, —
Мән күнд басымгытта уарзты ынг, уый Ыны се 'пәнәт дәр дзурдзысты».

Әмбес стәй Ыәхшиән загытта: «Фаг дын — хи марын, дэзыназын:
Сагъәс ницы давы, — зин дын, хъулау, де 'икъард үдәй хъазы.
У мә уарзонан йәз дэзыкку, — зонын, — сау сынты тыгъд базыр,
Фәләе маст быхсын у хъуылдаг, — цинән чидәрид фәразы!

Цәй, кәд ма цәрми, уәед райгә, додой нал әембәлү, — дэуры, —
Науәед ахуысдән мә саузынг, худгә нал фендзынан хуры».
Әмбес ләеппүйн нымд зарәт афтәз заердәйни хъыг суры, —
Хъуысы буләмәргүй зарын раст, уыджен уастау, йәз цуры.

Уыны 'хцион зарағмағ зғыорынц сырдтә, хъомпалғәнгә, хъадтәй,
Базад дойнаг дүртүл хъустә әмәе растандымсты дәттәй.
Зары, хъусынтыл әм фесты, ризынц зарәджы қәләнтәй,
Иемәе 'взист цәссыгтә калынц әмәе й'алфәмблай ысқадтә.

ס. 10

АВТАНДИЛ ӘРЦЫД ПРИДОНМӘ

ый жөдай боны фәңзыдис афтә, заргә-кәүгә, 'икъардағай.
Далақ 'рбазындис фәстагмаға ну нау донуланты дардәй;
Былмә 'рбацидис, жерхыз дазы бирә деңджыздзау цағъартә.
«Чи стут? — Дауры сәем, — уә бәстүл хиңау чи дары йә бартә?»

Автандилды уындаған иседуг нал истой сәе цәст дәр;
«Бәлләцион, — бадзырдтой йәем, — д'аккаг не 'взаг и'амоны ныхасте;
Нурадин-Придон — нае хиңау, Мулгъазанзар та — нае бәстә,
Ам — нае зәххы кәрөн, и'арән, дарддәр — Турчы зәхх дә фәстә.

Кадажын, арахстджын — нае хиңау, саттуырд никүү фенис ахәм;
У йә бәхшылхъағтә ѡембисонд номдзыд хурдзәстом паддзахән;
Ие 'хасар — сау диссаг: фылгүл дазы никүү ракәндән хылкъахән.
Уыци хъомысджын сәрхъуызой у нае цардрухстанает махән».

«Бузынг, ме 'фсымаерта, — спаспет бабуц се 'тъдауәй, сәе уагәй, —
Әз — уә хорз паддзахы уазәг, зилин, агурын ай рагәй».
Әмә деңджыздзауты 'рфарста Мулгъазанзармә фәндагәй,
Әмә бацамылтой уылон уазәтген адджын жөзатәй:

«Мәнәе, гъе, фәндаг, иыллау ыл, Мулгъазанзар уадард нал у.
Уым нае сәр, нае паддзах бады, тохты — дардым хъуыст йәе хъару.
Уырдәм бафтдзынә дәес бонмә, фәлә зәрдә дәе күнд барухс?
«Талм у, — дис кәнәм нахимид, — жи худгә фәрдиг — лал у?»

«Диссаг, — дзуры сәм, — мә уындаей, чи у, чи уә кәнен суртә? Уарди тымыгы күң басыл, уәд шең лал ма у, мә хурта! Уйй кәлдәр аертымбын лалау, — наал ис уыны уындаей мур дәр, Адәм радысты мә уындаей, ныр ынфәлүрс дән, ынбүр дән».

Әмәе фәндагыл фиерсти ләппу, рухс тыны үағға, бонау, Талы — үәнгіті кондаей, гүрындыц, зәрдә — дүрвидар, әндонанау. Үайы сарғәнгә, — йәе үдкен цард кәй бастуыхти, зынданау, Әмәе 'вист цәссым ләдәрсы бур нарниң дидиниң, донау.

Чи үмбәлд саг ләппүйл, уйй-ну баси бархийә йә цагъар, Уйй-ну басығын үағға, бурдзыкку цырагъяу, — Үймәй ахициңи бон-ну дудға тар сағыясы баҳауд, — Дарлдаер амылда, күмд инаезд фәндаг доны был ачлахау.

Ләппу цүс фәңди, бирә — Мулгъазанзарма фәхәстәг, Иу ран былдыры сәе сәрүл исынц дүней 'фсад бәстә — Сырдатын рашысты цуаны, хұуысынц уадынды хъәләстә; Дәлә — пагыд сырдаты риелдәгәлтә, шыма дзагағфир угәстә.'

Рамбәлд иу ләгемл, фәрсү йәе, зәттәгә, уыны 'фсад та чи сты? Уйй Ыны радзырда: «Сәе фәдис кәд нае дә бафтыйда дистыл? Приоди цуан кәнен — нае паллаза, хәст куынаң бацайдагъ исти. Ақса, узелә-ма сәм хъәзы, — сырдате хъулайы сты, цынты».

Бәлцион бахъалдзат, жегъдаумл араст, аффәдлонтаем баңыд, — Хур, наәхәркалға, нырттынта, ног йәе целхыдзаг аерхъязыд; Зәттәгә, зәрдәйә фәниндерд, — зәрдә уадидәгән басыд, Хъәз — йәе фидыны раҳсиян гүңр талас, уәненәхцион тасыд.

Тәжкәе уыны сәе сәрты ратахт, уадтыныгъяу, уары, Автандил, дын, жем уәлбәхәй уалид фатәрдин күң едәрид. Аргәй расхынудта тыхджын марғы, кәрләг адарда сырх дари. Ләппу бауд аемә мәнен марғыл рухс дуне ынтары.

Үй Урионы 'фсад күм федтой, цымга фатәрттигъ фәңгула, —
Мәргұты, сырдат ма сәи чи 'хсы! — уайтагыд фехәлди сәи хъула
Әмә сағлагыл тыгуырта систой дистәгәнгә, хурау,
Уәтгә, чи бафәрса хуры, — «чи дә?» — чи кълейных мәдзура!

Дард үшіппор ләдҗимә Придон үәд бәрзонд къуышыл лаууылсис, —
Үйдон — йе 'мәртә, рәстдәзин — се 'игас йе 'фсады нае үйдис.
Хъула райхәлди — күн федта, хъомпал хор-хор ыл күн сыйнис, —
Нүжәй бамәстджыни паддах, кодта иниәмәй мәрдтү дис.

Загъта цагъарән: «Ныуай-ма, сырдат хъулайы күнине сты, —
Үй кәдәм ызғырынц ағсад, саутурым ма бафта сәи цәстүл!
Цагъар бахәшце ис, ағсад хурмә туылф кәнинц йе рәзтү,
Аджих мидбынат, армистай бәззәд паддахы фәдзәхстыл.

Авандыл фәхатыл, — цагъар у бәрәттәнег Придонай,
«Аңу, — загъта Ыны; — фәстәмә, радзур хицауән мае номәй,
Раджы, раджы, зәтъ, фәхәүдтән аәз мае зәхх жәмә мае донай;
Тариелай, зәтъ, көрвист дән бәстү иниә дард кәронай».

Цагъар аымд жәмә загъта Нурадин-Придонән джихәй;
«Зәхмә рухстынуафғә 'рхызы хур үәллар дуне, узелмігъәй;
Үй нае развардзан цығанды зондажын хурзәрни сихәй.
Тариелай дәм арвист у үй — дә зәрдәйы кәрдихәй».

Тариелы коймә Придон, уаргъау, фепиәрста йә сағъәс,
Әмә хәрмә цәссүйтәй уайдын цинән бағыста үәззәу хәс;
Үарыл уардийыл жәзвист сыг, сымстал цәстү хәуты уахъәз;
Зерде, фидиугаст дәм — хурәй, фәлә ма стыррыкк у, — бахъәц!

Әмә, судзгә фатау, йе 'фсурғъ къуышпәй фесхұмста даәләмне.
Бакаст сағ ләппумә, загъта: «Хур у, хурзәрни аниәмәнг,
Хур у, хурзәрни фәхатыл үй мае цагъар дәр аниәмән».
Фембәлд үаззегыл хәларәй, цинән раләууыл йә тәмән!

Ліфтә бауарзатой кәрәзді, цай, фәхищән сәе кә, — бавзар!
 Цыма сабиіде сын нұмә басгуышт аудаен Мұлгъазанзар.
 Нал зынд хурзәрін сәе цуры, — уыд фәлурстың әмәе уазал.
 Никүс фендзәкін цәстәй дәр ахәм рухс фәрдлугұтың базар.

Чи у Придоны 'иглес сагтуыр! Адәм боброны күнд үарзыңц!
 Фәлә спаслети цур уый дәр, цыма, баталынғи, нал зынд;
 Арвыл хуры фарсмә худгә никүс стъалытә нәе хъазыңи,
 Іәмәе 'хәевдзырыгетә тары бонмә рухсем тағ ивазыңи.

Нурадини барлзырл айхъуыст — бәхтүл абадтысты цырлдәр.
 Іәмәе — галуанимә сәе фәндан, — никәй нал аевдаелы сырдатәм.
 Адәм уазәргә кәсінти фесты, кодтой йыл тыгуыртә,
 Диси 'фтыдысты йәе уындае: «Уый цы рәсугъл дә, цы гүмрд дә?!»

Автандил Придонан: «Үәвгәе, ис аеппәтән дәр йәе рәстәг:
 Ағынен, радзурон дын — чи дән, гъе, кәсәй цәуын дә бәстәм;
 Тариелы кой күн кәнән, уәд кәм ай федтон мәе цәстәй;
 Уый мәе 'рдхорд хоны, — бәззын мы аez цагъайрагән аәрмәстәр.

Ез аравиаг уәздан дән, Ростеван паддзахы хъомыл
 Іәмәе «спаснет» дәр ма бафтыд «Автандил», зәғырға, — мәе номыл.
 Калджын — тут әмәе мығтагәй, — тыхст, мәтүүр цард мәе нае домы.
 Хъал, тыхджын уылтән, — зәххал мыни ници уыди хъомыл.

Іәмәе иуахәмәи цуаны паддзах донбылгәрөн хатти,
 Кодтам милемә 'хсынәй ерыс. Тариел уым иу ран бадти.
 «Ардәм ракенүт ай!» — барлзырд Ростеван паддзах күн радтид.
 Уый нае мат кәм уыд! Нәе фәчтил жәмәе рамастыстәм уадид.

Паддзах жәфсадма: «Хәшүт ыл! Тагъидәр!» — йе 'рттәе сын ысқагұта.
 Уылон ләппүнум ләбүрүн систой алырдыгәй, цъахтау.
 Уый әвәндионәй фәзылдис әмәе фәдиси фәцагұта.
 Мәй нае фәчтили — ыренцалх, мах «иәе сын бакуымдта!» — загұтам.

Паддаах акалда цæхæртæ, — йе 'фхæрд барæгæн кæм бары!
 Абадт йе 'фсургъыл, йæ фæндаг уый дæр фæдисимæ дары.
 Федта паддаахы, — фæуагъта лæппу цагъайрæгты марын,
 Екшæй февзыста йæ блæкмæ зæмæ иблисау фæтары.

Никуы нал разынд йæ фæд дæр, мах æй банимадтам зинyl.
 Ростеван паддаах нырхæндаёт, — марг ын ауагъта йæ цинyl.
 æз ысцыбæл дæн, мæ кыух дын систон ме 'тъдауyl, мæ динyl.
 æмæ рахъузыздæн, хъæдты уыцы «зины» фæдyl зилын.

Хæхты, быдырты мæ фæндаг æз æртæ ларгъ азы дардтон;
 Хатæттæгты фæрши йæ хъæдым 'пныфæстаг ыссардтон.
 Уарди сбур-бурид — куы федтон, уæд мæ цæссыгтæ фæкалдтон
 æмæ, хи 'фсымæрау, уымæн фидар баахуысы ныфс радтон.

Байста уайгумытæн сæ лæгæт кардæй, басаста сæ тохы.
 Ныр Асматимæ дзыназынц уым, хъæдымхалæттаяу, рохы.
 Судзgæ сагъæсмæ фæкъæргтиc, маstæn нал хæцы йæ рохыл.
 Уæууя, чи фæхциæн уымæй, уый куыниæ баfta фыдохыл!

Чызджы лæгæтæ сырдвылдæй дары, саргæнгæ, цы дары!
 Сирд йæ лæппынæн домбай дæр афтæ хъамылы ныммарь.
 Чызган хæлц æрхæссы, стæй та хъæдмæ ног йæ фæндаг дары.
 Иппæрд адæмæй йæ цæссыг хæхты, быдырты лæмарь.

æз æшæгæлон нае уылтæн яемæ уайгумытæ лæгæтæ, —
 Уым мын, хионау, фæдзырдта уый йæ сыгъд уарзты хъысмæтыл.
 Ие 'пæт тухитыл, йæ ристыл, йе 'нкæрд сагъæссыл, йæ мæтыл,
 Уарзон хурдæстомы фесæфт уый куыд æфтауы мæлæттыл.

Цыма мигъæфсургъыл рухе мæй — уый дæ саулохагыл бады,
 Зилы, мæйæ хъауджы уый дæр никуы мур фæллад нае хаты.
 Никæй йе 'мгæрон нае уадзы, нал ис адæмы ныммады.
 Уæууя, мысинаг кæмæн у ахæм саг лæппу — хъæбатыр!

Үәүүа, уый мәтәй мә үдүл сагъәс бафтыдис анахуыр;
 Қәс, йәс сафт хуры фәдагур дуне сгарын әмәк къахын.
 Фурдты, сур зәххыл фәзылдтән әмәк нал ләүүүн мәк къахыл.
 Иу хатт аздахтаң фәстәмә, федтон ме 'рхендиң паддахы.

Бар дым радомдтон, не сразы, поджы ме схаессет рамасты,
 Аэз күм рахъумызин; ме 'фсад та мастиг бахаудтой ахәсты.
 Афтә паддахы бафтыдтон ног хыныцым әмәк сагъәстым.
 Бадән ме 'рхордән хосагур аэз дәлфадихсыд а бәстыл.

Үиммәй базыдтон уә хабар, уый да хи 'фсымәрыл бары.
 Мәнәе, уый фәрци дәс ссардтон — ацы диссаджы хъайтары.
 Фәләе, радзур-ма, күнд бафта къухы хурзәрин ыссарын,
 Цин йәе фенд кәмән уыд, масть та — йе 'дзәм, йе 'вирхъяу фәтәры?!

Аәмәк фысым дәр аркуында, бацыд сагъәсимиә тохы.
 Диссаг — се 'рдиаг; финауы уарди саударән фыдохы.
 Иумә сар кәнениң, цы дзурон — у сә цәссыгкалд цай охыл!
 Рухс, җәппүзырау, жиһизы цессиг цәстыхауты къохы.

Инугә паддахы күн федтой, — афсад рахатыдтой хъумидлаг;
 Чи йәе рустә тыдта, чи та рустыл ташхахыз ыскъуытда.
 «Хурәй авл азы фәщүх дән! — Нурадин хъәрәй ныккуытда. —
 У, мәнгард дуне фәлитой, уый ма чи схондән аевыд та?!

Цай, күнд дә стауон, цы зонны? — ме 'пнелл рауайдзәни тауыс;
 Арвыл хурзәрин нае худы — уый иыл рухс тынта ды тауыс.
 Цард-цәрәнбон әмәк цин дә, амоид адәмым аeftауыс,
 Фәләе де 'икъардае нае риууты масть рох цәхәр ысхъауыс.

Цард мый сәннади дә фәстәе. Дау киң әннадавы мә мат та,
 Фәләе ме 'икъард уд әннәдәу баси халәттү хәләттаг.
 Аэз әннәдәу — мард, дауен та цард әнәмән дәр — дзәннәтаяу.
 Дуне сафтид ис мә цәстү әмәк нал дзы дән цәрәццаг!» —

Нурадин күнде, йәе риуәй Тариелы фәлғонц нал хызт.
 Фәлә бамыры фәстагма, додой баннымети, балхынъ.
 Сарғыл қасты тигътә иста уазәг — урсәстом сәударгъум.
 Сатәг миңдәттыл аәненәд, царау, қасты хауты даргъ хыз.

Мулгъазанзары сым сәмбәлд галуан — сау диссаг йәе кондаей,
 Уым, сәе бәстү, цард нывәндидиң барджын паддахы фәдонтә.
 Адәм, цагъартә — хәрзәвләмст, хурдзаст, — хотыхдар хәстонтә —
 Сонт, цымындисәй фәлгәссыни: феной уазәджы бәстөндәр.

Галуан аныгъуылла цини, — барухс фысымты хәрзравгәй.
 Уаты үәздәттә дәс-дәс көргәй парагысты хъавгә,
 Се 'хәен уазәг аәмә Придон, — хурау, хъарм тынтаї әндәвгә;
 Бон цырен тәмәнтә калы худгә лал аәмә дзәнхъавгәй.

Бадт, аегъумстаг күнвәд ысқеттә, фынгыл сәи ласантә систа.
 Уазәг фысымтәй хәларәй дзагтарз, хорз лымәнау, иста.
 Ног, зынаргъ мигәнән сарәх аәмә фынг ярттывта 'взиистау.
 Автандил сымгъта, зынг хурау, уым ма чи ие 'икъардта рис та?!

Галуан үыци бол изәрмә не спух цин аәмә минасәй.
 Хур та скаст, йәхі имсадта, калы рухс тәмәнтә уазәг.
 Мин-мин драхмәйи аргъ радтой даргес ләпипуйән атласәй,
 Рон — аләмәттаг, зәгъән дар иәй йәе зынаргъән имасәй.

Баззад палдәр болы спаснет поджки фысымы хәлдәрим;
 Баззад, о, фәлә йәе зәрдә тагъдәр аңауыныл хъары.
 Зилы паддахимә нумә, хъәдты саг, сәгүиттә мары,
 Уым йәе рәстдзәвин, йаң рәевдзәй дисы фатәхседжыты 'ппары.

Иу бол бакой кодта: «Придон, у мын ахиценау цардәй, —
 Даңу цы бол нал үүни, хъуамә инүон үыци бол әңкъардәй,
 Фәлә нал мын ис аәдзәүгә, зәрдә скурхмә ис цылах артәй;
 Сиды, сиды мәм мә хъуыддаг, тагъдәр ратынди, зәгъигә, дардәй.

Зонын, мысдзэн дæ мæ зæрдæ, цæссыг нал кæндзæни сур дæр,
 Фæлæ судзы мæ йæ мæтæй, зоны, агуринағ хур дæр;
 Никуы, бадынаї йæ фæндаг лæт мæ цыбыр кæни мур дæр.
 Цом-ма, равдис мын — кæм рахыт уыцы хуры халдих фурдæй.

Нурадин зæгъы: «Фæндараст, нæй дын бауромæн, зонын;
 Мах дæ не 'ндавæм, дæ балцы дæу өндæр сагъæс æвзоны.
 Апу, стыр хуыцау — дæ раздзог, де знаг бахауæд фыдбоны.
 Фæлæ, уæуу, мæ уд — дæу мысгæ, царвау, чи тайдзæн зындоны!

Апу, хорз, мæ хур, фæндараст, уай хæрвæзицæттыл, æрмæст дæ
 Ёз æнæ 'ххуымстытæ балцы, — ма зæтъ, — аудзон мæ бæстæй.
 Иу бæх, иу хæргæфсыл сæвæр хæлци, дæ дзаумæттæ, дæ гæрзтæ,
 Науæд бастайдзынае искуы, уайдзæн тутдзæссыг дæ цæстæй».

Æмæ йе 'нувыд цагъартæй паддзах развæрстта цыппары;
 Радта уазæтæн хæлараї залдзæт, зæгъ, цæнгдымстæ, сарыхъ;
 Сырх — æхсай литры — сыгъзæрин, барст у, нал жй хъæуы барын;
 Бæх — æфсургъ æдсаргъ, æдидон, — рог куыд жескъæфа хъайтары.

Фысым сæвæрдта уæззау уаргъ хорз уæрагвидар хæргæфсыл
 Ёмæ уазæджимæ рабалц, маst ын ѹе 'икъард уд æвдæрзы;
 У фæхиçени зын сахат, цæссыг уадултыл лæдæрсы:
 «Хур на ку'адард уа зымæтæн зæрдæ — ихузазал, нае тæфсы!»

Айхъумст, араст, дам, ис уазæг, сахар къордтæ-къордтæ кодтой,
 Диыръ, дари уæйгæнæт адæм базарай йæ размæ эгъордтой
 Ёмæ се 'ппæтæн, æрвиæрдау, хъуысти се 'рдинаг, сæ додой:
 «Хур фанингүйли!» сæ тыхстæй уым сæ къухы фыдтæ хордтой.

Донбыл Придоны раз иухатт хур кæм ферттывта хæрзчысыл,
 Манæ бахæццае сты уырдæм нумæ уазæт æмæ фысым,
 Масты судзæгæ цæдтæй фегуырд æмæ тутдзæссыг нае сымы,
 Фескъуыд ниуд æмæ фæстагмæ Нурадини хъæлæс хъуысы:

«Ардам негыртимэ нумэх рахын хур, жерттивгэ, донай;
Лалбыл, урсдэндаг — эрхэндэг касти бэлэгъяй — зындонай.
Бэх фэцагайдон сэ размэ, кард фэцьорту ластон уаиндонай,
Бэлэгъ ну пэрраст фэекодта, атахт, ахибар жинционай».

Донбыл саггуырдтае нылхыывтой ног кэрэдзийн сэ риутаем.
Судзынц зэрдэгтэ, кэрои та нал ис се 'рдиаг, сэ инудаен.
Узэг афардэг, йэ угын нал у дыууа 'рдхордай ну дэр,
Ацыд талмвидыц, хэрдзэн та фысын иунэгэй йэх хынугае.

АВТАНДИЛ АЦЫД
НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ АГУРӘГ ӘМӘ
ФЕМБӘЛД КАРУАНТЫЛ

Ыма дзаг мәй у, фәткехы ләппу рухскалға йәе баҳыл.
Үарзон ауайы йәе цәстүл, — цинасін наал фәхәңде зәххыл.

Күң зәгты: «Мәе хур, кәм мын дә? — у мә хысысмат лауд фыдахыл! --
Ис мә рысты хос даң күххы, нае, үәеддер даумаса на тәхин.

Үәедә иудадзыг үырауга маст цемән судзы хъайтары?
Зәрдә дуруғынға йәе сәнттәе сусат сағъасыл цы хъары? --
Үарзты нае, фәлә, қәништөн, арах карды цаф әнкъары.
Үйд, дау тыххәй мә фыдамонд судзға хъизәмарәй мары».

Үайы доны былыл ләппу, йемә — 'рмәст цылпар цагъары.
Тарисен рисен уздос у йе уд, йәе дзәещ ыссарын.
Үары уадултыл йәе цассыг, бол у, 'хсәв — наеддер әевзары.
Царл, хъемпихалы хъялластъяу, ныр жердумас дәр нае дары.

Үайы деңдымзәгерон ләппу, чызгәй бафәрсү — кей уыны;
Нәй сәдәе бопы йәе фенәг ини хъалы, кәнәе фыны.
Рагъәй ақаст әмә дәләе дәлвәз теуатәй нае зины;
Семә чыраттастә — 'рхәндәг, — баҳаудтой цылдар фыл-зины.

Ләппу каруантәм ныххәнца, цыма, теуарәтъяу, бастад:
Размә нал шеүүнц, цыдәр сәе доңбыл, хингондау, ныбаста.
Бәлщон балзырда уәлбәхәй: «Хорз адәм, уә фәндат раст уа!
Кәд аипп нае уылзән, — чи стут?» — хъавға, 'гълауджынәй сәе 'рфарста,

Уыд Усам сәе сәр, сәе хистәр: бакаң, уәд наң уыд зын зонаң,—
 Арғағ ракодта хәларәй, радта 'гъдау дәрддаг бәлщонән:
 «Хур, жерфистәр у да сарғыжай, де знаг — не 'гъдауен, наң бонаң!
 Фен-на, чи зоны, уәд та нын исти сохс кәенис наң солиң».

Ләппу 'рхызт йәе сарғыжай, уыдон загътой: «Мах шеуәм Багъададәй.
 У лысылмон дин наң дин та, — сән наң бастиардымстәм адәй.
 Уйәм деңджеңти паддахашма базар бакаенимә кадәй;
 У йәе сахармә наң фәндаг, уәргүзә — семыздаг бәркадәй.

Фәләе мәнә доңбыл федтам, иу ләт уадзыгай хұмыссын,
 Мах ын баххуыс көлтам, иутәр йе 'муд дардбастан күн 'рыйди,
 Уәд фәрсәм, зәтъя, кәңон да, гъе, цы бәллах дыл жерниади?
 «Донма ма бахизут, — сәфут, — ләт жерчыңгайә фәсирди, —

Хастам теуатыл наң ис-бон Деңджеңти бәстәм Мысырај.
 Доны бахызыстым, наутән кодта уәз наң мулк, наң чырае.
 Уым наң абырджаңты 'рәхастой жемә райға у да гүмрај!
 Аз күндө фервәзстан, — наң зонын, чырае бабынис жемгүрај.»

Гъе, 'мә хурдзәстом, домбай гүмрд, мах діер уымы тас жөзаралы,
 Размие наң уәндәм, — ыздәхәм, уәд наң фәллой доны каләм;
 Тохы башеуәм, — наң зәрдә не 'итыст, не 'хасыл наң дарәм.
 Жемә 'рхәндәтей, ныфсастай уавәр алы хұмызы барәм.»

Автандил зәтгү: «Кәд уыди тас мәләтети хос, цы ризут? —
 Царды 'риажуннаг жершатудән, — у фылбылыз жени низ у!
 Уадзут абырджаңты ме 'аджид, наумә раңеут, ысхизут,
 Иуварс алғаззут-ну тохы, — хи маңирхың ңағәй хиззут».»

Цинәй байдәгі сә зәрдә жемә каруангастане райини:
 «Ис хъайтары нығс йәхниәй, махау, фыртәсәй наң тайы,
 Уый наң бахиздзән фылгулај, зәрдә дзатгъәлә цы 'хайнай.
 Наум сабадтынде ужидонәй жемә деңджеңти фәуайынц.

Бон аккаг ыскодта балқан, — афтәе бағиенімд хуыңцауы.
 Автандилы ныфс әмбойны дисыл чырәгесты 'Фтауы.
 Разындың абырджыты нау дәр, дарғы йәе тырыса фәйлауы,
 Цыргы уәззаяу цәдженіңд дымргъайау, — разәй наупырхәнәни науыл.

Райхъуыст абырджытән се 'ыбу, уасы сидәнхъәз ызнатәй.
 Уыцы бирәйде сә фенға ризыңд каруангәстәе мәтәй.
 Ләппу сын зәгты: «Фабыхсүт, сонтау, ма тәрсүт әпнәтәй,
 Нәй мәнәй уыданәй иуән абои фервәзән мәләтәй.

Дуне мәм бирсәйт, уәлдәр мын най ана болонәмгъуыд марән.
 Кәд мә бөннөмгъуыд әрциди, уәд уәлдәр әрхәстәг араң.
 Уәд мә бахизын мәләтәй науы йәе бол гәнах, әмгарән.
 Уый цы ләт хата — уәндөн у, най бинат йәе риуы сараң.

Нау базаргәнәст хәсцинаен, зонын, дардмаң лидзут кардаң;
 Науы дуархәгәдәй бадут, фат уыл ма сымбәла дардәй.
 Фенут иунағәй домбайән йе 'рдахт цирхъәй әмәе уартәй,
 Фенут, тугамәхст фылгұлтә тағъд куындахицаен уой шардәй.

Ләппи фердәхтис, ыстайау, залдзәг акодта йәе уәлә,
 Кард, болат ыстарц — йәе күкүх, ракаст науы фындаң, уәлә
 Әмәе йе зиңгәтыл йәе уындаң цыма бафтыдта фылқаелән,
 Уыйау, систа сә цәгъдәнитә. Сапгумурд, ма дын уа ынмәлән!

Райхъуыст абырджыты бөгъ-богъ, дәндікызы сизнәти сә хъәртәй
 Әмәе рауагътой бәрзондай цәдженіңд ләппүйн 'рдәм, уәртә;
 Уый на фәччили, на фәтарст, калыңц, цәстытә цәхәртә,
 Йе старц цәдженіңмә фәдардта, — бамур, базгъәлән, ныңъәлтә.

Цәдженің асасти, жөндең Автандилиты нау бассад,
 Ризыңц абырджытә тасәй, лидзыңц, базыртә сыл базад,
 Ләппу байрвәст сә наумә, тохән раләууыд йәе хъазуат.
 Кард — мәләтхәссәг — домбайән йе 'ртты, арвәрттывдау, хъазыд.

Кодта 'хардженай сәгтты цагыд ләппу абырджыты 'фәсәтты,
 Мары, уләнтәм сә калы, зәңгәтән уысмәнцой нае дәттү.
 Хатт кәрәдзийыл ныххуырыс иумә фараастгәйтты, стәғайтты.
 Цәфтә мәрдтү бинәмбәхсынц, наумы талынгкүүм кәрәттү.

Ныр күнү фәүәләхиз ләппу, тох күнү наал уыди йәе карзыл, —
 Мах, дам, — де уазет! — сә сәртә цәфтә 'ркүүл кодтой йәе разы.
 Уйын сын н'аскъуында сә удтие: федтой, бавәрстой дәҗвгар зын,
 Динни минәвар күнү зәгты: «Ләт ләдҗы тәсмә фәуарзы.»

Ма 'ппәл, ләт, фәндү ләгдыхай атон, афәлдахай бәстә.
 Тых хұмыцау дәттү, дә хъару уйын цур — иу мисхал әрмәстәдер.
 Арты стъәлфәнәй цъаҳ фәненк фестынц арвиембәрц бәластә.
 Мах — хұмыцау жәнен уәлахиз; кард, жәксар — афтид ныхәстә.

Разынд бирә хәэзна зәңгәтәм, ләппу хәзнатәй нае хъауы.
 Уайтагыд каруангәстәм басидт, наумә бамкүүл кодта науы.
 Тарст, мәрдонвәлурс қәсгәмтүүл цин йәе зәрин тыйтә тауы.
 Аәмә цонгмәцьынс хъайлтары хъәлдзәгәй Усам ыстауы.

Минн маңлъевзагән дәр уйын кад нау сә бөн зәгтын ныхасәй, —
 Уйын күмд фидылта, күмд айста тохы йе зәңгәтү йәе разәй.
 «Табу, стыр хұмыцау, дәхициен, ныр нае балц уыздән әдасәй, —
 Загътой каруангәстә — хур ныл ракаст, рухс үләнтәй разәй.»

Чи йәе къұхтаен, чи йәе къәхтән кодтой ризгә былтәй пъятә.
 Диңән хастой Ыны йәе фидыл: хурдзаст, дәңдәгеттә — дзәнхъатә.
 Ләт күрыхон дәр, йәе фенгә, сонтау, кодтаид әрратте.
 «Ды күниә уыдаис, — дзурыны, — махән наал уыди сөрфатәй..»

Ләппу сын зәгты: «Хұмыцауәй бузныг ут, кәй не стут сары;
 Уйй — нае сәрхымзой, йәе бар ныл иунат уйын уәларвәй дары, —
 Цард — мәләтәвәрәт зәххым алцы сусәг-әргом бары
 Аәмә уйын фәрци йәе зәрдә зондажын фидәнныл фәдари.

Ацы рухс бол ма сымах дәр федтат уый руаджы уә цәстәй;
 Әз — йә къяхтырыг хұмыцауен, әз — йә цагъайраг армәстдәр,
 Абон уый радта уәлахиз а фылгутимә мәе хәстән;
 Ныр, хуынау, сә кад — мә къухы, се 'ппәт исбоныл фәхаст дән.»

Ләт уәлахизәй фәскъяевда райдзаст, хур bonaу, фидауы;
 Басгуыхт йе 'мәртты 'хсан тохы, — руходәр амоид ай рәвдауы;
 Адам — йе 'харәй сәрмистыр — кад күң кәнәй йын әғъдауыл, —
 Уәд йә цәф дәр ын нә риссы, цин йә зәрдәйне нә хауы.

Нау күң басгариккөй уайтагъд, цәй, цыма, дам, кәсәм соммә!
 Федтой дунейнә хәзнате, бафтыд ис се ис, сәе бонмә.
 Науәй каруангәстәе райға хәзина рағснайдтой сәе онма.
 Науыл бандзәрстей, йә сығыдан калд зынг әхсидәйтей донмә.

Дзуры каруангәстәе номәй ләппүмә Усам — сәе хистәр:
 «Уйй, дә фәрци стәм сәрибар, ини, нал нае дары джиз дәр.
 Ныр дә бар шеуы науыл, ныр дәу у нае мулк, нае ис дәр;
 Зәтт, — цығандыны дымы радтай, мах хъәндзыстәм ыл, дахистән!»

Автандил Усаммә: «Уйй уә уәлләг бахызта, мә фәндәй,
 Дард уәлларв дунейә федта уый уә цәсссыгы тырхәнтәе
 Әмәе рахәңцид уә сәрүл, әмәе нал ыстут архәндәет,
 Науәд мулқай дәр цы хъавын, иу — мә бәх әмәе мәхәдәт!

Мән күң хъуыдандаид фәлләйттәе, әз хәләф күң кәнин исыл,
 Уәд мә дунейнә хәзнатыл барвәндәй мә къух күзд исын!
 Әз уә ләвәрттәе цы хъавын? Абон кәд мә хъару 'вдисын, —
 Мулқыл нае, хәләрттәе, скъяфы мән әндәр сагъас фәдиси.

Абон абырджыты науыл ам цы бирә фәллой разын, —
 Айсүт, уый дәр ма уә мулқыл поджы бафтаут, нае хъазын.
 Ие армәст, мәнән уый, зонут, сусәт, аив хәс мә разы:
 Курын, бамбәхсүт мә уе 'хсан, уый уын кәд нае уаид уа зын.

Мән уәз калджын хистар хонут, аргүүц ма кәнүт мә карағай,
 Цима хиңау уын дән, уйыау, дзурут, сидут мәмә жлдарәй,
 Ағындың мәнен уәз дарәс, базаррайдайтынән барағай.
 Фәләк бавәрут мә, күрши, уым ахуленкіджынағай, халарәй!»

Хъуыстой каруангәстәе хъялдзәг, цинән радисты йәе тарфәй,
 Рәвәдз ын акуытвой сәе сәрәй жемәт ракодтой ыны арфае:
 «Уый дәхін дзыхәй күн загътай ды наә фәндиг, наә барвәнд,
 Хурән баләттәл — наә бәллиң, — немә уәд жемәт наә тавәл!»

Жемәт загътой, зетгыж, дарлдаер ныр наә сабыр фенидаг дарәм,
 Араст нау, жиңад уыд деңдиз, нал сәе знаг уыди хъыттарәт.
 Рұхс налхұуыт-налмас фәрдгүйтәе хастой уазатмае ләварән, —
 Уыд йәе дәндәгтү цырен хал се 'игәс хурдзәестом хъайтарән.

АВТАНДИЛ НЫЦЫД ГУЛАНШАРОМӘ

Хызыс Автандил донәй, цымал талм гүрвилиң тасы.
Федтой, — баелстың цылах қады айттыгыд рухе сахар сәе разы.
Худың, арвыронау, уынгта, дымгә дидинджылай хъазы.
Ахәм фендаджы уәззатән наң ыснывғанен ныхасәй.

Былгәрон сәе нау ныбастой, аәмәе стәй Автандил уадид
Анвта йәе дзаума, 'лдарау, иу ран дыргыданы күш 'рбадид.
Мұлк аәм рахаста, әшвитетті, уым базар қәнүнаей ради,
Чи у, адәмь цаестытан уый әмбәхст, әбәрәт зади.

Дыргыданен йәе гәс фәззыни, Автандилдай цәст наң исы,
Хъазыд цәсомыл әрвәрттывд, — қаст аәм, бафтылда йәе дисы.
Автандил фәсидти ләгмәе, къухәй амоны, әевдисы:
«Чи у абәстән йәе хицау, сахар чи хыңцы йәе исыл.

Раст мын зәгъ әппиет ләмбынат,— абаесты цы у зынаргъдар,
Арғы цәмән наң ис, ыстәй уәм уәй цы ауыдзәни тагъддәр?»
Ләг аәм бауәндиды: «Табу, уый наем хурзәрин күш 'ртахтае,
Үәд күмд уылдзәни — әрестдинад хураен ма радзураэм мах даер!

У дәс бонцауы наң баестә — номдзыд деңдизты паддзахад,
Гуланшаро та йәе фидыц, — а наң баеллицаджы сахар.
Рбафтың алыштәттәй ардәм, — нау наем не 'рбацид фыщаг хатт.
У Сурхай-мәсликк наң паддзах, — амондджен, фәллойпарахат.

Ләт зәронд әрбафтыл ардәм, — аздәхдән сәхимә 'взонгай,
 Цәл, минас, къәрциәмдәзгәд хъазты алчи баңауы уәнгрогай.
 Ам зымәт нә зоны, дидин хъулон рафидауы ногай,
 Раид не знаг дәр иәм афтә, — цымы не 'рдхорл у, нә зонгай...

Нәй базар кәнниңи никуы ахәм хорз бынат ыссарән.
 Уәй кәнниң, әлхәнниң, алцы ис, цыхуыздәр дзаума 'взарән.
 Ләт — гәвзыкк мәймәх хъәзның цард ары йе 'туыздәг хәдзарән,
 Афәдз бazzадис, — йә исән, уәлләй, нал уылдән ысбарән.

Иу — Усен, зетъгә, — нә хицау, базарғанджытән сәх хистәр,
 Аәз — йә дыргъонгәс, әрмәстәр ам йә бар цәуы, йәхистән.
 Ис аәм ахәм ағъдау, уый дәм, уәвгә, ма фәжәсәд дис дәр:
 Хъуамақ равдиса йәххәдат уазәт фысымән йә ис дәр.

Ардәм чи 'рбафты, — Усенмә баңауы хүнимә раздар,
 Уый Ыны басгары йә фәллой, фене, равзары дзы цасләр, —
 Уыдан — паддзахән әлхән, аргыл чи кәнни ныхас дәр!
 Дарддәр базар кән, — уылдәнис уый нә фәткәмә гәсгәе растәр.

Де 'игәс каддкынән ағъдауыл ном, цыт ыскәнни әмбәләү,
 Хорз дә 'рбәстөн кәнид хицау, — зоны уазәтгыл әмбәлән.
 Фәлә нәй Усен сәхимә, хистәр дард фәцыд, ағъыллын,
 Науәд уандың жәхсизгон хуры саг фыртыл узәллын.

Ус, — Фатман-хатун, — рәевдауаг, уый дыл фембәлдән йә бәстү,
 Хъәлдәзет, цингенаг — нә кәни, сонтау, искаї раз къәмдәстүт.
 Цырддәр цон, зетъоны де 'рцид, уәгъеди дарын дә ныхәстүл,
 Искаї рапитдән, — уылдән дын тагъд хәлар фысым нә бәстү».

Автандил ын загыт: «Марадз, уәдие рахабар кән усан»,
 Уайы ләт, йә хид ләдәрсү — бәстә судзы, цымы, сусән.
 Мәнә 'рбахәцце, Фатманән дзуры цинәй райгә — хъус аәм:
 «Ахәм гуырд фәзынд нә бәстәм, — хур дәр никуы фенд йә рухсан.

Иседжын у, хъәзеный, аерласта сахармә йәе каруан науыл.
 Талмау — тасгағуыр, фәйнәрдәм рухс къуырилзыд мәйнау тауы.
 Дары даритә, сырх дарәс, хорз алдымыздтәй фидауы.
 Ағрғытай бафарста, базар, дам, ам күнд фәжекенның, цы 'тъдауыл?»

Ус ныццин кодта, йәе размә дәс йәе цагъартай нырвыста,
 Каруан бағснайдтой ағгъадауыл, хәдзар сымзәлыйди, сыйстад.
 Мәнә ләппу дәр фәзынди — уарди, рухс фәрдиг ағгъустат.
 Фидар, цонгмәңциес домбайда, уәд ыстайы 'игәс — йәе хұыз та.

Айхъуст сахарыл дәр хабар, адам райдытой тыгуыртә,
 Джихтәй гудзицкытә систой: «Әммисты ауын ай чысыл дәр».
 Хуры халдихыл аәрратә кодтой сусәг-әргом сымтә;
 Уый цы ус фены, — йәе ләгыл зулмае акъуыры йәе былтә.

Ағасин раңыдис йәе размә, рахызт рухс хатәни дуарәй,
 Баҳудт уазәғмә йәе мидбыл; арғае ракодта хәлараәй.
 Үәртә 'рбадтысты, сә ныхас хъуысы хиңауы хәдзарәй.
 Хатын, ағасинән йәе зәрдәе райы дардбәстаг хъайтарәй.

Уыл Фатман-хатун хәрзвидың, калдта асуаевгә цәхәртә.
 Оңджен, саулагыз уыл, аәрттывтой усы уадултә сәе наәрләй.
 Уарзта сән, минас, цәл кәнин, зарын агуырдта йәе зәәдә.
 Исты дарессүх күниә уыл, — дардта дариты хуыздәртә.

Кодта уымы 'хасиән рәдауай үциел Фатман-хатун хъайтарән.
 Радта уазәт дәр ын бире хорз, зынаргъ дзаума ләварән.
 Усан уыл сә бадт ахсызғон, нал уымдис йәе цинән араен.
 Фәсәдел рафардағ сәхимә саггуырд фысымты хәдзарәй.

Спаспет дыккаг райсом усмәе башыд, хәзни йын жөдиси.
 Уый дым галуантә ақзары, фиды 'хса земә сәе исы.
 Дзуры каруангәсән ләппу: «Ныр уәе бар әлеумы уәе исыл,
 Марада, аразут уәе хъуылдаг, чи дән, ма зәгъүт жениу син».

Ләпппу уыдан дарас дары, чи у, — чи 'мбәлү йәх хиным!
Райгә хъәлдзәгәй амбәлү алхатт уарзтыйбәл жесиним.
Уый ўөхөн кәм наеу Фатманаен, ции ын бафтауы йәх циним,
Уый йәх бәллиц у, — цәрддзу ма афтае кодта Вис Раминым.

ФАТМАН БУАРЗТА АВТАНДИЛЫ

әед да: бон цәуы, уәед де 'үүзек макуы ма бафтау дәе усыл:
Ус фәливаг у, дәе уарзт дын уайтагъд бахынцдзәни цъусыл,
Райга; худгәбыләй сисдәен уардисәр әндәрмәе 'иккүсүн.
Фәләе ма йын зәгъ дәе сүсәг, никуы дәер хъяуы йәем хъусын.

Арф йәе зәрдәйес ныххаудис Автандил Фатманән уадид.
Басыгъд, баруадис йәхимид, уарзты пиллон арты тади.
Уарзт, хуыншәттагау, јембәхста, фәләе ииңи дәзы нае уади,
«Цәй, күнд бакәенон?» — йәе рустыл усан судзгәе пәссыг калди. —

Дзурон ын, — уәед та фәхъыги, туг мәе сыйғыд сәрүл күү 'руара!
Маңы ма зәгъөн, — йәе сағъәс зәрдәе сүсәжджы күнд дара?
Цәй, цы уа, уым уәед, — хъысмет мәе мауал хъизәмарәй мара!»
Лат күнә зәгъя йәе ристә, — хос ын хосгәнәт күнд ара?!»

ФАТМАН ІЕРВИТЫ УАРЗТЫ
ЧИНЫГ АВТАНДИЛМӘ

втандилы номыл чиныг ус цәссыгкалға ныффыста, —
Ие 'нкъард уарзт аәмә жә сатыжес сусат уарзоны раз систа.
Уыңы чинымджы ныххәстәм ләг зәрдәңциойжә нә хъуыста,
Чиныг — бағснаниаг, чиныг — уарзтәй артуалдәг, жегуыстаг:

«Уйй наем хур жәртахт дә хузызы, хур йәе сыйғызарни фәелсты.
Уйй нае зәрдәтә дә зынгәй сау, цымбыртты сыйыд кәенис ды,
Уйй нае утды нын нае уадзыс ды сә хынаәмар, сә ристыл.
Уйй дәүеж ысты, заххон хур, арвы стъялыштә сәрыстыр.

Бәстәе уарзты зынгәй басыгъд, — уйй дәуыл кәениң жерратас.
Хууамә булжәмәргө ыстауди дәу, сирх уардиау, йәе зардәй.
Дидин ииңи у даң цуры, — сәр жеруадәлдәнис әнкъардәй,
Бадән сау фәннык, — жеххуыс мын! Науәед аңуң дән мае цардәй!

У хұмысау жәндисән, уәвгәе, судзын ағфәрмәй дә разы,
Фәләе удәнциой мын нал ис жемәт нал уромын а зын.
Сау дә цәстыхау жершытән, уйй, жәгәр дәр ма фәразын,
Сәффиң, рацу-ма, мә удан ды наerton хостанын разын.

Мәнәе, цалынмә фәстәмә дзуапп мә чиниген нае райсон,
Мәнәе, цалынмә нае зонын, уым цы мын ныв кәнен уарzon.
Зон аей, — удмидәг уәдмәе дән, кәд уәдмәе дәр-ма фәразон.
Ехх, кәд уымдәнни, тәхуды, цард, адзалы тәрхон базон!»

Ус Автандилмә арвыста фыст — йәе уарсты фыд-кәләнгә.
 Үйдәрдаг, искәй чиныгау, ләппү ракаст әнәмәттәй.
 Загыта: «Не 'мбary — хурты хур мәен күндү судзы йәе тәмәнтәй.
 Ным күндү жай ивон, чи цауы барәй зындоимә дзәнәттәй!»

Халон уардийә цы кәнү, йемә дзәтъялды цы слымән!
 Үйдәр, — буләмәргө тъяеллангәй кәд наңма ныззарыд уыман?
 Алы чызы ми цымбыр у, фәләе — фаг әнкъарл, архумын.
 Үйдү цы бахъяңыд йәе цестом ме 'лгъаг, ме 'науяг фысымән?!

Ахәм карз тәрхәттәк кодта Автандил Ыәхимид усыл.
 Фәләе стәй зәгыбы: «Нәу рохаг, ам цы ми кәнүни, цы кусын,
 Аң кәй агурын, кәй тыххәй цәссүсиг нал сыйы мәе русыл.
 Үйдү күлфәндү дәр ыссарон, — хивенд зәрдәмә цы хъусын!»

Ус бәлционуарзаг у, фенаг, алы уазджытыл амбаслы;
 Ардәм чи наң кәнү 'фтгә та, чи дәрдәсттәк аәм наң бәллү.
 Пемә слымән он, — Фатман мын алцы радзурдзән — ағтышынын,
 Аңмә уәед йәе хорз мәнән дәр хорзай бағидын әмбәлү.

Ус цы ләджен уарза, үйдү раз айтынды йәе ул, дзәнәттау;
 Мурмә худинар наң дары, зәрдәе уарэттәй сыйгыд — әнәнтау;
 Дзуры уарзонаң аеппәт дәр, — уәед йәе цин зәгътай, йәе мәттә;
 Фенон, бавзарон — цы зәгъид а Фатман-хатун мәнән та.

Иу — цы бағанда хұмысауы, үйдү арцаудзәнис аеххастай.
 Мән цы наң фәнди, цы фәнди — уыдан дзәтъялды ныхастае.
 Дүни талынг у, күндү фена ләг рәсугүд амонд йәе цәсттәй;
 Дүрүндан цы уа йәе мидег, үйдү ракалдзән армәстдәр.

АВТАНДИЛ ӘЕРВИТЫ ЧИНЫГ ФАТМАНМӘ

жину 'рбадт, иыффиста: «Чиныг бакастаң, әгәр мә стаумыс.
Ды фәраздәр дә, ма бәсты арт мә зәрдәйы ды схъаус.
У наң дыууәйм фәндөн дәр, уадз, фәлтав кәнәңт ныл таус.
Әз — дә коммәгәс, дә уарзон, иугәр дә 'үүженк мыл жәфтаус».

Уый күндә ахсызғон уыд үсән, наң йын радзурәен аңдонаей;
Абадт, афыста йәем: «Тагъылдар рацу, фервәз он зындоңай.
Бакес баталығында 'ихъәлмә, исчи фендәнни дә бондай,
Бон күнд ахусса, — фәзын мәм, ахсаев иунәгәй дән, зон ай».

Бон күннәр жеризәр, афтәе араст, әфсиннәмә фәңдеуы,
Усы миниәвар ыл фембәлд, аздәх, ахсаев, дам, наң хъәуы,
Мәстәй акалдта цаҳэртә: «Уый цы хабар у, цы цәуы?!»
Әмәе нал фәчтыл, нае фәтарст, исты соит тәппуд куынае уыд.

Уазағ әфсиннәмә фәзынди, мәнәе, талм бәласау, тасы,
Үс — Фатман-хатун аңқъардай бады тәрхәгыл йә разы.
Нәу йә баңыздай зәрдәрәй — хаты сылгоймаджы 'игасы,
Фәләе не 'вдисы — кәй зоны, баҳауд усы зәрдә тасы.

Иумә 'рбадтысты, сә былтыл удаңнаджын пъатае тайы.
Үатмә ну саглағет әрбаҳызт, цәст йә фидыц уәнгтәй райы.
Пемә — хотыхдар — йә цагъяр, уаты ауында домбайы
Әмәе фестъәлфид, — йә разы хох у уый, йә цәст нае сайы.

Ұс ныффағлұрс ис, йәе қәстом тас, әевирхъяу тас жөдисі.

Уатмә 'рбаңауғ мәстыйә қәст сә дыууәйә нә исі.

Усмә бадзырда: «Тынс уал ыл, уадз уал райсомма дә ризын,
Кәс, фәсмонғанға күнд хұныса райсом үлгүтуын дә тынын!

Къахбай, сөвдүлдтай мә цымғы де 'лгъаг гадзрахат, дә уагәй,
Фәлә уй хығд дыл цы 'ришәуа, уымәй ма зылын кә макәй;
Кәд дә хъебултән сә фыдтә райсом не 'хынай дәндагәй,
Үләд мә зачъетыл нытту кә, тон мә фидиссаг, юлгъагәй!»

Загыта зачъедаугә карзей әмә феддәдуари уадил.
Ұс фәләбурдта йә рустәм, мәтәй тадис әеме 'руади,
Судзғә фемәхстис йә цәсссыг әмә хъарм къадатәй уади,
Ниудта: «Дүртәй мә ныммарут, ныр мәнәй цәй ус, цәй мад и!

Барәй байсағтон мә ләджы әмә ме 'нахъом хъебулты.
Барәй акалдton мә ис-бон, систон къух аппат мә мурты.
Уәзууа, нал үындызынән никүы ныр мә хиуэтты, мә хурты.
Ихдон ауагътон мәхәдәт мә стыр къонайы бындурытыл».

Ләпин сдығуырциег, — йәе цинмә нал ис әфсинән ыздахән.
«Цәй-ма, — дзуры йәм фәстагмә, — зәргү, цы фыд дыл әрцид ахәм?
Уазәт чи уыди, цы бazzад уәрцицаг уагәрм сымахән?
Кәнәе йе 'ртхъирән цәуыл уыд, кәнәе йе 'нәуаг хылкъахән?»

Ұс — «Күнд нә дынызор? — загыта, — ис әндәр та мын цы генән?!

Фәлә ма мә фәрс мә мастиә, най Ыни радзураен әндәрән.
Цин ма нал әндәвү, зонмы, фесты мәрдтү хай мә зәнәт;
Уый, дә сулзғә уарзт мә къухы фестад химарән кард мәнен.

Царды чи фәлива, йе 'взаг химә чидәрил нә дара,
Сүсәт чи нае 'мбәхса, ууыл хъуамә тут мәннау нынуара.
Цәй, аххуысөнхъәл йә зәрдә ләт цы удгоймагмә хъара, —
Хи тут чи ныккала, уымән хос та хосгәнәг күнд ара?!

Цай, цы ма затъюи, дәумән ныр аэз дыууә хъуылладжы хатын:
 Кәнәе уызы ләджен амар ахсаен сусәгәй йәе уаты;
 Мән әед бинонтаң ныууадзид үәд мәләтән тас — ағътатыр.
 Әмән радзурин дым алды үәд, ма хәрзәнект батыатыр.

Кәнәе қәд дәе бол иш баяна, ахәм бакәнай уәззана хасс,
 Үәд амәхсәвәджен тағылдаң жәрдіктым дә фәллой ахәсс;
 Затыға, галуаны маң хабар затыла, — ләппүйн 'взаг баххаст,
 Үәд, маң хәлди — маң зиңег, бафтձән ме 'фсонай дәуыл дәр сағыес».

Аватандыл — уәндөн, ахсарджен, центте — һидонвидар мәңшистау, —
 Сыстад сыйгоймаджы цүрәй әмәе старц һәе къухма систа,
 Затыла: «Цай, кәмә наң хъары тыхст, анибон уды рис та!
 Ахем адәмей цы лаң уа, уый фәлтана фәуәдел-ну хистар!

Фен фандагамониәт искаїй, — мемән рацауәд аермәстдаң,
 Де знаг, де 'фхараг киң цәрә, уый мын равдисәд маң цәстән.
 Уышы хъал гүйрәдай мын ма тәрс, ныр һәе сәфты уысым жәрхәстәг,
 Фәлә парын лаң ныртакка, уәтъын мауал сағиң рәстәг».

Уыс бардзырдаң һәе цагъар уайтагъыд аләууыд һәе цуры.
 Әффин ләппүмә фәстийә ризгә, тарст хъялләсәй дзуры:
 «Уәдә кәд аңает маң сағаң райсом нал фембәлдән хурыл,
 Ие маң къұхдарән һәе къұхыл, уый мыл сәмбәллин кә — курын».

Ахыз сахары кәронаң ләпину, — 'ләвәст кардау гүйрвидиң,
 Доңбыл иу хәдзар, һәе къултә сырх, кәрдәгтүүзызәй жерттивинц.
 Балкъон — балкъоның, кәраедзин дардадар уәләдзгүйтә ивының,
 Мәнә, раст, цымы, сіхимде рухс, зәрләсқылаф рухс ыссивинц.

Цагъар бакодта һәе фәдым үйрәдәм хурдзәсгом хъайтары.
 «Ам ис, — дзуры Ыни, — һәе хәдзар, хъуысы сусу-бусу тары, —
 Кәнәе уәле үүм хүмәдзәненис, — һе 'нгуымдз иу балкъонмә дары, —
 Кәд наңма хүйссы, бынай үәд балдзән а фәрның хәдзары».

Тәккәе баңғауені дуаргас цагъартай дыуу же хұмыссынди.
 Үйдің сәм бахтудыңды хъявға, — семде 'ром' хәсцен кәм үнди!
 Хъұрттың рәевдә фәхасты, сәрпіл сәрпі гүппін үзесзау фәссынди;
 Маттәу фәпшыр, йә түджең уадид алчи цагъартай мәсүнди.

Ұсы знат хұмыссында мәстеджынәй аәмәе йе 'намонд нә хатын,
 Афтә тугамәхстә аәрттимә ләлеппү баләууыд йә уаты;
 Фысын сыйтыннан нә сарәхст, басгуыхт мастисат бәгъятыр,
 Систа, уайтагыд ын ныссагында кард йә зәрдәссең әгъятыр.

Хур — уымнадай, дөмбай — хъаруїж, арвы судзғае цәф — фыдгулаен, —
 Иемә къухдарән жәд әңгүйләд айста йе 'рхәндәг хәзгулаен.
 Марды рудзынгей нызвылдат, — уым аәй бағснайдзәнис үлан,
 Үйдің йә нал ратдзәнис — деңдәкіз — никүн сау сыйжытән, сурән.

Иу хъәр, иу хъыпп-сыпп нае райхъуыст, афтә сөе ныщагында уадид,
 Цымы никүн аәмәе нишы, — уарди худгәбыләй ради.
 Диссаг, үйдің бәрәц ын күнд бантыст, — тыргын, уаты түг ысцади.
 Рашид, рафардәг йә фәд-фәд, ныр Фатман-хатуннан мәнид.

Усмәе баңынди дөмбай гүрл, хурау, рухсцырен, тәмәнәй,
 «Нал и де 'фхәрәг, — ын загъта, — ныр — ирвәст дә ләг, дә зәнәнәт.
 Бағәрс цагъары, үйдің зоны, — дән дә фыдгулы нығәнәт.
 Айс, — жәд къухдарән дын йе 'игүйләд, фен мәе тугамәхст кард мәнид.

Цәй-ма, ныр, дә тыхст шауым үйд, зәгъ, цәмән бахаудтәш тасы?
 Гъе, цәмән дәм кодта 'ртхъираен, ахәм дәм цы 'рхаудис азым?»
 «Әз дә къәхтү рыг дән, — ниугае ус ныддәлгомис йә разы, —
 Ныр мәе уд жәршид, ирвәст дән, нал мәе бахъжудән дымназын.

Ныр Усеннимә жәд зәнәнәт сыйстадтән мәрдтәй дә фиерци;
 Хур, дә хәрзатә дын күнд фидон, цәгсом дазурын дәр нә хъәзы.
 Ме знат, ме сафәт дә къухәй иугәр сау түджең фәмәңци.
 Үәл, зәгъдзыннан дын ай, — не 'ұсән де 'рцидмәе пы 'рцид, пы нә 'рцид.

ФАТМАН ДЗУРЫ
НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ
ХАБАЕРТТАӘ

Ане сахары тъдауаен ис райгә нигбоныл фембжелын:
 Нәй базаргаңаен, искуыдаен балцы аңауын не 'мбаслы.
 Алчи — райстбавәрд дарасы хоны йе 'рдхорды, йе 'мбалы;
 Паддах ахам фынг самайна, аэмә дуне дым феппәлә.

Хәсджын — базаргаңаен — хъуама паддахән йә хүни ныххәсса.
 Үйдәр ай рәдая фахының үзүң бол нымайы хәссау;
 Хъымыздын шыңын көрдес бөйнәт үдағындзы хъяләссау;
 Фазы — портий хъааст, дүгтәш — лаң цы диссаттәм нае кәса!

Мах хүмидзауттаен-иу се разей иу — Усен нае ынди канндар,
 Аэз се устыты сөргө алхатт галуаның цытимә үадтән.
 Не 'ппат — бойджынай, мәгүүрај — жексинән ләвәрттәе радтәм,
 Стей уәд нал вәййын карон дар уым нае хъааст аэмә на бадтән.

Гъемә, нуахәмә райғаң ис 'хинән хүнштәе ныххастам.
 Ахсин парахат, рәдая уыд, цинтыл чи кәнен ныхас та!
 Фаскуызд раздахттыстам, ног нае зәрдә цины фынгма ласта,
 Цел, минас кәнәм нахимас, хъааст дым уым самадтам хъаастау!

Хур ныщайтылди, ныгуылән, цыма, фестади цырагъыдан.
 Ме 'мгар устытән «минаасмә помут бәласдонмә» — загътон.
 Хъаагә райхәлдистәм фынгәй, алы үадындэтә ныщагътой,
 Хъуысти зардиктә, кыэрщәмдзегъыл, — цины базыртте мыл сагътой.

Уым, нае бәласдоны махән ис рәсүгъд, бирзонд хәедәрттә,
 Теккә донгәрөн фәлгәсниң дардыл рудзугуттағ фәйнәрдәм.
 Ног аеріввердтон әлеми фынг уым маे цинцибылә зәмгәрттән
 Аемә царды рухсай ради хъәлдзәг, амондҗыны мае зәрдә.

Хорз мае уаздҗыты фәхыгътон, ини аирвәэст сәе сурты.
 Фәләе 'рынкъард дән фәстагмәе, федтой — фысымы шин шуды:
 Фынгәй сыйгадысты, семә уатай аивылд сәе худын.
 Инуәт бazzалтән, аербадти сагъәс, сау сәгай, мае удын.

Рудзынг бакодтон, мае разы дардыл дендҗызы цъәх айтыгъыл.
 Сатәг үддәзәфү узәлдәй рог ысулағылтән уайтагъыл.
 Дони ирд аергүзуын тыйгады әвест чысыл ыстъәлфыл андаётъд,—
 Кәд сырд у, зәгъын, нае, маргъ у — кодта былгәронима: уый тахт.

Мәнәне 'рбахастәг, фәджих дән, уысы стъәлф бәләгъ күн разынд.
 Сау дмуузе цагъары рахмат донмә үүрдымгәй мае разы,
 Ревдэй ың файнәфарс ныххәсүнн, бәләгъ былгәронима разылд.
 «Чи сты? — Дис кәннын, — мае зәрдә ис дызәрлүджы төразым.

Уысы сау цагъартә хъавгә бәләгъ бәласдоны 'рбастой,
 Гъе, стәй ахъахъәйттой тарстай, алфәмблай сәе әвест архастой,
 «Ичи кәд, мыйаг, нае қассы» — цыма къутәртты дәр фарстой.
 Зыл, цыбәләй сәм нымдзаст дән, зәгъын, уагеры цы 'рластой.

Райстой иу чырын бәләгъәй земә рапхәлди хинти тағ:
 Чырын байгоми, скости дән чызг, цырен фәрдәг, — титыккай.
 Сау — ың сәрбәттән, къаба йыл цъәх, кәрдәггүмүз цъәх филыдта.
 Диссаг, уый хуызған дунейым, хурау, рухс тынтағ чи тылда!

Ме 'рдәм чызг фәкаст, арбакалд рухс тын къәдзәхын әнәнтау,—
 Зажхәй арвы 'хсан, әсвитеттон, сыйғыд цырен цырагъ — тәмәнтау.
 Қас әестәй-әестимә зынг хурмә, — уый мае бол күнд уыд мәнән та!
 Рудзынг ахгәдтон, ың тынтағ зәрдә бабаста қаләнтау.

Æз мæ цагъартæй цыппарæн чызгмæ бацамыдтон дардæй,
 Зæгъын: «Акæсүт-ма дæлæ, хур кæй къухы ис аенкъардæй,
 Уайгæ, балхæнүт æй тагъаддæр уыцы сау æлгæг цагъартæй,
 Радтут, — цасфенди уæ 'рдомой, фæлæ ракæнүт æй ардæм.

Кæд нæ разы кæной барæй, уаед — тыхæй, цæвут сæ кардæй
 Æмæ ма ныуудаут ахсты уыцы худгæ мæйни 'икъардæй!
 Уым куы балæууиккй хъавгæ уайтагъыд ме 'нуывд цагъартæ.
 Саутæ не сразы сты, федтон — калдтой фырмæстæй цæхæртæ.

Рудзынг байтыгытон, нылдзырыдтон, зæтгын, марғаут сæ тагъаддæр,
 Æмæ сау цагъартæ уадид доны смидæт ысты цагъартæ.
 Федтон уый -- кæрон жæрциди хъаугъа, ратон-батон, зæтдæн,
 Чызджы ракæнини, — йæ размæ раптæ доныбылмæ 'ртактæн.

Ныр куыд дын зæгъон, цы дзырдтæй систа уый фидыц лæ разы?!

Хур зæгъын, фæлæ йæхистæн, арвил ахæм хур нæ хъазы!

Уый хуыз, уый фæлғонц ысынв кæн, æммисст, ахæм дæсны разын!

Мæнæ бazzадтæн уыраугæ æз йæ рухс тынты дæлбазыр!»

Æфсин февнаелдта йæ рустаем, уазæг дæр ныккуыдта уадид,
 Уайтагъыд уыммæн дæр йæ удым, мигъау, судзгæ маст куы 'рбадид
 Æмæ урс-урсид цæслæмттыл цæссыг хъарм къадатæй уади,
 Цымы хуры тæвдæй рæттæл мит, йæ фæздæт калгæ, тæди.

Уазæг æфсиннæ фæстагмæ — «Дардæр ма, цы 'рциди?» — хаты.

Ус зæгъы: «Ныттыхстæн чызгыл, цинæй нал ауэрстон пъатыл.

Фæлæ ме 'нуывд хъæбыстæй уый ысфæлмæсциди, — хатын

Æмæ 'рбадын кодтон чызджы уæд мæ къæлæтджыныл уаты.

«Дзур-ма, — 'рфарстон æй, — кæй хур лæ, арвæй авд хойы хуыздæры
 Негыртæ кæдæм ыскъæфтой, кæд йæ зонын мын æмбæллы?»

Чызг ныхъус, мæгуыр, зындис ыл, — судзгæ сау мастæй дæнгæл уым.

Бадтæн, кастæн кæм, мæ зæрдæ сыгъд йæ цæссыгти гæр-гæрыл.

Ног ай бафарстон, базында, ныр жиәдзурға нал уиди;
 Чызг ныздызынаста, диссаг та урс йе цәссыгты мал уиди:
 Лал, нарциссенгәс уадултыл цымга 'взист къевда уарыди.
 Зәрде фехәлди, — йе 'рдиаг, уевгә, дурмә дәр хъарыди.

«Мад зәгъон әмәз зынаргъдаәр дә, — зәгъы, — мәиән мә мадәй,
 Фәлә ма мә фәрс мә цардәй, — мәиән 'рвитын ай женадәй.
 Аргъяу у мә хъысмет, хитын дунетыл зәрдәвәлладәй.
 Бафарстай, уәд дын зәгъодының, — арв күнд риуыгты йе фатай!»

Уәед мәхинимәры загытон: «Нәй ахсәв ыскәсән хураен,
 Чи хәд-зонд нә зоны, — тараен най анафоны фәсурән?!
 Бон күнд раләудзәни раздәр, мах дым цасфәнды дәр куarem?
 А зәххон хураен дәр афтә у нырма бәльвырд зын дауран.

Хурау рухсазасын рәесугъдан цымга зәд бацыд йе хұмызы.
 Фәлә, федтаид ай исчи, — уый йе тухитән цы 'ххұыс уыд! —
 Хъавгә стыхтон ай зәлдәгты, бамбәхст судзгә цырагъ хұмызы.
 Басыд ихдәссисиджы уарди, уад йе цәстыхауты схъымыд.

Талмау таста-усасгә чыздыкы ардәм ракодтон әмбәхстай,
 Ницән хатәни йе дардтон, — хыт хәрамәмхиз фылдазстай,
 Ничи ници зыдта, кой дәр никүн не скодтон, жәрмәст ай
 Ме 'ххұмрст иегыры 'важид — «зил әм», — зәгъын, — бакодтон фәдзахстай.

Уый цы хъизәмар әвзәрста, цай, күнд дын зәгъон йе хъыгтә:
 Бон, ахсәв, бещау, нә зыдта, калдта иудадзыг цәссыгтә.
 Хатт-иу фенцади мә цуры, стәй-иу бадзынаста тынгдаер.
 Уәгуу, мә уды бон, жәнә уый аз цъех жәртүтәт, фәнник дән!

Чызгән хатәни йе разы бадти түгдәссисиджы малтә,
 Даргъ цәстыхаутә — сә мидаә, сатаегсай жәрцитау, калдәй.
 Цәстү миңцәдтәй гәр-гәрәй калди рухс тычы дзәнхъятә;
 Лалбыл базыхъыр, жәрттывтой ирд налхұымт фәрлidyджы халтә,

Фадат мын нае уыд, йәк шессыг уазает нудадзыг ләмәрста,
 Цай, кәд жай фарстани: «Чи дә, гъе, цы у да рис, да маєстар?»
 Талас талмы сих жәздухдаң инудта, 'рхәндәгәй дәнынеста.
 Диссаг — йе 'рдинамие хъусын зәрдә — дурвидар, фәрәзта!

Нае хъәицүл йәе уәлә 'мбәрзта, нае гобан йәе бини дардта;
 Иунәт къаба 'мә сәрбәттән, — уылоны әнцижә и'ардта?
 Цонг — йәе нывәрзән, — жәсхәв-иу чызджы базы басти 'риардта.
 Цъус-иу ацахуыста 'фсонәи, наей, мә ләгъзтә йәем нае хъардта!

Диссаг — иннахәм, йәе къаба, гъе, йе сәрбәттән дәр афтә;
 Федтон дунейн хәзиатә, наей мә хорз дзаумәттән рафтән,
 Фәлә никүс федтон ахәм, ницы бамбәрстон сәе уафтән:
 Уа зәлдагвәлмәи ызғырбыд, уый цы дәсси къухты бафтәзән?!

Афтә сау рәсүгъд аәмбәхстәй ам фәцард дәнназгәе цасдәр.
 Ницы схъәр кодтон Усенәи, ләгъыл ие 'үүәндидтән раздәр, —
 Чызджы паддзахмә мәнгардәй, уәуу, күс банимудза, — тарстән.
 Іәне-иу әрмәст мәхәдәт үүци хурзәринимә кастан.

Загътон: «Цай, аәмбәхст мә мойә хъуыддаг цас хъуамә фәдарон!
 Кәнә баххуысы фәрәз та чызгән иунәттәй күнд арон?
 Ләг дәр рахатдән — фәливиын аәмә уәд күнне у барон.
 Нәй хуыздәр амал мә раны, — хабар чердәмфәнді барон!»

Цай, цы уа, уый уәд — Усеныл ме 'үүәнк бафтауон, зәгъон ын;
 Ныфс, дырыд мын күс радтил фидар, уәд аәмбәлы йыни йәе зонын.
 Хъавәгә 'рныхас кәен онемә, карзай ракәенәд мын сомы,
 Ард күс баххәра, уәд йе 'изаг кәд ныууромид йәе комы.»

Худгә баңыдтән, мә мойән абадтән әеввахс йәе цуры:
 «Усен, иу хабар дын хъуамә ракәенои, әрмәст дә күрүн:
 Араф жай банигән дә риуы, — никүс, ие 'мбәлес йәе дзурны!»
 «Дурдзавд фон, — уыдис йәе сомы, — мауал фембәлон зынг хурыл! —

Кәд цы зәгътай, уйы мәләтмә искуы радзурон кәстәрән,
 Кәнә хистәрән, фыдгулән, кәнә хищетты хуыздәрән!
 Ёмәз загътон уәд Усенән: «Цом-ма, хурзәрин әрдхәрән
 Фен, күнд цөхәр калы уартла, уәвгәс нау, беңау, йың сәрән».

Сыстад, бахызыстыәм иумә: чызджы хатанимә, хәстег ёй,
 Хурау рухсалагә күң федта, райхуыст дисы хъәртә ләгәй:
 «Ай вәм зәд күң 'ртакт,— нау Адам ёмә Еуайы зәнәгәй,
 Нә, хуыцауыстаң, на үыйдән конд зәххон туг јемә стәгәй!»

«У зәххон јеви уҗеларвоң, уйың дәр бәлвирад на ҳатын,
 Никүң иици мың фәдзуры, ииуң дуарәхгәдәй уаты.
 Зәгъын, уазәгимә на မанә нумә бахъәудзәни ҳатын:
 Чи у — ма загъта ның, ахәм, цәй, күнд разындзән ёгъатыр!»

Мах цемәй зыдтам, цы хуымди чызған баххусән, цы мадзал!
 Ёмәз загътам ын: «Нә уйтән у дә бахудын әвдадзау;
 Дзур,— цы хос дың и, фәлурс мәй? Гъе, цы дә 'фхәрәи фыдадзал?!
 Уйы дә расуғыд хуыз күң фәңцид јемә лал күң сбур мыдадзау!»

Цымы хъусга дәр на қодта чызг на әрдиаг ныхәстә:
 Был на базыхъыр, на ракалд рухс тын уардиты ныхәстәй.
 Сау һәлбүрцү әрфыг на райхәлд, хур на әракаст наем йә цәстәй,
 Хурыл зайлак калм әртихстис јемә нал рухс колта бастан.

Хат аем цасфәнди, йә: хабар чызг на әзүрү 'мәе на զагъта;
 Бады карз ыстай, мәстәлгъәд,— сәр алхынцыәрфыг әруагъта.
 «Чи дә, хурты хур, цы кәнис?» — иоджы бадзырдтам аем мах та.
 Уйы: «Ныуадзут мә!» — нынниудта јемә мах дәр ёй ныуагътам.

Уаты 'рбадтыстыәм йә фарсма, уайы уадултыл на әсессыг
 Ёмәз кодтам ма фәсмон дәр ныр на әздәрә ныхәстым.
 Чызджы 'ррәвдыйтам, нымадтам уйы,— цы йә дзурон,— на ҳәссыл.
 Дыргъ әрәвәрдтам ын, уйы дэзы дзыхма мисхал дәр на ҳәссы.

Ләг зәгъы: «Үсай, йә уынды мың сағыас, мәт мәт удаң суры,—
 Нау зәххоны хал, әмбәләү уымән пъятә кәннын хурыл.
 Сайраг — чи никүң йә фена, чи нае 'рбаләууа йән нуры! —
 Тагыд мың амәләл, — фылдар дән уарзон аз им хи хъяебулы!»

Ниугәе рацыдыстәм, чызг нае, цыма, бабаста фылхинәй:
 Уымәй дәрдәзәфһ тыхстыстәм, мәрдистәм йән нуры цинай,
 Фәскусыт, фәсбазар-иу чызгын зөвортам цингәнгүе, цытимә;
 Уый ины раст, цыма, нае уйтә дардта къыннәжды йәхимие.

Рәстәг цыл, Усен мың иу хатт загъыт, нал, дам, федтон рагай
 Аң нае паддзахы, мыйнаг кәд райгөнд нал, дам, у же уагай,
 Ног мы балхәнни йә зәрдә хуын, ләвар, адлжын зөвзагай.
 «Ашу, — загъыт он, — да бар у, ц'и дае фәндоны фәеңцагай!»

Айста дзаг тәбәгъ, нае мидәг рухы зынаргъ фәрдгүмтәс хъазы,
 Ног ай бафәдзәхстан: «Зонын, уым да бахълеудзәнни нуазын,
 Фәлә маңы сраеди чызгай хъәлдәзәг расгуыты ныхасы».
 «Уәд кәрдәзәф фәүәд мәт зәрдә!» — ард та бахордта мәт разы.

Башыд галуанимә, уым күмвә дардыл уадындаты хъәр зәлмі;
 Цагыд фәсабырис, Усенен хицау хъәлдәзәгай әмбәләй:
 Айстой хуын, арбад ын загъытой, бады, паддзах ыл узәлі.
 Тутт базарғанатән байхұс ныр нае дзәнгәдаміе цалы!

Нуазы паддзахимә нумәт уазәг кадәй әмәт радай,
 Ивынц сидтытә кәрәдзі әмәт нал ын у сәрфатаї;
 Ләг ырасасыги, нае сомы фынгыл басаста мәнгардай. —
 «Халои уардийе цы хъавы, гъе, цъех хәрәт та — сыйкатай?»

Әмәт не 'дылы Усенән паддзах уым нае хуын ыстауы:
 «Ахәм хорз хәзина кәм арыс, Усен, дис, дам, мыл жәфтауы:
 Лал, налхъуыт-налмас нае рухсәй әмәт не стырай фидауы.
 Уый әгәр кәнныс, — да мулкәй махмәт уа бирәе нае хауы». —

Ләт мын акувта йәе сәрәй: «Бузның де стыр хорз аегъдауай!

Не скаст, не 'харгард, нае дарәг, бәстүл хуры тынты тауәг!

Ме 'инә ис-бон дәр дәу күм сты, — бирә цасфәнді дәр ма уәнт!

Гұмырдзәй иици 'рхастон мемә, уый — ды сіе радтай рәдауай!

Нау ыскойаккаг мә ләвар, паддах, ма мә 'ппәл, дәхистән!

Ис мәм хорз къайат дә фыртән, уый цур иици сты мә истәе.

Ағыәп, фен уал жәй, кәндзынае уүыл цин дәр әмә дис дәр,

Әмәе 'жег бузның уыдзынае уәед Усеней дәр, мә хистәр!»

Цәй, цы пайда у, женоң ма дардыл таурағытте, ныхастәе:

Чызг күүд бафтыди нае күхү, — алцы ралахурдта 'ххастәе.

Паддах байради, ныр, дам, дын, Усен, чи фиддән дә хәрзтәе!

Бардзырд радта, зәттәг, татылдаер чызджы равдисут мә цәстән.

Әз әнәмәтәй күм бадин ам, нае сыйыдыйаг хәдзары.

Тыргы къахы хъэр фәңциди. Чи уой? Акастән, — цы 'мбарын.

Мәнә паддахы бәрнион ләт, йемәе — 'хсай хәстон цагъары,

«Ай әмәе цеуа?» — фәджих дән, зәрдә сусәт тас жөзары.

Ләт мын акувта йәе сәрәй: «Бардзырд хицауттәй ис ахәм:

Хъуамә бакәнай нае берни хурты хуры 'игәсм махән;

Уый Усен ләвар әрвиты стыр, хуыцауы 'мсәр паддахән».

Цымы 'рвазаф фәлән, мә хәдзар уайдид баци, цымы, сау хәлд.

Хъустыл не 'ууҗендын, фәрсын ай: «Уый цай хурты хур мә домыс?»

Загытта: «Паддахән ләвайраг ахәм чызг Усен ам хоны».

Хатын — бабыни мә хъуыддаг, дзурын: «Байсафтаң, мә бопыл!»

Ризынц ме уәнгтә, мә зәрдә мәстәй адәнгәл, фәтоны.

Чызгма басыдтән, йәе уаты бадти сай цәссызды мали.

«Бастылл, — дзурын аәм, — ныххуыссыл арвыл ме 'намонд ыстъалы,

Мәнәе 'рбайсафтаң әмбойны, хини дудгәфый жөзарын:

Паддах базыдта дә хабар, сиды дәм, — мә цард мын халы».

«Ма кән маст, мә хо,— мын загъата,— ма тыхс, паддзах мәм кәй фәсилт.
 Уй мә хысынәты фыдми у,— уәдәе 'ндәр та Ыны цы хәс и?!

Диссаг, ме 'намонд кәд үмди, диссаг — амонд мәм күм 'ркәсид!
 Мастыл ахумр дән, аниә фыл зәрдә циндзырагъ бәрге сунд!»

Чызг налхұуыт-налмас цәссыгтае калы уадулы хъәпәнтыл,
 Фәләе басаста йә зәрдәе, бамыр,— нал аңыд йә фавидыл.
 Зоны стай — зыны, нае хъәуу судзгә сагъаста нывандын.
 Хым күм ракурит, бәстон дзы цәсгом бамбәхста — тәмәнтын.

Лал, налхұуыт-налмас рахастон чызғати ме 'ідҗиң фәрдигдонай,
 Уыд сахары аргъ алы дур, алы рухс фәрдиг уыдонаї,
 Зәтгын, бамбәхс сә де тары, цард күн дывыдонаї,
 Уәд ысбәззой дын, чи зоны, искуыл фервәзай зынданай.

«Ахәсс, бахъаудысты», — инуга аez мә зәд уазағен загътон
 Аңиә цагъарттан сә күхүү судзгә рухс хүрү ныссагътон.
 Паддзах рацыди йә размә, цинзәл уадындзтә ныщагътой,
 Чызг — аемыр, әрхәндәт, зәхмә цәститтае сәхи аруагътой.

Гъәтт, ныххәррәтт кодтой адәм, бәстәе змаелд ыссис ләгасәй;
 Чызғыл къордәгәнгә хастой нүтә иннәтә сә разәй.
 Паддзах фестъәлфыл йә фенға: чызг — рәхснагдәр талм бәласәй!
 «Уй нәм хүр күн 'ртахти, — загъата, -- хүрмә чи цы 'рхәсдән лазәй!»

Кодтой куырм йә рухсаң адәм, — афтәе цәсты тигътә иста.
 Паддзах йе 'рттә цәгъедә дзуры: «Цай, күнд ыл нае кән он дис та?
 Най зәххон адәмәй йе 'игәс — у уәларвины хузыистау.
 Искуы исчи йә кәд уарзы, уәд — күнд уромы йә рис та?!»

Чызджы 'рбадын кодта паддзах, хъавға схаңыди фәрсүныл:
 «Чи дә? Радзур-ма, кәмәй дә? Гъе, күнд баҳаудтә дә зыны?»
 Бамыр уый, йә хурдзасгомыл мисхал зыны 'ртау нае зыны.
 Бады къулсәржай, йә уд ын сусәг сау сагъәс жесыны.

фысым-паддзахы ныхастай чызгма иицийдэр на хъардта:
 Уйй йә бәллицты йә фәндаг дард, әндәр кәдәмдәр дардта.
 Уарди 'вадаз былты зыххъырай дәндаг рухс цыреи нае дардта:
 Ау, цы, дам, ыл жерцид — иоджы дисәй 'тас алаемы мардта.

Паддзах катай кодта: «Хабар ныр күнде райхаләм, цы хұмызы?
 Диссаг у, йә зәрдә йе 'муд, ау, күннике 'риауы хәрзчымыл?
 Қенә исказай уарзатай басыгъыд әмәр дард уарзонаы мысы;
 Мах әй не 'ндауәм, йә риуы маст — зәрдахалән нае сисы.

Гъе, пахуымпар у, фәлгәеси зондай дардуынга бәрзәндты.
 Хъәлдзәг цин дәр әм на хъары, дудгә мастан дәр нае сәтты,
 Амонд аргъауыл нымайы, никуы ком фыдаен нае даетты:
 Рог, бәлонбазыр — йә зәрдә дард қәмдәр тәхы йә сәнтты.

Цәй хұыцау зәгъыед, мә фырт уал хәстәй 'тас хәдзар цы ссара!
 Уадз, үәлахизай йә фәндаг ацы хурзәринмә дара!
 Уымән радзурдзән аеппәт дәр, — иу сә иннағы күы 'мбара.
 Мәйни хуры скастмә уадзут, — йе 'хәсән саудалынджы дара!»

Ис нае хишауән дөмбай фырт, дардым йе стыр ном ниниәрый.
 Алчи 'тъдауджыныл нымайы уымы фидызы қастәры.
 Уәд хәсцинмә уыди ләеннү дард, тыхәевзарән ыстәры.
 Уымән усаған жәвәрләтта фыд ыстъялты хұмыздәры.

Чызджы сәфәльстостай дариты, — тыңғаңдар қасты тигъятә исы.
 Уйй бәрц рухс фәрдгүмтә фенгә чи нае баҳаудаид диси?
 Худ ыл лаләхтәй иыккодтой, худыл хуры сырх тын ризы.
 Асест, мигъаникъырд қастом та ног йә уардигъуыз жәвдиси.

Уат ысфәльстоста нае паддзах, — уйй та чи кәд зыдта 'лгъинәй! —
 Уаты сәвәрләттой къәләтджын — сырх ныгуыләйнаг зәринәй,
 Уым йәхі күххәй нае хишау чызджы сбадын кодта цинәй
 Әмәр хураңгәс — нае уазәт — ракаст уырдыгәй жексинай.

Фааст хъахъхъянаетан падзах чызджы бафадзехста уаты,
 Ацил, райдылта та минас, — тынглар бахъелдәет уа бадты;
 Рад, Усенан дзы на ферох бирае хорз ләвэрттәе радтын.
 Сыкъа 'хционхъяләс ныууасы, хъуымсы гүймседжи хыер дардал.

Минас бацыдис йа тынджа, наал уындылан кирон дар.
 Чызг йа сыйыд амонд жэлгизти: «Үйді каниң та мыл цы бонтай?!

Ай кәең кәдәм архаудтән рист, зәрдәрхәндәгей, сонтай?
 Ныр цы ехос кәенон мә сәрән, цард куы наал мын у 'ицентай?

Цәй, ысфәлварон, уәед та ма, — уарди уазалы цы ризы!
 Фенон, чи зоны, фылгулжай аборн мәен хүнцау дар хизы!
 Ау, әмбаргә ләг йәхимә царды марән кард кәд исы?
 Зониджын — уыцы ләг, йа тыхсты зондмә чи 'рәнді фәедисы!»

Чызг йа хъахъхъянджытәм басидт, йе 'взаг сададзылта комы:
 «Ам, мә къасәрыл, заеттүт-ма, ныр сымах цы тых уромы,
 Йең йа чынды ысуон, — наа уылзен, падзах дәзгыялы цы домы!
 Үәтгъыдь самадта къәрцизмәдзәйтъ аборн галууаны мәе номыл.

Нәй мәнәй ахсии сымахән, иу наа уылзәни наа фәендаг! —
 Нәе уе саггумырдаи жандавы мәен йа хъебатыр, йа уәендан,
 Нәе уе падзахән йа фәендә, — уадз, күндиғәндү сәе нымаңда!
 Мәен жандар фәенды, мәе фәенд мын, цәй, цәмән кәенут дываңданаг?

Систон кард, мәхи ныртаккә ам, уәе цаєстыты раз марын,
 Падзах уе 'ппаты имщәңгәдзән уадид уый тыххай, — әмбарын,
 Айсүт уый басти хәзнатә, мәнәе ме тары сәе дарын,
 Мәен ысуәгъед кәенут, сымах та маист наа бахъаудзән әевзарын».

Рухс налхъуыт-налмас фәерлгүтәе уазат йе тараей ыскалдта,
 Сөрәй лаләхгәд худ систа, уый дар хъахъхъянджытәм дардта:
 Айсүт атәппәт хәзнатә, зәгъгә, — стыр хүнцау уе 'риардта,
 Уый уын, чи зоны, мәен тыххай ноджы бирае хәрзтәе радта!

Цыма сайгатой дәлімоп баңыд қазнатаен сә хұзы,—
Ферох хъаҳхъәнджытай бардымр, зинкен баҳаудтой йәе хұзы.
Загътой, аудаңем, дам, чызджы, аргууц нал кодтой ҳәрзчысыл,
Ацы бур хәйрәт — зәринән, кас, цы сау диссекте 'итысы!

Уас, мәгүұр йәе бол, бур зәрин, — ды қай үл дарай уацары! —
Зыд, хъыррыстығанға дәндәгеттәй, юе 'тұзыз қарды дут раңәрә.
Исај не 'фсады, қәрағ ыл арт, дывыдан арт бандзары;
Мастән — иузәрдый, цинәй — хызт бафты, сарғанға, й'адзазыл.

Иемәк сразы сты, сас ыздыл бардымр басастой мәнгардат,
Рәевдз ын аивтой йәе дараес. Галуан қәел ивазынц дарддәр.
Хъавғағ федте кодтой афтә чызджы хъаҳхъәнег цагъартта.
Рұхс мәй сау калмы хъәләсәй фервәэст, калы та цәхәртә.

Айстой цагъартте сә сертә, — чызгмае чи ма қаст йәе зыны!
Чидәр хатәнди дуар хойы, тыргымә раудатән, — цы уынны;
Мәнәне ме 'ижъард уазәт, — чызджы уайтагъд базыдтон, тыхсын ыл,
Зәтъын, — мидәмәе! Нә комы, — уый фәнд сахарей хъузыны уыл.

«Балхәдтон мәхі — мын загъта, — радтиел дын хұмынау фылдаң ис!
Уый — дә рәевдауәт, ҳәрзамонд демеү үәд әедзух — аәмдзәдис!
Нәй мын ам ләууән, дәхимә тухи, қәс тәссаг ағтығыд ис! —
Радт мын бәх, — шауон, рәхдҗы мә, хатын — расурдзысты фәдис».

Уайтагъд аудатан, ивтығыдай февзирд баҳты хұыздар кәртү;
Чызджы схизын кодтон, райы, фервәэст, — нал қәни дыздердым.
Уый тәхғә дөмбайыл бабадт худгә хұрзәрин дзәгәртүн.
Ехх, цы хұым байтыдтон, уый мын задай нал бантымст жәркәрдим!

Бон фәкьюл, фәхъыери хұымлдаг, дуне слаууыдысты къахыл,
Хұула сахарыл жертыхсти, систой джигул қәнин, къахын.
Зиллиң, диссаг наеу — фыңғар дын цаест күн 'рываәриккой махыл.
«Фенут, — загътоң сын, — күйд уымзән, сайон аez нае хорз паддзахы?!!»

Федтой, фесгәрстой наем, — уәгъды, гъе, цы са: бол уыд ыссарын!
 Фәдис аздахтысты 'икъардай, падзах бафтыди фылсарыл.
 Акса, уйы тыххәй нағалуан саута: абоң дәр ма дары.
 Хур ным анытуылд амбисебон аеме баззадыстәм тары.

Ам фәгәждәе кән, тәхәт уал мәй цехәркалға йәе баҳыл,
 Байхұс, радзурон, — қауыл уыд Чачнагиримә нағ фәхыл:
 Уйы мә ңау үмдис, нымадта мән йәе хәзгулыл, йәе сәғтыл.
 Ләг йәе раузондай жәгад у, ус — йәе къаҳбайә, — фәзәгетынц.

У мә мой мәллағ, әвидыц, уымә чи қасы — бецау дән.
 Чачнагир — рағсугъыл, дзырдлазыға, уйы дәзы ничи зыдта қаудай.
 Үарзатам мах кәрәдзи. Нали, фәлә не скәндзынаи саутә,
 Әммыйст, уйы түгәй ныххумып кән, — кәд ныббарид мын хуыцау дәр!

Ус раузонд кәм нау, мә хабар уәгъды сраетығытон йәе цуры, —
 Зәгъыны, сусәгәй мә баҳыл уйы аәз арвыстон зынг хуры.
 Ныр нымудзын уыд йәе зәрды, ныр нымадта мән фылгулыл,
 Әмәе стыр хұмыцауен табу, нал ын бантысдәжени дзурын.

Зәгъыға, истәуыл фәмәстү, уйы — йәе тәссағдар аәртхыран.
 Джу күү 'рбахұмынтоң, ағығың ал уәл ам нағ уылтән Чачнагирән.
 Уйы фәзымил, ды дәр — йәе үәлвәд, тас кәм нағ бавзәрстон бирә!
 «Аздах», — уымән дәм аәрвыстон, ам уыд уыцы 'лгъағ зыд бирағъ.

Ды кәм аздахта, — 'рбацилтә, демә: 'рбахастай рухс тынта.
 Иумас саардат мә — раст, цыма, нал уыд дунейыл устыта!
 Уымән бавзәрстон дудгә маст, уымән абалтән рустындаёт;
 Уйы әңгег фәндид, — бабын уон: зынды йәе саузәрде бустыл дәр.

Зәгъыға, уыцы лаг нағ фесафт, баңыд падзахмә, — бағлырд ын
 Хұыннадағ загытайд йәе маестәй, — зынды йәе бақастыл, йәе дзырдтыл;
 Мән ныргәвстанд, мә мардыл падзах бафтынтаид сырдты,
 Ноджы бахсыздтани хъуамә раздәр, бирәтъяу, мә фыртты.

Цәй ың мә бөн у, хуысау дын арфә ракәенәд мә бәстү, —
Мәннә нал ныхсын дә фәрци үызы сау калмаң йә цәстү!
Ным зәрдәзәгъгә фәхәст дән рухсәр амондаң йә хәрзтыл,
Тасаң, раздәрау, нә ризы уд фындаңдалы тәраэттыл.

Автандил ын: — «Ма тыхс, — дзуры, — нәй дэы чиниңдұқы хәрззагъдән:
Хион, хиңон уәвғаң знаг, дам, у фыдызынагәй тәссагдәр.
Ие 'үүәнк ахәмым куырмәджы никүна бафтаудзәни саг ләт.
Чачнагирәй ма тәрс, — уымәй нал ис хион дәр, ызнаг дәр.

Фәләе чыз ың баци, — дзур-ма, загътай, ардыгәй, дам, араст.
Аңыд, о, фәләк кәдәм ызд, кәнә кәд фәзи фәндарааст?»
Ус ныууләфым бынозәй, абадт цәстыхаутыл халас:
«Хүрән ахұыссыд йә рухс тын, — аскұыуд тастағ-усасғә талас!»

НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ
УАЦАРЫ АКОДТОЙ
КАДЖИТАӘ

А, мәнгәрд хысмет, жөлгүст уай, кәд күнд афәливыс зинау!
 Чи дын рафағтъаулзән де тъдау. де 'хәл сусәджы рәестздинад?!

Ныр даे тар аууон кем тыхсы уыцы хурдзәсгомыл хинау?
 Алцы байсағыс, фәстагма инкуы нал пыууадзым цинаг.

«Атахт хур, — Фатман та дэуры, — атышни у, мә зәрдә, ратон, —
 Хурәй чи фәнишшәрд, уйын ма царды 'хсызгон цин күнд хатон!
 Судзын уйын аңызы бонай, уд дывыдан арты бадон.
 Уайын, нал сымы мә цәссыг, — фестад түгәмхәэцие суадон.

Нал уыд хәлдармә мә зәрдә, мақстаңи нициуал мә 'идәвта.
 Хыалы, фыны мә бәллиң дард ныгуылгә хурмас скъефта.
 Уәд хыяппи-сынн ма мәм кәм уәнендәд тасаей а Усенни сәфт та!
 Уәнгәл фестад мын йә фенди дәр раст хъәстә калмы ныдзевдау.

Хур күнд ныщәйнүгуылд иу бол, сырх күнд афәлдәхт ныгуылән,
 Афтә донбыл зилын, иу ран бадыңц бәлпәттә тигуыраї.
 Чызджы мысыдтаң, ләбүрдта риумас сағыәсеси фынкуылән.
 Дэурии: «Макуы 'үүәнд мәнгәрдил, науәд райгә у да гуыраї!»

Уәд цыппар бәлиционы нөлжы бафтид фәздагтоты балыт;
 Иу сә — 'ххуырст цагъар, мәтүүр конд, цестом сау тәмәнтә калы.
 Хәрд 'мә нозт архастой семән уыцы ног цыппар әмбалы,
 Бадыңц се 'хәсәвәрил, фынгмә алчи 'хсызгонаї әвналы.

Хъус сәем аивәй күм дарин, — тары се 'хцион ныхас зәлә:
 «Мах фыңғағ хатт уымнәм нұмағ ам нағ кәрәдзі нағ шәлә;
 Чи цы ләт нағ у, — иш зонәм, арағ лат листыл жәмбәлә:
 Иу нағ иннәмән йә хабар ныр күм раканнил, амбәлә».

Алчи радзырда, цы зылда уым фәндагғоны жегъдауыл.
 Загъта цагъар дәр: «Нәе хысмет баст у не скенең хыщауыл.
 Еуу мын байтыдат, аз та уын лал, налхуыт-налмастағ тауын:
 Аз цы зәгъинаг даен, уый цур алқаң хабар дәр уағ фуаын.

Номдымд. Каджеты паддахәй юе 'ххуырст, юе 'нувыл цагъар даен.
 Уый нын аныгуылди, нали, баҳъуыд юе стыр ис йағ мардан.
 Сидзәр каджиты ныууагъта паддахәй уазгуытыл аңкъардаң,
 Ныр йағ сидзәргәс хо райста къухмә стыр хищауы бартә.

Дулардухт, зәгъигә, — хъәбатыр, ус уаевгә, къедзәхеау фидар,
 Тыл цы лат баҳасдән уымә! — юе знаг ма 'тъгъәлут — аявыл уа!
 Уый Росан жәмә Родийән у се фылды хо, се фыдау.
 Бады хищауәй Каджеты, 'вәрә бардажынай ләдҗи 'тъдау.

Дард фәсденджызәй арихъуыст — Дулардухты хо фәхтүуди,
 Усаен, марадз зәгъ, юе зәгъын исчи вазиртәй уәндиыди!
 Хур кәй баталынгис, уый кой уымән никәйи фәндиыди.
 Иу — Рошак, цагъар, — нағ хистер, уымә сусег фәнд аәрциди.

Загъта: «Еудодоймә хъусон? — нағ, мағ зәрде мағ нағ тәры.
 Сыстон, ацатон фәлтая уал даелә тығыд бидырмә стары.
 Стәй кәс — уырдыгәй мәнәй уый фос, тәләттәг фос ыстәр!
 Ус күм 'рсабыр уа, жегъдау ын радтон уый фәстә — цы 'мәбәлә.

Мах — йағ даелбартә, фәситт нағ жәмә не 'хсанәй ысуыгъта,
 Азмә ракодта сәдәйи — тынгләр чи зылда хәстү 'тъдау.
 Бон, ахсәв аңцой нағ зылтам, каруантам бырстам, ыстыгътам.
 Райғә здәхтүстәм хъезныгәй, — фиу, зәрдәзәгъигә, күм стыхтам, —

Дардтам быдырыл на фәндаг иухатт свудалмыг мәйлары.
 Иу ран рухс ыссыгыд жәнәнтау, — атагъа сырх-сырхид дары.
 Загътам: «Хуры тын уәларвай зәхмә тары хұылғы хъары,
 Ієни цавнер у, цы диссаг?!» — хъуылдаг райдытам жөзарын.

Чи йәе боброн хұында, чи йәе стыдта дзаг мәйн хұызәнәй.
 Цәй, хәстәгмә, дам, ай фенәм, — рухсмә 'рбаввахс ыстәм мәне.
 Рөвдә жұтыхстыстаң ыл, сырәзт хъула — фидардәр ағсанәй.
 Уалымә хъәлас зәрләскъяф раіхъуыст судзғаे тимти 'хсәнәй.

«Чи стут, бардкытә? — фәрсы нае, — гъе, мәе фәндагыл цы ләуут?
 Гуланшаройә Каджетмә уайын минәвар, — фәстаету!»
 Ноджы баввахс ыстәм, диссаг, — мәй, ыстъалытай күнине у!
 Федтам бараджы нае цәстәй, хур нае разындис әнәуд.

Тары цәсгомыл арварттывл ирд тәмәентә калғае хъазы
 Амәе, 'мбиесбонау, арттыви дардым атагъа йәе разы.
 Был фәзылхъыш вәййы, бары дзырд — ыстәм, цыма, тәразыл,
 Рухс тын даңдатты цыренәй уәлбыл сыйынды үә базыр.

Дардәр — рафаерс-бафаер... Систам хъуылдаг алы 'тълауәй барын;
 Барат минәвар нае уындис, — цәй, цы нын ай хъуыл жембары!
 Чызг күн разындис, Рошак ма уәед кәем уағтта йәе йәе барыл! —
 Бардзырд радта 'мәе йәе уайтагъид исемә ракодтам уацары.

— Чи у? — бафарстам ай поджи, — гъе, цы дунейә наем рахауд?
 Қене иунаегәй цы хиты тары рухсәнгәе, цырагъяу?
 Уйй наем не сдзырдта, йәе рустын уади хъары цассызды саха.
 Бешау, сау калы ай ныххұмыры, — мәйән раләууыд сын сахат.

Нини, — сусегәй, жергомәй уацар нал загъта йәе цардай:
 Чи у, быдыры цы зилы, гъе, йыл чи рацыд мәнгардәй?
 Цыма байгомыги, бамыр, — касты таргерғығ, аңқъардәй,
 Касты, зәрдәтә уыраудта, калмау, цәсттың цъях артәй.

Уәед Рошак зәгтес: «Ныуудзут, чызджы, чи зоны цы 'идавы, —
Нәй Ын ам зәгъзен, ыстай йәе — дзура, уымә дәр ие хъавы.
Не стыр успадзаха маххән рагәй амонды хур тавы,
Әмә мәнә та Ын ногәй сүсөт цини тынтае уафы.

А зынаргъ хүн дәр та уымән у ләвар ыстыр хұмыцауәй,
Уәедә тағыдә аәм ай ныккәнәм, хорз ие фендаған рәдауәй.
Нәй Ын бамбәхәсән, мә хуртә, иуәй аргъуц хъяуы 'тъдауәй,
Карз у, иннәмәй, күн зонут — науы нын хицауимә дауәй.

«Раст у хистәры уынаффа», — мах әемхъяеласәй ыскарстам
Әмә талыңдже нахимә дарлдәр не стыр фендағ барстам.
Чызджы, рухс тын уағғә хастам, чызджы ницәмәйуал фарстам,
Чызг күндан, шыма йә сағысс судагә сау цәссыгәй саста.

«Хистәр, ауадз мә расстәгмә, — ракуырдтон мәхи Рошакәй;
Иу хұмылдаджы фәдымл ардем фездіхтаен амбисвәндаджы, —
Ис мын ам хәзина, хъәмәне хұуыл фәхәңциә кәнни рагәй.
Кәл дау дәр, зәгъын, кейінғани, фидар дән нырма уәрагәй».

Хұмыстой бәләцәттә, зынди сыл, — хабар уылонимә дәр хъардта,
Фәләе цагъарән йә разырд мән анегъызеладжы 'рцардта;
Үйд мын фескъуында мә сағыас, иыфс, хъару мә уәнгиттен радта
Әмә драхмәйн бәріц рухс тын цин мә зәрдәмә пылдардта.

Уайтагъәл цагъармә фәснитте: «Ам-ма 'рбад, мә хур, зәтъ-ма мын:
Уйд аетт федтай дахелат, ави баууандытә дамыл?»
Цагъар алцы дәр фәд-фәдым ногәй ранымадта сабыр;
Уымән удмидает дән, уымән, а мә дзурәндзых ие бамыр.

Хин, кәлаңгәнает дәснитае ис мәннә дымуу же цагъары;
Никуыничи сә ие уины, никуыничи сә хъылдари.
«Уайгә, базонут — сын зәгътон — хуры Каджеты сахары,
Каджи ус-пәлдзах уацары ахстәй кәм және күнд дары».

Æмæ 'ртæ боны күнд рацимд, афтæ 'рхæцæе сты фæстæмæ:
 «Дулардух тæуы мәрдлзыгой дарл фæсденджызы бистæмæ.
 Бады фидары, дзыназы ахст чызг,— сагъæсæй хæстæе мæй;
 Мой ысканиннæ Ыни хъавынц Росан — падлзахы кæстæрай.

Ус чындзæхсæв нæма уадзы: «Мардæн цини 'тъдау чи хъары?
 Рыст, æрхандæт даң, риуы, дам, акса,— уалдзыгон мит уары!
 Мæнæ 'рбаздахон, чындзаг уал калæд рухс тæмæн хибары».
 Аымд ус-паддах, ахст чызгмæ зили ну цагъар фидары.

Хин, кæллæнгæнæт æм чи уыд,— мемæ рацеут,— сым загъта:
 Фæндаг даргъ фæндаг у — зоны, бирæ — йе знаектæ та цъахтау.
 Тæккæ 'харджындæр хæстонты фидар хъахъхъянæт ныуагъта.
 Дэзуриң, ацид, дам, æрæджы, — цей, кæм раздахдзæни тæгъд та?!

Уыцы Каджеты фидар, дам, никуыничима басаста;
 Раst йæ бæстастæу сахараен айнает даргъ-уæрæх ахаста,
 Иc æм уый бмыты бацауæн. Чызг — æрвонвидыц ахæст та
 Уым андонмæсыг фидары уат бæрzonдdæр ран бацахста.

Тæккæ кулдуарыл гæрзифтонг ис дæс мин æвзыгъд хъайтари.
 Бахиз мидамæ,— уæд уым та ис æртæе сындзæхgæд дуары
 Æмæ 'ртыгай миңтæ уым дæр алы бацауæнды дарынц.
 Цæй, цы ныфс дæ уа, маæ зæрдæ, бастьæл, бахаудтæ фылдары!»

Автандилы 'икъярд тæстомым систа цинуылæн ивылын,
 Фæлæе ницы дэзуры усан, хъазы мидбылхудт йæ былыл.
 Табу, загъта стыр хуыцауæн амæ рухс сæнтты ныгъуылы:
 Ныр Фатманы фæрцы хуры кæд иæ бауадзид ныгъуылын.

Усмæ балзуры: «Мæ уарзон, ныр күнд дын ракæнои арфа?
 Ды маæ зæрдæйи ныуагътай уыцы 'хон хабарæй арф фæл.
 Фæлæе Каджитæ кæд, ултау, зæхмæ 'ртактысты уеларвæй,
 Кæд æдфыд не сты, уæд ма сым ис лæдже хуыз та цæй алфæн?

Сағылес бафтыди мә удыл, умызы хуры мәт мә 'идавы,
 Фелж каджи уд, — анибұар, зәгъ, — сылтоймагай цы хъавы?
 Загъта ус: «Дәлимон — каджи, — уйй сә ном у, ном цы давы?
 Махау адам ысты, неме иу хур каджиты дәр тавы.

Каджи ном, зәгъгә, дәлимон, уйй сә уымән хоның афтә,
 Зоның цавәрдәр көләнте, наң сә хини митән рафтән.
 Наң сә басәттәнни хосен никүи никай күхүх бафтаен.
 Семә чи баңгұра тохы, — наң жетыст йәт әзәф, йәт хъавдаен.

Диссаг, каджитән цы 'иттыс: саутырм акәнның фылдулы;
 Тымығ систын кәнниң, се знаг уәд хъыт дәндіккези цы 'мбулы!
 Нау фәдәлден кәнниң уайтагъ, уймың доны, цыма сурый,
 Тар ныррух кәнниң әмбойны, мигътә 'рбатухың зынг хурыл.

Тут, ыстегәй конд адәмы уымән ракуыдтой Каджитә,
 Зин, дәлимон сә дзегъәлә макуы ма 'тъығылаед мачи дәр»,
 Ләппү бузның бazzади: «Ныр мә уәден күзд адлжын да!

Ман да ныхастә батавтой, — зәрдә кодта сәм саджилтә».

Автандил хұмыцаумә кувы, цини хъарм цәссыг ызғылғае:
 «Бузның, ме скәнәнет, ирвәзт дән ныр мә хъысметы фылд марғәй!
 Мах да не 'взарәм, на хъусәм, — афтә барәвдауыс алқає.
 Искү де 'хұмысаї фәңүх уон, — ахам дудғае бол мыл ма 'рқән!»

Умызы хүрзәриниң цинәй уазағ хъарм цәссыгтә калы.
 Ус ысдымзардың, зыдаң йәз сағылес, сау калмау, аевналы.
 Автандил фәхатыд хъуыддаг аәмә уарзты 'тъдау нае халы.
 Уәд Фатын-хатун йә хұуры туҳы судзға фердүл лалы.

Автандилимае йә уаты ус аегас ахсаев фәхъазыл;
 Бар-әнәбары йәз уйй дәр пъа, хъәбыс кәнниңде тасыд.
 Тинатини хузы-иу ризга тары систадис йә разы,
 Хъәдты сырдтчмә йә зәрдә хатти беләстү дәлбазыр.

Ләпппу баризы сусатғай, цесссыг міл іады скул жемде
 Нәу — йәе қәстү хай — сатат-саяу: мінгъ ыслымасын хурима.
 «Чи кәй уарди у? — бағарсы, — мәннә сағъесы сбур жемде.
 Не 'рбадт уардийыл, — фалжысыл бады, халонаш, буламәргь.

Дур ысадаенид йәе міндей, ахәм сау цессимг дзы зғъялды;
 Бабын уардидон, фәләлдон, — цессимг уардитем цы 'ххәлды?
 Цауд ус саг ләпппүне райы, — царды фидыцы 'тъдау хәлды:
 Халон уардийыл күү 'рбады, — буламәргь йәхни ағъгъялды.

Бон жербаңзәхі, тынуафға, кур йәхни найынмә уайы.
 Ус ын рахаста сәртухан, къаба, — ул се міндей зайды, —
 Урс смығылағ хәден, уәд зети, — уәлдәф уардилоны тайы;
 «Айс, ыскән, — ағсәрмұ ма кәң», — ағсинаен йәе зәрда: райы.

Загъта саг ләпппу йәхими: «Хъуамә рагом кәенон хъуылдаг!»
 Дараес ранвта, йәхни ма ныр базарғаның кәм хүзді.
 Ног дари дзауметтә скодта, — аив, — сонт зәрдә күзд күйрді.
 Қас, домбай йәе хұмыз ыскалдта, худга, рухе хурау, нырттынта.

Ағсии азылдис йәе къумыт, уайтагъд фынг — иәртон ысқатта.
 Автандыл фәзымид арттынға, йе 'игас цинефсаест, ныфседеттә.
 Ус ыл ног дараес күү федта, уәд бынтон ныррухс йәе зәрдә;
 Райға, мидбылхудга дзуры: «Уарzon, афтәмәй хұзыздәр дә!»

Сәраей къеҳтәм ыл раевдауға зыд, цыбал қәстүтә хаста,
 Спаснет сабыр худт йе мінбыл, ома дзегъилемі мә ма стая.
 Ома не 'мбарыс, нае хатыс — мән дәумә цы тых ныббаста.
 Фәлә, раздерау, хъяңыдис, йе 'тъдау йе 'наебары саста.

Хорз фәмниас кодтой. Ләпину систад, хъәлдзәгәй, фәффардәг;
 Уаты 'рхуыссыдис, арғынаи үайтагъд нозтджынаи, уәнгмардәй;
 Райхъал изәры, нае рабадт уаты, раздерау, анкъардәй.
 Усмае барышта, фәсилт әем, зәгъяға, рапу-ма, дам, ардәм.

Ус куы балғауид къәсәрүл, дардай «оххыта» райымдат:
 Талмау тасғиғуыр, зәрде, дам, уарзатай риувәйнег ратымдат.
 Баз ын гауызыл авәрдтой, — уәд әлемән аәм хұымд хатын та?!

Цәстү сау хауты халағыуд аууон уардитыл айттыдат.

«Фатман, ма фестъәлф, кәлмәзәфәу, — ләпнү хъавғе загъата усан, —
 Аәз ма хабәртте куы кәниң, уед дауен үйдән зынхъусан.
 Гуланшаройы мәе хъуылдаг кодтон абони уонг сусәт.
 У мәе цин әмә мәе сағъәс сауцәст, сауцәстыхау рухс зәд.

Нә, базарғанет мәе ма 'тъығәл, мулк иә фәбарын тәразым; —
 Ростеван — ыстыр паддзахән бады йе спаснет да разы.
 Бирә «фсад, хәзина, хәңгәнгарз ис мәе барвәнді дәлбазым
 Аәмә знаджы раз фылтохы ме 'тъдау н'амоны фатасын.

Хъус мәем, радзурон дын алцы, — дау мәе хәларыл ынмайын.
 Ис мәе паддзахән рассугъыл чызг — хурты хурзәрни, — иә сайни,
 Баззадис мәе уд йә мидәг, уарзатай судзын әмәе тайын,
 Балцы раңылтән йә фәндәй әмәе паддзахы цин кайын.

Ды цы чызджы кәйттәе кодтай, уйй аәрцагурын мәе домы
 Аәмә дунетыл фәзылләтен, — кәд иә басеттин мәе сомы,
 Чызджы судзагә уарзт — домбайән нау йә бөн йә рис уромын,
 Ахауд, нал ай үйрни — ссара хос йә зәрдәй хъәдгомән».

Аvtандил яппиет дәр усан дзуры ныр аәргом йә разы:
 «Стайыцармдарәт баетъатыр зили тар хъады, дзыназы.
 Ныр дә күхүх ис йә хысынмет, ахәм хостәнәт ын разын, —
 Ма уа цәстыхау үәгъдәппәрст, — цымы сау халоны базыр.

Фатман, баххуыс кә, фәкәс мәем, — цас ынүудисан-ма 'взарой?! —
 Хъуамәе стыалытә иә фәрцы иумәе удәнций ыссарой;
 Адәм хорзракәнд күзд мысой әмәк кадыл иә күзд дарой,
 Феной уарзэттәе та цинтә, — дуртә ма хала сә марой.

Рәвәз дә хингәнет цагъартай иуы фидармәе низдәхәм,
 Чынгачи радзуәрәд, — цы зонам, у нағ фәнд, нағ нысан нахәм,
 Уйының кәдә зәгъыйд йә сүсөг уышын каджы успалдахән
 Жәмае каджитын уәлахиз бағтид кәдә нағ күхүй махаты,

«Табу ме скәнег хуыңауен! — райхұымст цины хытар Фатманай, —
 Уйың цы 'хсызғон бол аеркодта, зәрдәе риуы ссығыд тәмәнәй!»
 Ус фәснит, фазынди цагъар — сау, смыты базырау, мәнә.
 «Уайғә, — загъта Ыны, — Каджеты февзәр хин әмәе кәләнәй!

Гъенир равдис, гъе, да келлен жемә д'арәхстыл жуулғандон.
 Аны, бахиз мә цылах артәй, — цины рухс тынтағ нываендон;
 Зәттөй жә низы хос зынг хурән амәе ма баудағандағындон.
 Дауры сау цагъар ныфсажынағай: «Сом жәххаст уылдаң дағ фандон».

жәл тиірәй дистан...
 жәл' салын ? ишәй яңад ...
 жағғағ
 51

жәл .

жәл
 жәл
 жәл

ФАТМАН ӘЕРВИТЫ ЧИНЫГ НЕСТАН-ДАРЕДЖАНМӘ

Кед Фатман ныфғыста чиныг: «Дуне тавағ хур, жәвністтін,
Ныр дау чи нал уыны, уыман рис күйд нае бафта йәе ристыл?!
Уый күйд ахқон уыд да хъялағас, цима буләмәргө дә исты!
Лал дзәнхъавджимә дә хұзызы ну жәрттивгә фәрдиг систы.

Уәгъдым бамбектай да хъумылдаг ды да хәрзғанәг жесиндей;
Алцы рафаелгүйдтон мәнә, афтә ма 'тъыңаел, ома хинаей.
Ныр да хаберттә лыстагтай фысс да уарzonан ғәхимә;
Уый сырх уардинай жәрттика, ды, шъаҳ малусағтау, цинаей.

Масиә л'агурағ жерцидис Тарнелы 'рдхорд бәтъатыр,
Айтандыл, зәстүә, арабаг, номдзыд саг ләппү, хъәбатыр,
Ростеван налдахы спаснет, тохы йе знаётәм — әгътатыр.
Афысс ләппүмә да уавәр, хур, зәрдиңгәй дәм хатын.

Аны хингачег цагъар нын кіед жербахәссиәд бәрәт дырыр;
Каджи ус-надзах жәрәздәхт, зеви дард балцәй нәма 'рцид?
Пе 'фсад цас ысты, кәм лизуумын? Хъуамә базона даे фәрци, —
Чи сты балхонта, ыстәй сәхәс та бачынди кәмән цы?

Уымы хабәрттәй цы зоныс, уыдан наем ныфғыс, ыстәй даे
Рарвит уарзонмае нысанән исты, — барухс уа йәе зәрдае.
Сагъәс мауал кән, фылхымсмет ныр кәрон ыскодта 'фхәрдән.
Тагъд уәе кәрәздзи цы ссарат, уый уын фестәд, хур, мәе слер даे!»

Радта ус йәе фыстает латма: «Уайға,— азәлінд ғә хъелас,—
Тағыд жә сәмбәллын жә чызыл, мардағ, ныр да хин — да фәрәз!
Цагъар башпаерста йәе үзелек хини, диссаджы цәзек пәләз;
Систа хи бәрзонд, цы йәе хъуыд? — Уызы иу маргты фәнәрраест!

Цыма 'лвәст ардынай фсуәгъәл,— фатау үәллағы фәтәхы;
Бон күйдәр жеризәр, афтә абадт ғидары къедзәхыл.
Бахызт аивәй, ләуүхит уал ғефсад къесәрүл рәтт-рәгъы!
Хурән радзырдта,— Фатман ын цин — ахсызгойнағ — цы зәтъы.

Бахызт мәссыгмө уый афтә, цыма 'хәгад нае уым әппиндер;
Бахызт сатәт-сау ләт, сәрәй даргъ аерзағул ысты хъуынта.
Рұхс хур фестъәлғиди, барызт, тасы баҳауди йәе уындаї.
Үарди фырадәргәй абур, аzzад малусет әзмиппилдей.

Дәуры негир цагъар чызған: «Уый цы фатарстә, цы срызтә?
Гуланшаройә Фатманай цины уацхәссәг әрвист дәен.
Айс, кәй нае фәливины, уый дың мәне радзурдзән йәе фыстает.
Үарди, рұхс хур дыл ыскаездән, сатъас атайдзән — жәнтыснағ».

«Цины уацхәссәг Фатманай!»—Ахаст ие 'ууенди йәе хъустыл,
Банкъумст әсстүх хаяу, фәзыххъыр чызджы уардигъуыз хәмпүс был.
Ризгүе цагъараен йәе къухай райста чиныг, цыма рұхс тын.
Чиныг ракәсес, ивылы цин әсстүсигай йәе рустыл.

«Чи у м'агурағ? — арфарста ахаст уацхәссәг цагъары,—
Ау, мә сагъас ма дунеймә искуы исказәмә дәр хъары?!»
Уый һими радзырдта: «Зәйтлазынен аэз,— цы фехъұмстан, цы 'мбарын:
Ды күм рацыдтә, үәдәй иын арвыл хур цырагъ нае дары.

Маст йәе зәрдиәни Фатманан ахызт иннәрдәм цыргъ кардау;
Уый цы дудғае бонтә федта, уый цы сау цессығ фәкалдта!..
Хорз уыдис, үәддәр мә фәрци уайтагъд л'ахәстон ыссардта!
Иу ыстыр хуыцау — йәе зонәж, уый лауыл йәехи күйд мардта.

Ныр фәзыйид ломбай батыатыр, калы, рухс хурау, тәмента.
Уйын Фатман-хатунен загыта, — ды фыдуавәры шәмән да.
Лапшу д'агурат жерциди, карз пыффиәдмәхстөй маңаңи дар,
Тағыл, дам, сәмбәлдың кең чызыгыл фыстает хин жәмә кәллентәй».

Ахаст цагъаран: — «Еуудандын ныр да пыхастыл, да растыл;
Никуы фыны дар ие дзырдтон аэз да хицауен мә уарстыл.
Уйын бәлвирд ныгуылд наема у хур — иже удылхащег, уазтын.
Аэз фыссын, фәлә Фатманен зегъ, — ны зыны дән, ны масты».

НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ ДЗУАПП ФАТМАНАЕН

Фатман, — фыссы, — дәрәевдыйд аez мәхі мадәй ие зонын!
 Ныр күү йағ фенис, — мә үд мын маңт цы уавәрән әвзонаны!
 Нағай нымәец, кәрон мә ристән: иурын, иуғыл мә ие домы.
 Ныр дағ фыстәгәй мә зәрдә мәнәне барухси зындоны.

Үад дынууә кәләнгәнәгән байстай мән, Фатман, сә күүхәй, —
 Каджи-хингәнджытә се 'ппәт ныр кәнүңц мәнән хъуырдухән:
 Иу даң, афтәмәй мә се 'гас, — минтә — хъахъхъыненүң аедзухәй,
 Үйд дә ма бауыриәл, макуы, — искуы фескүүйд мә тухән!

Цай, цы ма дағы фыссон, ис мын амы хабәрттәй цы зәгъзен:
 Каджи ус-палдаш наема 'рцил, ишай йыны афтә тагъд ыздәхән,
 Фәлә фидарән ныуугытга бирәе минты 'вджид йағ дәгъзәл;
 Мән күмд агуры? — феңуылдан уызы саг ләппу фыдәгүгъяел!

Нағай мын ардыгәй ирвәзән, — уәгъыды ма сафәд йағ раестәг.
 Уәгъыды мауал кәнәнәт тухи, арты ма судзәд мә мәстәй!
 Фәлә фембәлдис мә хурмыл, уә, тәхуднаг, аермәст әй
 Даңдәй, даңдәй дәр ма искуы иу хатт чи федта йағ цәстәй!

О, нағ дын загътон мә хабар, — хатын ныр, Фатман, мә зылын,
 Фәлә дзурынән зын уылдис, — зәрдә сыгъд цы ғыл, цы зыны!
 Тарнелмә мын иыххатут, уый мәт мын мә үд жексины:
 Уәгъыды ма схәңәд мән тыххәй ацы 'лгысты бастәм бирсыны!

Фаг фырхызызәмар жөндерин, — тухи, царләфтылшук нал даң,
Зон: дыуу же марды кәндзынаң, — искуу уый күн фенон мардај.
Нәй мә сыгъыд сәрән хұыздәр хос, дзырд нағ фәливиң мәңгардај.
Маңы сәғәнд кәнәәд, фәлтау мә бакән дурты бын жәлзардај!

Ды фыссыс, зәғъғә, иысан әм исты кү'арвыстанн, — мәнне
Фыстаджы гәппәл жөндерин уарзона ләвар кәрдәнәй.
Сау, мә хысынтау, хұызай у, — судзы зәрдә та кәләнәй;
У мын йе 'мындағ йә ләвар уарзты судзаджы тәмәнәй».

НЕСТАН-ДАРЕДЖАН ӘРВИТЫ ЧИНЫГ ИÆ УАРЗОНМÆ

V

әл хәккүмүрщәнгә, дзынаға чызг йæ уарзонмæ ныфғыста.
Цæссыг калд, жени кæд ма уыд уарэтан сау цæссыг аххуыс та?!

Лæт фæумдаид зæрдахъелл, — зæгъя, уый додоймæ хъымста,
Уарди базыхъыыр, арттывта уурс дзæнхъа фæрдýг — агъуыстаг:

«Ацы судзаджы чиныг дæм лæз фыссын, мæ хур, аххсты;
Сис — мæ тасгæ гұым, тулын ай ризгæ ме 'рхæндæт сагъасты,
Ам наэ зæрдæтæ сиу кодтон, — дзурәнт чиниджы мах бæсты.
Бастыл, ба, мæ уд, ма башу уæгъыды таримæ карз хæсты!

Уый дын, гье, мæ бон, наэ хъысмет: тут ныл уары жемжæ уары;
Хур алдæн тæмәнтие калæд, джиуыми саудалынджы, тары!
Цард жæлгымст жемжæ мæнгард у, — алы зондджын дæр жембary.
Уас, мæтуыр мæ бон, — дæ маттæй ай цы дудгæ фыд жæвзарын?!

Ай цы сиыв кодтой наэ уdtæн карз хъысмет жемжæ фырдастæг:
Иу наэ иннæй хæстетмæ райгæ нал федта йæ цæстæй!
Ныр ды кæмæн нал дæ, — зæрдæ тъæпп куыд наэ фæхauы мæстæй!
Мæнжæ райхæлди мæ сусæт, рагром ме 'рхæндæт ныхæстæй.

Хурты хурзæрин, дæхистæн, загъитон — удаегас мын нал дæ;
Асаst, бадони мæ хъару, уәнгтæ баззадысты калдæй.
Ныр ыстыр хуыцауын табу, — цинæй худгæбыл, ысхъал дæн!
Ныр йæ дард кæрөн арцыдис мæнæ мæ 'нтыснает жинкъардæн.

Цәр, дә сәрвәлтау амалон, уадз, фыдхымсмет мә бадома.
 Уадз, мә сыгъд зәрдә ноджылдар дудлә сагъасты бадон уа!
 Уарzon, мыс маң-иу дард басти, — риу маңталғаедай кү'атона.
 Уызы тар бонтәм абуздәен уарзт мә зәрдәйы суадонау

Цәй, цы ма фыссон, уадултыл уайы цәстүсыг сахатей, —
 Нәй мә хабәртән радзурән, нағы мә диссектән рахатән;
 Мән Фатман-хатун ратында сай кәләнгәнәт цагъартәй,
 Цард йәе сай жәнен бакодта, — ногәй уацары баҳаудтән.

Бафтыд фыд мә фылтыл, цард мын у зынудисат әрмәстәр, —
 Цима карз хымсмет мә удан фаг ие фәдартта йәе хъестә!
 Хини каджитә мә 'рцахстой, нал ис алидзән сә бәстәй.
 Уый, мә уллаууән, фыдхымсмет, зинау, сагъуыди нае фастә.

Цәст нае сәххәесдән йәе сәрмә, бадын иу ахәм гәнахы;
 Ис ам иу фәндаг жәнахуыр, — къедзәх зәххы бын фәкъахыр;
 Бирә 'фсад ахсәвәй-бонәй хъаҳъхъәнәт лаууынц сә къахыл,
 Нәй сын басеттән, фылгулы семә бахъяуад хылкъахы!

Ма кас каджитәм әндәртау, уәгъды ма 'рбабырс уәлбәхәй;
 Зонын, марләй дә күы фенон, — рист жәнауый дәр, зәрдәхәлл, —
 Цима зных әрциыкк-әхсонай — арт ысуадзэйнән әмдзәхәр.
 Нәй фәраз, дә күүх мыл ауигъ, басгүлүх фидардәр къедзәхәй!

Уә, мә уллаууән, макуы уәл, ма, дә фәсонәрхәджы дәр, —
 Дау дә таливидың баива, искәй равзара каджитәй.
 Нә, дәуәй дардәр никәй дән, ма мәм бабәлләд мачи дәр;
 Быләй атахин, зәрдәсәр кардаш акәнин саджилтә.

Арл хәрын, — дә мәй әндәрең никуы рухс цырагъ ие дардән,
 Арвәй хуры фырт күы 'рхиза, риумә уый уарзт дәр нае хъардән.
 Быләй асхынудзән дә уарzon, — раздәр хи, мә бон, ныммардзән.
 Күв мын уәл, мә ул уәларвмә кәд бәрзонд ыстәхид, мардзә!

Кув мын, кув әмәе схицән уон а мәңг дунейы сағъәстәй, —
 Артәй, дон әмәе сау зәххәй, зилгә уәлдәфы ахәстәй.
 Арвмә сфердәг уон, башкъарон, — арв мын бахицион, бахәстәй.
 Бон уа, тар әхсәв, — хатон тәй, хуры рухс тынтым баххәстән.

Хур әнаң дә гуырдз нае уымдән, ды йәе иу хай дә, йәе хъестәе,
 Иемә дун-дунейы зиллыс йе 'мбуар, йе сконды ныхәстәй.
 Фенин рухс хуры да фәлғониц, райгә ракәсни мә цәстәй;
 Цард мын марг дары, мәләт мын радтид удаңцой йәе фәстә.

Нугәр ис мәе ул да бәрны, — цәй, цы-ма тәрсон мәләтәй!
 Фәләе сбастай мын мә зәрдәе уарзы судзаджы кәләнтәй, —
 Нәй ысуатъдәнән әнусмә уымән сағъәсес къяләтәй!
 Іәз, цығанды уәд, — хъиендинын, ды уәлдәр ма тай мә мәтәй.

Атындз Индимә, мә фыдаң тут йәе зәронд сәрүл уары:
 Бирае — йе зиәгтә, зәрдәе та никәй баххұмысыл нае дары.
 Радт мын удаңцой, куы зоныс — уый йәе чызджы мәт дәр мари.
 Уым-иу тохы бол әрәмәс, — ам цы дудгә фыд жаңарын.

Цәй, атәрдәр ма фәкодтон аэз мә судзаджы хъестыта;
 Дзурай — на, уәлдәр әмбары зәрдәе зәрдәйін растыта.
 Маст мә бадомдәнни, къаҳдән сынты мә уарзәгой цәстәтә;
 Уый — дә дәләбәх удан радтои цард-щеранбони мәстәтә.

Айс, нысанан дәем әрвитын, хур, мә кәрдәнәй гәппәл дәр.
 Уайтагъд фестъәлфазына, зонын, — уый дә ләвар у — мә кәрдән.
 Атад де стыр цин, ныфсанцой дар мә нысаныл дә зәрдәе.
 Зилгә авд арвы фыдаzar махән басынты нае сартә».

Ахәст йе 'рдаг кәрдән систа, сау чысыл гәппәл дзы хъауы, —
 Пе 'икъард чинигмә йәе хъавгә, — цыма цины хос, — әфтауы.
 Даргъ, ыставд дзыкку фәпирхи, чызг бәгъәмсарәй фидауы,
 Сау синты базыр рәдауай уаты буды хәрзәф тауы.

Систа чызджы чиниг цагъяр, ног фәннерраст кодта уади,
Уызы иу цәстү ныксыуылдамә Гуланишаройы куы 'рбадид.
Астанады ма цы хъуыди, — хъуылдаг ныр рәстырдаэм уади!
«Табу стыр хуыцаен!» — загъята, уарди худгәбыләй ради.

Ләппу ракодта хәларәй усән бузныджы ныхәстә:
«Уый куы сәххәст и мә бәллиц, уәд куыд бағидон дә хәрзтә?
Хес дә дардзынаң әнусмә, ныр цеуон, фәци мә растає;
Тагъымыл каджитәм әркәнөн, — чи син сыскұына сә хъәстә!»

Ус зәгъы: «Домбай, мә риуы уый дывыдан арт жәндзары:
Хур күннәуал уа мә цуры, — зәрдә бастыләлдәни тары,
Фәлә уайтә уал, бәгүү дын най гәедзәгәнән, — жембарын;
Фердәх, цалынмә нәма ис Дулардухт йәхин хәдзары!».

Астанады ныр та йәхимә басидт Придоны цагъартәм,
Загъята: «Рынмәт ис йәе пиллон риуы сагъәстү цылах артән:
Ме 'рцим дәзаттыжылы нае фәнес дард арабты бәстәй ардәм;
Ныр фыдгултимә уылдзенис тагъыд мәләтты зиу мә кардан!

Уайгә, ракәннут Придонән рәевдәдәр ацы 'хцион ныхәстә,
Ез тындагә кәнны хәдәмдәр, мән кәм амоны мә растає!
Карз хәстон фәдис ныннараәд, дардыл сымзәләд уә бастає.
Айсүт ацы мулк, әндәр уын ам әнәмәй фидон уә хәрзтә!

Рох на уылдзенис уә ләттәл, бирә, бира хорз уә зонын;
Уе 'гъдау дардзынаң мә зәрдым, — мәнә фембәлон Придоныл.
Фелтат, абырджытәй байстон ацы цус фәллой дәр доны,
Дардлаәр ници ис мә къухы, — исчи кәл әлгүни мә хоны?

Нәй хуыздар гәнән, цы радтон, — дард дән ам мәхи хәдзарәй», —
Нау син — йемидзаг хәзниайә — уый ысхай кодта хәларәй.
«Уайгә, байрайут син загъята — ныр уә хорз Мулгъанзаизарәй,
Ме 'рдхорд Придонмә уын мәнә чиниг — йе 'нуывид жемгарәй».

АВТАНДИЛ ІЕРВИТЫ ЧИНЫГ ПРИДОНМӘ

С

аспет чиныджы ныффыста: «Уә, Придон, паддах хъәбатыр,
Сахъ домбайы 'мдых зәрдәйә', хурты хурзәрин дәенхъатын,
Барджын, амондджын, ахсарджын, тохы зиңгеты 'хәен әғтәтатыр,
Дардәй дыл салам ысрәйттон аәз — даे ну кәстәр бәгъятатыр!

Мастәй, тухийә цы федтон, зәрдәе катайә цы сарыл,
Уый хыгъыд сәххәсти маे бәллицәмә 'хсызгон цин әевзарын;
Хъәлди ләгеты домбайән марг кәй дудгае сагъас дары,
Мана бантыст мын фәстагма үңци хураңгәссы ссарын.

Ахст у каджитәм, Каджетән наәй нылпырхәнән — әгътәләниң,
Уырдәм бабырын уәлбәхәй у мәнән уәлдер гәнгәлә.
Ноглзыд уардийл тәрккәуэвла 'взист цыхцирджытәй кәм кәлә,
Наәй уым хиңау, фәлә ѹе 'фсад бөн-жесәв фынаң нае кәнини.

Цинәй барухси мае зәрдәе, мастәй, раздәрау, нае тонын:
Ды 'мә де 'фсымәр кәм ыстут, уым зынәй цы уа, — нае зонны!
Исты сәхнәндә кәннат, аххәст үнүн уәд күйд не сүздән, цы 'фсоны? —
Ләт кәм фаслаудаңи уә ныхмә, арт күү суададзыстут ахсоныл!

Наәй мын фездәхән дае бәстәм, курын — азым-ну мәм ма 'рхәсс.
Уайын не 'рхордмә фәдиси: Мәйни суәгъыд кәнин — мае сагъас.
Тагъыд дәм бацәудымстәм иумә, гъе, уәд худгәбыләй ракәс;
Уимән баххуыс кәнин, зоныс, у нае иумәйаг уәззаяу хәс.

Нәй мын бағидәем әнусмә а дә цагъарты ләттадәем,
 Цин, әххұмыс, узәлд цагъарәй ахәм никүн федтон адәен:
 Де 'рілдзәф се 'гъдауым бәрәг у, цәй, цы сәе стауын, әрра дән —
 Чи кәмәй цауы, уый — йе 'игәс, — дзуринц зондықуыбар адәм».

Радта чиныг, — къухәй-къухмә ахызт цагъарты фәлгуыры, —
 Цыма малусджыты чына, кәнәе уардиты дэзыгүр уым.
 Дзуры: «Райғә уәд уә паддзах, маст иә нал хъяту ныхъхуырын».
 Рухс налхъуыт-налмас фәрдгүытә судзыныц лал былты зыхъхыры.

Автандил ысбадти науы, баҳызт деңджензы гүлфәнты;
 Мәй йәе цәллыхыдзаг әрттигән параст, рухс тиңтә нывәндым.
 Усы 'рхәндәтәй ныуугатта, уәвгә уый дәр ай иә фәндым.
 Адәм тутдзассытә калдтой, инугә кастысты йе фәдым.

Кодтой еудодой, әрдиңг цагъартә, Фатман, Усен дәр:
 «Хур, цы ми бакодтай, мәнәе бөн күн баталынг, күн фендәр.
 Арвыл хурзәрин иә хәтты, — уый дә тар аууон у, де 'идәрг.
 Шай, күнд иә барыштай мәрләтәм, уый хәллар хъайтарыл не 'мбәлл.

АВТАНДИЛ АЦЫД
ГУЛАНШАРОЙЕ
ÆМÆ ФЕМБÆЛД ТАРИЕЛЫЛ

втандил фæхæщæ былмæ, ракыэт наулæууынны науæй.
Уайы быдыры, йæ былтыл хъазы рухс цини фæйлауæи.
Ныр йæ мидбыл кæд фæхудил ѹе 'рдхорд,— табу стыр хұыщауæи!—
Уый сын амонды хәрзиуаует радта парахат, рæдауæи.

Дардтой быдыртæ цъаех-цъаехид, кæрдæг анхъæвзта сæ сæрты,
Уарди райхæлдис, æрлæууыд ѹе 'мгъуыд сагтуырдан йæ зæрдым,
Хур ыстъялыгырдз Мыдзбыры арвæн ѹе 'рфæнты лæтæрдым,
Худга лæппүйи раз систы мин-мин дидинтай æрвæрдым.

Арв фæздæткалтæ инынарыд, мигъ æвзист фæрдгұытæ луары;
Автандил цæуы, йæ сæнттæ уарди дидинегæн хъары:
«Тинатини 'игæс, дæу фенгæ цæстæй цини цæссыг хъары,
Демæе уарзонау фæдзуурын,— зæрдæ уðæнцой æнкъары».

Чызджы мысыдис, цæссыгтæ рустыл уадысты сахаттай.
Сыгъд, фылвæндагыл нал уыдис бæхы фатдзу-такт — ахаден;
Бамбæхт къаҳвæндаг къутæрты, нал зынд, нал ын уыд ракатæн.
Спаспет стайты 'мие домбæйтты цагъыта хъæзы парахаттай.

Лæгæт разындинис, фæхъæлдзæт, загъыта: «Зонгæ къаедзæх уæртæ,
Уым ис, уым калы йæ цæссыг,— æз кæд тыххай дæн рыстзæрдæ.
Тæгъddær, раканон ын хабар, цæрдæм раздæхдзæни мæрдтæй.
Нæвгæ лæгæты куынæ уа, уад — уынгæджынаг мæ сæр дæр.

Иу уым не 'рбады бынаты, хъәеды знает сырдтимә джинуы;
 Уйы, әвәңщәгән, ныр дәр та искуы 'икъард зәрдәйе инуы.
 Цон-ма, хъамылы йә феном, уым дзыназдзәни йәхинуыл.
 Ләппу хъамылмә фазылда, бәх йә фәндагай иә чиуы.

Уайы бәх әмә йә барәг саргыл хъалзәрдәйе зары,
 «Тариел!» — зәттәгә, йә хъәрәй ардзы 'ицой әгүүпкәт халы.
 Уайы, уалынджы, җөвіттон, хур ныңцахәр калдта тары:
 Уартә цәст әваст ысахацыйд хъәзы кардәлвәст хъайтарыл.

Тариел домбай жермардта, туг ләждәрст нырма йә кардәй,
 Хъәзы фистәгәй ләзуудис тар, жәрхәндәгәй, әнкъардәй.
 Автандилы хъәр йә хъустыл аудис әмбойны дардәй,
 Алжих, ауында йә, ратахт, — цыма 'рттивгә стъәлфән артәй.

Фәрник феппәрста йә къухай, бауад, хъәр кәцәй хъуыст, уырдәм,
 Саргыл рагәпп ласта спаснет рухс, тәхгәе стъалийә цырдәр.
 Әмә 'хсызгонай нылхытытой уым сә кәрәздзи сә хъуыртәм,
 Хъуыст сәккеры тад ныхасте уарди-лидиниты зыхъхымтәй.

Мастай дудгәдәр дзырданив Тариел фәлмән нывәнди:
 — Сау цәсты хауты бәзджын къох сахуырст тутзаты гуылфәнти,
 Уайм шессиджы тығызызай әмә талм бәласы сәэнди —
 «Цай, агайтдәр ма дағ федтои, ныр быхсазынән мәт цыфәлди!»

Тариел кәуы хәкъуырциәй, Автандил әм худы, райы.
 Был фәзыххырыс, арвәрттывд хъазы рухс цырен дәенихъайыл;
 Дууры: «Базыдтон апнитет дәр, хъуыддаг мах фәндинаң уайы,
 Уарди райхәлдәнис ногай, ныр йә сагъас цинмат сайы».

Тариел зәтгы: «Да фендәй уый бәрц барухси мә зәрдә,
 Әмә байрайынән, цинән у мәнән, ме 'рдхорд, әгәр дәр.
 Ды кәй фәдым зылдат, уымән инуы най йә кой, йә хъәр дәр.
 Нај әнәхұмашау хәрзамонд, уый бар бакодтам иә сәртә».

Нәй, нае үұрның Тариелы юе 'рдхорд сағтуымды ныҳаста.
 Автандил йәхимид загыта: «Хъуылдаг радиурон жәххастәй».
 Нысан сәвдиста, цевиттон, дардым барухс кодта бәстә,
 Тариел, бещау, фәсонау, гәпнәл ауынгә жә шастана.

Рәвәз әм февиәлдәт, чиниг дәр тагыд-тагыд айхәлдәт, фестъәлфыл.
 Барыт, афәлурс, ахауда, дардадәр уардибыл не стәлфыл.
 Русты нал аzzад уды 'ртау, ашыых сауахауджың шастаныфыл;
 Саламан әмә Канины уый бәрц не 'ндәвта се стыр фыл.

Автандил күн фелта, юе 'рдхорд заххыл ахауди жә разы,
 Рәвәз әм февиәлдәт, аххұмыс дәр уәвгә ләппүйи бол наң уым!
 Тариел цыма ныртхутағ, цыма бавзала и, басыгъыл,
 Же 'түүзү уадултыл, мәрданау, царды иунағ иысан нал зымд.

Автандил жәбадт, дзыназы, цәссыг цәстүм хаутыл уайы,—
 Цыма спәр-пәр кәнен сау сүнт тагыд-тагыд ирд әевніст къаевдайы.
 Афаст лал-фәрдиг, жә хүмәлфы андәгъед цәст цырен дәнхъайыл,
 Фемәхст къадатә, сә сырын фәд рустыл, уарди-данау, уайы.

Мәстәй цонджен фылда 'хыны, тут жә уадултыл ивылы:
 «Уый цы бакуыстон, иистъәлон, цыма зопидуҳ дән, жәдымы!
 Сонт калд чи бакәндәэн афтә дон чырын арты тыфылы.
 Цин жәгәрон уыд әвирихъяу, зәрде шиней дәр иыгуылы.

Үаууа, ме 'наууылд дзырдтәй жә маңаң удхәссес фәхаста!
 Уый жәгәр цин уыд, жә хуыр мын уайтагыд ахгәлдәт фыдмастау,
 Лат — жәдымы та тәрәэстыл цымә хууылдаёттә кәд барста!
 Дугъ, дам, най гәпнәй, — фәзәгъыни, макуы сонты мите ма стау».

Тариел нае чыңы, хаудәй бассад талм бәласы тала.
 Автандил фәдисәй аузад, дон ыл армыздат жәркала,
 Рәвәз домбайы тут күн 'рдавид, — фалдаәр аләсән, ысмалау,
 Түгәй арвы цыәх — фәтән риу афәлдәхт сырх-сырхид лалау.

Сахъ домбайы туг домбайыл сәмбәлд, фестъәлфыди сонтау,
 Фенкьюыст җәсты хауты сау рәнхъ, сагсур индиаг хәстонтау,
 Ракаст җәстытәй, фәцис әй ногай рабадыны бол та.
 Хуры фатай ңаф фәлурс мәй мигътәй гудзицтыә колта.

Уарди басиым ымызғон, — уазал уадтымыгы, хъысты;
 Къаддәр не 'мұлылды сәрдигон, — судзға хүс растана күс сыйты.
 Зара буләмәргъ, иш зара — хъалсәр нал ваййы сәрстыры:
 Ие знаг — уазал дәр, жәнтағ дәр, — уәвгә, нұгузыон кәм мыйты?!

Афтә зәрдә дәр, зәгъ-ма йын, уәд фәчтыл үйдәзен, күнина е стай!
 Царды нұгузыон фәриссы судзға цин аемә фырмәстәй.
 Нәй кәрон, мәтүыр, иш хъыгтән, дуды нудадзыг үе растана;
 Иу — йәхі уды знаг дардәзен үе 'үуанк дунейым әрмәст дәр.

Тариел та чиныг систа, ңаест үе рәнхъытәй иш псы!
 Систа, сонтау әй нымайы, дуды 'хсызғон цинәй, риссы.
 Рухс тын ңәссесиджы ныххуылызд, бол, нымәт ымрагъяу, ризы.
 Айтандыл үләззугай систад, сиды үе 'рдхордмә фәдисы;

Дзуры: «Не 'мәбелі хәд-зондыл афтә цине бол дзыназы;
 Цей, ци ма нае ис қауинаг? Байрай чинятай — дә разы.
 Растан, дә сәфт хурмә фәңдеуәм, — рис зәгердәр ма фәразы!
 Тагъылдаер, зонын ай, фәрдигыгау, калм зәрин хурай қәм хъазы.

Уәвгә, цин уал ныл әмбәль, раздаер байрайем жегъдауы; —
 Хъелдәзэт сыйдымыстәм, Каджетмә тагъылдаер атындзымыстәм науыл:
 Уым нае бахъаудәзен нае кәрдтә сау фылгулы стәжытыл дауын:
 Сисой каджита тәсмәрдтә, — ңаест ләжды 'харәй фидавы!»

Тариел арцимис үе 'муд, нал уым, раздәрау, иш мәтүл,
 Саттар-сау ңәститы ссығыдис урс аерварттывды тәмән тын;
 Цымы лал фәрдигыл рамбәлд хүр үе сыгъзарни хәтәнты.
 Дииссаг, — ахтамен рәдәуай арв харзинуджыте нае дәтты!

Автандылған бузның загытасы: «Нәй, не да: уаидым ашылым;
 Дәуу пахуымпary пирғы зондай, ме 'рдхорд, систауын амбәлес;
 Хүхаг суадонау да хорз ми дойны дидиним амбәлес,
 Уый ды шыңдау жаттай къада, — кәд мә цастысыг на калы.

Уйыбәрц бирәе хорз да зонын, — кәес, кәннын, мә бен қындызастыг, —
 Нәй сым бағидән, хуыцау дын арфә ракәнәд мә басты!»
 Бәхәттың ранжының, кәрәдзи дарының мастифаған ныҳастыл...
 Цинәй хъодығонд Асматтан хъәлдәзет уащхәссәг күмниә сты!

Бадти ләгетасы қынесәрыл иүнегәй Асмат әнкъардаї,
 Ақаст, бардожыты күү сүмдә, уайтагыд базында сә дардай,
 Фәләе буләмәргұры, диссаг, ныр цәмән фәзмұның сә зардай?
 Атахт адәргей сә разма, цин дәр нал бакодта, сар дәр.

Зарға 'рбаздахға нағ федта, инкуы, ләгетмә хъайтарты.
 Ныр цы сай диссаг ағрыздыс, яфтас хъәлдәзегәй күнд заты?
 Чызғ фәссоң, цыма фәрасыг амәе ииңүал амбәрі;
 Ау, цы йәем руауд. — йәхимид хъуылдаг сүсөгәй жөвзары.

Чызджы донымбыл күү сүйдтой, худгә хъәр кәнның: «Хуыцауәй
 Фестем змондджын, - йә хәрзата радта не 'иңәтән раңдауәй!
 Асмат, маіны 'иглес саардтам, цин нын нал у, нал, жөвгъуаүй;
 Масти нағ судзазән, на тәеддәзән цәссыг ныр нағ цасты хауаў.

Сарғылай рагәни ласта спаснет, хойау атыхстис Асматыл,
 Чызғ дәр й'астауыл арбатыхст, тасы талмвидың бәгъятыр.
 Фемәхст уадултыл сә цәссыг, фесты цин кәнныныл, пъятыл.
 Чызғ ай бафарста фәстагмә: «Дзур, цы хабар у, нағ хатын».

Уәд фәлурс маіны фыст чиның Автандил Асматтағ 'вдисы:
 Даңда ран ахасты, дам, фен-ма, цонгхус талм бәлас күнд ризы!
 «Үәвгә, мах мәтәй нағ дары уым жердұмае дәр йәхі зын:
 Хур нағ дард бәстәй фәхудти, уый нағ тар аууонай хизы».

Үайтагъд зонгас 'рилдзәф базылта, фәләе нал ын уыл цингәнән!
 Чызг ныффәлурсис адәргәй, — сыйстад, — загътанс ингәнәй.
 Сәрәй къәхтәм-иу барынти, мәнә раст, цымы хингәнәй.
 Дауры спаснетмә: «Сайынц мә кәниә щестытә, зин кәниә!»

«Ма тәре, — дауры йәем Автандил, — амонд баҳудтис уарзәттәм,
 Сагъәс рухс цинәй раивтам, маңт зәрдәхалән — уаз сәннәттәй.
 Хур наем рахастәт, — тарты тар дард нае развәлдәй ассәндләзән;
 Фыл, хәрамимә карз тохы наей хәлар мийән басеттән!»

Тарнелы хъәлләзт худтай ризынц ләгәтес къәлзәхтә.
 Цинәй тыхст, бешау, Асматыл, кодта талм бәлас дыдағытә.
 Сау сынты базырәп сабыр тағыдис уардийл артактә.
 Арв инын ракәни хәрзиуәт, арв ныңцауазы фыдах дәр.

Табу стыр хуыцауән загътой, цин, дам, баҳай кодтай махән,
 Кәд дә фәрци нае фылхымсәт, зәттәгә, нал кәниид хылкъахән!»
 Къәсмә бахызысты, уым сын фынг Асмат күү 'рдавид ахәм,
 Цымы уым жиңхъәл нае уыдис номдымд Индий паддзахән.

Фысым — уазатмә: «Ныр ма мәм хъус, мә хорз хәлар, мә хәстәг,
 Ашы шини бон мәнмәе дәр ис ахсызгойнаг ныхастә.
 Ам гүммир уәйгүйтән иухатт аэз күү сыкъуыдтон сәх хъәстә,
 Гъеуәл диссалжы хәзнатә бazzад ләгәтес сә фәстә.

Зон, щестәй дәр сә федтон, — мән уәд ишәмән хууыдсты.
 Цай-ма, басгарәм сә, ме 'рхорд, фенәм — цас ысты, күйд ысты!»
 «— Фенәм!» — баҳылдзәгى спаснет, чызг дәр саггуыртимә сыйты;
 Тағыл цяннор луары сә разы пырх, гүйдирциъелтә уыдышты.

Федтой дунейн хәзнатә, — хорз зәрдәзәгъә цы хууыдис;
 Лал — фәрдигамад, дәсны конд уым рәедзагъ-рәедзагъ дәуууыдис;
 Ирд, сәрьстәвән алмастә 'фтыдтой ләеппүтүл мәрдтүдис;
 Бур сыйзәрини кәритән бәрц, нымайән дәр нае уыдис.

Даргъ, уәрәх ышпир ныккәндәй шүх нае уыд хәзнатай иу дәр.
Иу раш разындиис аәftаущон, фат, фәриник, — әппәт йәе мидат;
Уаты, күхбакәнән нал уыд, гәрәтә — комыссад, — кәритә,
Се 'хсән дуарәхгәд чырыныл уәйігүйтәй иыффыста чиләр:

«Ам ис диссаджы хәзәнгарз — танхъя, згъәр хәдон, налмас карл,
Уыдан ичи дардта, знаңты кардәй ичи ма нае карста.
Немә каджитә күы схәцой, сис сәе, гъеуәд-иу сәе басгар.
Марым падләхтә, — мыйлаг сәе раздаер а чырынаей ма скал!»

Чырын бакодтой, йәе мидат разынд хицентай әвәрдәй,
Раст әртә ләдҗы цы хұмынис, уый хәстон фәллысты згъартә.
Зәлдзәг, карл, сәрзәнт, уәргагуарт — фендердаг, хъазыди сәм зәрдә;
Лал, алмасаңғәд хұымпырты калдтой се 'пшәт дәр цәхәртә.

Уәл фәйнә фәллысты гәрәтәй сагтуырдә сәе уәлае 'рбарстой;
Тохмонц, саратком фәриниктә парғө астәүтыл арбастой.
Уызы 'рдаг кәрдтәй аәфсләйнаг, раст фәлмачи бәлембәгтау, карстой.
Ныр хәзәнгарзәй се күхү бафтыд домбайттән — цы уарзой.

«Уый уал — хорзы нысан! — загътой, — размае, цәй, уәдел, иыфсастанай,
Уый ыстыр хұыщау әркасти махмә циндәттәдҗы қастай!»
Әмәе се 'фиджыты сәе гәрәтә уым күы баftаунккой раздәр,
Нурадини хай фәлмист та семә рахастой гәрзбастай.

Систой хәзнатай сыгъзәрин, лал, налхъуыт-налмас фәрдгүйтә.
Әмәе хәзинадетты дуәртты ногәй сивәрдтой гүйдүртә.
Автандыл зеты: «Мәе фәриник калы тохмонцәй тыфылтә,
Фәләе бауләфәм, райсом боләй атындызыстаем цырлдаер».

ТАРИЕЛ ӘӨМӨ АВТАНДИЛ АЦЫДЫСТЫ ПРИДОНМӨ

он фәсъяех, фәсәумынц, фәсарц чызджы сәр фәзыны сарғай; Мулғазанзармә хәстәт ын иу баһ балхәдтой зынаргъай. Автандил ыскъәры разәй уыцы иу ком-коммаә цалхәй: Зоны цәүентә, наә тәрсы ләппу фәндагән йә даргъай.

Ну ран Придоны рәгъеуттыл быдыры йә цаест күы схәцил,—
Хъалхаст, иууылдаәр хәрзымытtag, иунәг цауд баһ дзы наә фәзи.
Тариел зәгъы: «Придонаң цәстом акъазын күы хъәцил,
Үзәл йә рәгъеуттә фәшәйтәр,— каес, күыл ләбурил, күыл хашил...

Гъяett, къерных ләт, дам, ләгдыхай уый маә рәгъеуттә күүд исы! —
Паддзах быдыры пырхкалтә тохмә ращәүид фәдисы;
Фенинд юәрхәрдты, фәтихсид, және бахауид фырдисы.
Цини бахудын жәмбәлы, — зәрдәл юәт хұыз жәвдисы».

Мардзә! Фысымы ратъауттәм уайтагъд бабырстой уәндоңай.
Цырд фәдиси 'ртытә скодтой бәхгәстә әрцыккәхсонай! —
Дзурынц барджытәм: «Уә къухы ницы бафтыдис әнционай! —
Уый ызнаг жәнүт үхениән тохы арт паддзах Придонаңай!»

Фәлзә бәхгәсты сә разәй уыдан фат-әрдымнаң айстой,
Айстой, уданст цагъартә уыцы иу додой нылластой;
«Сәфәм, мәниә наә фәсагътой, рәгъау абырджытә байстой!»
Адәм сизнэт ысты, хабар уайтагъд паддзахмә ныхастой,

Придон кардәлвәстәй рацыд үадид йе 'фсургымыл фәдиси,
 Иемә йе 'фсад дәр, аерсонуа, уайинц, зәхх сә бины ризы.
 Баввахс хуртәм, фәлә үядон, марадз зәгъ, сәхи жөвдисинц,—
 Арфәдер танхъатә ныссагътой,— барәй цәсгомы хұмыз хизыни.

«Гъенyr, гъе, фәзынд иәхин», — Тариел йәхимид дәзуры!
 Танхъа худгә систа сәрәй жәмә балашуыд йә цуры:
 «Ау, куыд мәстү дә, фәләу-ма, уый нә кәд, фысым, нә сурас?
 Афтәе 'лгъин ағығъәл дын чи үыл. — кардаeй уазджытәм ләбүрыс!»

Придон равдз әрфистәг, кувы уазджытән ныллаёт йе сәрәй.
 Үайдон рахызысты, сарың пъятә — адлжындар сәкәрәй.
 Нурадин хуыщаумә кувы: «Уый цы шин федтон цы 'тъгъәләй!»
 Адәм уазджытыл тыхстысты, бәстәе сымзәмәлди сә хъәрәй.

Фысым — уазджытән: «Кәм ыстут? Рагәй уе 'рцидмә куы кастаи,
 Аәз хәстифтиң дән, цәттәе дән, наә күүшлүмпүйм ныхас дәр!»
 Зынл, шыма дыууә зынг хуры скодтой худгә мәйи с'астәу.—
 Иуме рафидымдай тынгләр, бәхтүл рацыдысты хъазгә.

Мәнәне 'рбахәнни сты, галуан калы рухс тамән агасаей,
 Нурадини фарсмә рабадт Автандил — арабаг разәй,
 Хорз даривәльст тәрхәгым — Тариел — цытджындар уазәт.
 Радтой йе 'рдхәрдә Придонән танхъа, зәгъәр, фәринк — алмасаей.

Загътой фысымдан: «Аәрмәст дын адон рахастам леварән;
 Немә ницы райстам, уәвгә, наә нә хәзнатән ысбарән!»
 Придон акуымта йе сәрәй ног йәх хорз дыууә хәлараен:
 «Бузныг, бирәе мын — уә хүнитә! Нәй хәзна хуыздзәр ыссарән!»

Фаг күм фәбадтысты фынгыл, уәд фәсахсәвәр хәрзиадәй
 Үәтти 'ркүл колтой сә сартә, хұыссәг с'абырста фәлладәй,
 Райсом, бонаң та сә фысым федта кадәй жәмә радәй;
 Бур зәрин тәбәттә аәрхаста фынгмае, — йемыздзаг хәзнатәй.

Нурадин зәтгым: «Мәе ныхас наэ нывыл, мәхәдәг хатын:
Сыстәм, аңауым, аниу уәм цауд, алғын фысымау хатын,
Фәләе не 'мбәлә күзылымпы, уәд наэ уылдзени нын хатыр;
Тағылдаң, цалымнамә наема сты қаджи хиңауттә бинаты.

Бирәе 'фсады сәр наэ хъәумы, цъус фәлтау, фәләе — дзаебәхтә;
Фаг — жәртәсәдә хәстоны, разәй фесхойәм наэ бәхтә;
Фенәм, — не знәгтә күнд әңгъйдө тохы се 'тұмдзәт гәндзәхтә!
Талмгуыр удыгага хуры стонам Каджеты къадзәхтәй.

Иу хатт ма уылтән Каджеты, гәнах фидар у, зынсәттән,
Иугуыр айнаң у йәе биндур, наэ йәм балаууән әнценттәй;
Хъавғә бахъумызын амбәлә, наэ нын комкоммә бирсәнтә;
Уәд кәм син уылдзән амбәхәсән — бирәе кү'акәнәм аәфсаәттә?

Иемә сразы сты, сәе фысым хъуяддаг тынг аив аембары.
Чызджы Придонтәм ныууагытой се 'рцидмә — Мулгъазанзары.
Размә фесхуысты сә бәхтә, семә — 'ртә сәде хъайтары.
Ләт — зын бавзарағ — фәстагмә царды рухс амонд ыссары.

Дардтой деңджензыл сәе фәндаг, дарлдаң сур эжехым циздысты,
Уәд нырма тхсәвәй, болай бали, фәндагыл ләзуд уылдысты.
Нурадин зәгты фәстагмә: «Знәгтә ныр әеввахс уылдысты;
Нал ис бол ңауен, наэ къорд нын хини қаджита уындысты».

Придон раст уыди, наэ фәкаст уый фәнд никәмә дывандаг;
Бон аәмбәхт уылдысты, 'хсәв та дардтой сахармә сәе фәндаг.
Үхартә генә дәр, йәе бынта — иугуыр айнаңды фәтән таг.
Миннә — хъаяхъянет аәфсаәттә, цәй, ләджы фырт аәм күнд үәнда!

Тәккәе баңауенды дуарыл ис дәес мин әевзыгыл хәстоны.
Федтой домбайттә, — цырен мәй ахстәй йе 'тұмым цард кәм тоны.
Загтой: «Цәй, уәдә күнд кәнәм, дзурәд, чи, зәгъ, наэ цы зоны;
Миннә — тых сәде, күм дарой зәрдә зондажындаң тәрхоныл».

НУРАДИН-ПРИДОНЫ
УЫНАФФӘ

урадин зәгъы: «Уыннут жай, у уәз зәрдә мый әевдисәен,—
Зәгъигә, атәппает хәстонтаң мах фәләбүрләтам фәдисәй,
Уәед, цы раппәлон,— наә тыхтәй, наәй, наә фәкәндзысты уисән;
Мин-мин азы дәр ләгдыхәй,— наәй ның азы гәнах сисән.

Сонтай бәндәнтыл ызгъорын мән фәцахуыр көлтой афтә,
Уаймын уәлдәәфы сәе уәләе, ома ризгә-тәрсә, хъавгә?!—
Наә, сәрибәрәй, уәндөнәй, цыма тыгъд быдыры кағрә.
Көлтой ме 'мцахъхъәнта табу ме 'итыст, м'арәхстан, мә равгән.

Гые, 'мә маесмыган йәе сәрмә фехсәем даргъ бәндән цегбастәй,
Искыну иу сиукыл фәхәңцил, шай, цы наә хъаудзән уәед ма стәй!
Цыма цылах наууыл ызгъорын, афтә стәхин ыл ныфхастәй
Жәмә байранд уә зәрдә а сарат фәринчи хъастан.

Фестин уартимае йәе цүүппыл хурхор каджиты гәнахан,
Уысы иу гәлләпен йәе хүүләфы стәлфин уадтымыгъәй тагъилдаер;
Се 'фсад райгә уәент сәе гуыраїй,— холы басгуыхдзысты цыхтән,
Хъыер кәм сарәх уа, уә ныж-иу уымрдам саразут сымах дәр».

АВТАНДИЛЫ ҰЫНАФФӘ

Атандил ын уәд күү зәгъы: «Придон, тәппудтәй наэ зыныс,
Зонын, цонгмаңыс домбай даे, знаган тохы бол — фыбылыс,
Хорз — дае хъуыды даер зын хәстү, диссаг — ахәм фәнд жерымыс,
Фәлә хъаҳхъанджытай дәлә нал ис азмәлден — наэ уыныс?

Тары де згъәрты зәлланғмае уайтагъд фестъәлфձысты уыдон,
Бәндән акъуырдымыс кардай, — баци де 'лгынтағ дывыдан!
Тар дын басгуыхдән, ингәнау, ацы каджиты дыдындон.
О, дае ұынаффә иыфсхаст у, фәлә нау растмае хъуыдыгонд.

Ам уе, уйй фәлтава, растәтмәе искуы бахъеудзән амбаҳсын,
Алон араны бәлционы никүи «Чи дие»-нае наэ фәрсүнц;
Аәз бәлционараәттай исты ома базармә фәхәссын,
Мемә бахъедзынән залдзает, таихъа, уарт, фәрник хәргәфсыл.

Иумә не 'ртәйән тәссес у, наэ нын бацәүен амбырдәй.
Аәз, базарғенәт бәлционы, разәй бахъуыздынән уырдаем.
Уым мын кардимә уылзәнис, зонын, алцы даер фәңирдәй;
Кәд хуыцау зәгъынд, — сә тугай къелтүл руаудзин цыхциртә!

Фидар мидаттәй — маң бәрни, уым мә кард — фысым йәе гәстән;
Раевдз фәйннердыйгәй иыццәвут, — шима тохвәдис цәргәстәе.
Ме 'важид — гүмдиртә иыссәттын, фидар саст уайд бәргә стәй.
Цәй, хуыздәр фәнд ма кәмә ис, хъусын уйй зонджын иыхастәм».

ТАРИЕЛЫ ҰЫНАФФӘ

ариел сын загъыта: «Хатын, уе 'іглес наї залхых хыйтартас.
А уе, ұынаффәтау, фидар тохы 'адиседзыстут ахсар дәр.
Хастмә хъазынмат наә цеут, зонын — сарахседзыстут кардаей;
Хи наә бахиздзыстут никуы карз хъазуат тохы цъәх артәй.

Хорз, хәнүт, фәләэ зәтгүйт-ма, уәд мәнүл та дзы цы хәс уа?
Уым ме улләзууәнін уе тохмә, хурау, мәссыгәй күн кәса,
Лу, күнд ысхаңдан иә сәрмә уе 'рдхорд — фәскъяедзах әмбажса?
Ағын багыгъәлдтат, тәспүнд дән, шауд, және намыс, және 'хасар?

Нә, фәлтау зәгъюн мә хъуыды, ис мәнімә, цымы, хұмздәр фәнді:
«Цай, фәйнін сәдә ләджимә бәхтә фесхойәм ахсәвәй;
Цыус на 'түгъәлдзысты фылгултә, мах фәләбураем хәләфәй
Ағын 'ртәрдигәй әмбойны гәнах батонәм әмдәзәфәй.

Дыуар раҳтәнини фадат хъуамә ма радтәм фылгултән.
Зәтгүә, баирвәзи наә ну дәр,— түг сыгъд гәнахы скултә;
Ам наә иннитет кәрддәзәфәй каджитә кәндзысты суртә.
Афтә фидарәй фастагмә дурыл нал бazzайдән дур дәр».

Тарнелма дзуры Придон: «Маке, ма мә фәссай хинәй;
Фенис, чи бабырсид раздәр,— уайд ме 'фсурғъ ма мәхимә!
Үйд күн зыдтани, — фидаунн ам мә базырджын баҳимә,
Ды наә федтаис мә ләвар, — фая мә бирә дәр аелгъинәй».

Нурадини ныхас — хъазән, маргъяу, айтыгъта йә базыр
 Аәмә хъусатй-хъусмә уайтагъд, цины уацхәсстәту, азыл.
 Тагъд-тагъд равәдз кәнның сә гәртәе аәмә худгәбыләй хъазыңц
 Аәмә сагсурты хәстон бал уәртә згъәрвәллистиәй разынд.

Ноджы хинирхәфсан, худән, цины хъазән ныхас сарәх.
 «Тариелы фәндөн раст у. — загтьой, — бабырсәм аәхсарәй».
 Уайтагъд се 'фсады фәкодтой уым яртә хицәнни барәй.
 Ныр фәйнә сәдәйен — раздзог алчи уышы 'ртә 'хъайтарәй.

Уыцы сагсуртә цаҳәркал хуртә басгумхтысты тары;
 Арвыл авзхойы — цырагъдар, зәххыл — сахъ яртә хъайтары.
 Тарнел йә сау аәксургыл — рухс, аәвләст фәрник мәйдари.
 Циндзаст, шардәгас — сә бакаст тасы сау фылгулы 'ппары.

Аәз маә хъайтарты фынккалгә хохаг къада доныл барын;
 Мигътә — знает хъомпал, тыгъдызәй — хәхтый раләсәни уарын,
 Къада — сонт йәхи, цәф сырдау, былай сәрсәфәнне 'ппары;
 Фурды нал фәзыны, фурд ын йә знает мурмә дәр наә дары.

Автандил аәмә Придоны наәй ләгдыхәй тохы ивән,
 Фәлә диссагләр — күзд дасы Тарнелы фәрник — хивәнд!
 Уа цыфанды рухс иштәланы, — наәй йын хуры цур ярттивән.
 Цәй, цы сыл дзурәм, — хъайтартан хәсты бакәсәм сәхимә.

Уым яртә дуарәй, цавиттон, равзәрстый фәйнә фәндөнәй
 Аәмә тохвәдис ыскодтой сахъ фәйнә сәдә хәстонәй.
 Тары 'гас аәхсәв цыдысты аәмә фидармә 'иввас бонәй
 Мана 'рәттәе кодтой уәрттә карз, хъазуат тохмә уҗендонәй.

Уыл, хүмәтәджы бәллицәттәу, сагсуртән сә бакаст дардәй,
 Мур дызәрдым сыл наә кодта ници хъахъхъәнәт цагъартәй,
 Тас се ницы уыдис, каст сәм алчи 'наәмәтәй, уәнгмардәй.
 Фәлә фесхүмстый әмбойны размә тохвәдис хъайтартә,

二〇〇

Үәлдәәф ехсы цыккәй афаст, калыңц ңаффхәдтә цәхәртә,
 Сахар сымзәлый, сәх хырримст хъуысы 'фсан дүәрттә дәгъәлтән.
 Тох әртәрдүгәй ысцырын аәмә бәстә байдзаг хъәртәй,
 Уадынд, сыйкатае фәдисәй сидыңц каджитәм фәйнардам.

Раскүыд каджитыл хуыцауән уәед йәе цәхәртә тыгъызыәй,
 Кронос, хурзәринау, нал қаст ҳудгә стылалты рәхысәй.
 Хъардта гәнәхән йә фыдаә арв әлхыныцәрфыг, хъуынтызыәй.
 Быдир мәрдтү бынәй нал зынд, бazzад тутхъулон мәрдгъумызыәй.

Тариелы силт, йәе хъәрәй кодтой каджитә тәсмәрдтә.
 Залдзат нал бazzад, йәе ңаффай кодтой сау ызғылән уәрттә.
 Тохы батыдтой ләтдыхәй хини 'фсан ғидары дүәрттә,
 Раевдз фәмидәг ысты, дасыңц сурәй сагсуртән сәх кәрдтә.

Автандил аәмә Придоны карз тох ну хәшәнимә 'рхаста,
 Хурхор каджиты ныссәрфтой, мәрдтү туджы ләсән ласта.
 Үмд сәх зәрдәтән сә фембәлд тары хурзәрини скастау.
 Иу сә ииниаңы фәдисәй «Тариел цы фәзи?» — фарста.

Никуы ничи Ыыл сә фембәлд аәмә баһаудысты тасы;
 «Фенәм жәртиккаг дуар» — загътой, уым цы ныв систад сә разы! —
 Қас, — құымдидамә рәгъ-рәгъы цыәл, дәрән кәрдтү ңаңд разынд,
 Мард дас мин каджийн онггай къәйттыл туджы къада ласы.

Кодтой алы ран мәрдвынәй ғидархъаҳтъәнәг цагъартә;
 Чи — лыстәг къуухта, кәмән та — лыг йәе сәр, йәе ңаңгтә кардәй.
 Саст, рәдивд дүәрттә сә уәләе — уәрттә къесәргәрон калдәй.
 «Тариел 'рмдзат' у», — загътой, фәд-фәд атындытой дардәр.

Раевдз ысхауысты уәләмә сагсур тохы арт хәләрттә,
 Федтой: калмы дзыхәй руҳс мәй хурмә раирвәэстис уәрттә.
 Тариел йәе танхъа систа, иумә 'ркүүл ысты сә сәрттә,
 Риутәм балхъывтой кәрәзді, бани зәрдәнимә зәрдә,

Пъятә, цинтә 'мә хъәбыстә... рустыл цәссыгтә тылдысты.
 Рухс Зуал цыма Муштарыл фембәлд, уйын хузыан зындысты,
 Хур сыд уардимә күн 'ркәсі, — дидин худгәбылаң сыйсты.
 Не 'фхәрд уарзәттәм рәдәуәй баҳудт рухс амонд сәристыр.

Цинәй уарзәттә нылвасының ног сә кәрәдзи сә хъуыртәм,
 Ног кәрәдзинйыл нылзевының былтә — уардини къуыбырта.
 Автандил жәмәе Придон сәм райға бақыдысты уырдаем,
 Хураен акуыштой сә сәрәй, тынгдар рарптывтой жембырдәй.

Хур сыл худгәбылаң сәмбәлд, хъәлдзат, амондджынней, хъаләй;
 Хур йәе ирвәзининганджытән атыхт се 'фишкыты хәлараң.
 Жәмәе бузынгай јеппәлтәд се 'тъдау, се 'тъуыстаг жәхсарәй;
 Хъуыста 'хци оныхаста чызг дәр уым дыууә домбай хъайтарәй.

Арға се 'рдхордан дәр кодтой, зәгъыға, 'тайтма, нын, дзабаҳ дә!
 Зәгъыға, 'тайтма, дам, ысколтам удхор каджиты рәдзәгъытә!
 Бағтыд хорз гәрзәтә нае къухы, науәд сын нае уыд фәцағыдән.
 Тохы басгүхшәг домбәйттә скодтой се знаектәй сә сәгътә.

Оххай, башадысты хәстү се 'фсад ну следа жәхсайыл!
 Хъыг кәм нае уым уйы Пиридонән, фәләе иннәмәй та — райы.
 Чи 'мблехт се знаеттәй, — цәгъыдның сә, ногай тутласәнтә уайы.
 Федтой, бастиерстой: ләжды цәст не 'ххәст каджиты хәспәйнйыл.

Рәвәлз артә мин уаргым сбастой фәллой теуатыл, хәргәфсттыл;
 Лал, налхұыт-налмас — зынарты дур уйыбәрц чи бары тәраэстыл!
 Ныр сымъзгеринән, жәзиистән кад дәр нал уыди сә цәстү.
 Хур зәрни цатыры сбадтис жәмәе дард балцмаң цәттәе сты.

Фидар хъахъхъенәг нынуагътой уым жәхсай жөвзигъыд цагъары.
 Хуры рачынызд кодтой, — бар жәм ичи дунеймыл нае дары.
 Номдзыд Денджеңизты бәстәмә чырғаң нестыр фәндаг дары;
 Ныр хәрзәгъдауәй сә нысан у Фатманы зәрдәе ссарын.

ТАРИЕЛ БАЦЫД ДЕНДЖЫЗТЫ ПАДДЗАХМӘ

уланшаромә ныххәсщә Тариелы 'рвыст ләт разәй:
 «Паддах, кадәй дәм фәңдеуын, ризыңц мә зиәгтәе мә тасәй.
 Байстон каджиттәй мә хүры, зәххыл се 'наккаг тут азәй.
 Ныр дәумә, фыртау, фәңдеуын, ракас хорз фысымы 'игасәй.

Нал ис хицауад Каджеты, баци мән сә зәхх, сә бәстәе.
 Аны рухс амонд уде фәрцы федтон, хорз паддах, мә цәстәй;
 Хур Фатманы 'ххымсәй фервәэст: уый йә хәларәй, йә рәстәй
 Афтә бараевдылта чызджы,— най инын радзурән ныххәстәй.

Раңу, хорз паддах, нае размәс, мах цауын хъындулдажи дарддәр.
 Айс ләвар Каджет хәларайт, каджиттәй исекен цагъартәе,
 Бацахс фидәрттә, сә зәххыл дар жиисбөнмә дә бартәе.
 Раңу, бафтау нае фәндагым, баззай мах фәстәе хъәрмартәй.

Заты Фатманы ләт Усенән,— демәе рапвита йә къайы,
 Чызг йә хәрзғанәжды уарзтәй мәнә, рухс цырагъяу, тайы;
 Ныр Фатман дәр аем бәлдзянис,— хурау зәхх йә уындај райы;
 Үазғае, хур цы у йә цурмы,— барын назы чыну дзәнхъайыл!»

Тариелы чиныг ракаст әмәе баҳауд паддах дисы.
 Загъыта: «Стыр хұмыцауән табу,— уаз, рәдау, әгъдау, әвдисы,
 Уый хәрзиуәжды хұуылдагым күхү аңус-әнус нае исм!»
 Уайтагъд абадтис йә бәхым, уайы раст, цыма, фәдисы.

Немә дунейы хәзнатә хорз чындахсәвваг фәхжессы,
 Алы рұхс фәрдиг, — ләвайраг цини радтының цы бағзы.
 Рәвәз фәңдысты дәс бона, фәндаг сыл иылдаргъ, иваэзы;
 Уйынц, — феной тағыд домбайы және хурәрингәсем.

Мәнене 'рбахашшә сты 'мбийни сахъ домбай көртә хъайтари,
 Бахтәй рахымтысты, — цинтә... — чи ма сын көрон кәм ары?!

Тарнелы стауынц, уый сын йе 'тъадау — бузныг, зәгъга, — хъяры.
 Чызг — дзәнхъа фәрдиг, — қәзвиттон, судзы рұхс цырен ыстывалы.

Уый Фатман күм фелта, — байрад және 'рцид көрон йе рыстән,
 Къажай-къухма йини фәкодта мадау пъятә 'мә хъәбыстә,
 Дзуры: «Стыр хуыща, ысбон мын мәнә 'мбисахсәв, дәуымстән;
 Уый зәххыл ҳәлар ми сарәх, марг, ҳәрам да фәрцы сымстән.»

Чызг тыхсти Фатманыл ризгә, «Табу, не скәнәгәзи, — дзуры, —
 Уый ма фәлмас тудай талынг дардмат йе 'рдаг тынташ суры.
 Баруже 'икъард ул, хуынауай яз хуыздар амонд изе курын;
 Хызысты, тымыгъы сид уарди ногәй сәмбәлдәтен зынг хурыл.

Деджысты паддзах ысколта уым наerton чындахсәв кадыл.
 Райы, Каджет ын кәй радтой және 'нәхъыен күүри бадынц.
 Паддзах байуэрста зынаргъ дур, нал уыд бур зәрин ынамады;
 Адәм пернертыл латтардынц, — жәнца къехты бын изе хатын.

Кас, — атлас, зәлдаг, даритә алыран — рәдзәгъйтәй нумә.
 Мәнене номдзыд Тарнелән паддзах рахаста цытимә:
 Худ — фәрдигхәгәд, жертигъ, диссаг, — исы цәст йәхимә,
 Сырх, нывәвтыл ын къәләтджын радта ноджыдәр зәринәй.

Нестан-Дареджанән дарәс фысым рахаста хәларәй,
 Дарәс — сау диссаг, — жәмәхгәд уыд налхуыт-налмас, сырх лаләй.
 Иумә 'рбадтысты, ивылы рұхс цырен дәндәгты халәй;
 Цәй, цәстәвәрән күнинәт уой! — хуртә разы сты сә хадәй.

Райстой дунейы ләвәрттәе Автандил, ынгылдағы Придон:
 Хъал фәйна бәхә — хәрзымыгғаг, тағыдзу, стәй — жәд саргъ, жәд идон.
 Хорз фәйнә къабайм; бакәс, — алчи ләппуттәй хәрзифтонг.
 Алчи паддахән фәзәгзы: «Бузныг, де 'тъада дын күнд фидон!»

Тариелы ныхас хъуысти, — исты и' арахсти зәгъынтаэм:
 «Бузныг, хорз паддах, мә зәрдә барухс де 'тъадауәй, дә уындаї,
 Дарыс не 'ппәтты дәр кадыл, райәм иннахәм дә хуынтаэм.
 Хорз у, федтам дә хәстәгмә, най нын ныр цәуән ёрхуымтәй.»

Паддах ләппумә: «Домбай гуырд, цәй, ләг дын ағъдау күнд радта? —
 Зәрдә циндаст у дә цуры, де знат царләттәгмә дард уа!
 Уәд цәмән зәгъыс? — цы 'рхастон аәс сымах аккаг ләвар та!
 Дау күн нал уынен, — уылдынән ам аңусыбонмә мардау.»

Тариел Фатманнә дзуры: «Хатун, хойыл дә нымайын;
 Нәй дә бирәх хәрзән фидән, абор мах дә фәрцы райәм;
 Айс, цыдәрилдәр Каджетәй немә рахастам хәзәнайә, —
 Айс сә иууылдәр, хәларәй, фонт дын, мады 'хсырау, тайән.»

Ус шаллаг ғәе сәрәй күвү: «Бафтыд цинты цин мә уым;
 Арвимә сырәзтән дә фендәй, райғә, сонт сабийау, худын.
 Ныр күн нал дә уынен, зонын, — ног мә бахъаудәнни дудын.
 Үәүүаг — чи нал уа дә цуры! Де 'ххуырст чи уылдаен — тәхуды!»

Худәе уарди бил фәзыхъттыр, судзынц дәндәгтә — дәнхъятә, —
 Дзурынц уарзатта: «Нәхін уәм, паддах, афтә дәебәх хатәм,
 Никүн не сұхыг уанд зәрдә, зәгъыла, поджыдаэр ма бадәм,
 Фәләе бафтау нафәндатыл, цәй, зәрдиагәй дәм хатәм.

Хорз на, хи фыдау, рәвдауыс, бузныг де 'тъумстаг ағъдауәй,
 Фәләе ну хәрзиуәт поджы ракәи, — сифтонг науәй.
 «Нау та циу, — зәгъы сын паддах, — радтин уын мә уд рәддауәй!
 Иугәр тағыд кәнүт, — фәндараст! Ут мын арғатонд хуыцауәй!»

Аңыд, деңгизыбылғарон хорз нау сифтонг кодта фысым;
 Тариел қауы, йә фәдым ишүниң, судзға хәккүұрың құнысы;
 Хойың ғысымтә сә сөртә, қәсессүг уадултыл нае сыйы,—
 Қас, Фатманы раз ысқади, дардыл, деңгизау, аңқұнысы.

Нау фәхәндеңс кәренимә, сур зәхх ләппутәм аербазмыл.
 Нолжы с' ардбахәрд ысқидар, се 'хәсән хъәлдәзет пыхас цас уыд!
 Гье, күнд ын ғидыдта, диссаг, иума зарын әмәне хъазын.—
 Таҳт пәр-пәргәнгә сә билтүл циндзаст мидбылхудт рәубазыр.

Разәй арвысты Асматмә, Мулғазанзары үәздасттәм
 Цини ғидиуәж, қәмәй, дам, тағылдәр фехъусой әппәт дәр.
 Затыға: «Рттингә уәм фәңдеуы рухс хур — дүнейхи ныфседеттәг.
 Мәнде стәғесиң кодта маҳ дәр уый — хъызыт зымеджы тыхсаттә,

Хур йә рухс цатыры сбадтис, дарләдер донбыл сурыл уайыни,
 Маңт сә зәрләтбі фәхеуда, хъәлдәзет, сонт сабиттау, райыни.
 Галуан разынди, фысымыл ныр ғаҳи Придон нымайы.
 Дардай цини зарает хъуысы, зәрдә йе 'хон жәлты тайы.

Адәм гүлф кәнинц сә размә, сахар сымзәлым ызиеттәй.
 Рәвәз ныттых Асмат Нестаныл, фервәэт, о, хұмцау, йә мәтәй!
 Чыздыжы хүрзәринәй, марадз, ныр фәхицән кән фәрәттәй!
 Цас Асмат фәрмистис, уый хығыд у ныр амондлики әппәттәй.

Нестан-Дареджан дәр чызған кодта шынатас 'мән хъәбыстас;
 Дауры: «Бастылол, мән тыххәй масти баҳаудтә, фәрмистас!
 Ныр хұмцауы фәрци нумә рапигә, раздәрау, цәрдзыстәм,
 Фәлә бағидын да ләттад нае мән бол, Асмат, зәхкыстән!»

Затыта цагъар чызғ: «Әгайтма нау мә буц уарди къұмыбырсыд,
 Бантыст карз тохы хъайтартән удхор каджиты ныббырсын;
 Иугар федтои да, — нае қасы ныр маелат дәр мәм ыстыр зын.»
 Хорз у, — хиңау әмәне йе 'ххуырст тынг кәрәдзийм күм тыхыни.

Кувының үәзләттәе сәе сәрәй: «Ам үәе хъәлдзәтәй кәй уынәм,
Бузыңг үый тыххәй хуыцауай — цин нае зәрдәтимәе слымән;
Иу хуыцау йәхәдәг зоны хос, цы низ руадым, уымән:
Ныр қарон жерцид йәе фәрци дудгас сагъәсән, архуыман.

Пъятәе сын кәнәниң сәе къухтәи, Тариел фәзәгым 'икъардае:
«Оххай, уе 'фсымәртәй бирәе ауу мах тыххәй йәе цардәй,
Дары стыр хуыцау сәе удатыл ныр дәңәетбәстү йәе бартас;
У сәдәе цардәй зынаргыләр, — кад кәй ыссардой сәе кардәй.

Риссы, риссы сыл мае зәрдә, рухссағ уәйт, сәе мәт маे мары,
Фәләе се стыр ном цәрдәзени, — ичи рох кәнүн хъайтармы.» —
Әмәе сахь дөмбай аркуылта, — къевдә митәмхәзүе уары,
Мәнәе уардийлы ысқызызд аәмәе басыдис яшвары.

Умый кәугәк күү федтой адәм, — систой еу-лодой йәе разы;
Мысынни, сарғәнгә нымайыниң — бол сәе баталынги цасыл.
Аскыуыд се 'рдинг фәстагмае: «Хур дәе фәлгонцы күү хъазы,
Үәд дәеумәе чи кәсеси, ууыл, цәй, кәм аембәлә дынызны!

Чи у умый аккаг, — кәүай Ыыл! Хиз дәхи нае масти, нае рынәй!
Тохы рамәләни деу тыххәй у бәллицагдәр цәрынәй.»
Нуралдин дәрәм ныххатыд: «Паддах, мауал кәс архуымай,
Байрай масти басты, мәнәе, цин — хуыцау цы радта, уымай!»

Автандил мәсслелләй загъята: йе 'гъыдау, ўе сныхас — мәткайсан,
Райхұмыст фысымты умынффае: «Цай, фыдох әегъызәд у, райәм;
Иутәр хураәрини сасын бантыст тохвәдис дөмбайсан,
Үәд күйд үздәзени, — нахи ма судзға сау цәссылжы найтам?!»

Хъәлдзәг раллауым бәрәгбон райлазст, рухс Мулгъазанзары:
Гүймәсәт арв йәе сәрүл иси, уадынди, ризгәхъәләс, зары;
Хъуысы 'рвиәрд әзи къәріцәемдзатгыд уым, — ләт ай тыххәй жөзары.
Базар раафтид, — тыхстысты адәм паддахы хәедзарыл.

Үйдің, чи ма кәні базар, сәнкүйест, сымбәліди бәстәе.
Фәтк, әгъдауәвәрәт балтә галуан хъахъхъәнниң әдгәртәе,
Фәлә нал фәразың ииң: адәм мин-минтә — сә фәстәе,—
Гъетт, сә быңыңға ыскұуның — феной уазджыты сә цәстәй.

Райғә кад кәні рәдауәй галуан уазджытын әгъдауыл;
Бирә — цагъартә бәтгүс сыл бур зәрин рәттә фидауы.
Уыдан къәхты бын фырбуцән хорз, зынаргъ даритә тауынн,
Калың уазджытын сыйгъзәрни, — уымәй се 'фасады рәвдауынн.

ТАРИЕЛ ӘМӘ НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ
ЧЫНДЗӘХСӘВ ПРИДОНЫ ГАЛУАНЫ

ре ысфөлмөстөй сырх хъулон чызг 'мә ләппүйән сә бадән,
Бур, сырх фәрдгүтә — йә уәлә буц, цытджыны уазлжыты кадән.
Автандилы байдон бур сау, науы йә нывәфтыйд зынхатән,
Худга 'рбадтысты, сә цәст сыл уым күм 'рывәриккөй адәм.

Каджыны уазлжыты инхәрсының номдзыд зарапжы дәсниттә.
Хорз ысцәттә ис чындызәхсәв әмә сарәх ысты хұмынта;
Нурадин — рәдау, жәгъяу әм инци нал кәсі йә бынта.
Чындызы мидбылфаҳулт тагъыл-тагъыл, хурау, айтнызды йә тынта.

Нурадин — фәрниғ, архаста фынгмәе дунейы ләзвәрттә:
Хъазы айчы стәвдән фараст рухс налхъумт фәрдиджы уәртә;
Иу та 'идәр фәрдиг, йә мидәг, цима, хур калы цәхәртә.
Ис нынғанәнгән йә рухсмәе зәд ыснывғанән ахсәв дәр.

Чызг 'мә ләппүйән ма радта хорз фәйнә фәрдгүты халы;
Аин — фәрдгүтә, дәсни конд, судзы рухс цырәгътә лалы.
Рох кәм фекодтанд фысым йе 'инә тохвәдис хәллары:
Автандилмә дәр рәдауай Придон едзаг тәбәегъ дары.

Тәбәегъ цүүп үйди налхъуыттай әмәе ставд, аертигәе лаләй,
Автандилы зәрдә бабуц йе 'рдхорд Придоны ләварәй.
Хорз дари тыхдәттә 'рхастой фынгмә, равәрдтой сә халәй.
Тариел рәдау фысымән загъта стыр бузныг хәлларәй.

Бадынц, чындызәхсәв ныддаргъ ис, бонтай аңыкк ластай аст та.
 Нурадин-Придон йәе фынгтәм хуынта хұмынты фәдым хаста.
 Чанғи, өзгәннен 'хон цағыд зәрдә 'хәсәвәй-боңай баста.
 Хур Ыәхи 'игатс хуры сардта — раст фәрәтты хъедәй барстау.

Тариел Придонән загъта уым йәе зәрдиаг ныхаста:
 «Кад мын не скодтаанд ахәм никүн мә 'фсымаер, мә хастағ.
 Автандил әмә дәүән мын нал ис бағидән уә хастаң:
 Аз мәләтдзагәй уә фәрцы ног мә уәхосыл фәххест дән.

Автандил Ыәхи мә сәрпіл хаста, зонис ай, нывондан.
 Хорзы баңғауын ын исты бауид чизоны мә боп дәр.
 Башу, бағәрс ай, цы домы, уый мын радзурәд аргомдаэр.
 Фенон, базонон, — аххуыс ын аз йәе хъумладжы цы хъом дән.

Маст, зетъ, цас федтай мән тыххәй, туг, зетъ, цас ныккалттай хәсты,
 Уый, зетъ, кәд хуынау даң үдең цинай бағидил мә бәсты;
 Фәләе сау расутиыд, зетъ, дарлмае уайа цалынма даң цастьыл,
 Иу, зетъ, цалынмае нае бауат, — аз нае бафтдзынаен мә бәстыл.

Зетъ — цы мә боп дын у баххуыс ныр даң хъумладжы пайдайен.
 Цом, Аравима, зетъ, нұма әкесвәз даң саулохтыл ныууайәм,
 Кард кәм нае кәрда, шарғы аевзаг уым нае хотыхыл нымайам.
 Үеджын цалынмае нае бауай, — мой иш уылзынаен мә къайән»,

Тариела номай фарста Нурадин йәе хорз хәлары.
 Автандил фиҳудт йәе мидбыл, цәстом рухс тәмәнтәе калы;
 Дзурмы: «Ххуысәй та цы кәсенин, мән кәй дүлгәс сагъәс мары,
 Уый мын, искәй хурау, исты калжы уацары иш дары!

Уый хуынауы фәндәй каджын рухс паддзахбаданы бады,
 Барджын, хъыл әмә сәрпібар, қызғ дзырдзатуга у, нымады.
 Хинтәй, каджиты кәләнгәттей уый хылт у 'мә сө иш хаты.
 Цәй, цы 'ххуыскәнныныә хъавы уәд мә хәрзәнәт бәгъятыр?

Ис аххуысгәнәт, — мә хъуыддаг аәз ныффаедзәхстон хуыцауән;
 Уый күү бафәнда, — хъысмет мәм мидбыл баҳудләзи рәдауәт,
 Цин мә зәрдәмә ныххиздән, цәстгом барухс уыздән, науәд
 Ниң рауайдзен мә митәй, ләт кәдәм фәнды фәхаяүәл.

Уәдәе кадджын Тариелән зәгъ, дә хорзәхәй, мә дымыртә:
 «Паддзах, уанцон нау, — куыд уыздән, курай ды мәниәт хатырта!
 Рагай де 'ххуырст дән, дә цагъар, — рагәй, гуырд дәр ма иә уытдан.
 Дау куынағ фенон паддзахәй, — хин мә байнафәд — цымылдаәр.

Ис мә хууарzonы фенни, паддзах, — загътой мын — дә зәрды;
 Уый — дә уәзданай: фәлгәссы дард зәрдәлдәстәй, бәрзәндтү.
 Ма кән уарзы той: мәниән уым ме 'взаг — уад, мә кард ие кәрдү.
 У хуыцаум 'вджид мә хъуыддаг, нау мә бон тыхәй ләтгәрдин.

Иу фәнд, иу бәллиң мә зәрды ис нырма, мә хур, әрмәестәләр:
 Дау паддзахбаден бадгә фенон Индий мә цәстәй;
 Бада де стъалы дә фарсма, дардым барухс кәнат бәстә
 Аәмә уе зиңгәтә дымыназой уым уе къәхты бын ыссәстәй.

Загътә, сыйхасти мә бәллиң, уый — мә зәрдәйи уәещәе фәнд,
 Уәд Аравимае — мә хурмә мән мә саулохаг ыськәнфәд.
 Кәд мә уарzon мәм фәхуда, — най мын аныгуылаен, сәфән,
 Науед йе 'ихъяелцау быхсдзыниен карз фылхұысматы фылдзаффән.

Автандилы дзуапп, йә фәндөн уайтагъд сәмбаелд амирбарыл; —
 Загыта: «Нал ын ис ныуудаңын ныр йәхі фәндүл, йә барыл;
 Мән күмд бафтында йәхәдәт уый мә рухе амонд, мә халыл,
 Афтә спаснет дәр йә зәрдә дарәд йе 'нуывид хәларыл.

Придон, иу хатт ма йәм инджен бацу, радзур ын мә бәстү:
 «Ростеваны, зәгъ, нае федтон, — най мын бафтаен уәд мә бәстүл:
 Зоныс, паддзахы цагъартәй цүс нае ныцагътон әрмәхәсты, —
 Хатыр ракурон, йә разы дән уәдәй нырмә къәмдәжәстыг.

Ингә нәу мә фәнд, мә нылас, — уәгъды ма схәңдә бышыуыл;
 Райсом раджы ма фәкәсәд! — рәвдә Аравимә фәңәуын!
 Ростеван паддахән бирә мән ләгъзтә кәнни на хъәуы,
 Хүсендән разыйә, күнд дуорон: «Тинатины дын күйрәуы».

Загъта Придон Автандилән: «Не 'рдхорд исы къух мә цалыл;
 Макә, мауал ам хат уәгъды, уйын үәддәр йә фәнд ысынчылар!»
 Ләппу сымғыурыцает, ыстыхти, зәрдә фырағсәрмәй хәлы;
 Афтә хицауы раз аргъуц хорз хъазайрагыл зәмбәлә.

Баңыд, зонгуытыл жәрхәуди, уәрдҗытын ысхәңцыд иңатыл
 Жәмә хъуыры царь ынвазға ног йә хәлармә ныннатыл:
 «Ростеваны раз мә рәйдә нәу мәнән нырма дәр хатыр,
 Ног фыдракәндүл мә ма 'фтау, ма, мә хөрзәнег бәгъяттыр.

Раст нае фәкәсәдзән хуыцаумә, байсон паддахән йә бартай.
 Нә, нае раңаудзынаи никуы аз мә хицауыл мәнгардәй.
 Уйын күнд үйдәнни, — мә уыннамә тайға чи дэйназы дардай,
 Умын уарзәгой паддахәмә систон, баләбуон кардай!

Үәд мә рухс хуримә знаектә маҳ кәрәдзиниән үйдзыстәм:
 Маст ай бадомдән, мә ном ын, уәууа, бассайдән әлгымстәм!
 Нал мәм ракәсәдзән йә цәстәй, дардәмә лиздәнни сәрхымстай,
 Никуы, никуы мәм йә зәрдәе нал жериздәхдән, зәххымстән!»

Тариел фәхудт йә мидбыл, хурау барухс кодта бәстә,
 «Сыст-ма, — спаспетыл ысхәңцыд, — най, нае мәм хъары да ләгъзтә;
 Цин цы байыафтон — да фәрци; мин — да ләттәйт, да хәрзтә.
 Ныр зын утахсан күн кәнни, — мән цәмән хъәуынц мә гәрзтә?!

Аз сәрхымст хәлар нае уарзын, най жәмгар, жерхордәй лиздән.
 Кад лымәнты 'хән нае кәнни никуы хицәннингмә 'мхицән,
 Ләт мәнәй йә mast күн 'мбәхса, гъе, күн уой йә фәндтә хицән, —
 Ме 'муд никәдбон нае үйдән, уйын — йәхинцән, аз — мәхинцән.

Зонын — чызг дә уарзтәй тайы, уәдә бирәй Ыыл цы дзурәем,—
Де 'рдхорд дардбәстаджы фенени хыыг нае уыдзәни дә хүрәен.
Намә чи дын зәгъы махәй: «Ростеванимә, цом, ләбурәм?!»
Мах нае бәллицты хуыцауәй — уый нын фенени кәе — күы курәем!

Ләгмә бахатдзынән, уым мае кәед ләгъэтәе нае хъяунд бирае,
Паддах, радт, зәгъын, дә чызджы мәнә ме 'рдхорд Автандилән.
Райғә башу уат жиусмәе, масти уын ма кәна сәрзилән,
Тайғә ма кәнат, йәе тәмән фенат цардамонды цинән.

Тариел цәхгәр йәе фәндөн иугәр ачъеппі ласта кардаї,—
Уәтгъыды дзурыны сәр нал хъымд: Автандил ысразы 'икъардаї,
Иемә ракодта хәстон бал Придон йе 'взартә цагъартәй,
Әмәе раастысты мәнә иумә хүрәнгәс хъйтартас.

ӘЕРТАЕ ХЪАИТАРЫ БАЛЦ
ЛӘГӘТМӘ ӘМӘ
УЫРДЫГӘЕ АРАВИМӘ

арды сусег фәтк нахымнар Дивиос рапром кодта раджы:
Нау әемхиң хуыцау фыдимиме, — тауы хорз ағтыдау сәйраджы;
Хорз әнүс әшері, фылми та — уысм ыстыр хуыцауы 'руаджы;
Хорз хұмыздәрмә ивға раэзын ис нае дунейлан йә уаджы.

Мулғазанзарай гәрзинфонтонг уайы 'рта' саскур ломбайды,
Семә — хурдзастом чызг, фен ай, уәед дауд үл йә мидәг зайы,
Сау сынты базыр әрфугұтай зәрдә рухс дзәннетмә сайы,
Лал ырыен фәрдүг арттиви, әңест йә фидың үйндей райы.

Рухс, тәмәнкалға циргағыау, чызджы уатқатыры ластой.
Кодтой цуан әемә сырдывыдай се стонг дард фәндагыл састой.
Алқай алы ран сәхимә хин, кәләен фидыщай бастой;
Адәм цингенгә сә размае хорз, зынаргъ ләвәртте хастой.

Бакас уидонмә, — җавиттон, арвыл хур ыстылд зынгбазыр, —
Талынг дун-дунейны тарғы худгә рухс мәйты 'хәсән хъазы.
Бирә, дард ңауын сә бахуын, айтығыд үалыммә сә разы
Хус, жәлдерет быдым, фалдаэр — тар къадзәхләгет арбазынд.

Тарнел зәгъы: «Мәе хәлдар ам ис ныр әемә фысым дән,
Үарзтай сонтуәвгә әевзәрстон ам фылтухитә, фыд-зынтае.
Хус сырдывыдай уә кәд сисид ахсөв ам Асмат хынцынтае,
Гъе, стәй иннахәм хәлларай айсүт фысымән йә хумынтае».

Се 'хсәв тар ләгәтмә 'рхастай, уым архызтысты сә бәхтәй:
 Аддыйн саджы фыд — әхсәвәр, ләг цы баһәрдән дәзәбәхдәр!
 Кодтой хъәлдәг ныхас, цинаң сыйыл сә цастыты цырәгътә.
 «Табу, не сәфәлдисә! — дазурины, — махмә, чи зәтъидән, фыдах дә!»

Тариелы 'фснайд хәзнатыл зылынц ләгәтеты күүми-күүм;
 Уый бәрп ғидыцы зынаргы дур иумәе начи федта никуы;
 Ләгәт, бакас жем, уәд диссат: уыд әзваргә хәзна иугуыр.
 «Най нын», — начи сә наэ зөгъидән, — федтой атәппәт мулк иугәр.

Тариел йә бәр хәзнатай исы, паражатаи уары,
 Уары, никәйуал әзвары уый: цагъары, спасалары.
 Байдзаг Придоны 'фсад, — иу сә цүх зынаргы фәллайттәй нал уыд,
 Хәзна, раздағрау, — каритае, цымма, начи сәмә әвиалы.

Загытта Придонен: «Дә хәс мый у зын бағидән, — амбарын,
 Фәлә а царды хәрзәнәнг хорз кәлдәрилдәр ыссары.
 Ам цы хәзна бazzад абор, мәнәе уәйгүйты хәдзары,
 Ахдес, баһынц сә дәхициән ды дае хәлары ләварыл».

Нурадин ын бузныг загытта: «Паддзах, ма маң хынц аеррайыл:
 Зонын — цонгмаңызың фылгұлты ды хъемпү халыл нымайыс.
 Дау цай мә 'ххүс хъуыд, цы дазурыс, — тых цы зиңгән кәнен домбайыл!
 Мәнәе цалының дау уынын, — зердә 'хсызғон цинаң райы!»

Уайтагыд теуатаем йә ләгтти Придон арвыста фәстәмә, —
 Атәппәт хәзна нынхәссой Мулгъазанзары бәстәмә.
 Дардәр та цауынц, әххәссы ныр Аравиме цәст аәмә
 Автандил ныффалурс, мәйау, — хуры тагыд уындаен хәстәтгә.

Бирәе бонты фәстәе мәнәе уайынц араеныл сә бәхтә;
 Цадағ сарың ысты хъеутә, фидәрттә, хәстон гәнахтә.
 Тар аергүүз, кәрдәггүүз дарынц адәм, — нал исынц сә цыаҳтә, —
 Автандилы мәтәй калынц судзғе сай цессыйджы 'ртәхтә,

Тариел Ростан паддзахмә тағыдым уацхәссағ жервите:
 «Радт, ыстыр паддзах дә хорзәх, цин, ахсызғон цин дәм сиды;
 Әз дән индиаг, мә уәнгти уаз паддзахы тут ахсиди,
 Мемә 'рыздәхти уәттарди, диссаг, — раздәтрау, йә фидыц.

Иухатт ды мәнимә фәхъыг дә, ам күн федтай мә дә заххым;
 Мән әрцахсынвәнд ыскодтай, тахтә фәдиси дә бәхъыл.
 Әз дә цагъартәм фәзъилдән, бацыдтән дә карз фыдахы, —
 Ехсәй бирәе 'фсад ныщагытоң уәд, маҳәдәт ай күн зәгъын.

Ныр хатыркурағ раздахтаен аз мә фәнделетән се 'мбисәй;
 Ацу, уазәтән ма ныбар, — азым ахәм кәм фенди, цәй!
 Хуын, зынаргъ хуын дәм не 'рхастон, Придон, йе 'фсаәттә — ме 'вдисән,
 Мәниә 'рмәст, паддзах, — де спаспет, — ис мын ахәм хуын равдисән».

Ростеван паддзахмә тағылдау уацхәссағ цы бон ныххәцә,
 Цинәй уыцы болы цы федта, уый цы зонд, цы 'взаг ыскәрдәзән!
 Тинатини рустыл хъазыл рухс тын әрвәрттывдәмхәциә, —
 Цәстүс сай хауты дәлаууон лал күмд уаз уыди, күмд уәщәе!

Гүмсәетә иәримни, йе сәрүл исы цины уынәр бәстәе.
 Әфсад сизмәлүйд, артардтой бәхты сөрвәттән се гәстәе.
 Рәвдэ сыл авәримни сә сәргүтәе, сагсур, цонгмәңциис цәргәстәе
 Әмие фәзуаты рәгъ-рәгъ уайтагъял алажууның әлгәрзәе.

Бабадт паддзах даәр йе бәхъыл, фенкүүист барджыты зәй, мардзә!
 Әмәе сагсуртән сә размә мәниә раңыздыны бардзәй.
 Дзүримни: «Уә, хуыцау, мыттагмә дуне де 'гъылауәй фидаудзән:
 Фыл, хәрам — пыбыр, жүсөн — цин, хәрзәбон асма уалдаёт!»

Цәст кәйонг жәзвары, умйонг Ростеван әдбал күн 'рбахызт, —
 Автандил нынкъард, нырхәндәт, цин йе зәрдәйи фәкъахыр.
 Дзүрим: «Акса, уәлдағу ү ригахумырст,
 Уыцы барджытән сә фендәй риуы арт ыссыгыл жинахуыр.

Уйы мә хицау у, дәр размә раңыд йе 'фсадимә, дәлә,

Æз къәмдәстүг дән, ныхкъуырд дән, наң мын паддахыл аәмбаәлән.

Уастән, сар фәуон, куы сбадтис уйы мәнгарды ном мә уәлә,

Фәлә равдисут уә цыргъ зонд аәмә уе 'взагән йә кәлән.

Тариел зәгъы: «Куы кәнай аргъуц хицауәй, — аәмбулыс.

Ам фәләу, ме 'рдхорд, мә бәрны бакән паддахимә дзурин:

Хи дәм равдисын иә уәнди, стыр хатыр дә, зәгъын, куры.

Кәд хуыцау зәгъа, — рәхдҗы мын райға сәмбәлдзына хурыл».

Автандил — домбай — йәхихаән айттыгъта къяннат уым цатыр.

Судзы зәрдәтә йә уындаей Нестан-Дареджан — аәтъатыр.

Үдлзәеф ахъазы, раубазыр, чызджы сай цәститы хаутыл.

Размә фесхуысты се бәхтае Тариел, Придон бағъатыр.

Уайынц быдыры, Ростан се ныр бәрағ-бәлвырд яәзвары.

Паддах базында гуырвидыц, сагсур, номдзыд амирбары,

Бәхәй ракхызыс, жәрғистег, — кадыл сахъ домбайы дары,

Сәмбәлд уйы дәр ыл хәларәй, уарzon хи фыдыл ай бары.

Бәхәй ракхызы, сәркүулай лағән пъакәненимә баңыд:

Ростеван паддах ыл атыхст, былтыл был, цыма, мыд тадзы.

Дзуры сагтуырдаен: «Дә уынд, мыл, маргъяу, рог базыртә садзы,

Хур, ды кәм не 'рттивай, аәхсаев уым йә сай базыр аруадзы».

Тариелы уымид аеппары Ростеван паддахы дисы:

Үантә — саджы синтыл амал, цәст се фидыцай иә исы.

Арфа ракодта Придон дәр, йе 'тъдуа хицауән яәвдисы.

Бандзыг, йе спаснеты размә паддах нал уайы фәдисы.

Тариелы фендей буц уыд, фәлә каст аенкъарданғасай.

Уазат — фысымден: «Мә зәрда ныр дә дәлбар ис аетасай,

Фәлә сай диссан у, — стауыс мән дә зәрдәбин ныхасай!

Ма кә, ма рапиел аендәрәй макуы де спаснеты разәй.

Дис дәм ма фәжәсәд, немә спаснет ам кәй иней нырма дәр.
 Паддах, көд аинн нә уылдаен, — мәнәе цъәх наууыл әрбадәм
 Жәмәе базонай ләмбынаң, — уый цәуылнае фәзынын ардәм,
 Жәмәе чизоны дахимә радтай бахатыны бар дәр».

Бадың әфсады 'хсан науумыл иумә паддахтаң әдәрсгә,
 Тарнел — цырагъдәст, хъәлләдәт, былтыл мидбылхудт ләдәрсгә,
 Адәм радысты, нә федтой йе 'игас никуымы сә цәстәй.
 Ләппү райдытда, — йәе ныхас цыргът, курыхон уыд, зәрдәскъәф:

«Паддах, радт үәдә дә хорзәх, жәмәе ма феххәл, дауыстән, —
 Нәй әндәр амал, дә размәе әз ләгъзтәгәнәт әрвист дән.
 Уый дәм зонгуымлай хаты — худгә стъалытән сә хуыздәр, —
 Жәз кәй фәрци дән сәрибар мастьы, талындык рәхистәй.

Паддах, уый дын у мә ләгъзтә, — ши әндәр үәдәе нә бон дәр, —
 Автандыл йәе сәр мә сарыл хаста карз тохты нывондән.
 Тыхст, мәнау, фәләе фәрәзтә дард ран йе стыр зын, йәе соңтән.
 Цәй, цы йәе 'үүилни, — дәгъылдәмдәр дардыл — ницы 'ххұмы у зондаен.

Автандыл дас чыздыжы уарзы, чызг дәр йе 'наебары тайы.
 Аржек ләпшүйен йәе цәссиг рустыл сүсег-әргом уайы:
 Паддах, зонгуылай курын, — масть дә қәстәртү цин кайы,
 Радт мын ме 'рхордән дә чыздыжы, — бафтау амондыл домбайы.

Уый дын, гые, фысым, мә ләгъзтә, даргъ цы пайды сты ныхәстә!»
 Сыстал, күхмәрзән йәе дзыптий систа, хъурмыл ай әрбаста
 Жәмәе зонгуытыл әрхатугә, ахәм карз ләгъзтә нылласта,
 Уымә чи хұмыста, 'мә чи каст, уый йәе сау диссагән хаста.

Паддах сәргүйайу, фәстәмә дierдәзәф алаууым, йәе разы
 Сәрәй акувғае фәстәдәр ризгә заххы онг әртасыд.
 Дауры: «Рәебон дә күн федтоң, үәд мә зәрдәйы цин цас уыд! —
 Ныр да зонгуытыл күн 'рхатуда, үәд бынтон кадавар разыид.

Дау цы бағиңда, цы 'рдомай әмәе чи 'рлаудзән даे разы!
 Фод даे бәрни чызг, фәндійе ақаен марға дәр, — нае хъазын.—
 Бардымрд радтанс, уәлдәр мәе ичи загътаид, — дзыназы.
 Автандилтәй ма хуыздәр та арвыл хур кәд уа — зынгбазыр?!

Мәен хуыздәр сиахс нае хъәум, үевгә никүы дәр ыссарин.
 А мәе чызған дәр йәе бадән у зәрин әмәе сырх дари:
 Чыздық спаддах кодтом, — уарди райхәлд, бон мәнныл ныттары.
 Ныр ағайтма мын йәе фарсмә ахәм уарстыл хаст әембал "!

Зәгъға, ме сиахс дае фәндәй башы цагъартын сә цаудләр,
 Нәй, нае загътаин мәе чызған: «Ма кәен, ма йәем ацу — 'вгъяу дае!»
 Автандилы та күү уарзын, уәл күүд ыл әввәрон фаятә?
 Уазәг, разы дән дае фәсилә, уәлә мәе 'видисән хұмыңау дәр.

Фысым-паддзахы ныхастәм ләппу, цинәй тайғае, хъумста;
 Ног та зоныгуылай табу загъта ләгән әмәе систад.
 Сәрай акуынта Ростан дәр, ие 'нгәс хъәлдәзет цин аевдыста,
 Иу сәе иннәйбы рәвдыйда, се 'тъдау, се сныхас — ағъуыстаг.

Придон агадтис йәе бәхыл, цини уацхаессет фаяуайы;
 Хабар фехъуыста, — мәнәй-ма, Автандилы зәрдә райы!
 Мәнәе 'рбахаеще сты нүмә, ләппу сусәг цинәй тайы,
 Фәлә паддзахы раз барғыевст, бафтыди аңдзыг дөмбайыл

Баңыл къулсарай йәе размә, хи, уәнгтәбастау, аникъардта,
 Цастом къухмәрзәні 'мбәхеста әмәе сай цәсттыта схъаудта;
 Фәсмигъ баңыл зәрин хур, аууон уардийыл жәраудта,
 Фәлә, раздирау, фидылта әмәе ичи йәе нае фаяута.

Хиңау пъакеннимә хъавыд, нал уыд кәеүидзает йәе хъуыры.
 Ләппу паддзахы уәрдіжытыл атыхст, зәххим рухс ивилы.
 Ростеван әм дзуры: «Сыст-ма, маң дән дзәтъәлә ныхылы,
 Ахәм равдыстай ләгдзинад, — ам дае нал хъәумы ныгъуылын!»

Сыстад йе спаснет, ныттыхст ыл әемә пъятәй йе фәхәры:
 «Ләеппү, баҳаудтән дә цинәй арты судзәггаг цәхәры.
 Ма 'руадз сау әасты хай зәхмә, сусәг сагылес дә цы 'фәхәры?
 Тағыд дә батавдзән йе хъармай хур хәрзамонды қыссаерыл».

Ростеван тыхсым домбайыл, цинәй йе 'фәхәрд зәрдае тоны,
 Зилинц паддзахы әастытың саҳх хъайтары уындай доны.
 Науы йе қәстәрүл йе үзәлд уарzon хицауән ағсаны:
 Фәссхыг хурбонау фәсқыла: цинәй ләг ағсанис нә зоны.

Автандил Ростамнә дзуры: «Хицау, бақаен, дам, мын ҳатыр,
 Фәләе фенин хъауы тағылләр, — рухс цы хураей у мә цатыр.
 Цомут, баңауәм әем райгә, тағылләр, ракәнәм әй кадыл, —
 Де стыр галуани рәдауәй тауа 'рттивгә тынтае дардым».

Бәхтыл абадтысты уайтагыд, чызған диссаджы 'тъдау радтой,
 Чызджы рухс тынтае сә рустә, хурау, ирд тәмәнтае калдтой;
 Сәххәст сагсуртән сә беллиң, амонд агуыртой, — ыссардтой;
 Нә, сә фәринктә сә ферстыл уыдан дзәгъелы нә дардтой.

Паддзах рахынис йе баҳай, чызған ракәнен, дам, арфә;
 Рустә әасты тигътә исынц, — цыма хур жертвиы арвай,
 Чызг тәмәнтаекалға раңыл размә рухс цатыры арфәй.
 Паддзах, зәдуынаетау, бандзыг, раст фынай, цыма, уыд тарфай.

Нестан-Дареджаннә дзуры: «Хур, қай бон дә баяу стауын,
 Кед дәу фенгейж дә цинәй мәнән фыдбылызы хауын:
 Арвы 'рттивджытә — цыренцалда де 'игәс рухс тынтае нә тауын.
 Уйм күмд фидуыс! Дә цуры уарди, малусәлджы фауын».

Чызджы уадултыл жерваерттывд калдта уаз тәмән әвзиистау;
 Адәм фесты йәм қәссынты, — хурыл чи нә қәнен дис та!
 Сирвәйт зәрдайыл жөхпен арт әемә чи ма ҳатыд рис та!
 Ағсад кодтой күрм үе рухсәй, афтә әасты тигътә иста.

Бәхтүл абадтысты паддзах юмә 'ртае дөмбай хъайтары, —
 Аргай авд хойә тәмәнкәл худгә рахәссың ыстылышы.
 Үәвгә, стъалытың ыңдәй хурты хүрзәрниң барың!
 Уайтагыд уазджытимә нумә паддзах сәмбәлди хәдзарыл.

Тинатин йә рухсай мәнә судзы зәрдәтә, үырауы;
 Чызғыл — калы худ сыйғызарың аәмә, 'рвон зәдауы, фидауы.
 Хур йә уазджытәм фәхудти, уаз алдзән тынтае сыл тауы.
 Тариел йә размә бацыд, — арфә ракәны ағълауыл,

Чызғән Нестанимә нумә акуытой ныллағ сә сәрәй;
 Чызғән апъа кодтой, хъұмыс ныхас — адажындәр сәкәрәй.
 Галуан рухс тәмәнтае калдта худгә стъалытың цәхәрәй,
 Байдзаг лал уадулты рухсай, цәстес сау хауты пәр-пәрәй.

«Мәнә къәләтджены сбадут», — Тинатин хәларәй хаты.
 «Нә, дә хорзәхәй, — дәхәедәг», — лзуры индигаң бәгъятыр, —
 Үым дауыл бадын аәмбәлы тынгдәр абоны бол — хатын:
 Хурты хуры нур дың сбадәд Автандил — дөмбай, хъәбатыр».

Чызджы сбадын ходтой, хурау, калдта рухс, — хуыцау әвдисен.
 Автандил әрбадт йә шуры, ныр кәрон әрцизд йә рисән.
 Иумә афтә 'рттимәтой, афтә, — уыл сә уынд хәссинаг дисән;
 А расугыл қыайыл ысбараң пәй Раминаң аәмә Висән.

Автандил күң 'рбадт йә шуры, — чызг ыстыхст, йәхи фәмары,
 Цасғом афжелурси, зәрдә бахауд дудгү мәтү, сары.
 Фыд ын: «Ма 'фсәрмы кә, — загъата, — алы зонджен ләт аәмбары:
 Үарзән сәфән иней, фәстагмә уарзат уарзон улы ссары.

Цәй, пәрүт, маң чызг, уәт үарзән ныр женус ныххуыссен ма уәл,
 Маст мын мауал фенут макуы, райдзаст амонд уәт рәвдауәд;
 Үарзты 'рвон тых уәт ың тава, уый фәндон фәуәд хуыцауән.
 Дард зәры болы уәт разай Ростеваны уд ысхауәд».

Загъта хицау жемә уайтагыд радта паддахады бардзырд:
 «Автандил — паддах, цеудзән ныр уый бар ме 'фсәедләнты бардзыл.
 Ие 'вджид — хицауы къәләтджын, ләз фәзәроид дән, фәкардзыд.
 Ут йәе коммәгәс, йәе барны ис аеппает — цауым мә бар цыд.

Æфсад, уәздәттә сын кувынц: «У нае хъысмат баст сымахыл:
 Мах — уә къахты рыг, — уә фәрцы райгә сләууыстыәм къахыл;
 Радтат коммәгәстән амонд, кодтат хивәндтән ярмакуыр.
 Мах — зәрдәхъялдәт уә къухы, у фылгүлты цин та къахыр».

Тариел дәр сын йәе ради радта фидары ныфсытә,
 Тинатинән загъта: «Фесты ныр уә тухитә, уә зынтә.
 Де 'мкъай ме 'фсымәр у, ме 'рдхорд, уәд ды та мә хо, мә чынды дә,
 Никум и'атакын кашдан умы уе зиаг мах тасәй уә бынды дәр.

АВТАНДИЛ ӘМӘ ТИНАТИНЫ ЧЫНДЗӘХСӘЕВ

Втандил ысхицау, галуан ног падзахы циндей — расыг,
Тарнел йә фарсмә балтис, уйын күндү уәездан уыл, күндү уаз уыл.
Иуме — чызджытә дәр: зәхмә, цыма, арвы шылах жертасыд
Әмә йе 'рфәны цаһәркал рухе цыппар зымг хуры хъазыд.

Сытынг цәл: хәрд, иозт жәрхастой фынгтәм уытәппиет ағсадән,
Цагътой фос, фыстә, цаевиттон, нал уыд адәмән ағсадән.
Фынгтәм рахаста йә хуынтағ фысым буц уазджыты кадән.
Хуры рухе тынтай жәрттывта Ростеван падзахы бадән.

Фынгтыл нуазенгәрзә — рухс лал, фынгтыл — ирд дәнәнхъавг тәбәгътә,
Бакәс — фидыци фынгтәрзә, иу сә иннәмәй дәнәхәддәр.
Ахәм никүн фенд чындыксаев: хәлиң — јевидигә, рәдзатгъудә.
Бадтә уым, зәттүгә, — сыйғыдаңт үәд дә зәрдәйн цыратгътә.

Хъуаст къәріщәмдәзегъди хъәр арвмае, зарәг араугә нарыди.
Дзиндз, налхъуыт-налмас, зәринән уым имайән дәр ие уыди.
Сән сәде суадонай фетуырд, фынгтыл абузгә ивылди.
Минас адарғ әмә хәктыл хур зәлдат тын уафгә стылди.

Цауд, къуылых ләт дәр ие бazzад цүх рәвдый әмә ләварәй;
Лал, налхъуыт-налмас жәнәвгъяу уәрста стыр падзах хәларәй.
Сәгад бур зәрин, сырх атлас саслам, — чи сә хаста бараж!
Бады фынгыл, цыма Инди ферох сагсур амирбарәй.

Тариелмә дзуры паддах: «Ахәм икүү уыд женусты:
Хъазы Нестанән сәуәхесид ирд тәмәнкалға йә русты;
Ды — паддәхәтты паддах, уый та хурты хурзәрин у рухстын.
Хъуамә, хъусцәждытау, дарин аэз уәе къахвәйтә жә хъустыл.

Үе 'мсәр не стәм, махән бадын уемә не 'мбаелы, наә фиччы». —
Тариел жәмә Нестанән хицән рахаста къалатджыны.
Иумә сбадын кодта, стәй та Тиннатин жәмә йә ләджен.
Жәмә сбуц кодта ләвәрттәй раздәр Индийы фәтәлжы.

Фынгтә 'ртасыдысты, паддах уаздҗыты хының рәдауәй,
Радгай сыл зылдис, афтилда дис ләгымын жорз ағъдауәй.
Алчи байрадис, наә уылдис бадтәмә ницы 'рхәссән фаяүәй.
Автандылмә хәстәт — Придон — хицау, арғонд хуыцауәй.

Паддах кодта кад дөмбайын, йе 'мкъай — индиаг рәсугъдан;
Чынды, сиахсай сыл уәзелыд, кодта шинтә сыл аедзухлаэр.
Хұны, ләвар хәссын та уый бәрәц, уәд күмд фәрәзтой йә къұхтә;
Номы скінтра зәгътай, порфир, лалыхгәд паддахым худтә.

Бирә радта сын фәрдгүмтә, — кодта рухе сә уындаій зәрдә,
Мин зынаргъ дуры — ромайнағ — калдтой, с'амондау, цәхәртә.
Раст бағлоны айчы стәвдән мин зынаргъ дуры та 'идәртә;
Мин жағзаргағәдер — араббаг уадсур хъал бәхы — хуыздәртә.

Фысам Придонән зынаргъ дур фараст дзаг тәбәгымы 'рхаста;
Фараст мын жәсарғы, жәдинон уадсур хъал бәхы ныббаста.
Аив арғайы ныжәстә Тариелмә 'изаг ыскарста.
Дзуры расығай жервонгау, — нозт ын йе стыр зонд наә саста.

Мәй фәшел кодтой Ростаммә, цәй, цы дардыл ай ивазын:
Кодтой цин, гүникафт, къәрішәмдзәгъдә амә цас сә бол уыд нуазын!
Лал фәхастой Тариелмә, уый фәрдигрәздзагъдә йә разы, —
Фынг ныррухс, шыма сә мидәт хур цәхәртәкалғә хъазы.

Тариел, цыма у уарди, мит ыл рауарыди, ризы;
 Автандилмә Ростеваны 'рвity, күхү, зәгъ, дыл нә исин:
 «У мын зын дауәүй фәхицән, фәләе циу, паддах, маҳи зын,
 Кәд мә фылгулта мә зәххым зыл, анағасис фосау, хизыни!»

Тох фәңирдәй у, фердахташ: ме зиңг иицима 'мбуддзачи,
 Зәгъгә, басастән — зонын ай, — уәд дә зәрдә дәр дуддзәни.
 Цон, хұмыздар мын у, исти фыд... — ме зиңг ме сәфтыл худдзәни.
 Тагъд цы фенон дае хъәлдзәгәй, уый зәтъяел, мә бол, хурзәри!»

Фысым загъта Тариелән: «Цей, цы, зәтъ, кәйис къәмдзасты?
 Дау цы кәйис хъәуы, уый, зәгъ, иичи бакандзан дае басты,
 Автандилимә дае фөдым акән ме 'фсад әмәе хәсты
 Басатт сай фылгулты, стәй уәд дар дае бархъомыс дае бисты!»

Автандил фәстәмәе 'рбаздахт, загъта паддахахы ныхәстә.
 Тариел әм дзуры: «Хъаҳхъылан ам дае уардийы фылдзаста:

Май күнд фәхицән уа хурае, уйнау бazzайдзан дае фәстә.
 Автандил фәхъыгис: «Уәууа, уәде рафәлдәхтис бастан!»

Нә, дау уый фәнді, цәмәй мә стәй уәд фәндирты фәңегъдай, —
 Зәтъгә, баңта мә уымл ме 'рхорд, — разындис аңағъда.
 Ахәм худинағ мә быны, ау, күнд уромдзәнис зәхх та!
 Ардыл күх сисин мәләт у! — Гормон, де 'взаг ай күнд загъта?!

Тариел фәхудт, дзәнхъарташ уарди барухс кодта бастан:
 «Хорз, архәндәгәй аңаедау аз аервыстани мә рәстает.
 Цом, ахцион мын у, цастважыс ма 'тъызәл де 'рхорды ныхәстә.
 Автандил уәд бардзырл радта: «Ме 'фсад, уе 'ппәт дәр — мә фәстә!»

Дардыл тохвәдис ныннарыд, калдта арв, цыма, цәхәртә;
 Рәвәз жестай мин ләджен 'рбамбырд, — ифтонг алциништәй, уәртә,
 Кәс: ләгәй, бәхәй, сә уәләе ис хорезмаг хорз ызгъәртә.
 Уый фәхицәні зын сахат, фенкъард фысымән йә зәрдә.

Хо күнд хицән кәнә хойә, уйнау чызджытә тыхстысты;
 Ниудтой, бақаудтой сә үлдә судзә сагъәссы фырхымыты
 Іәмә риу-әмриу, хұмыри-хұмыр ног кәрәлдзинің тыхстысты.
 Адәм кодтой сар сә күйдә, — дардай кастысты, ристысты.

Райсом бопвәрпөн мәнімә худдзәни, ирд тәмән калдзәни.
 Мәй күн ныгула, — уымән дәр қадәг һе 'рвои рухс тайдзәни.
 Се 'тъдау афтә у, — бопәй сә хур нытуыланың хъардзәни.
 Хох, бәрзонд хохыл чи сләууа, — арвый нумә сә сардзәни.

Мәй 'мә бопвәрпөн нұма хур цырагъдарын иш уадзы;
 Аци стъялытән дәр афтә се 'хән не сфәлдисәт баымы.
 Пухбыл уардиты къуыбыртыл хъарм къуыбар цәссыгтае тадзыныц.
 Судзыныц адәм дәр сә матай, бадынц, раст, цима, мәрдадзы.

Ехх, — зәгты Нестан, — күниә дә федтани фәлтая мә цәстәй,
 Уед ныр не стъялини, иш тани хурај ахицәнүл мәстәй.
 Мә хо, чиныг мәм-иу афысс, хабар хұусын кән аххәстәй,
 Іәз күнд басыгътән дә уарзтәй, афтә тай ды дәр мә фәстәй».

Тинатин ын загыта: «Үә, хур, зәхх дә фидыцәй күн тавыс,
 Уед ың мә фәлдзәхсес, цей-ма, зәгтыж, чиныг-иу мәм афысс!
 Бастьәл, ба, мә ул, ың фәстәе, цард-цәрәнбонтәй ың хъавыс,
 Кәл дә ивгүүд цин дахинцәй судзға сау цәссыгтәй давыс!»

Ног адджен пъатә, хъебыста... Іәмә хур фәхинән хурај.
 Нестан арастис, уәлдәр ма Тинатин лаууыдис дурәй.
 Цыд ың хоғонд дәр дымназгә, сау цәссыгкалгә, сәркүлаї.
 Идей уырзәй жөзгерст дымрлтәй дәр се стыр сагъетән фәлзурән.

Ростеван паддзах дәр афтә, цима сонт саби у, — инуы;
 Ләг жәккүүриш кәнә, уынаергы, тагыд-тагыд уәхсечтәт ысихъуыни;
 Тәвд — ың цәстүсүг, — жөксид мәст, цәддәлжиннагау, ың риуы.
 Тарнел иныңкъард, цевиттон, — уарди митхъапаныл джиуы.

Фысым бацыдис, кәнән йын ногәй пъа, йәхі нывандтә:
 «Уазәг, ды уылтә мә удаен цин — әвидигә ныббәттә,
 Ныр цәүыс, мә ивгүүд цинау, баци минывәр мә мәт дәр;
 Царл-цәрәнбон мын ды радтай, тагъд мын ратдзына мәлжет дәр».

Тарнел хәрзбон күн загъта, уәд күн бабадид йә бәхыл;
 Әфсад сар кәнәнци, фәбыйнәй быдым сау цәссиджы 'ртәхы;
 «Хур дәм тохы бол, — зәгъынци ын, — рухс тырысайән артәхы».
 Дауры уый: «Манау на үүдис мәтәй Сала дәр зәрдәхелд!»

Чырә фенкъуысти, фәңкәуынц мәнәс саг ләсппүтә стәрм —
 Тарнел, Придон, Автандил — адәмъ әртә хұыздәрлы.
 Семә стай мин ләдҗы поджы, хорз араббәгтыл фәтәрныц.
 Иу се иннатаул — жиуын, арл көраедзийә фәхәрныц.

Афтә 'ртә мәйм ындысты, кард сә никуы бахъуыд мисын:
 Ничи се знаектәй сә ныхмә хотых не суәндыйд әвдисин.
 Иу, армәст-ну сә хәрдафон бахъуыд се 'фсургътәй архизын,
 Сен — се нозт, уәде минасы, цәй, цәмән хъуыдандаид мисын!

ТАРИЕЛ ӘМӘ
НЕСТАН-ДАРЕДЖАНЫ
ЧЫНДЗӘХСӘЕВ

ариел әмәй йәк къайсан амонд үинти шиң әрхаста:
Ләеннү схищаус, йәк къухмәе авд паддахбадәні райста,
Райста, зәрдым ма кәем лаевуыд ныр сәе раздәры фыдмас та:
Маст ши лает иә фенә царды, — үинән никүм скәндзән раст аргъ.

Нумә сбадтысты, нае калдта хур дәр уылданау цәхәртә.
Гүймсает нал аеници, зәрдә тадис уадындызы зынг зәлтәм.
Радтой сагтумырдаен йәк къухмәе бартә, хәзинаты дәгъялтә:
«Миене, гъе, зәгъяғе, нае паддах», — райгә хъуыстысты сәе хъяртә.

Автандыл әмәе Придон дәр хицен къәләтджинтыл — уәртә:
Бадың кадыллард паддахәттә, райы фысымтәй сәе зәрдә.
Уаз, хуыщауысконд хъайтартае — номдзыд дыуу же дәр — әмсәртә,
Ног мәлгәвзагай фәздырдтой уым сәе дард балцы хаберттә.

Цәл, минас изертоң ыссырын, дардым рабадтысты хъалтә,
Сырәзт диссаджы чындахсәв, фынгтыл хәлц — рәдзагъәдәй, калдәй,
Хастой хорз хұмынтае, ләвәрттә уым зынаргъ уазджытәм цалтә!
Хастой, не 'вгъяу кодтой, уәрстой цауд, мәгүүр адәмән лал дәр.

Автандил әмәе Придоны Инди се 'пәнет кадыл дардтой:
Үй, уә фәрцы, дам, кәрәдзи ие 'рдаг хурзәрните ссарадтой.
Кодтой табутае, сәе удтә басин, баләггадыл хъардтой,
Уыл сәе уд, сәе дзәнни әрмәстдәр — уазджытән әтъяду күйд радтой.

Тариел Асматмәт дзуры: «Ды күнд фәрыйстә мә жәстай,
Афтә, 'вәщәгән, на фәрыйст никүн хицауыл йә кәстәр.
Ныр йә нуевдәм хай мәнәе айс мә паддзахад, мә бәстән,
Немә аддженәй, аемудәй уым әнүс әрвіт дә ракстәр.

Мой ыссар даҳи фәнднаг, дар дә зәххытыл дә бартә.
Уым ныл макуы сив дә зәрдә, уым ныр ус-паддзах, әллар да».
Чызг йә разы 'рхайд: «Мә удаен радтай ды нығс дәр, яхсар дәр,
Уон дә сау цагъяр, аегәр мын у уый рухс амондән, цардән?»

Балыни сагтуырдә минасы уым сә зәрдәйни барвәндый,
Хастой уазджытән алы хүни, — цинтил чи ләуұыл, арфәтый:
Амай-айхуыздәр дүгъон баҳ, амай-айхуыздәр лал фәрдый!
Фәләе 'ипынфәстәг Автандил фенкъард, балын жей нал фәндид.

Тариел фәхатыд, юе 'рхорд уадзы ипплон арт фыруарзтәй.
Дзуры: «Уый мә кәл дахимид диссағтәе нае фәдә хъастәй;
Ұажуза, де 'икъярд хұмыз мын мәнәе ивы м'авд сагъесы астай,
Аздах, хорз, — хымасмат разыдауад ног мән цины бәстү маңтай!».

Нурадин дәр уәд: «Фәңдеуон, хицау най мә зәхх, мә донаен.
Ныр ыснәмдзынән фәндәттә, — ардем нал ысты зын зонаен.
Сер күн баҳъяуа, — фәсид мәм, радт мын хәс — кәстәр фәданен; —
Саган суадонма цауынау, уый жекон уылдаен Придонен».

«Аздах — уыман дәр ыразы, — нугәр тынг дә зәрдә 'хсайм:
Рох мә ма фәкән, зын-иу мәм, саглаг ардбахәрд нае сайы».
Автандилмә баздахт фысым: «Цәй, бағргә мә уд дә зайы,
Фәләе, салх дөмбай, дә уарзтәй уым дәр мәй, цырагъяу, тайы».

Ростеваным жын жервіты дараес — зәрдә хорз цы куры.
Алы диссаджы зынаргъ дур, — цыма хуры қаест и дуры.
«Ахаесс, адон ын мә номај радт зәрдымдарынан», — дзуры.
Автандил зәгъым: «Күнд уылдаен, аемә мауал уон дә цуры?»

Нестан арвыста йә хойжән ахәм къаба 'мә кәлмәрзән,
 Тинатин әмә һәхәдәг — с'аккаг уыданән әрмәстәр;
 Ноджы ну фәрдүг — әғъұыстаг, уый ңы ләт хәсса — йә цәстән
 Даңдыл рухс-рухсид уыздәнис, bonaу, тар әхсәв дәр бәстә.

Абадт йе 'фсурғыл Автандил, хион ахицән хионәй.
 Дыууж саскуры 'руадысты судзға сағъәсес пиллонәй.
 Фегуырд Иннимә сау цессүг — быдым разынди чыллонәй.
 Автандил дзуры: «Мары мә м'адзал мин рынәй, мин сонәй».

Автандил әмәе Придон ма нумә раудысты насләр;
 Тагъыл фәхшән ысты инугә, баңыл саджил фәндат с'астәу.
 Се 'тъдау бакодтой уәзданай, — най сә хъаруыл ныхас дәр...
 Автандил фәзынд, Арави райыни, — фервәэсты мастий.

Бәстә рухс фидыц әрзыдаехт, цин әхсәрдзәйтәй ивылы;
 Ие 'рдаг хүрь фенгә ләппү февзәрд амонды тыфылы;
 Райғә 'рбадт йә цуры, судзы уазтын мидбылхудт йә былыл.
 Арв нысан қаңы паддзахәй Ростеванән уый йә быныл.

Уызы 'ртә паддзахы стәй дәр афтә тынг кәрәдзи уарзотай, —
 Иу сә ши уыд, ну — сә сағъәс, нумә се 'ипат цард ысбастой;
 Нумә сау фыдгул ызиәттә сарат карды комәй карстой;
 Даңдыл айттыгътой сә бартә, бира ног зәххытә байстой.

Митай алкаеуыл әемхұмыз он алы ран сә рәевдүйд уарыд.
 Алчи — сидзәрәй, идәедзәй федта рухс, — мәгүыргур нал уыд.
 Сау, хәрамзәрда фыдганәг уыд сә фыдәхәй ынгарыд.
 Ныр сә бәстәтә мығтагмә бирәгъ сәғъимә хәллар уыд.

КӘРОНБӘТТӘН

X

абар көнд фәдәи, аният дәр ныр фыны 'тъдауым фәтары.
Се 'ипает аивгүмдтой, рәстәг карз у, никәмән иә бары.
Цард уысм у, йә зәрдә уәгъеды ләт әнәмәләттәл дары.
Руставели, зәгъига, — месхаг, — ме 'хсар ацы фысты 'взарын.

Арын гуырдзымы хуыцауы — хур-Дауыты ном мә фысты;
Хұрыскәсәней қай сидтмә хурныгүмлаен онғ сыйтын.
Марг сә цины чи у зиңгіттән, хос — йә хәләрттән сә ристы.
Ацы қадәттәл, бастуыздар, ныр әнүс быңдеу қандзысты.

Цай, йә диссаджы хъуылдаетте ам күйд һымайон Дауытән!
Дард әңгәтәлон паддзәхтәм аez мә баеллицы фәсцидтән,
Се 'тъдау, се 'хсар сын ыстауын, зарәт самадтон сә цытән
Әмәе, ларгъ қадет ынвәндгә, бадтән, удвидар хъәсәцүдтән.

А менг дунейнал йә зәрдә ләт хәрз дзягъәлы фәдары:
Цард әңстүнкүмүлд у 'рмәстәдер, әңст фәтъаебәртт кән, — фәтары!
Алчи — й'амәттәк хымсметән; чи иә ى'агуры, иң сссары?
У таҳудиаг йә царлы, — й'адзал чи иицәмә дары.

Зарылди Хонели Мосе Дарелзаны фырт Амраны,
Абдул-Мессийм Шавтели скодта зарджытә йә раны,
Пе 'итыст Тмогвели Саргисән — Диляргеты ном ыссарын,
Тариелмә аez — Руставели — туг, әңстыйыг калғае зарын,

Ф И П П А И Н & Г Т А

Абдула-Месси — кіес Шавтели.

Адам және Ева — библийле ғастағ адам кәмәй раңыздысты, умыны фыншаг наслоймаг ажыра сымбаймаг.

Адем нал исын се цъехтэ... (1490 строфы) — контекст күнд адомы, афтамей фылоды бол аны бекеттей сауты бекеттей дардтой цъехтэ.

Аза белас — таурагытам ғастағ мәрдәстасанат, интиесурат даңиеттег белас.

Алфен — охыл, скрапонид, тыххей.

Амирбар — ағасидон флоты хистар.

Амирепасалар — административин хиңау ажыра ағасиды хистар.

Аспироз — Венерә, Боннерон, Боброн, астрологиға нымадтағ фидың ажыра уаразты пазнеттейді.

«Аны хорз таурутгы — хүрги қыартт — персей рафтыди гұмырзымы» (9 строфас) — қадағызы аны расынан рустанелогтә бишуу көнинц абона уонг. Сие фылдадыры хъұымынан ғастағ поэт ағасы барей, йыл үзүндан хъұымдығи фәдсағынен: иның берает науу персеке әнгекте таурутгы.

Әбдалз — аргыннан тастағанда әнапуыр удағастағынан хос.

Әзизатка — күришкөн, дымдарекест лат.

Әргъяту — расуғынан, зынбарғы дуры мынғат.

Барбит — хынынғандыры әнгекте инструмент.

Буд — тропикон белласы жәрдәләф чыну, судзинц ай дингендейдікте аргыннан.

Вазир — паддзахы галуаны стыр ҳанау.

Вельевуа — дини чыншығынан ғастағ хәйрәддікты хистар.

Вис — хурамскесейнән роман «Вис аеме Рамины» хыйттар.

Габаин — Дииссадықы расуғынан билдір Палестинады, йыл кой ис библийн.

Галуан — шүзей паддзахбадын хедлар, иннешмәй та паддзахы бинонтке ажыра барджын түштүттө нүнде.

Геон — шаңғаздан Аму-Дарья.

Даредзаны фырт Амран — касс Хенели Мөсә.

Дари — занарғы жаңдай хұмынды мыттар.

Дауыт — Дауыт Сослан, ири паддахы фырт. Тамар-наддахы лат (XII жүнсі).

Автор ин ғең хоралы кой кашын кадеджы райданы дәлгоммі (3 строфай) және көрнекі та арғом.

Дионис — кәнеше псевдо-Дионис Ареопагиг, III Нұнубидәзие жәстеге у чырыстон дини философийн нұузыстырдаж минаеверттей се ин — гүйріздінг моладзан Петр Ибрагим. Руставели амоны, заттығ, уйын рапорт кодта нарын сусегдізінад — дүй-дүнесіндең жәргестілдер нұнжат райдан — хәлдар райданан, жеміш, заттығ, уйын та у хұмынау...

Диларет — касс Тынгевелі.

Драхмә — жаһайын жеміш уәзім иттег къяннаныт иуег.

Дәләнхы — урс занарғы жертинағ дуры мыттар.

Дәләнхъяғ — рухедзымд занарғы авғ (хрусталь)

Дәнникуыр — хәйрең.

Евфрат — фурда Чысыл Азия.

Ева — касс Адам.

Залдәр — шағында ағсан хәстон (хәстон уәлжедарлар).

Зин — дәлдіким.

Зуал — Сатури (Кронос), астрологийн нымад у ғылдыбылыхассағт планетайыл, уйын адым жәй хонының тәр, саудалынғ, көз ащегдей урс таменте кали, уәлдәр.

Кыба — зероңд Гуырдастының наелгоймаджы дарес, шуктүлайын 'игас.

Каджите — каджатын жәстег хан, кәләзингенет адамы мыттар.

Каджет — каджиты бастағ.

Кани — (евн. Кан?) Низамийн кадет «Лейли және Меджинуна» хъайтар.

Лал — занарғы, хұмыждын дуры мыттар.

Марих — планете Марс, астрологийн — хәстес бардууат.

Миджнур — уарзон (араббат аевзагыл).

Мүштэр — Юпитер, нымадтой жәй амондадтат планетайыл, рәстәннады бардуаты.

Налхұмыт-налмас — иттег занарғы дуры мыттар.

Нарди — хұрысқасейнан хъазанғар.

Отарид — Меркурый, хұрмә нұузы леввахадар планета, нымадтой йәй зоңд және арахес-ты, амонд фыссағаджи бардуатын.

Периера — хұрысқасейнан сырғызарин ахша.

Платон — рагон бердәлейнән философ, идеалызма антик он системе сәкенет.

Порфир — паддахыты занарғы сыръ дарал.

Равг — зердәймыуат.

Рамин — кадет «Вис және Рамин» хъайтар (касс Вис).

Ростом — Фирдоусиын кадет «Рустем және Зорибы» сәйярәт хъайтар.

Руставели — Руставелийн зероңд гүйріздінг фелхұмынғонд формас.

Сала — Низамийн кадет «Лейли және Меджинуна» архайег.

Саламан — роман «Саламан және Абель» хъайтар.

Сарыхы — хәстон ағсан худ.

Сафран — бур дининат.

Скінтрә — паддахы лиәзмет.

Спасиет — ағсады хисттер.

Стъяльбардз **Мыздыр** (1316 строфе) — аны стъяльбардзы хур вхайы 22 шоны, афташтей ам архайл шеуы уңафон — сәрдымрайдиши.

Тамар — Гүмдээзынды үс-пазлаах (XII жиын). Каджетай күйд зыны, афтәмжай уйын фест у Тамар ам же сәрдым хицалу Дауыт Сосланы ном арынан. Уйдан сты проптигәнде жаңардыгай Тариел аеме Нестам-Дареджанын, ишіндердигай та Автандил амене Тинотинан.

Тауби — уқылдарларда жүжіткес, үхәзделтты классы миннавар.

Таұмыс — дам-дүм, хахуыр.

Тигр — Енфраты фурды фирсатғон.

Тынғасели Сарғис — XII жиынды гүмдээзын поэт, кадег «Диларгеты» автор.

Уәдәвәз — прәшүтты үлденисцен жаңаңызға үядында.

Фидиүнен — уаш, фидиүнен шы хабар хұсынан кәни, уйын.

Хатун — жасан.

Хонели Мөс — XII жиынды гүмдээзын фысслет, холының ідей «Дарелзанты Амраны» герой-көңи романы автор.

Чанғи, чагъана — хъынынғанжыдыры 'нігжес инструменттә.

Шаптели — XII жиынды гүмдээзын поэт, кадег «Абдул-мессийы» автор.

Эзрос — XII жиынды райдишы поэт, йе 'малзенгегітә лембырдғонд «Дивиос» («Дионис»), заңығы, разында араббаба жөннегіз.

С А Б И Р А Е Г Т А

Райдайжи	7
Арабы пәлдзәх Ростеваны хабар	12
Ростеван пәлдзах және Автандилы шуан	18
Арабы пәлдзах фембәлд стайцаридарег бетгъатымы	20
Тишин Автандилы аранты стайшаридарег бетгъатымы агурағ	26
Автандилды иштүстүн би 'Фсдамис'	33
Автандил аымы стайшаридарег бетгъатымы агурағ	35
Автандилы шылас Асматимаж лағетти	43
Тариел және Автандилы фембәлд	51
Тариел ғыл мәхбетте дзурға Автандилден	56
Тариела фыншат уарты хабар	61
Нестан-Дареджаны фыншат чиниг ғыл уарзониме	67
Тариела фыншат чиниг ғыл уарзониме	68
Тариел Хатаетиже жервите чиниг	70
Нестан-Дареджан сидм Тариелмис	71
Хатаети же пәлдзахы иштүстүн Тариелмис	73
Тариел және Нестан-Дареджаны фембәлд	75
Тариела бабырт Хатаетиже алеме сымър тох	78
Тариела чиниг разында Индины пәлдзахын және узлахиздей жериздәхт	85
Нестан-Дареджаны кирити чиниг ғыл уарзониме	90
Тариел фекүндітә алеме бауадығы	92
Тариела чиниг ғыл уарзониме	94
Нестан-Дареджаны моймын радианындын уынаффае	95
Тариел алем Нестан-Дареджаны төркөн	97
Хорекмы шахым сырт арчыны Индилик алеме фемшард Тариела күнхей	102
Тариел базында Нестан-Дареджаны фесиатты хабар	105
Тариела фембәлд Нурадин-Прайдонимис	109
Тариела аххумыс килем Призданки	113
Прайдон дзүрү Нестан-Дареджаны хабар	115
Автандил өзүншілдег Аравимік	123
Автандил хатын вазирмак, шамей ғыл балцы аңдеуымы бар ракура	
Ростеваний	
Автандилы шылас Шермадиниме	132
Автандилы иштүстүн Ростеван пәлдзахын	139
Автандил күнү күншашуме	142
Ростеван базында Автандилы ахъымыны хабар	146
Автандилы дынкаг балц	147
Автандил сөздіт Тарзелы	150
Тариел дзурға, күнде амардта домбай және стайы	156
Тариел және Автандил баздахтысты лағетти	162
Автандилы балық Прайдониме	164
	170

Автандил әрцизд Придоние	173
Автандил аңызд Нестан-Дареджаны агурж жеме фембюлд каруантыл	182
Автандил нышмыз Гуланшаромж	188
Фатмак бауарста Автандилы	192
Фатмак жернити уараты чинмы Автандилмас	193
Автандил жернити чинмы Фатмакны	195
Фатмак дзурмы Нестан-Дареджаны хаберттэ	199
Нестан-Дареджаны уашыры аколтой каджитх	213
Фатмак жернити чинмы Нестан-Дареджаны	222
Нестан-Дареджаны дзумали Фатмакен	225
Нестан-Дареджан жернити чинмы йыл уарзоних	227
Автандил жернити чинмы Придониме	231
Автандил аңыл Гуланшаройе жеме фембюлд Тарнельм	233
Тарнел аңыл Автандил замысты Придониме	240
Нурадин-Придана унаффе	243
Автандилы унаффе	244
Тарнел унаффе	245
Тарнел башыд Денджыхыт паддахаше	249
Тарнел жеме Нестан-Дареджаны чындаххесек Приданы Галуаны	255
Әртэ хъайтары балц лагигтаже жеме умрдыгай Аравиме	260
Автандил жеме Тинатина чындаххесек	269
Тарнел жеме Нестан-Дареджаны чындаххесек	274
Кэрөмбеттия	277
Фаппанистане	278

Шота Руставели

ВИТЯЗЬ В ТИГРОВОЙ ШКУРЕ
(на осетинском языке)

Зотса Հովետազը
Յօթօնօնօնամեսօն
(ռէժի ըբօյ)

Редактор Л. П. Харебов
Оформление и художественное редактирование А. Д. Ванеева
Технический редактор В. А. Тедески
Корректор Д. С. Кумаритова

Сдано в набор 10. XI 1975 г. Подписано к печати 23. XII 1975 г. Формат
бум. 60x90 1/4. Усл. печ. л. 35. Уч.-изд.
л. 12,2. Заказ тип. № 1728. Тираж 2000
экз. Цена 2 р. 10 коп.

Издательство «Ираистон», Цхинвали,
Ленина, 3.
Юго-Осетинское областное полиграфическое промышленное объединение
Госкомиздата ГССР, Цхинвали, Москоцкая, 5

Д. 11. 874

